

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Jan Horych

**Liberální teorie a praxe
soutěžního práva**

Disertační práce

Školitel: doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, CSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy – Teorie, filozofie a sociologie
práva (P0421D220017)

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 21. ledna 2021

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou dizertační práci vypracoval samostatně, všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 653 116 znaků včetně mezer.

.....
Jan Horych

V Karlových Varech dne 21. ledna 2021

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své školitelce, doc. JUDr. PhDr. Iloně Bažantové, CSc., za její laskavé vedení během celého studia i psaní samotné práce. Především její zásluhou bylo studium i tvorba této práce po celou dobu veskrze pozitivní činností, která mi kromě bezpočtu probdělých hodin přinášela také radost z poznání nového a možnost vyjádřit vlastní názory ve vědecky adekvátní podobě.

Nemenší díky pak patří mým rodičům, bez jejichž nekonečné trpělivosti a podpory duševní i materiální by pro mne studium bylo nepředstavitelné.

Obsah

ÚVOD	1
1. VYMEZENÍ PŘEDMĚTU ZKOUMÁNÍ, SYSTEMATIKA VÝKLADU A METODOLOGIE PRÁCE	4
1.1 Pojem hospodářské soutěže.....	4
1.2 Pojem soutěžního práva	5
1.3 Systematika výkladu práce a jednotlivých kapitol.....	7
1.4 Užitá metodologie.....	8
1.5 Stav zkoumané problematiky.....	9
2. POJEM LIBERALISMU	11
2.1 Obsah pojmu liberalismu a jeho složky	11
2.2 Etická rovina liberalismu	13
2.2.1 Kolize sobeckých a altruistických motivací, aneb „Adam Smith Problem“	15
2.2.2 Autonomie jednotlivce a problematika práv a povinností svobodného člověka podle Immanuela Kanta	20
2.2.3 Jednotlivec a užitek v díle J. St. Milla.....	26
2.2.4 Etický obsah liberalismu – shrnutí	31
2.3 Hospodářská rovina liberalismu.....	33
2.3.1 Reflexe autonomie jednotlivce.....	33
2.3.2 Povaha cílů a hodnot liberálního řádu.....	34
2.3.3 Pojem laissez-faire a jeho postavení v rámci liberální tradice	36
2.3.4 Tendence trhu směřovat k rovnováze a Sayův zákon trhu.....	38
2.3.5 Problém stability liberálního řádu a Misesův teorém.....	40
2.3.6 Pluralita liberálního učení	46
2.3.7 Evoluce liberalismu a jeho sociálních složek.....	49
2.3.8 Americký liberalismus	52
2.3.9 Hospodářský obsah liberalismu – shrnutí	55
3. POJEM KONKURENCE A MONOPOL (NEOKLASICKÁ KONCEPCE)	58
3.1 Metodologie ekonomie hlavního proudu a její základní koncepční východiska	60
3.2 Alfred Marshall a pojmy konkurence a monopolu.....	63
3.3 Joan Robinsonová a pojem nedokonalé konkurence.....	66
3.4 Edward H. Chamberlin a pojem monopolistické konkurence.....	69
3.5 Monopolistická a nedokonalá konkurence – rozdíly a společné znaky	74
3.6 Shrnutí.....	77
4. RAKOUSKÁ ŠKOLA EKONOMIE A JEJÍ POHLED NA SOUTĚŽNÍ PRÁVO	78
4.1 K pojmu Rakouské školy ekonomie a metodě výkladu	79
4.2 Metodologie Rakouské školy	81

4.3	Tvorba cen, pojetí konkurence, monopolu a tržního mechanismu.....	88
4.3.1	Vývoj pojetí trhu a podnikatele v díle Ludwiga von Misesa a F. A. Hayeka	90
4.3.2	Nový přístup k problematice monopolu a konkurence v díle B. Leoniho a M. N. Rothbarda.....	94
4.3.3	Pojem kreativní destrukce a teorie monopolu J. Schumpetera.....	98
4.4	Závěry Rakouské ekonomické teorie pro podobu soutěžního práva.....	103
4.5	Některé metodologické problémy Rakouské školy s přihlédnutím k ekonomické analýze práva.....	107
4.5.1	Obecně k problematice metodologie oboru L&E	109
4.5.2	Právní metodologie	111
4.5.2.1	Právní pozitivismus.....	112
4.5.2.2	Přirozené právo	113
4.5.2.3	Prakticky užívaná právní metodologie a L&E	114
4.5.3	Metodologie L&E Rakouské školy	115
4.5.4	Problematika Rakouského pojetí práva a právní vědy, kritika teorie práva M. N. Rothbarda a H. H. Hoppeho.....	118
4.5.4.1	(Ne)překonání Kantovského dualismu bytí x mětí.....	119
4.5.4.2	(Ne)oddělitelnost práva a morálky.....	124
4.5.4.3	Účel etiky svobody / argumentační etiky	125
4.5.5	Karel Engliš a jeho pojetí metodologie L&E	126
4.5.6	Shrnutí metodologických problémů Rakouské školy při výkladu práva.....	130
4.6	Aplikace poznatků Rakouské školy na vybranou antimonopolní regulaci	133
5.	CHICAGSKÁ ŠKOLA EKONOMIE A JEJÍ PŘÍNOSY PRO PRÁVO HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE	135
5.1	Metodologie	136
5.2	Pojetí konkurence a její ochrany	137
5.2.1	Koncepce ekonomické vědy v díle Franka H. Knighta.....	137
5.2.2	Milton Friedman a metodologie pozitivní ekonomie	140
5.2.3	Metodologie právní složky v L&E u autorů Chicagské školy	143
5.3	Pojetí konkurence, monopolu jevů souvisejících v teorii Chicagské školy	146
5.3.1	Chicagské pojetí konkurence	147
5.3.2	Chicagské pojetí monopolu.....	149
5.3.3	Chicagské pojetí jevů související s konkurencí a monopolem (koluze, oligopol).....	152
5.3.3.1	Koluzní praktiky – kartely, sdružení výrobců (nabízejících).....	152
5.3.3.2	Problém oligopolu.....	154
5.4	Závěry a návrhy vybraných autorů Chicagské školy ve vztahu k antimonopolnímu zákonodárství	156
5.4.1	Skeptický přístup – Robert Bork.....	157
5.4.1.1	Horizontální koluze.....	158

5.4.1.2	Vertikální koluze	159
5.4.1.3	Zneužití dominantního postavení	160
5.4.1.4	Kontrola spojování	163
5.4.1.5	Státní podpory	164
5.4.2	Progresivní přístup – Richard Posner.....	165
5.4.2.1	Horizontální koluze	165
5.4.2.2	Vertikální koluze	168
5.4.2.3	Zneužití dominantního postavení	169
5.4.2.4	Kontrola spojování	171
5.4.2.5	Veřejné podpory	171
5.5	Aplikace poznatků Chicagské školy na vybranou antimonopolní regulaci.....	172
5.5.1	Antimonopolní regulace v ČR.....	172
5.5.1.1	Horizontální koluze	172
5.5.1.2	Vertikální koluze	174
5.5.1.3	Zneužití dominantního postavení	175
5.5.1.4	Kontrola spojování	177
5.5.1.5	Veřejné podpory	178
5.5.2	Antimonopolní regulace v Spolkové republice Německo.....	179
5.5.2.1	Horizontální koluze	179
5.5.2.2	Vertikální koluze	180
5.5.2.3	Zneužití dominantního postavení	181
5.5.2.4	Kontrola spojování	183
5.5.2.5	Veřejné podpory	184
5.5.3	Antimonopolní regulace v Evropské unii (unijní úroveň).....	185
5.5.3.1	Horizontální koluze	185
5.5.3.2	Vertikální koluze	187
5.5.3.3	Zneužití dominantního postavení	188
5.5.3.4	Kontrola spojování	189
5.5.3.5	Veřejné podpory	191
6.	FREIBURSKÁ ŠKOLA EKONOMIE (ORDOLIBERALISMUS) A SOUTĚŽNÍ	
	ŘÁD	193
6.1	Pojem Freiburská škola, pojem ordoliberalismus a jejich autoři	194
6.2	Metodologie Freiburské školy s přihlédnutím k oblasti hospodářské soutěže	197
6.2.1	Uvažování v řádech a pojem interdependence	199
6.2.2	Metodologie právní složky v L&E u autorů Freiburské školy	200
6.3	Pojetí konkurence, monopolu a jevů souvisejících v teorii Freiburské školy – pojem tržní formy	201
6.3.1	Problém soukromé (hospodářské) moci	203

6.3.2	Konkurence	206
6.3.3	Monopol a boj mezi monopoly (der Monopolkampf).....	207
6.3.4	Freiburské pojetí jevů související s konkurencí a monopolem (koluze, oligopol).....	209
6.3.4.1	Koluzní praktiky – kartely, sdružení výrobců (nabízejících).....	209
6.3.4.2	Novofeudální hospodářský řád („nové feudality“)	210
6.3.4.3	Oligopol	213
6.4	Závěry a návrhy autorů Freiburské školy ve vztahu k antimonopolnímu zákonodárství	214
6.4.1	Horizontální koluze.....	215
6.4.2	Vertikální koluze.....	217
6.4.3	Zneužití dominantního postavení	218
6.4.4	Kontrola spojování.....	222
6.4.5	Státní podpory	223
6.5	Aplikace poznatků Freiburské školy na vybranou antimonopolní regulaci	224
6.5.1	Antimonopolní regulace v ČR.....	224
6.5.1.1	Horizontální koluze.....	224
6.5.1.2	Vertikální koluze.....	226
6.5.1.3	Zneužití dominantního postavení	226
6.5.1.4	Kontrola spojování.....	230
6.5.1.5	Veřejné podpory.....	231
6.5.2	Antimonopolní regulace v Spolkové republice Německo.....	232
6.5.2.1	Horizontální koluze.....	232
6.5.2.2	Vertikální koluze.....	234
6.5.2.3	Zneužití dominantního postavení	235
6.5.2.4	Kontrola spojování.....	238
6.5.2.5	Veřejné podpory.....	239
6.5.3	Antimonopolní regulace v Evropské unii (unijní úroveň).....	240
6.5.3.1	Horizontální koluze.....	240
6.5.3.2	Vertikální koluze.....	242
6.5.3.3	Zneužití dominantního postavení	243
6.5.3.4	Kontrola spojování.....	246
6.5.3.5	Veřejné podpory.....	247
	ZÁVĚR.....	249
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	257
	1. Seznam použitých tabulek.....	257
	2. Seznam grafů.....	257
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	258

1. Seznam použité literatury.....	258
2. Seznam použitých právních předpisů.....	267
3. Seznam použité judikatury.....	267
3.1 ESD/SDEU.....	267
3.2 ESLP	268
3.3 Nejvyšší soud USA	268
Abstrakt	269
Abstract.....	271

ÚVOD

Jen málokterý pojem se v odborném, ale i laickém diskurzu skloňuje tak často a v tolika různých podobách jako pojem „liberalismus“. Přídomek liberální lze nalézt v mnoha různých souvislostech a spojeních jak ve sférách politologie, ekonomie, jurisprudence, tak v každodenní mluvě novinářů, politiků i běžných debatách mezi lidmi obecně. Co je však přesně obsahem tohoto pojmu? A jakým způsobem se projevuje „liberální“ přívlastek v oblastech práva a hospodářství?

Mnohdy bývá tento pojem skloňován v souvislosti se svobodou jednotlivce a tržním hospodářstvím. Tyto obecné pojmy však také nabízí mnoho variant výkladu a jejich praktické promítnutí do vlastní právní regulace není otázkou mechanické transformace, nýbrž se jedná o komplexní problém, který pro uspokojivé řešení vyžaduje obsáhlou analýzu napříč oblastmi právě práva a ekonomie. A ani tehdy nemusí vést pouze k jediné odpovědi a jedinému regulatornímu řešení.

Stejně tak jsou z pohledu regulace pojmy „tržní hospodářství“, „svobodná konkurence“ nebo „hospodářská soutěž“ pouze začátkem složité a komplexní debaty o jejich podobě v konkrétních otázkách. Ostatně každá soutěž, tedy i ta hospodářská, má svá pravidla. Jaká však mají být a proč? Která pravidla povedou ke společensky nejlepšímu výsledku? Jakou podobu má „liberální“ regulace hospodářské soutěže?

Středem pozornosti a zkoumání této práce jsou právě tyto shora uvedené otázky. Zároveň se všechny svou podstatou nacházejí napříč celou řadu vědeckých oborů, mezi nimiž zaujímají zásadní místo věda právní a ekonomická. Pro jejich plné zodpovězení je tak nutno čerpat poznatků z obou oborů, tj. jak z ekonomického světa analýzy lidského jednání, tak normativního světa analýzy právních pravidel.

Cílem této práce je v nejobecnějším smyslu přispět k rozvoji vzájemného harmonického vztahu mezi jurisprudencí a ekonomikou, poukázat na přínosy vzájemně symbiotického vztahu obou oborů a konečně nastínit možnosti metodologické inkorporace obou vědních oborů do celkového systému vědy. Práce v tomto ohledu zamýšlí navázat na myšlenky prvorepublikového národohospodáře, právníka a pováleč-

ného rektora Univerzity Karlovy Karla Engliše a jeho myšlenky využívá k překlenutí případných problémů, které v oblasti metodologie mohou některé školy vykazovat.

V konkrétnějším smyslu pak práce usiluje o zodpovězení otázky, zda existuje pojetí soutěžního práva, které by bylo možné označit přídomek „liberální“, či zda takových možností existuje případně vícero a co je jejich obsahem. Za tímto účelem osvětluje jak samotný pojem liberalismu, tak spřízněné tradice ekonomického myšlení, které vypracovávají vlastní teorii tržního procesu, a na jejich příkladech ukazuje jak společné prvky, tak vzájemné odlišnosti. Návrhy každé ze zkoumaných škol ekonomie k oblasti regulace hospodářské soutěže jsou následně konfrontovány s vybranými příklady platné a účinné legislativy z právního řádu ČR, SRN a EU.

Cílem autora bylo kromě zodpovězení shora uvedených otázek pojmout každou z kapitol tak, aby čtenáři přinesla poznatky, které jinak v českém právním nebo ekonomickém diskurzu absentují, nebo jsou pouze okrajovou záležitostí. Práce tak usiluje o komplexnější pohled na liberální hnutí a jeho širší společenskovední teorii, kdy na příkladech známých autorů poskytuje nad rámec obecněji známých dílů jejich teorie i prvky, které jsou známy podstatně méně, ale které jsou však nezbytné pro vykreslení celé teorie v plných barvách. Toto úsilí se pak vztahuje jak na základní etickou rovinu liberalismu, tak na jeho rovinu hospodářskou. Zároveň položení obecných společenskovedních základů umožňuje ucelenější porozumění následnému ekonomickému výkladu konkrétní oblasti hospodářské soutěže.

Ze stejného důvodu práce věnuje prostor rozboru ekonomických pojmů, jak ústředních pojmů konkurence a monopolu, tak pojmů dalších, které se bezprostředně vztahují k jevům konkurence a monopolu. V této souvislosti poskytuje práce vhled do teorií nedokonalé a monopolistické konkurence, kterým byla doposud v českém soutěžně právním diskurzu věnována pozornost spíše okrajově. Totéž platí i pro výklad dílčích teorií vybraných tří škol ekonomie, kdy je opět kladen důraz na výkladové zahrnutí i těch autorů, kteří jsou jinak v českém soutěžně-právním diskurzu opomíjeni (typicky Robert Bork a Franz Böhm).

Konečně je také cílem poskytnout pohled opačným směrem, totiž od platné a účinné legislativy směrem k teoretické ekonomické bázi, ze které soutěžní právo čerpá.

Jinými slovy poukázat na to, které ze zkoumaných ekonomických škol se aktuální podoba regulace podobá a případně v jakém ohledu se od dopo ručení jednotlivých škol vybraný prvek regulace rozchází.

Ačkoliv duální právně-ekonomický charakter práce vyplývá logicky ze zkoumané oblasti, když soutěžní právo představuje obor na pomezí obou tradičních věd *par excellence*, nejedná se o nutné zlo či komplikaci jinak uniformního výkladu. Naopak je snahou této práce ukázat, že pohledy právníka a ekonoma se mohou přirozeně doplňovat a společně nabídnout ucelený vědecký aparát, umožňující lepší uchopení jevů souvisejících s lidským jednáním a jeho regulací, než jakého by jinak obě vědy dokázaly dosáhnout odděleně. Z pohledu právníka v takovém případě dokáže člověk lépe uchopit podstatu a dopady regulace v normách obsažené, aniž by musel hmotněprávní obsah a smysl norem vysvětlovat prostým odkazem na vůli zákonodárce. Naopak z pohledu ekonoma dokáže zároveň lépe porozumět normativní povaze regulace, systematické právních norem a úskalím transformace ekonomických poznatků do vlastní regulace, která již náleží do jinak výsostné sféry vědy právní.

I přes vědomí historického oddělení obou oborů a v některých případech a dobách otevřené rivality mezi právníky a ekonomy je upřímným přesvědčením autora této práce, že společné úsilí obou vědních oborů o harmonickou spolupráci poskytuje tu nejlepší možnost pro porozumění celé řady společenských jevů. Tato práce je proto skromným příspěvkem do souboru pojednání o „právu a ekonomii“ nebo oblasti také někdy nazývané jako „Law & Economics“.

1. VYMEZENÍ PŘEDMĚTU ZKOUMÁNÍ, SYSTEMATIKA VÝKLADU A METODOLOGIE PRÁCE

Tato práce se zabývá právní regulací hospodářské soutěže, a to z pohledu vybraných liberálních škol ekonomie. Hospodářská soutěž představuje jev, kterým se zabývá řada společenskovedních oborů z mnoha různých úhlů pohledu, nejobsáhleji pak právě právo a ekonomie. Prvním krokem této práce tedy musí nutně být vymezení významu tohoto ústředního pojmu, společně s pojmem soutěžního práva, vysvětlením zvolené systematiky výkladu a užití metodologie.

1.1 Pojem hospodářské soutěže

Pojem hospodářské soutěže nebo také konkurence stojí ve středu zájmu této práce. Vzhledem k jeho významu pro odvětví práva, ekonomie ale i filosofie či etiky se jedná o pojem s bezpočtem různých definic. Pro účely této práce je nicméně možné se omezit na shrnutí, že hospodářská soutěž bývá zpravidla definována jako jev spočívající v souběžném usilování plurality osob o tentýž hospodářský cíl, typicky uskutečnění transakce s určitým okruhem stejných cílových osob.¹

V případě „ekonomičtějšího“ synonyma hospodářské soutěže, totiž pojmu konkurence pak platí, že ačkoliv v jádru pojmu existuje shoda a většina ekonomických škol by akceptovala shora uvedenou definici, v případě techničtějších pojmů, které obvykle spojují konkurenci s vybraným přívlastkem (dokonalá, ryzí, funkční, atd.), již shoda není. Různí ekonomové proto mohou stejným nebo podobně znějícím pojmům ve skutečnosti přisuzovat odlišný význam. I z tohoto důvodu obsahuje tato práce kapitolu třetí, pojednávající o tzv. neoklasickém pojetí konkurence, ze kterého vychází dnešní ekonomie hlavního proudu. Jejím úkolem je posloužit jako referenční bod, díky němuž je

---

¹ Viz např. MUNKOVÁ, J., KINDL, J., SVOBODA, P., *Soutěžní právo*, 2. vydání. Praha, C. H. Beck, 2012, s. 3. Autorský kolektiv na stejném místě také odkazuje na vyčerpávající definici Karla Knapa z roku 1973: „*Soupeření dvou a více hospodářských subjektů na téže straně tržních vztahů (nabídky či poptávky) k dosažení hospodářského výsledku záležejícího v uskutečnění směny výrobků nebo služeb s týmiž potencionálními účastníky trhu, a to takové soupeření, které vzájemně ovlivňuje hospodářskou činnost těchto subjektů a vytváří na straně druhých potencionálních účastníků tržních vztahů objektivní možnost volby mezi různými soutěžními nabídkami či poptávkami.*“ KNAP, K., *Právo hospodářské soutěže*, Praha, Orbis, 1973, s. 17.

možné následně snadněji vyzdvihnout specifické znaky, které vykazují jednotlivé školy ekonomického myšlení vyložené a analyzované v kapitolách čtvrté až šesté.

1.2 Pojem soutěžního práva

Odrazem oblasti hospodářské soutěže ve sféře moderních právních řádů je pak právo soutěžní. Pro účely této práce se soutěžním právem rozumí soubor právních norem, které upravují specificky oblast hospodářské soutěže, a to zpravidla s přihlédnutím ke vztahům mezi soutěžiteli a spotřebiteli a mezi soutěžiteli navzájem.² Z tohoto vymezení vyplývá, že se soutěžním právem nerozumí normy, které sice fakticky regulují jednání subjektů při hospodářském styku, nejsou však pro tento jev specifické (např. absolutní majetková práva, větší část práva závazkového, atd.).

Z pohledu pozitivní definice v kontextu evropského kontinentálního prostředí se pak ustálilo pojetí soutěžního práva jakožto souboru norem, který se skládá z tří funkčních celků. Za prvé z práva na ochranu hospodářské soutěže (někdy také soutěžní právo v užším smyslu), které reguluje jevy označované jako kartely, dominantní postavení (monopol a oligopol), kontrolu spojování, aj. Historicky se proto také tato oblast označovala někdy jako „kartelové právo“. Alternativně je také možné setkat se synonymem v podobě veřejnoprávní větve soutěžního práva, jelikož subjektem, na kterém v tomto odvětví leží procesní iniciativa, a to především v podobě práva zahájit řízení o porušení pravidel hospodářské soutěže, je správní orgán, tj. veřejnoprávní subjekt. To je reflexí myšlenky, že konkurenční řád s minimem protisoutěžních jevů je věcí nejenom konkrétních soukromých soutěžitelů, nýbrž i veřejného zájmu. Konečně pak bývá označována tato oblast práva jako právo antimonopolní nebo někdy také antitrustové (vlivem amerického ekonomického a právního diskurzu). Tato práce bude těchto pojmů užívat jako synonym s tím, že pojem antitrust bude užíván toliko v souvislosti s ekonomickými nebo právními myšlenkami pocházejícími z USA. Tento segment regulace je v prostředí platného a účinného práva ČR obsažen především

---

² Obdobnou definici lze nalézt opět v MUNKOVÁ, J., KINDL, J., SVOBODA, P., *Soutěžní právo*, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2012, s. 22: „Nejjednodušeji lze soutěžní právo označit jako soubor právních norem upravujících hospodářskou soutěž mezi podnikateli působícími na trhu a vstupujícími mezi sebou navzájem do soutěžních vztahů.“

v zákoně č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (dále jako „OHS“).³

Druhým celkem soutěžního práva je pododvětví označované jako právo nekalé soutěže. Tento soubor norem směřuje spíše na potírání jevů, které souvisejí s hospodářskou soutěží, svým významem však v jednotlivých případech nepřesahují zájem jednotlivých soutěžitelů a spotřebitelů. Je v nich také více akcentovaný spotřebitelský prvek, což vyplývá nejenom ze samotné hmotněprávní podstaty těchto pravidel, nýbrž i z aktivního procesního postavení spotřebitelů v nekalosoutěžních věcech (zejména pak aktivní žalobní legitimace dotčených spotřebitelů). Tento prvek regulace je v platném a účinném právu ČR kodifikován v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, a to v ust. § 2976 a násl.

Třetím celkem je pak soubor právních norem regulujících poskytování plnění z veřejných rozpočtů jednotlivým soutěžitelům, a to zejména v podobě dotací a subvencí, v menší míře pak v podobě veřejných zakázek. Vzhledem k podobě státoprávního uspořádání ke dni odevzdání práce se jedná o mimořádně komplikovanou oblast, jejíž legislativní úpravu lze nalézt v řadě právních předpisů. V případě ČR se jedná jak o OHS (obecná pravidla), SFEU (pravidla státních podpor), zákon č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek (veřejné zakázky) a bezpočet právních předpisů umožňujících veřejnoprávním subjektům za stanovených podmínek poskytnout plnění vybranému soutěžiteli.

Tato práce se zabývá pouze prvním z těchto dílčích segmentů regulace, tj. právem antimonopolním, s tím, že vzhledem k podobě platné a účinné legislativní úpravy, obsahuje také stručné závěry týkající se oblasti veřejných (státních) podpor. Práce se tedy výslovně nezabývá oblastí práva nekalé soutěže a veřejných zakázek. Toto vymezení předmětu reaguje na možnosti užití ekonomické analýzy jakožto podkladu pro konstrukci a hodnocení hmotněprávního obsahu norem, kdy nekalá soutěž a veřejné zakázky představují v podstatě nekontroverzní témata. Naproti tomu na příkladu antimonopolního

---

³ Kromě tohoto obecného právního předpisu pak mohou existovat další právní předpisy, které regulují např. pouze určité dílčí jevy nebo odvětví, příkladem čehož je v prostředí ČR zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití.

práva je možné ilustrovat celou škálu možných přístupů k ekonomickému uchopení souvisejících jevů a jejich právní regulaci.

1.3 Systematika výkladu práce a jednotlivých kapitol

Pro zajištění přehlednosti a srozumitelnosti výkladu byl pro rozvrhu práce jako celku zvolen postup od obecného ke konkrétnímu. Úvodní kapitoly 1, 2 a 3 proto slouží zejména k výkladu základních pojmů, které fakticky vymezují prostor zkoumání samotné práce. Ústřední definice pojmů hospodářské soutěže a soutěžního práva, tak jak s nimi bude nakládat tato práce, obsahují předchozí dva oddíly této kapitoly. Následující kapitola 2 pak poskytuje komplexní výklad problematiky pojmu liberalismu. Vzhledem k velmi rozšířenému užívání tohoto pojmu pro nejrůznější a někdy v podstatě protichůdné myšlenky jej vymezuje kapitola 2 jak v pozitivním smyslu, tj. co pro účely této práce za liberalismus považuje, tak negativním smyslu, tedy co se již pro účely této práce za liberalismus nepovažuje.

Konečně kapitola 3 se zaměřuje na výklad pojmů specifických pro oblast analýzy hospodářské soutěže, především pak monopolu, konkurence, nedokonalé konkurence a monopolistické konkurence. Jako výchozí byli v této kapitole zvoleni autoři, jejichž teorie byly později tu více (A. Marshall), tu méně (E. Chamberlin) inkorporovány do souboru obecně sdílených ekonomických poznatků obvykle označovaných jako ekonomie hlavního proudu. Zároveň však kapitola upozorňuje na některá často se objevující zkreslení a zjednodušení, kdy v této souvislosti přibližuje opomíjené rozdíly koncepční i technické v pojmech nedokonalé a monopolistické konkurence.

Následující kapitoly 4, 5 a 6 pojednávají o třech vybraných liberálních školách ekonomie, kterými jsou škola Rakouská, Chicagská a Freiburská a jež tvoří vlastní jádro práce. Výkladová struktura těchto kapitol sleduje jednotné schéma, kdy postupem od obecného ke konkrétnímu má výklad následující podobu:

- A. Vysvětlení pojmu konkrétní školy, včetně uvedení jejích autorů a to s důrazem na ty, kteří budou sloužit jako referenční body při pozdější analýze legislativy,
- B. Výklad ekonomické a právní metodologie autorů školy, a to s důrazem na následky, k nimž metodologická báze vede v oblasti hospodářské soutěže a soutěžního práva,

- C. Analýza teoretického pojetí konkurence, monopolu a jevů souvisejících (zejména kartely a oligopoly) dané školy ekonomie,
- D. Analýza praktických závěrů a doporučení pro oblast soutěžního práva, které činí autoři dané školy ekonomie, či případně které jsou bezprostředním výsledkem teoretické báze,
- E. Analýza vybraných právních předpisů (OHS, VTS a NŠHT v ČR,⁴ GWB v SRN⁵ a SFEU v EU⁶) z pohledu teoretické báze a doporučení dané školy ekonomie, kdy je hodnocena míra souladu vždy v kategoriích horizontální koluze, vertikální koluze, zneužití dominantního (monopolního) postavení, kontrola spojování a obecná koncepce režimu veřejných podpor.

Pro přehlednost jsou následně závěry těchto tří kapitol, tj. výsledky analýzy zvolených právních předpisů z pohledu vybraných škol ekonomie v uvedených pěti kategoriích, shrnuty do tří přehledových tabulek uvedených v kapitole 7.

Pro přehlednost a srozumitelnost výkladu budou citace převzaté z českojazyčných zdrojů uvedeny v kurzívě a citace převzaté z cizojazyčných zdrojů uvedeny v hranatých závorkách ve vlastním českém překladu, nikoliv v původním jazyce.

1.4 Užitá metodologie

Vzhledem k multidisciplinárnímu charakteru práce, kdy zvolené téma i jeho vědecká analýza stojí na pomezí tradičních věd jurisprudence a ekonomie, volí práce i z hlediska užití metodologie multidisciplinární přístup, který se odráží v pluralitě užitých metod. Práce tak v rámci výkladu teoretické báze jednotlivých ekonomických škol respektuje jejich metodologická specifika a to jak ve vztahu k ekonomii, tak právu a věnuje výkladu metodologie školy adekvátní prostor v každé příslušné kapitole. Práce se zároveň nevyhýbá kritickému zhodnocení metodologických přístupů některých

---

⁴ Úprava platná v ČR ke dni odevzdání práce, tj. primárně zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže (dále jako „OHS“) a s ním související prováděcí podzákoné právní předpisy; zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle (dále jako „VTS“); zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (dále jako „NŠHS“).

⁵ Německý antimonopolní zákon Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen ze dne 25. 7. 1957, č. BGBl. I S. 1081 ve znění pozdějších předpisů, naposledy novelizováno čl. 1 zákona ze dne 25. 5. 2020 č. BGBl. I S. 1067 (dále jako „GWB“).

⁶ Unijní regulace hospodářské soutěže obsažená v primárním právu, konkrétně smlouvě o fungování Evropské unie (dále jako „SFEU“) a v sekundárním právu, zejména pak nařízení Komise (EU) č. 330/2010 o výjimkách v oblasti vertikálních dohod; nařízení Komise (EU) č. 651/2014 o blokových výjimkách; nařízení Rady (ES) č. 139/2004 o kontrole spojování podniků.

zkoumaných autorů a navrhuje možná řešení k překonání zjištěných problémů. Teoretická báze každé z ekonomických škol je pak následně pomocí nástrojů ekonomické analýzy práva doplněna o praktické návrhy a doporučení dané školy k podobě regulace hospodářské soutěže.

Konečně závěrem pak práce pomocí komparativní metody poukazuje na shodné a rozdílné prvky teorií všech zkoumaných škol a jejich závěrů pro oblast soutěžního práva.

1.5 Stav zkoumané problematiky

Práce při výkladu užívá zejména primárních zdrojů, tj. vlastních děl citovaných autorů, s tím, že tam, kde je to účelné, odkazuje na souborná pojednání jiných autorů, nebo články pojednávající o vybraném segmentu problematiky.

Ke dni odevzdání práce existuje v českém jazyce omezené množství publikací, které pojednávají o problematice teorie soutěžního práva a jejích ideových zdrojích. U nás nejpoužívanější učebnice *Soutěžní právo*⁷ v prvních kapitolách od Jindřišky Munkové (1926–2010) a Jiřího Kindla (nar. 1979) stručně uvádí ekonomické a teoretickoprávní základy hospodářské soutěže. Pravděpodobně nejvýznamnějšími, tedy cíleně zaměřenými publikacemi, jsou v tomto ohledu *Soutěžní politika a právo Evropské unie 1950–2015*⁸ od Václava Šmejkal (nar. 1966), který působí jako vysokoškolský pedagog na PF UK, a *Teoretická východiska soutěžní politiky*⁹ od Tomáše Krabce (nar. 1981), který působí jako vysokoškolský pedagog na Fakultě financí a účetnictví VŠE. Obě tyto kvalitní publikace se dotýkají problematiky vyložené v této práci s tím, že obě akcentují domovský obor jejich autora, kterým je v případě první uvedené knihy jurisprudence, v druhém případě ekonomie. Tato práce zamýšlí navázat na poznatky obou autorů v tom ohledu, že si vybírá za předmět analýzy aktuálně platnou a účinnou legislativu, kterou následně podrobuje teoretickému zhodnocení z pohledu vybraných liberálních ekonomických teorií.

---

⁷ MUNKOVÁ, J., KINDL, J., SVOBODA, P., *Soutěžní právo*, 2. vydání. Praha, C. H. Beck, 2012, 695 s.

⁸ ŠMEJKAL, V., *Soutěžní Politika a právo Evropské Unie 1950–2015. Vývoj, mezníky, tendence a komentované dokumenty*, Praha, Leges, 2015, 336 s.

⁹ KRABEC, T., *Teoretická východiska soutěžní politiky*. Studie 1/2006. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, 121 s.

V prostředí anglickojazyčného diskurzu je situace pestřejší, když se problematice antimonopolního (resp. antitrustového) práva věnuje řada autorů, které není možné zde vyčerpávajícím způsobem vypočíst. Aktuální stav poznání shrnuje např. publikace *Competition Law and Antitrust*¹⁰ profesora Davida J. Gerbera, který je prezidentem American Society of Comparative Law. Významným pojednáním se zaměřením na realie antimonopolního práva USA je též *Antitrust Law*¹¹ od předního teoretika oboru Law & Economics Richarda Posnera (nar. 1939), kterému se bude blíže věnovat kapitola 5 této práce. Konečně výklad se zaměřením na koncepční a metodologická východiska obsahuje učebnice profesora Boloňské univerzity Francesa Parisiho (nar. 1962) *The Oxford Handbook of Law and Economics*.¹²

Všechna uvedená pojednání nabízejí v určitém ohledu odlišný pohled na problematiku, když akcentují různé prvky zkoumání v oblasti soutěžního práva. Cílem autora této práce je poskytnout ucelený výklad problematiky soutěžního práva, spočívající v analýze vybraných platných a účinných právních předpisů z pohledu vybraných liberálních škol ekonomického myšlení. Takový pohled na problematiku soutěžního práva ke dni odevzdání této práce v českojazyčném diskurzu v takovém rozsahu k dispozici není a zahraniční diskurz se naopak nezabývá realiami soutěžního práva České republiky.

---

¹⁰ GERBER, D. J., *Competition Law and Antitrust*, Oxford, Oxford University Press, 2020, 208 s.

¹¹ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, 304 s.

¹² PARISI, F., *The Oxford Handbook of Law and Economics*, Oxford, Oxford University Press, 2017, 1584 s.

2. POJEM LIBERALISMU

Dalším pojmem, který je nutno definovat pro vymezení zkoumaných škol a autorů, je pojem liberalismu. Vzhledem k šíři a rozličnosti myšlenek, které se tímto pojmem označovaly v rámci běhu času a geografických specifik, se nejedná vůbec o jednoduchý úkol, a tato práce vzhledem ke svému tématu nemůže vyčerpávajícím způsobem pojednat o veškerých specifických liberálních doktrínách a autorech, kteří se označovali pojmem „liberál“ nebo „liberální“. Je tedy nutno zdůraznit, že další výklad této kapitoly představuje pouze výběrový exkurs do problematiky liberální teorie a autoři, jejichž myšlenky zde budou prezentovány, představují arbitrární výběr autora této práce, ačkoliv selekce byla samozřejmě vedena záměrem vybrat ty nejvýznamnější, nejvlivnější, přelomové nebo jinak důležité autory a jejich myšlenky vzhledem k zaměření práce.

Výklad bude veden chronologicky s tím, že bude-li to žádoucí, může být odkázáno na autora (typicky polemizujícího), který spadá do jiné, obvykle pozdější doby. Pro vyloučení veškerých pochybností je pak vhodné uvést, že tam, kde tato práce užívá pojem „liberalismus“ nebo „liberální“ bez bližší specifikace, se jím rozumí význam, který má pojem v současném diskurzu, viz např. známá Heywoodova učebnice politických ideologií, která definuje liberalismus jako ideologii, jejímž „hlavním tématem je upřednostnění jednotlivce a přání vybudovat společnost, ve které mohou jednotlivci uspokojovat své zájmy a dosahovat seberealizace.“¹³

2.1 Obsah pojmu liberalismu a jeho složky

Při dataci a sledování geneze pojmu liberalismu narazí každý badatel na základní problém – v případě liberalismu neexistuje žádný „manifest liberalismu“, který by představoval přehledný a jednotící výchozí bod pro tuto tradici myšlení.¹⁴ Etymologicky pojem vychází z latinského slova *liber*, které nicméně znamenalo jak *svobodný*, tak zároveň též *štedrý*. Například Cicero ve svém pojednání *De Officiis* pod výrazem *liberalitas*, resp. *liberales* hovoří o laskavosti a štedrosti (eng. „*kindness and*

---

¹³ HEYWOOD, A., *Politické ideologie*, 4. vydání, Praha, Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 43.

¹⁴ Velmi kvalitní a systematický výklad historie pojmu liberalismu, lze najít například v aktuálním díle prof. H. Rosenblattové, která přesvědčivě sleduje vývoj moderního liberálního myšlení až k jeho moralistickým základům; viz ROSENBLATT, H., *The Lost History of Liberalism*, 2018, Princeton University Press, 348 s.

generosity“).¹⁵ V kontextu současného významu pojmu v rámci laického, ale i akademického diskurzu, může skutečnost, že pojem liberalismu má morální původ, působit překvapivě, nicméně jak bude vyloženo dále, vzhledem k zaměření prvotních autorů, kteří jsou prakticky univerzálně do liberální tradice zařazováni, se jedná o kontinuální a pochopitelný vývoj.

Morální obsah pojmu zůstal i během středověku a raného novověku, přičemž změnu přináší až turbulentní doba konce osmnáctého a začátku devatenáctého století, kdy pojem získává politickou a ekonomickou dimenzi. Na tomto místě je vhodné poznamenat, že doposud uvedené neznamena, že by do konce osmnáctého století nebylo možné nalézt mezi filozofy a politickými teoretiky myšlenky, které dnes označujeme jako liberální. Pouze to znamená, že tito autoři sami pojem liberální nepoužívali, bez ohledu na to, že historie je nyní řadí do této myšlenkové tradice. Typickým příkladem takového autora je John Locke (1632–1704), někdy označovaný jako „otec liberalismu“.¹⁶ Ačkoliv Locke sám položil základy některých myšlenek zejména co do povahy ústavněprávního uspořádání státu, tj. občanského charakteru vlády, principu vlády na základě souhlasu „ovládaných“ subjektů a veřejného blaha jakožto cíle vlády, které jsou aktuálně univerzálně akceptovány jako součást liberální doktríny, pojem liberalismu se v jeho práci neobjevuje. Namísto toho Locke používá pojmu „*civil government*“, který rozvíjí v duchu shora uvedených myšlenek.¹⁷

Za přelomové události pro chápání pojmu liberalismu pak lze považovat bezesporu dvě revoluce, které ukončily osmnácté století a změnily bez nadsázky politickou mapu tehdejšího světa: americkou válku o nezávislost (1775–1783) a Velkou francouzskou revoluci (1789–1799). Výsledkem těchto událostí byla politicky turbulentní doba, kdy dochází k formaci prvních politických hnutí a následně stran, které prosazovaly

---

¹⁵ CICERO, M. T., *De Officiis (with english translation by Walter Miller)*, London, William Heineman LTD., 1928, s. 47.

¹⁶ Zajímavou skutečností je fakt, že vnímání role J. Locka v rámci geneze liberální tradice se v průběhu času mění a značný význam a vliv, které se mu v současnosti přisuzují, jsou často až výsledkem zpětného hodnocení autorů dvacátého století, viz BELL, D., What Is Liberalism?, *Political Theory*, Vol. 42, No. 6 (December 2014), s. 682-715.

¹⁷ Viz např. LOCKE, J., *Two Treatises of Civil Government*, London, J. M. Dent & Sons Ltd., 1924, s. 118: [„*Politickou moc pak považují za právo tvořit zákony, včetně ukládání trestu smrti a následně tedy všech mírnějších postihů, pro regulaci a zachování majetku, a právo využít sílu společenství pro výkon těchto zákonů a ochranu společenství před újmou zvenčí, a toto vše pouze pro veřejné blaho.*“]; nebo tamtéž s. 180: [„*Nejprve je zapotřebí ustáleného, známého práva, které je přijímáno obecným souhlasem jako standard správného a nesprávného a které je obecným prostředkem řešení veškerých sporů mezi nimi.*“].

myšlenky dnes chápané jako liberální.¹⁸ Jejich společným jmenovatelem byly zejména svoboda jednotlivce, ústavní zastupitelská vláda, svoboda slova a sdružování, ačkoliv existovaly mezi jednotlivými autory a stranami rozpory o podobě jejich realizace, postupu jak těchto cílů dosáhnout a vymezení osob spadajících do okruhu občanů zúčastněných na vládě (majetkový census, ženy, lidé neevropského původu, apod.). Pro vyloučení případného zkreslení je vhodné doplnit, že některé základní myšlenky, které spojovaly prakticky všechny liberální myslitele, jako byla například snaha o zrušení feudálních privilegií, postupná demokratizace aristokratického charakteru společenského řádu, odluka církve od státu, aj., nejsou předmětem této práce, ačkoliv jejich dopad na společenské události své doby byl mnohdy významnější než některé ekonomické aspekty programů liberálních hnutí, které nicméně stojí uprostřed zájmu této práce.

Společně s formováním liberálních politických stran tedy dochází k formulaci jejich politických programů, které se stanou politickou a ekonomickou doktrínou liberalismu. Jakožto ideologie, tj. soubor myšlenek, východisek a cílů, má liberalismus řadu rovin a lze jej proto označit za svého druhu multidimenzionální fenomén. Je tedy nezbytně nutné další výklad rozdělit podle jednotlivých složek, přičemž pro účely této práce jsou relevantní především jeho roviny etická a hospodářská.

2.2 Etická rovina liberalismu

Tím, že liberalismus postavil do centra zájmu jednotlivce a jeho svobodu, vyvstala otázka, jaká je přirozenost nebo povaha jednotlivce a co přesně to znamená pro etickou rovinu jeho chování. Zejména pak vznikla otázka vztahu liberalismu k egoismu a individualismu, která nebyla nikdy s konečnou platností vyřešena a doprovází pojem liberalismu dodnes.

Základním výchozím bodem je pro liberální teorie prakticky univerzálně pojem autonomie jednotlivce. Tento pojem a jeho obsah je zcela klíčovou ideou pro porozumění cílům liberalismu a zároveň prostředkům, které jsou obvykle pro jeho dosažení akcentovány. Z hlediska teoretického odůvodnění hodnoty autonomie jednotlivce je

---

¹⁸ První hnutí, která byla označována jako liberální, byla podle všeho švédské hnutí počátku 19. století a hnutí *Liberales* ve Španělsku zformované roku 1810. V obou případech se jednalo o hnutí prosazující rovnost před zákonem a princip zastupitelské vlády na ústavním základě, viz ROSENBLATT, H., *The Lost History of Liberalism*, Princeton University Press, 2018, s. 61- 62.

zajímavou skutečností, že v rámci historie evropského myšlení se objevují jak teorie akcentující přirozenoprávní původ práva jednotlivce na garantovanou sféru osobní svobody, tak ryze utilitární teorie, které tutéž sféru osobní svobody jednotlivce ospravedlňují pomocí odkazu na užitek, který takové uspořádání přináší jednotlivci a jeho prostřednictvím, avšak nikoliv v poslední řadě, i společnosti jako celku.

Typickým představitelem přirozenoprávní tradice liberálního myšlení je již zmíněný John Locke. Základním postulátem Lockovy filosofie a politické teorie je předpoklad, že lidé se rodí od přírody svobodní, rovní v právech a povinnostech a nezávislí: *„Jelikož jsou lidé, jak bylo řečeno, od přírody svobodní, navzájem si rovní a nezávislí, nemůže být nikdo bez svého souhlasu zbaven tohoto stavu a podřízen politické moci jiného člověka, což se děje shodou s ostatními na spojení ve společenství pro pohodlný, bezpečný život v míru pospolu, bezpečně si užívaje vlastního majetku a vyšší bezpečnosti vůči těm, kteří nejsou jeho součástí.“*¹⁹

Na základech tohoto postulátu pak Locke staví dále svou známou teorii o společenské smlouvě a právu každého člověka stát se součástí společnosti akceptací její suverénní (politické) moci a zároveň možnosti vstup do společenství odmítnout a zůstat tak nezávislou bytostí.²⁰ Pro etickou rovinu tohoto myšlení je klíčové, že Locke chápe lidskou svobodu a autonomii jako vrozené právo každého člověka, které mu umožňuje žít život v míru bez donucení vnější moci, ledaže s existencí této donucovací moci konkrétní člověk (alespoň tacitně) souhlasil.²¹ Ačkoliv Locke na rozdíl od některých jiných autorů nevypracoval ucelený a komplexní systém morální nauky, která by poskytovala rady či příkazy, jak konkrétně má člověk se svou svobodou nakládat, implicitně lze předpokládat (v neposlední řadě z ducha celého díla, kdy Locke opakovaně odkazuje na křesťanskou nauku), že jednání svobodného člověka podléhá regulaci ze strany tehdejší, (tj. křesťanské) morálky. Součástí morálně správného jednání je proto i

---

¹⁹ LOCKE, J., *Two Treatises of Civil Government*, London, J. M. Dent & Sons Ltd., 1924, s. 164.

²⁰ Srov. LOCKE, J., *Two Treatises of Civil Government*, London, J. M. Dent & Sons Ltd., 1924, s. 178, bod 121 a s. 214, bod 191: *„kdo neudělil více, než takový tichý souhlas vládě ... ten může odejít a začlenit se do jakéhokoliv jiného společenství nebo se shodnout s dalšími lidmi a vytvořit společenství nové na vacuis locis“*; resp. *„člověk je přirozeně svobodný, nepodřízen žádné vládě, byt' narozen v místě její jurisdikce. Zřekne-li se právoplatné vlády země, kde se narodil, musí se však také vzdát práv, jež mu náležela ze zákonů této země a majetku, který na něj přešel od jeho předků, jestliže vláda byla stvořena jejich souhlasem.“*

²¹ Je zajímavou skutečností, že dle Locka jednou udělený souhlas nelze odvolat a podřízenost politické moci daného společenství je definitivní.

jednání v souladu s biblickým příkazem „*miluj bližního svého jako sebe sama*“, případně s pravidlem „*co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim*“. Jak bude dále zřejmé, pozdější autoři se s takovým implicitním předpokladem nespokojili a namísto toho věnovali značný prostor ve svých pojednáních právě otázce jednání svobodného člověka.

2.2.1 Kolize sobeckých a altruistických motivací, aneb „Adam Smith

Problem“

K zásadnímu přelomu v historii liberálního myšlení dochází s dílem Adama Smitha (1723–1790), přičemž význam, který jeho dílo zaujalo v obecné historii evropského společenskovedního myšlení, lze jen stěží přecenit.²² Ačkoliv má dílo A. Smitha mnoho rovin a nabízí mnoho zajímavých otázek k prozkoumání, na tomto místě bude vhodné zastavit se nad základními východisky jeho teorie pro jednání jednotlivce a závěry, které z něj vyplývají pro celý řád společnosti. Klíčovými díly A. Smitha jsou *Teorie mravních citů* (1759) a *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* (1776)

Pravděpodobně nejznámějším motivem, se kterým je A. Smith spojován, je myšlenka tzv. neviditelné ruky trhu, která vede (sobecké) jednání jednotlivců ke společensky optimálnímu výsledku, bez ohledu na primární motiv jednání jednotlivce. Tento motiv vychází ze známé pasáže v knize *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* z roku 1776 (dále jen „*Bohatství národů*“): „*Tím, že podporuje raději výrobu doma než výrobu cizí, sleduje jen své vlastní zabezpečení, a tím, že tuto výrobu řídí tak, aby její produkt měl co nejvyšší hodnotu, sleduje jen svůj vlastní zisk; jako v mnoha jiných případech, vede ho tu jakási neviditelná ruka, aby pomáhal k dosažení cíle, o který mu vůbec nejde.*“²³

Tento výrok je pak obvykle kombinován s pravděpodobně nejznámější pasáží celé knihy „*že se můžeme naobědvat, to není z dobré vůle řezníka, sládky nebo pekaře, nýbrž proto, že dbají svých vlastních zájmů. Nedovoláváme se jejich lidskosti, nýbrž jejich sobectví, a nikdy jim nevykládáme o svých potřebách, nýbrž o výhodách, které z toho budou mít.*“²⁴ Vzaty takto, bez připomenutí jejich kontextu v systému celého Smithova díla, mohou oba výroky společně působit dojmem, že A. Smith je autorem toho, co se

²² Pro celkový přehled života a díla např. viz RAPHAEL, D., D., *Adam Smith*, Praha, Argo, 1995, 120 s.

²³ SMITH, A., *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha, Liberální institut, 2001, s. 398.

²⁴ SMITH, A., *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha, Liberální institut, 2001, s. 16.

později začalo nazývat „*homo oeconomicus*“, tj. pojetí člověka jakožto maximalizátora osobního užitku, který ve svém jednání veden pouze ryze sobeckými (přesněji řečeno sebe-zájmovými) motivy.

Bylo pravděpodobně nevyhnutelné, že při následném zjednodušení výkladu obsahu knihy budou akcentovány právě tyto pasáže a dojde k pozapomenutí zbytku Smithova díla a souvislostí, které jsou pro plné pochopení shora uvedených pasáží zcela nezbytné. Svým způsobem se tak stal Smith obětí vlastního úspěchu, když Bohatství národů zaujalo v historii místo prvotní a zcela klíčové učebnice ekonomie, a ze Smitha se stal první ekonom v moderním smyslu slova. Obětí se pak stal tím, že úspěch Bohatství národů zcela zastínil skutečnost, že Smith sebe chápal především jako morálního filosofa, po dlouhých 13 let byl vedoucím oddělení morální filosofie na univerzitě v Glasgow (1752–1764) a Bohatství národů předchází jiné dílo, které se zabývá výlučně a obsáhle lidským jednáním a jeho motivacemi, dílo zvané Teorie mravních citů, jež bylo vydáno již roku 1759.

V Teorii mravních citů se nachází jiný, mnohem komplexnější pohled na povahu lidské bytosti, než jaký by mohl mylně být Smithovi přisuzován ve světle shora uvedených pasáží Bohatství národů. Ostatně kniha samotná začíná pasáží, která zcela jednoznačně vyvrací postulát ryzího sobectví lidských aktérů, když uvádí: „*ať již je dovoleno považovat člověka za jakkoli sobeckého, přesto v jeho přirozenosti evidentně existují určité principy, které způsobují, že je zainteresován na osudu jiných lidí a že jejich štěstí je pro něj nezbytné, i když z něj nemá nic jiného kromě radosti, že je jeho svědkem.*“²⁵ V Teorii mravních citů Smith postupně staví několik základních postulátů, které je nutno mít pro plné porozumění Smithovu pojetí jednání lidských bytostí neustále na paměti. Těmito základními postuláty jsou:

1. schopnost jednotlivce svobodně jednat a zároveň existence možnosti sebereflexe, která nabývá podoby pohledu jiné, objektivní a fiktivní osoby – tzv. vnějšího pozorovatele;²⁶

---

²⁵ SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 5.

²⁶ SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 123: „*Když se pokouším zkoumat své vlastní jednání, když se nad ním pokouším vynést rozsudek a buď ho schválit, nebo odsoudit, je zřejmé, že se ve všech takových případech jakoby rozpůlím na dvě osoby a že já, vyšetřovatel a soudce, představuji jinou osobu, než to druhé já, osoba, jejíž jednání je zkoumáno a souzeno. První je pozorovatel, s jehož city*

2. existence motivací vedoucích jak k jednání ve vlastním prospěchu, tak prospěchu jiných lidí;²⁷
3. existence kritéria spravedlnosti, kterému podléhá každé lidské jednání, přičemž spravedlnost má výsadní a specifické postavení v systému lidských cností;²⁸
4. touha každého člověka po schvalování jeho jednání ostatními lidmi a jejich sympatiích, resp. po tom, aby jeho jednání mělo takové kvality.²⁹

Tedy člověk je složitou bytostí, která má široké spektrum motivací pro vlastní jednání, které jsou navzájem protichůdné a potřebuje uznání a štěstí ostatních osob pro pocit vlastního naplnění.

Toto pojetí lidské povahy se značně liší od shora uvedené redukce, kdy je lidská bytost primárně či výlučně maximalizátorem vlastního blahobytu, lhostejná k blahobytu ostatních lidských bytostí kolem něj. Někteří pozdější studenti Smithova díla si pak povšimli tohoto rozporu a postupně se pro něj vžilo označení „Adam Smith Problem“, přičemž otázka, zda podle Smithova učení je člověk sobecký, či naopak sympatický k ostatním lidem, dala vzniknout nepřehlednému množství článků a literatury.³⁰

---

k mému vlastnímu jednání se snažím ztotožnit tím, že si představuji sebe sama na jeho místě a zvažuji, jak by působilo na mě, pokud bych se na něj díval právě z tohoto hlediska. Ten druhý je konající, osoba, kterou správně nazývám sebou a na jejíž jednání jsem se, převtělen v pozorovatele, pokoušel vytvořit nějaký názor.“

²⁷ Viz již uvedená citace týkající se jednání ve prospěch jiných lidí a zároveň připuštění motivací jednání ve vlastním prospěch: „Není pochyb o tom, že se každý člověk přirozeně stará na prvním místě a především sám o sebe.“ SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 91.

²⁸ Viz SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 88: „Avšak existuje jiná ctnost, jejíž dodržování není ponecháno naší vlastní svobodné vůli, která může být vynucena silou a jejíž porušení vyvolává nevoli a následně trest. Touto ctností je spravedlnost. ... cítíme (se) být přísněji zavázáni jednat podle spravedlnosti než v souladu s přátelstvím, dobročinností nebo šlechetností.“

²⁹ Viz SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 124: „(Člověk) touží nejen po chvále, ale i chvályhodnosti; nebo aby byl takovou věcí, kterou i kdyby nikdo nechválil, přesto by byla přirozeným a patřičným objektem pro chválu.“

³⁰ Kvalitní shrnutí s důrazem na vliv v německy mluvících zemích lze nalézt např. v TRIBE, K., „Das Adam Smith Problem“ and the origins of modern Smith scholarship, *History of European Ideas*, Vol. 34, No. 4, s. 514-525. Pro nové pojetí problému pak např. TEICHGRAEBER III, R., Rethinking Das Adam Smith Problem, *Journal of British Studies*, vol. 20, No. 2 (Spring, 1981), s. 106-123. Případně přímo k otázce významu sobectví v díle Smitha lze doporučit pečlivý rozbor v článku Patricii Werhane viz WERHANE, P. H., The Role of Self-interest in Adam Smith's Wealth of Nations, *The Journal of Philosophy*, Vol. 86, No. 11, Eighty sixth annual meeting american Philosophical Association, Eastern Division (Nov., 1989), s. 669-680. V českojazyčné literatuře lze nejznámější pojednání o podstatě problému nalézt pravděpodobně v SEDLÁČEK, T., *Ekonomie dobra a zla*, Praha, Nakladatelství 65. pole, 2009, s. 169-178. Ačkoliv má publikace charakter spíše populárně naučný, Sedláčkův výklad osvětluje základní body problému a dochází k podobnému závěru jako jiní autoři: „Je tedy možné, a dokonce dost pravděpodobné, že Adam Smith

Tento rozpor lze nicméně překonat, protože se jedná o rozpor pouze domnělý. Pro jeho objasnění je zapotřebí se podívat blíže na povahu lidských ctností a zejména pak spravedlnosti ve Smithově systému. Lidské jednání totiž ve Smithově učení podléhá dvojímu testu. Nejprve se vybrané jednání posuzuje podle kritéria spravedlnosti, které je elementární a slouží k zajištění fungování lidské společnosti. Jako takové má především negativní charakter a jednání učiněná v souladu se spravedlností nepřinášejí společenské uznání, protože jsou vynutitelná donucením (veřejnou mocí).³¹ Jednat v souladu s pravidly spravedlnosti musí všichni lidé, přičemž porušení má za následek trest v podobě donucení a zároveň morální odsouzení ostatních lidí. Naproti tomu však jednání v souladu s pravidly spravedlnosti nepřinášejí žádné společenské uznání a z tohoto pohledu má morálně indiferentní, resp. neutrální charakter.

Druhý test pak představuje posuzování lidského jednání z pohledu ostatních ctností Smithova systému, viz např. již uvedené přátelství, dobročinnost, šlechtnost, ale i též patřičnost. Soulad s těmito kritérii pak vede k pozitivnímu morálnímu hodnocení lidského jednání a schvalování jednání ze strany ostatních lidí. Jednání v souladu s těmito kritérii je pak ponecháno na svobodné vůli jednotlivce a A. Smith výslovně vylučuje možnost jej k takovému jednání legitimně přinutit.³² A. Smith zároveň nikde ve svém díle nepřisuzuje sobectví kladnou morální hodnotu, naopak v závěru Teorie mravních citů výslovně kritizuje mj. morální systém Bernarda Mandevilla (1670–1733)³³, který ve

---

považoval princip sebelásky za dominantní motiv celospolečenských vztahů, kde se propojují zcela neznámí lidé. Druhý základní princip laskavé benevolence nachází domov zejména v osobních mezilidských vztazích.“ Tamtéž, str. 178.

³¹ „(Spravedlnost) protože nečiní žádné skutečné dobro, má právo pouze na velice málo vděčnosti. Pouhá spravedlnost ve většině případů není ničím víc než zápornou ctností a jenom nám brání, abychom nezraňovali své bližní. Člověk, který se pouze zdrží akcí proti osobám, majetku nebo dobrému jménu bližních, má jistě velice malou skutečnou zásluhu ... Často můžeme dodržovat všechna pravidla spravedlnosti, budeme-li pouze nehybně sedět a nic nedělat.“ SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 90.

³² Viz např. „Proto jeho nedostatek vděčnosti nemůže být potrestán. Nutit ho silou, aby vykonal, co by z vděčnosti měl vykonat a co by mu každý nestranný pozorovatel schválil, by bylo, kdyby to bylo možné, ještě méně patřičné než jeho opomenutí vykonal to. ... Pouhý nedostatek dobročinných ctností, i když nás může zklamat kvůli dobru, které by mohlo být rozumně očekáváno, ani nedělá, ani se nepokouší udělat žádné zlo, které by nám přineslo příležitost k vlastní obraně.“ SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 87-88.

³³ Bernard de Mandeville (1670–1733) je autorem především známé Bajky o včelách (1705; ang. *The Fable of the Bees*) s podtitulem „soukromé neřesti – veřejné blaho“. Smith Mandevillovo dílo poměrně zevrubně kritizuje, zařazuje jej systematicky do kapitoly „O nemravných systémech“ a zcela odmítá jeho závěry, viz např. „Existuje však další systém, který patrně úplně odstranil rozdíl mezi neřestí a ctností, a jehož snaha je proto naprosto zhoubná; mám na mysli systém Bernarda de Mandeville.“ A k problematice sobectví jakožto ctnosti v tomto díle uvádí „Velkým podvodem knihy Bernarda Mandevilla je to, že zobrazuje každý

skutečnosti obsahuje přesně to pojetí člověka jakožto sobeckého a bezohledného maximalizátora vlastního blahobytu, které bývá někdy nesprávně přisuzováno Adamu Smithovi.

Závěrem stručného výkladu pojetí lidského jednání v díle A. Smitha je vhodné doplnit pojmovou poznámku pro úplnost. A. Smith v bohatství národů pracuje v originálním anglickém znění s pojmem „self-interest“, tedy spíše „sebe-zájem“, či „vlastní zájem“, nikoliv pojmem sobectví („selfishness“), zatímco v Teorii mravních citů používá pro popis ne-pozitivních sobeckých motivací lidského jednání pojem „sobecké emoce“ (orig. „selfish passions“), což lze považovat vzhledem k jeho kvalifikaci jakožto morálního filosofa za záměrné rozlišení.

Smithův komplexní pohled na lidské jednání lze proto shrnout tak, že každý jednatel jedná jak v zájmu vlastním, tak v autentickém zájmu jiných lidí. Každé lidské jednání musí splňovat test spravedlnosti, v opačném případě vede k donucujícímu trestu a morálnímu odsouzení jednající osoby. Morálně dobré lidské jednání pak musí splnit nad rámec testu spravedlnosti i test jiné ctnosti, podle toho o jaké jednání se jedná (např. přátelství, dobročinnost, šlechtnost, atd.). Spravedlivé jednání lze vynutit na každém jednotlivci, morálně dobré jednání musí být reflexí jeho svobodné vůle a je nevynutitelné. To zároveň naopak znamená, že jednotlivci musí být ponechán prostor pro vyjádření jeho svobodné vůle, má-li mu být umožněno být morálně dobrým člověkem, musí mu tedy být zaručena určitá sféra osobní autonomie, která je ohraničena limitem spravedlnosti jednání. Učení obsažené v Bohatství národů pak pouze doplňuje, že i takové jednání, které je vedeno vlastním zájmem, může sloužit zájmu společnosti jako celku. To mu však neuděluje kvalitu morálně dobrého jednání, a i toto jednání musí splňovat kritéria spravedlnosti.³⁴ Takové sledování vlastního zájmu je pak přípustné, avšak morálně neutrální, na rozdíl od jednání ve prospěch jiných. Vzhledem k tématu této práce je pak velmi přiléhavé ukončit výklad Smithova učení poslední citací z Teorie mravních citů,

---

cit jako zcela neřestný, a to v jakémkoliv míře a jakémkoliv směru.“ Viz SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 323, resp. s. 327.

³⁴ „*Jedinec nikdy nesmí dávat přednost sobě dokonce ani před jiným jedincem natolik, že by toho druhého jedince zranil nebo poškodil, aby získal výhodu, i kdyby jeho výhoda mohla být mnohem větší než zranění nebo poškození toho druhého. Chudý člověk nesmí podvádět ani okrádat bohatého, i kdyby mu příslušný zisk pomohl mnohem více, než nakolik by toho druhého poškodila odpovídající ztráta.*“ Viz SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 143.

kteřá se tývá právě konkurence: „*V závodění o bohatství a počty a povýšení smí uhánět s takovou tvrdostí, jaké je jen schopen, a napínat každý nerv a každý sval, aby předběhl své konkurenty. Pokud by však chtěl podrazit nebo shodit na zem kohokoliv z nich, shovívavost pozorovatelů se naprosto vyčerpá. Je to porušení fair play, které nemohou připustit. ... Proto ochotně projeví sympatii s přirozenou nevolí postiženého a viník se stane objektem jejich nenávisti a rozhořčení.*“³⁵

2.2.2 Autonomie jednotlivce a problematika práv a povinností svobodného člověka podle Immanuela Kanta

V rámci výkladu filosoficko-etických základů liberálního myšlení samozřejmě nelze opomenout Smithova současníka a taktéž velikána morální filosofie, Immanuela Kanta (1724–1804). I. Kant se na rozdíl od A. Smitha nestal co do morálního rozměru jeho díla obětí vlastního úspěchu a jeho učení se zaslouženě stalo významnou součástí evropské morální filosofie, a to ačkoliv praktické závěry vyplývající z morální filosofie obou myslitelů vykazují celou řadu shodných rysů. Ve vztahu k liberálnímu myšlení je pak vliv I. Kanta na etický rozměr liberalismu klíčový jak pro autory kontinentální, tak pro autory britské. Ačkoliv tedy existuje v řadě aspektů mezi oběma autory shoda, liberální autoři navazují v etické rovině častěji na I. Kanta, zatímco v rovině hospodářské se hlásí k odkazu A. Smitha. Z hlediska systematiky Kantova díla jsou pak pro tuto práci klíčové *Kritika čistého rozumu* (1781; ve starším předkladu též jako *Kritika čistého rozmyslu*), *Základy metafyziky mravů* (1785), *O obecném rčení, je-li něco správné v teorii, nemusí se to hodit pro praxi* (1793) a *Metafyzika mravů* (1797). V těchto různých pojednáních je možno nalézt komplexní a ideově jednotný výklad, který ve svém celku tvoří ucelenou a vnitřně nerozpornou koncepci Kantovy deontologické etiky.

Pro účely této práce je zásadní, že v případě kontinentálních autorů tvoří Kantovská koncepce autonomie jednotlivce obvyklý základ širšího filosofického základu jejich teorií a tento obecný společenskovední základ prozařuje následně celým jejich

---

³⁵ SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 92. Je vhodné doplnit, že Smith tento výrok systematicky zařadil k zásahu do života nebo majetku jiných osob, porušení fair play tedy lze považovat nejen za nemorální, ale i nespravedlivé v duchu Smithova učení.

dílem. Typickým příkladem je nauka Waltera Euckena, o kterém bude pojednáno v kapitole 6.³⁶

I. Kant obdobně jako A. Smith chápe člověka jako bytost, která je nadána svobodnou vůlí, přičemž svobodu chápe jako svého druhu protiklad ke kauzálním zákonům, kterými se řídí přírodní jevy.³⁷ V praktickém rozměru lidského jednání to pak znamená, že ačkoliv motivace, pohnutky a pobídky lidského jednání mají vliv na lidské jednání jako takové, neurčují jej kauzálně a každý člověk má možnost díky vlastní svobodné vůli (*arbitrium sensitivum liberum*) tyto vlivy překonat, čímž se odlišuje od ostatních živočichů, kteří jednají kauzálně ryze na základě popudů (*arbitrium sensitivum brutum*).³⁸ Tento předpoklad I. Kant výslovně označuje za transcendentální, tedy vědecky neprokazatelný.³⁹

Tento postulát, tj. že člověk je nadán svobodnou vůlí a schopností ovládat své jednání, pak Kant staví jako základní kámen své věhlasné morální filosofie. Pro účely této práce je vhodné vyjmout z ní pouze dílčí prvky, které mají přímý dopad na chápání jednání svobodného člověka. V první řadě se samozřejmě jedná o tzv. kategorický imperativ, kontrast, v němž je stavěn k imperativům hypotetickým, a dále pak o vymezení lidských bytostí jakožto účelů o sobě samých a povinnosti povahu jeho etického řádu.

Jednání svobodného člověka nabývá dle Kanta morální charakter v závislosti na souladu s určitými pravidly. Kant tak nepředstavuje žádný výčet nebo katalog konečných

---

³⁶ K podobnostem mezi Euckenovou a Kantovou koncepcí svobody jednotlivce viz dizertační práce Manuela Wörsdörfera; WÖRSDÖRFER, M., *Die Normativen und Wirtschaftsethischen Grundlagen des Ordoliberalismus*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades des Fachbereichs Wirtschaftswissenschaften der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, 2. přepracované vydání, 2014, s. 247 a násl.

³⁷ „Naproti tomu (tj. kauzalitě přírodních jevů) rozumím svobodou v kosmologickém významu schopnost vyvolati stav sám od sebe, jejíž kauzalita tedy nestojí podle zákona přírodního opět pod vládou jiné příčiny, která by ji časově určovala.“ KANT, I., *Kritika čistého rozmyslu*, Praha, Česká Akademie věd a umění, 1930, s. 327.

³⁸ „Lidské chování jest sice *arbitrium sensitivum*, ale nikoliv *brutum*, nýbrž *liberum*, poněvadž smyslovost nečiní jeho úkon nutným, nýbrž člověk má schopnost neodvisle od nátlaku smyslových podnětů sám sebe určit.“ KANT, I., *Kritika čistého rozmyslu*, Praha, Česká Akademie věd a umění, 1930, s. 327-328.

³⁹ „Nechtěli jsme ani dokazovati m o ž n o s t svobody; neboť ani to by se nemohlo zdařiti, poněvadž se vůbec z žádného reálného důvodu ani z kauzálnosti pomocí pouhých pojmů a priori možnost nedá poznati. O svobodě jedná se zde pouze jako o transcendentální ideji, čímž rozmyslnost zamýšlí řadu podmínek v jevu skrze smyslově nepodmíněné prostě započítati, zaplétajíc se však při tom do antinomie se svými vlastními zákony, které pro empirické upotřebenění rozumu předepisuje.“ KANT, I., *Kritika čistého rozmyslu*, Praha, Česká Akademie věd a umění, 1930, s. 341. Obdobně též v KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenth, 2014, s. 77: „Svoboda je pouhá idea, jejíž objektivní realita nemůže být nijak prokázána podle přírodních zákonů ... nelze ji také nikdy pochopit, ani jen nahlédnout.“

účelů, ke kterému by měl jednající člověk směřovat, nýbrž staví filosofii výlučně na souladu jednání s formálními pravidly v povinnosti modalitě měti („Sollen“), které nazývá imperativy.⁴⁰ Kant rozděluje imperativy na několik druhů, podle jejich povahy a role, kterou při vedení lidského jednání plní. Pakliže se jedná o imperativy, které prostřednictvím svého příkazu vedou k určitému účelu, jedná se o imperativy hypotetické, zatímco jsou-li imperativy účelem samým o sobě, jedná se o imperativy kategorické. Dále pak Kant rozlišuje⁴¹ imperativy na:

- A) Dovednostní, které mají charakter technických rad, aniž by jednající člověk zkoumal kvality jejich účelu.
- B) Asertorický, který představuje praktickou nutnost nějakého prostředku ke zvýšení štěstí, tento konkrétní pak předpokládá u všech lidských bytostí.
- C) Kategorický, který jako jediný představuje morální zákon a jenž zní: *„jednej jen podle té maximy, u níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.“*⁴²

Dovození kategorického imperativu pomocí lidského rozumu představuje zcela klíčový moment Kantovy filosofie a slouží jako výchozí bod pro konstrukci celého jeho systému morality a práva. Kategorický imperativ pak dle I. Kanta neznamena nic více ani méně než autonomii vůle každého jednotlivce.⁴³ Společně s praktickým závěrem, který I. Kant z kategorického imperativu dovozuje, totiž že každý má jednat tak, aby používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel, nikdy pouze jako prostředek⁴⁴, a bezpodmínečným stanovením svobody, jakožto jediného vrozeného práva každého člověka⁴⁵, pak dochází k formulaci řádu, kde má jednatelce a jeho svoboda zcela klíčovou roli. Neméně důležitým momentem je pak obsahově neutrální formulace kategorického imperativu – I. Kant odmítá, že by bylo možné univerzálně stanovit konkrétní žádoucí cíle, o které by měl každý jednatelce člověk usilovat,

---

⁴⁰ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 32: „Představa objektivního principu, pokud vůle donucuje, se nazývá příkaz (rozumu) a formule tohoto příkazu se nazývá IMPERATIV.“

⁴¹ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 34-36.

⁴² KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 40.

⁴³ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 59: „Autonomie vůle je povaha vůle, díky níž je tato vůle sama sobě zákonem (nezávisle na veškeré povaze předmětu chění).“

⁴⁴ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 48.

⁴⁵ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 30: [„Svoboda (nezávislost vůči tomu být omezen z rozhodnutí jiného člověka), do té míry, do jaké může koexistovat se svobodou všech ostatních v souladu s obecným právem, je tím jediným původním právem každého člověka z titulu jeho humanity.“]

a předpokládá, že tyto se budou lišit, podle volby každého jednotlivého člověka.⁴⁶ Zároveň se pak Kant rovnou vypořádává s případným pojetím principu sledování vlastního štěstí jakožto kategorického imperativu, přičemž tento poměrně rázně a kategoricky odmítá.⁴⁷

S přihlédnutím ke shora uvedeným předpokladům, které byly vyloženy v Základech metafyziky mravů (orig. publikováno v roce 1785), pak I. Kant přistupuje ke konstrukci složitějšího systému nauky o povinnostech, která je představena v Metafyzice mravů (orig. publikováno v roce 1797). Snad více než kdy jindy je třeba na tomto místě opětovně zdůraznit, že není možné pro účely této práce vyložit celý Kantův systém morality a práva v jeho úplnosti a veškerých detailech. Zdejší výklad proto představuje ryze eklektickou snahu autora této práce o zjednodušené, nicméně stále však hodnověrné vyložení některých základních idejí, které se staly klíčovými pro vývoj liberálního myšlení v oblasti etiky.

I. Kant rozlišuje sféry, v nichž lze člověku ukládat povinnosti podle toho, zda se jedná o vnější nebo vnitřní uložení povinnosti. Na základě tohoto dělení pak dochází k vymezení sfér práva a morálky. Toto rozlišení je zcela klíčové, protože vymezuje role, které oba normativní řády v Kantově systému hrají a jejich původ. Zatímco výrazem vnitřního zákonodárství, kdy si jednotlivec ukládá povinnosti z titulu ctnosti (ang. *duties of virtue*, lat. *officia virtutis s. ethica*) sám sobě je morálka, výrazem vnějšího zákonodárství, kdy jsou uloženy povinnosti uloženy osobou zákonodárce jsou povinnosti z titulu práva (ang. *duties of right*, lat. *officia iuris*).⁴⁸ Zároveň je nutno připomenout, že dle I. Kanta je morálně žádoucím a dobrým jednáním takové jednání, které je v souladu s povinností, která je jednajícím aktérovi uložena, právě proto, že se jedná o splnění

---

⁴⁶ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 63: „*Vůle naprosto dobrá, jejímž principem musí být kategorický imperativ, je proto s ohledem na všechny objekty neurčitá a obsahuje pouze formu chtění vůbec, a to jako autonomii.*“

⁴⁷ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 61: „*Empirické zákony nejsou vůbec způsobilé k tomu, abychom na nich zakládali morální zákony. ... Nejvíce zavrženíhodný je princip vlastního štěstí, a to nikoliv proto, že je nesprávný a že ze zkušenosti odporuje tezi, podle níž dobré rozpoložení následuje vždy po dobrém chování, ani pouze proto že tento princip ničím nepřispívá k založení mravnosti, ježto učinit člověka šťastným je něco naprosto jiného než učinit jej dobrým a učinit jej chytrým a zaměřeným na vlastní prospěch je něco jiného než učinit jej ctnostným: nýbrž je zavržení hodný proto, že podkládá mravnosti pružiny, které ji spíše podkopávají a které rozvracejí všechnu vznešenost tím, že kladou do jedné řady pohnutky ke ctnosti s pohnutkami k neřesti a že učí jen lépe kalkulovat, úplně však smazávají rozdíl mezi obojími.*“

⁴⁸ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 31.

povinnosti, nikoliv kvůli důsledkům, které toto splnění povinnosti má.⁴⁹ Z předpokladu autonomie jednotlivce pak vyplývají i odlišné účely. Jelikož je jedinec autonomní bytostí, musí být sledování ctnostného, morálně dobrého avšak stejně tak šťastného života reflexí jeho vlastní volby a nelze jej k němu donutit.⁵⁰ Morální (etické) cíle jsou tak cíle, které by si jednající člověk měl z titulu jejich morality uložit sám,⁵¹ zároveň je pak naproti tomu jediným účelem práva zajistit mírovou a spravedlivou koexistenci jednotlivců ve společnosti a zachování společnosti jako takové.⁵²

Konečně pak I. Kant v části II. Metafyziky mravů věnuje komplexnímu pojednání o konkrétních povinnostech, které vyplývají z nauky o ctnostech (doctrine of virtue), přičemž jako dvě základní uvádí povinnost usilovat o sebezdokonalení a povinnost usilovat o štěstí ostatních lidí.⁵³ Ačkoliv tedy I. Kant předpokládá u všech lidských bytostí snahu usilovat o vlastní štěstí, stejně tak jim přisuzuje schopnost přijmout štěstí ostatních lidí za svůj účel a jednat ryze v jejich prospěch. Zároveň pak pouze nezištný účel je účelem morálním, tj. s kladným morálním hodnocením.⁵⁴

Závěrem je pak vhodné doplnit několik poznámek. Co do praktické povahy společenského zřízení I. Kant přejal řadu myšlenek jiných filosofů a státopědných teoretiků – podobně jako Locke (a Rousseau) chápe zákonodárnou moc jako vycházející vždy z lidí samotných, resp. jejich sjednocené vůle, podobně jako Hobbes (vůči kterému

---

⁴⁹ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, s. 36: „*netýká se (kategorický imperativ) matérie jednání, ani toho, co má z jednání následovat, nýbrž formy a principu, z nichž ono samo vyplývá; to co je na něm bytostně dobré, tkví ve smýšlení, ať už je úspěch jakýkoliv.*“

⁵⁰ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 31: [„*Povinnosti z ctnosti nemohou být podřízeny vnějšímu zákonodárství jednoduše proto, že se týkají účelu, který (nebo jeho stanovení) je také povinností. Žádné vnější zákonodárství nemůže přimět někoho, aby sám sobě stanovil účel (protože to je interní akt mysli), ačkoliv může předepsat takové externí jednání, které povede k jeho naplnění, aniž by jej subjekt přijal za vlastní.*“]; a dále „*Nikdo mě nemůže nutit, abych byl šťasten jeho způsobem (jakým si představuje blaho ostatních lidí), nýbrž každý smí svoji blaženost hledat takovým způsobem, který jemu samotnému připadá dobrý, pokud jen nepoškozují svobodu druhého usilovat o podobný účel ... vláda, která by byla založena na principu blahovůle vzhledem k lidu podobně, jako je na takovém principu založen vztah otce k jeho dětem, tj. paternalistická vláda (imperium paternale), je největším myslitelným despotismem.*“ KANT, I., *K věčnému míru; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*, Praha, Oikoymenh, 1999, s. 69 a

⁵¹ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 147: [„*V etice tak pojem povinnosti povede také k účelům a bude muset ustavit maximy s ohledem na účely, jež bychom si měli sami sobě stanovit, zakládající je v souladu s mravními principy.*“].

⁵² Kant dokonce výslovně uvádí: [„*Právo je tak suma podmínek, za kterých volba jednoho může být sjednocena s volbou druhého v souladu s všeobecným zákonem svobody.*“] viz KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 24.

⁵³ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 150-151.

⁵⁴ Účel vlastní blaženosti je dle Kanta výslovně ne-morálním. KANT, I., *K věčnému míru; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*, Praha, Oikoymenh, 1999, s. 59.

se nicméně vymezuje v díle *O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*) chápe legislativní moc suveréna jako neomezenou a výkonné moci přisuzuje monopol na donucení a podobně jako Montesquieu dělí veřejnou moc na zákonodárnou, výkonnou a soudní.⁵⁵ Taktéž pak v tradici teoretiků společenské smlouvy předpokládá myšlenkový konstrukt společenské smlouvy jakožto výchozího bodu existence právního řádu, avšak neguje ji jako faktum a vzhledem k důrazu na autonomii jednotlivce a jeho vrozené právo na svobodu trochu překvapivě uvádí, že je nežádoucí pátrat po tom, zda se donucující moc státu ustavila skutečně smlouvou či násilím.⁵⁶ Obdobně ačkoliv definuje principy občanského stavu jako: 1. svobodu každého člena společnosti jakožto člověka; 2. rovnost každého se všemi ostatními jakožto poddaného, 3. samostatnost každého člena politického společenství jakožto občana,⁵⁷ což jsou vznešené ideje, na kterých se shoduje drtivá většina liberálních myslitelů, nemá problém z množiny takových lidí zřejmě v duchu tehdejší doby vyloučit z důvodu přirozenosti ženy (a děti) a z důvodu vlastnictví nemajetné a nádeníky.⁵⁸ Obdobně překvapivě může působit absolutní negace práva na odpor proti veřejné moci a to i tehdy, dochází-li k jejímu zneužití, které je v rozporu s hypotetickou společenskou smlouvou⁵⁹, byť I. Kant toto zdůvodňuje absencí třetí strany, soudce, která by mohla případný spor mezi poddanými a suverénní mocí rozhodnout.⁶⁰ Naopak naproti tomu musí být zaručena svoboda slova tak, aby byl zachován duch svobody, který umožňuje poukazovat na chyby společenského zřízení a mírovým způsobem pomocí síly přesvědčivosti argumentů usilovat o zlepšení společenského zřízení.⁶¹ Vzhledem k republikánským tendencím,

---

⁵⁵ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 91.

⁵⁶ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 95: [„Zda vznikl stát ze skutečné smlouvy o podřízenosti (*pacta subiectionis civilis*) jakožto faktu, nebo zda nejprve přišla moc a až poté právo, či jaké vůbec by toto pořadí být mělo: pro lidi již podřízené občanskému právu jsou takové rafinované úvahy zcela bezpředmětné a navíc mohou uvést stát v nebezpečí.“]

⁵⁷ KANT, I., *K věčnému míru; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*, Praha, Oikoymenh, 1999, s. 69.

⁵⁸ KANT, I., *K věčnému míru; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*, Praha, Oikoymenh, 1999, s. 73 a také též např. KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 92. Tyto osoby nemají „občanskou osobnost“, a jsou proto pouze „pasivními občany“.

⁵⁹ KANT, I., *K věčnému míru; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*, Praha, Oikoymenh, 1999, s. 77.

⁶⁰ Někteří autoři naopak považují tyto na první pohled protichůdné tendence za výraz komplexnosti myšlenek a realismu Kanta ve vztahu k fungování skutečné politiky, viz např. KENNETH, N. W., Kant, Liberalism and War, *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 2 (Jun., 1962), s. 339.

⁶¹ „Jediným palladiem práv lidu je tedy svoboda pera - udržovaná v mezích úcty a lásky k ústavě, pod níž lid žije, a v duchu liberálního smýšlení poddaných, které přece sama ústava podporuje (a potud se omezuje

kteře lze v Kantově díle vysledovat, tuto kombinaci přísných morální povinnosti společně s oddaností společenskému zřizení označuje např. Hiener Bielefeldt za „bojovný liberalismus“.⁶²

V každém případě je však nutno poznamenat, že I. Kant představuje jednu z klíčových postav evropského liberálního myšlení a jeho vliv na kontinentální, ale i anglickou tradici liberalismu je dodnes značný. Zejména jeho myšlenky týkající se morální autonomie jednotlivce, důrazu na povinnostní charakter morálky a negace možnosti stanovit pro všechny lidi objektivně žádoucí konečný účel jejich snažení se staly nedílnou součástí celé tradice a jsou proto stejně tak nezbytnou součástí výkladu této kapitoly.

2.2.3 Jednotlivec a užitek v díle J. St. Milla

Značná řada autorů liberální tradice nicméně její etický rozměr staví na základech zcela odlišných od těch doposud vyložených. Namísto deontologické etiky se zabývají různými variacemi toto, co je v aktuální diskurzu známo jako utilitární etika. Ačkoliv je původním autorem moderního konceptu této teorie Jeremy Bentham, pojem „utilitarismus“ zpopularizovat a jeho obsah do širšího liberálního myšlení inkorporoval jiný autor, a to sice John Stuart Mill (1806–1873), který zaujímá v pantheonu postav liberalismu jedno z předních míst. Nelze tedy opomenout alespoň stručný úvod do jeho myšlenek, které se ve svém souhrnu se vyznačují konsolidací myšlenek autorů, kteří mu předcházeli [zejména jeho otec, James Mill (1773–1836) a Jeremy Bentham (1748–1832)], společně s jejich fúzí s některými tehdy novými idejemi (z nichž některé mohou být z dnešního pohledu spíše socialistického charakteru). V souvislosti s Millovým dílem je předně nutno uvést několik koncepčních poznámek. Rozsah jeho životního díla je velmi značný a sahá od oblasti logiky (*A System of Logic*, 1843), ekonomie (*The Principles of Political Economy*, 1848), přes problematiku svobody jednotlivce (*On Liberty*, 1859), etiku lidského jednání (*Utilitarianism*, 1863), otázky rovnosti pohlaví (*The Subjection of Women*, 1869) až pojednání o problémech socialismu a komunismu

---

jednotliví autoři sami od sebe, aby tak netratili svoji svobodu.)“ KANT, I., *K věčnému míru; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*, Praha, Oikoymenth, 1999, s. 81.

⁶² BIELEFELD, H., *Autonomy and republicanism: Immanuel Kant's Philosophy of Freedom*, *Political Theory*, Vol. 25, No. 4 (Aug 1997), s. 525: [„*Ve skutečnosti se Kantovský liberalismus ukazuje být bojovným liberalismem, když požaduje, aby člověk přijal výzvy morální zodpovědnosti a republikánskou angažovanost, a je vzdálen tomu být měšťanskou ideologií soukromého štěstí.*“].

(*Socialism*, 1879). Vzhledem k šíři jeho záběru a postupnému vývoji názorů je proto možné najít celou řadu vnitřních rozporů, které nabývají různé intenzity a důležitosti. Typickým příkladem je jeho postupné odchýlení od tradice klasické politické ekonomie a přijetí myšlenek kooperativního, nemarxistického socialismu v družstevním duchu, jakožto možného řešení problému chudoby tehdejší dělnické vrstvy. U jeho osoby se tak lze někdy setkat i s označením individualisto-socialistický reformátor⁶³ a filosof. Vzhledem k této zmíněné nekonzistenci se proto na jeho myšlenky odkazovali i někteří autoři, jejichž teorie a politická přesvědčení byly spíše socialistického charakteru (v českojazyčném prostředí například prof. JUDr. Josef Macek (1887–1972)). Druhým bodem, který je nutno akcentovat, je prvek vlivu Millovy manželky Harriet Taylor Mill (1807–1858). Přesný rozsah jejího vlivu na obsah Millova díla je předmětem akademického diskurzu; je však faktem, že J. St. Mill sám otevřeně v mnoha případech své přítelkyni a pozdější manželce připisoval značný, až spoluautorský vliv.⁶⁴

I přesto, že jeho dílo není zcela prosto kontroverze, je obtížné nalézt autora, který by se hlásil k liberalismu a zároveň na J. St. Milla alespoň v nějakém ohledu nenavazoval, případně z něj přímo nečerpal.

Tato práce se zabývá pouze liberálním elementem v Millově díle, a především způsobem jakým J. St. Mill nahlíží na jednotlivce, jeho motivace a etickou rovinu jeho jednání. Tímto samozřejmě nejsou nijak dotčeny nemalé příspěvky, které J. St. Mill představil v ostatních zmíněných oblastech, např. v logice, ekonomii, atd.

Základním východiskem Millovy filosofie, na které spočívá jeho chápání jednotlivce a zároveň konstrukce celého jeho společenského systému, je postulát užitku jakožto východiska morální i politické filosofie. J. St. Mill sám definuje teorii založenou na sledování užitku takto: „*Učení, které uznává jako základ mravnosti „užitečnost“ či „princip největšího štěstí“, má za to, že skutky jsou správné, nakolik přispívají ke štěstí, a špatné, nakolik přispívají k opaku štěstí.*“⁶⁵ Jak již bylo zmíněno, pro tuto teorii se nemalou zásluhou J. St. Milla vžilo označení utilitarismus, který takto nazval nejprve sérii tří článků vydaných roku 1861 v časopise *Fraser's Magazine* a později roku 1863 jako

---

⁶³ GIDE, Ch., RIST, Ch., *Dějiny nauk národohospodářských, díl II*. Praha, J. Laichter, 1917, s. 72-83.

⁶⁴ Její osobě je například věnován i jeho slavný esej *On Liberty*.

⁶⁵ MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I. – Utilitarismus*. Praha, Oikoymenh, 2016, s. 15.

kniha. V jádru se jedná o filosofii v některých ohledech podobnou jiným tradicím evropského filosofického myšlení, zejména pak hedonistickým směrům jako bylo například učení Epikurejců. V moderním diskurzu ji lze najít jako jasně definované pravidlo poprvé v díle Jeremy Benthama, který na něm vystavěl návrh reformy prakticky celého společenského řádu. Je to však právě dílo J. St. Milla, které se vypořádalo s některými výhradami jeho oponentů, jež slouží jako jeden ze základů liberální nauky v oblasti etiky.

J. St. Mill chápe jednotlivce stejně jako A. Smith a I. Kant jako bytost nadanou svobodnou vůlí a schopného jednat na základě celé řady pohnutek. Na rozdíl od nich však staví do popředí motiv užitku, potažmo lidského štěstí, které slouží jako hlavní kompas vedoucí lidské jednání. Zde je vhodné poznamenat, že J. St. Mill chápe štěstí nikoliv jako pouhé uspokojení základních smyslových potřeb, nebo pudů, nýbrž výslovně uvádí, že existují „libosti“ vyšších a nižších stupňů, přičemž člověka od zvířete odlišuje právě potřeba vyšších libostí, kterými rozumí i ideály lidských ctností a jednání v souladu s mravní normou.⁶⁶ Princip maxima užitku nebo štěstí pro maximum osob pak tvoří páteř jeho morálního systému, přičemž Mill sám zdůrazňuje, že „*štěstí, jež je utilitaristickou normou správného jednání, není vlastní štěstí jednajícího, ale štěstí všech zúčastněných.*“⁶⁷ Ačkoliv je tento princip na první pohled velmi odlišný od filosofie I. Kanta nebo A. Smitha, J. St. Mill jej v některých ohledech vykládá tak, že prakticky vede k obdobným závěrům, zejména pak konstruuje model nestranného pozorovatele, který hodnotí jednání jednotlivce z hlediska souladu s objektivní normou,⁶⁸ a dále pak výslovně označuje za základ etického systému křesťanský požadavek lásky k bližnímu, nikoliv nepodobný kategorickému imperativu: „*Ve zlatém pravidle Ježíše z Nazareta je vyjádřen celý duch etiky užitku. „Co chcete, aby lidé dělali vám, dělejte vy jim“ a „miluj*

---

⁶⁶ MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I. – Utilitarismus*. Praha, Oikoymenh, 2016, s. 16: „*Lidé mají vyšší schopnosti než jen živočišné žádosti, a jakmile si je uvědomí, nepokládají za štěstí nic, co nezahrnuje jejich uspokojení. Nemyslím ovšem, že epikúrejské schéma důsledků vyvozených z utilitaristického principu je zcela bezchybné. Má-li být dostatečné, je třeba doplnit jej mnoha stoickými i křesťanskými prvky.*“

⁶⁷ MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I. – Utilitarismus*. Praha, Oikoymenh, 2016, s. 24.

⁶⁸ MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I. – Utilitarismus*. Praha, Oikoymenh, 2016, s. 24-25: „*Utilitarismus od jednajícího požaduje, aby mezi svým vlastním štěstím a štěstím druhých rozhodoval se stejnou nestranností jako nestranný a blahovolný divák.*“

bližního svého“ – v plnění těchto zásad spočívá dokonalost a ideál utilitaristické mravnosti.“⁶⁹

V Millově díle se poprvé objevuje důraz na svobodu jednotlivce jakožto prostředku sloužícího společenskému blahu prostřednictvím objevitelského procesu. Tato myšlenka má vliv i na chápání povahy a výsledků konkurence v rámci liberálního myšlení, jak bude demonstrováno v pozdějších kapitolách této práce. Rozvoj vlastních schopností a nadání, společně s vedením života dle vlastních představ je dle J. St. Milla cílem svobody jednotlivce,⁷⁰ realizací lidské přirozenosti,⁷¹ ale též společensky žádoucím modelem, protože pouze díky diverzitě způsobů života jednotlivých lidí, mohou navzájem jednotlivci srovnávat různé životní cesty a zjišťovat, která je nejvhodnější. Na Benthamu navazuje J. St. Mill i v tom ohledu, že za potenciální omezení svobody považuje i různé zvyklosti, nebo obyčeje, které brání jednotlivcům právě v tom, aby žili podle vlastních představ (které mohou být někdy považovány jinými lidmi za excentrické nebo dekadentní).⁷² Konečně je však nutno doplnit, že shora uvedené neznámá, že jednatel při svém jednání nebere ohledy na osoby kolem sebe, naopak Mill automaticky předpokládá, že jednatel bere při svém jednání v potaz zájmy a blaho vícera osob (rodina, přátelé atp.) a má-li dostatečnou moc a jeho jednání dostatečný dopad, pak i společnosti jako celku.⁷³ J. St. Mill ostatně výslovně uvádí, že by bylo velkým nepochopením předpokládat, že tato koncepce předpokládá člověka, který nejeví zájem o blaho ostatních, není-li na něm osobně zainteresován, naopak má každý člověk

---

⁶⁹ MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I. – Utilitarismus.*, Praha, Oikoymenh, 2016, s. 25.

⁷⁰ „Vznešenými a krásnými na pohled se lidé nestávají stlačováním všeho, co je na nich individuální, k jednotvárnosti, nýbrž pěstěním a zvýrazňováním individuálního v mezích nastolených právy a zájmy druhých lidí; a tak jako díla přebíhají kus z povahy svých tvůrců, stává se i lidský život bohatým, rozrůzněným a podnětným ....“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě.* Praha, Oikoymenh, 2018, s. 69.

⁷¹ „Má-li mít přirozenost každého jedince příležitost k fair play, je nezbytné, aby bylo různým lidem dovoleno vést různé životy.“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě.* Praha, Oikoymenh, 2018, s. 70.

⁷² „Despocie zvyku je všude trvalou překážkou lidskému pokroku: stojí totiž v neustálém protivenství vůči onomu sklonu usilovat o cosi víc, než je obvyklé, který se podle okolností nazývá duchem svobody nebo duchem pokroku a nápravy.“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě.* Praha, Oikoymenh, 2018, s. 77.

⁷³ „Rozmnožování štěstí je podle utilitaristické etiky cílem ctnosti, ale příležitostí, kdy má jednotlivá osoba (s výjimkou jedné z tisíce) ve své moci takto jednat v širokém měřítku – jinými slovy být veřejným dobrodincem – jsou jen výjimkou. A jen v těchto případech se žádá, aby člověk bral v úvahu veřejný užitek. Ve všech ostatních případech postačuje, aby dbal na soukromý užitek, zájem či štěstí několika málo osob. Dbát na tak široce pojatý cíl musejí obvykle jen lidé, jejichž skutky mají vliv na celou společnost.“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I. – Utilitarismus.* Praha, Oikoymenh, 2016, s. 27.

podporovat u ostatních jejich snahu žít lepší život.⁷⁴ Tato podpora má nicméně formu rady a pozitivní motivace, nikoliv zákazu nebo donucení.

Jako výchozí princip, který umožňuje bezkonfliktní soužití vícero lidí, jejichž zájmy nejsou vždy v souladu, pak J. St. Mill formuluje svou známou zásadu nepůsobení újmy (anglicky též často nazývána jako „*The harm principle*“): zásah do individuální sféry jednotlivce je možný pouze tehdy, působí-li jednatel svým jednáním újmu jiným osobám.⁷⁵ Na základě tohoto kritéria je vymezena sféra jednání jednotlivce, která může být nazývána veřejnou, která připouští zásah veřejné moci a donucení jednotlivce.⁷⁶ Princip nepůsobení újmy se stal velmi známým konceptem a dal vzniknout bezpočtu debat a pojednání o jeho praktickém významu, jelikož se jedná v jádru o velmi abstraktní formulaci, která nabízí řadu možných praktických aplikací. J. St. Mill si této skutečnosti byl vědom a sám uvádí, že se jedná o složitou otázku, která se musí vypořádat s mnoha detaily a na níž se odpověď může lišit v průběhu času či v závislosti na společenských okolnostech.⁷⁷ V každém případě J. St. Mill svým pojednáním položil základy, na kterých stavěla a dodnes staví řada jeho následovníků, ačkoliv si díky záběru a všeobecnému charakteru díla mohli převzít jen část jeho teorie.⁷⁸ Jak již bylo uvedeno výše, nekonzistence celkového díla mu vysloužila kritiku ze strany jiných liberálních autorů,⁷⁹

---

⁷⁴ „Bylo by zásadním neporozuměním této nauce považovat ji za obhajobu sobecké lhostejnosti, opřenu o domněnku, že lidé se nemají co starat o život a chování druhých a že by se neměli zajímat o cizí dobro, jestliže se přitom nejedná o jejich vlastní zájem. ... Lidé si mají navzájem pomáhat, aby rozeznali lepší od horšího, a povzbuzovat se, aby zvolili lepší a horšímu se vyhnuli.“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě*. Praha, Oikoymenh, 2018, s. 83.

⁷⁵ „... právo uplatňovat moc nad libovolným příslušníkem civilizovaného společenství lze vykonávat proti jeho vůli ... jedině proto, aby se zabránilo újmě ostatních – zatímco jeho vlastní dobro, ať tělesné či mravní, tu není dostatečným oprávněním.“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě*. Praha, Oikoymenh, 2018, s. 17.

⁷⁶ „Náležitý podíl obdrží oba tehdy, pokud mají oba to, co se jich blíže týká. Individuálnosti by měla náležet ta část života, na níž má zájem především jednatel, a společnosti ta část, na níž má především zájem společnost.“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě*. Praha, Oikoymenh, 2018, s. 82.

⁷⁷ „... to je jedna z nejobtížnějších a nejspletitějších otázek v umění vládnout. Do značné míry to je otázka detailů, u nichž musíme brát v potaz četné a rozmanité ohledy, a nelze tu stanovit žádné absolutní pravidlo.“ viz MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě*. Praha, Oikoymenh, 2018, s. 121-122.

⁷⁸ Typicky například H. L. A. Hart, který pečlivě a přesvědčivě rozvádí Millovy myšlenky v souvislosti s vynucováním morálky nástroji práva, ačkoliv se považoval za levicově smýšlejícího a byl členem britské Labour party. Viz HART, H. L. A., *Law, Liberty and Morality*, Stanford, 1963, Stanford University Press, 88 s.; nebo novější, a v některých ohledech kritičtější pojednání o povaze autonomie jednotlivce a hodnotové pluralitě RAZ, J., *The Morality of Freedom*, Oxford, Oxford University Press, 1986, 435 s.

⁷⁹ Millovu tendenci měnit některé své postoje v reakci na aktuální pokrok ve vědě a změnu společenských okolností komentuje např. i L. T. Hobhouse, autor v Anglii známého pojednání o liberalismu. „[Mill je tak tím, koho lze na světě nejsnáze obvinít z nekonzistence, neúplnosti a absence rozvinutého a vyváženého

kterí však přesto obvykle uznávali značný přínos jeho díla jako celku pro liberální tradici jako takovou (např. F. A. Hayek⁸⁰). V neposlední řadě pak J. St. Mill jako jeden z prvních myslitelů výslovně vztahoval své teorie na ženy a společně se svou manželkou Harriet Taylor Mill (1807–1858) byl velkým zastáncem zrovnoprávnění mužů a žen, což bylo téma, které tehdy nemělo v rámci liberální tradice příliš velký význam, postupně se však jejich nemalou zásluhou stalo jeho integrální součástí.

Pro účely této práce jsou klíčové poznatky ve vztahu k J. St. Millovi především dva. Zaprvé koncepčně J. St. Mill na rozdíl od J. Locka, A. Smitha nebo I. Kanta nestaví svou koncepci liberalismu na pojmech přirozeného práva, nebo vrozené povahy lidské svobody, a namísto toho náleží k utilitárním myslitelům. V praktické rovině jeho nauka vede přesto k obdobným závěrům, k jakým došli výše zmínění autoři tradice přirozeného práva. Východiska liberální nauky jsou tedy nezávislé na tradiční dichotomii právní teorie, jež se často dělí na školy pozitivismu na straně jedné a školy přirozeného práva na straně druhé.

Druhým závěrem je poznatek, že ani J. St. Mill nebyl obhájcem bezbřehého egoismu. Naopak obdobně jako přechází zde vyložení autoři přikládal vysoký význam jednání jednotlivce ve prospěch ostatních členů společnosti a garantovanou osobní autonomii jednotlivce chápal v neposlední řadě jako prospěšnou i pro společnost jako celek.

2.2.4 Etický obsah liberalismu – shrnutí

Na základě provedené krátké exkurze do díla některých z nejvýznamnějších autorů liberalismu lze učinit co do etické roviny liberalismu následující závěry:

- A) Žádný z autorů, kteří byli předmětem rozboru této kapitoly, nestaví sobectví ani egoismus jednotlivce jako základní stavební kámen liberální filosofie.
- B) Všichni autoři staví svou politickou filosofii na koncepci jednotlivce jakožto jednajícího agenta. Jejich teorie je tedy možno označit jako teorie v duchu

---

řádu. Ze stejného důvodu pak zároveň jeho dílo přežije smrt mnoha konzistentních, úplných a dokonale rozvinutých a vyvážených řádů. [ ] viz HOBHOUSE, T. L., *Liberalism*, London, Williams & Norgate, 1919, s. 107.

⁸⁰ Srov. HAYEK, F. A., *Individualism and Economic Order*, Chicago, University of Chicago Press, 1948, s. 111 a s. 270.

metodologického individualismu, nikoliv však individualistické ve smyslu sobectví, společenského atomismu či nezájmu vůči ostatním osobám.

- C) Všichni autoři společně kladou značný důraz v rámci svých systému filosofie na komplexní motivace každého jednotlivce, které zahrnují sledování jeho vlastních zájmů, ale i autentický a nesobecký zájem o blahobyt ostatních osob.
- D) Adam Smith a Immanuel Kant pak staví morální povinnosti jednotlivce do popředí své filosofie a jeho svobodu chápou primárně jako prostor pro jeho morální realizaci. Morální jednání jsou pak ta, která splňují kritérium ctnosti (Smith), případně jsou splněním povinností vyplývajících z kategorického imperativu (Kant). V obou případech se jedná primárně o jednání, která slouží jiným lidem a jsou vedena v jejich prospěch.
- E) Všichni autoři předpokládají existenci určité sféry autonomie jednotlivce, která je chráněna proti zásahům jiných osob a veřejné moci a která slouží k tomu, aby jednatel mohl vést život, který naplňuje představy morálně dobrého života a/nebo splňuje jeho představy o tom, co je dobré a správné.

Shora uvedené závěry je vhodné doplnit o několik poznámek. Autoři, jejichž díla sloužila jako páteř výkladu této kapitoly, představují pravděpodobně autory nejlivnější v rámci liberální tradice, nikoliv však pochopitelně autory jediné. Lze se samozřejmě setkat i s autory, kteří obhajují realizaci sobectví a egoismu jednotlivce s tím, že mu dokonce přisuzují pozitivní (morální či jinou) hodnotu. Typickým představitelem takového směru myšlení je kromě již zmíněného Bernarda de Mandeville (1670–1733) např. Max Stirner (1806–1856), který ve svém díle kombinuje radikální individualismus ve smyslu ryzího sledování egoistických motivů jednotlivce společně s morálním nihilismem a odmítáním mravního sebeomezování, které lze nalézt například u I. Kanta nebo A. Smitha.⁸¹ Filosofii založenou na tzv. racionálním nebo etickém egoismu pak představila nověji také Ayn Rand (1905–1982), která ji nazvala objektivismus.⁸² Tito myslitelé nicméně nepředstavují dominantní proud liberálního myšlení a jedná se spíše

---

⁸¹ STIRNER, M., *Jediný a jeho vlastnictví*, Praha, Academia, 2009, 363 s. Viz např. „Svoboda jako taková může být jen celou svobodou; kousek svobody není svoboda jako taková.“ s. 173; nebo „Tisíce let kultury Vám zatemnily to, co jste, a namluvily vám, abyste věřili, že nejste egoisty, nýbrž že jste povoláni být idealisty („dobrymi lidmi“). Zbavte se toho! Nehleďte svobodu, jež vás rovnou zbaví vás samotných, v „sebezapírání“, nýbrž hleďte sebe sama, staňte se egoisty, necht' se každý z vás stane všemocným Já.“ Tamtéž, s. 177.

⁸² Např. RAND, A., *The Virtue of Selfishness*, New American Library, 1964, 173 s.

o okrajové autory, kteří někdy nebývají ani považováni za součást tradice a jsou často terčem kritiky jiných autorů spadajících pod deštník liberalismu.

Vzhledem ke shora uvedenému je proto žádoucí za typický rys liberálního myšlení považovat důraz na autonomní, avšak morální jednání svobodného jednotlivce, či případně chápat liberalismus jako morálně neutrální teorii, která ponechává otázku morálky jednotlivce otevřenou. V žádném případě však nelze akceptovat hypotézu, že většinově se liberální teorie morálkou nezabývala, negovala ji, nebo jí přisuzovala druhořadé místo, případně že jejím klíčovým východiskem je (racionální) egoismus jednotlivce.

2.3 Hospodářská rovina liberalismu

Druhou rovinou liberální teorie, kterou se bude nyní práce zabývat, je rovina hospodářská. Tím se pro účely této práce rozumí rovina názorů a idejí, jež se zabývají chápáním úlohy státu v hospodářství a povahou ekonomických procesů. Zejména pak bude pojednáno o konceptu nazývaném někdy *laissez faire*, jeho roli ve vývoji liberálního myšlení a evoluci názorů na množinu legitimních činností veřejné moci.

Definovat hospodářský program liberalismu je v řadě ohledů úkol ještě obtížnější, než najít společné etické a mravní rysy myšlenek různých autorů. Zejména co se týče vymezení legitimní sféry aktivity veřejné moci, lze s drobnou mírou nadsázky říci, že není možné nalézt dva autory, kteří by tvrdili totéž. Otázku, zda je to překvapivé u autorů, kteří se hlásí k myšlenkové tradici založené na autonomii jednotlivce a svobodě jeho myšlení, či zda se jedná o jeden z přirozených projevů hodnot, které zastávají, ponecháme na tomto místě nezodpovězenou.

V každém případě lze vysledovat určité trendy či principy, které lze nalézt u většiny autorů s tím, že hlavní body, v nichž se jejich názory rozcházejí, se týkají buďto výjimek z obecných zásad, nebo jejich praktické aplikace.

2.3.1 Reflexe autonomie jednotlivce

Výše bylo vyloženo, že do značné míry abstraktní koncept autonomie jednotlivce slouží v důsledku k tomu, aby jednotlivec mohl vést svobodný život dle vlastních představ. Toto zároveň platí jen tehdy, dokud vedení takového života nezasahuje do autonomie ostatních jednotlivců. Snadno se tak nabízí otázka, co přesně toto abstraktní

pravidlo znamená v praktické aplikaci, a to zejména ve vztahu k otázkám materiálním povahy. V podmínkách reálného světa má prakticky každé jednání jednotlivce více či méně bezprostřední vliv na prostředí kolem něj, ostatní osoby nevyjímaje. Zároveň má velké množství jednání ekonomickou rovinu (minimálně v tom smyslu, že k jejich uskutečnění je zapotřebí ekonomicky relevantních zdrojů – čas, peníze, atp.). Do popředí se proto dostává otázka, jak uspořádat prakticky řád společnosti, aby sledoval účely liberální nauky, tj. v první řadě podporoval takto definovanou svobodu a autonomii každého jednotlivce.

V rámci hospodářské sféry je pak kontrast mezi záležitostmi, které spadají do sféry jednotlivce a záležitostmi, které spadají do sféry společnosti, vyjádřen tím, že veřejná moc (tj. obvykle donucení) se aplikuje toliko ve sféře společenské a sféra jednotlivce je ponechána dobrovolnému jednání jednotlivce. Tento na první pohled logický a přehledný závěr v sobě bohužel skrývá problém, který se objevil záhy poté, co došlo k realizaci liberálních programů v praxi. Mezi jednotlivými mysliteli a autory politik totiž nikdy nepanovala dokonalá shoda, kde přesně leží hranice mezi sférou autonomie a sférou donucení veřejnou mocí. S trochou nadsázky lze říci, že taková shoda nikdy nebyla ani nedokonalá a že snad o ničem jiném neexistovaly větší spory mezi různými liberály, než o vymezení této hranice v oblasti hospodářské politiky státu (a případně dalších veřejnoprávních korporací).

2.3.2 Povaha cílů a hodnot liberálního řádu

Před tím, že dojde k výkladu konkrétních liberálních přístupů k problematice, je nutné upozornit na obecný problém, kterému ve sféře praktických návrhů čelí každý z autorů. Tímto problémem je povaha samotného konceptu autonomie jednotlivce, resp. svobody jednotlivce, když se jedná toliko o hodnoty, které jsou vyjádřeny principy, tj. pravidly vyššího stupně obecnosti, přičemž však hodnot, které společenský řád prosazuje, je současně vícero. Tento problém, jenž je znám v analogické podobě právní teorii od nepaměti, však bývá ve vztahu k otázkám hospodářského řádu někdy přehlížen.

Tím, že zdůrazňují úlohu a hodnotu svobody a autonomie jednotlivce, liberální autoři obvykle nepopírají, že společenský systém sleduje i jiné hodnoty, které jsou vyjádřeny jinými principy, s nimiž musí být princip autonomie jednotlivce určitým způsobem vyvážen. Rozcházejí se však v tom, jak řešit případnou kolizi těchto hodnot a

jím odpovídajících principů. Definičním znakem principu je ostatně právě jeho přesah do sféry principu jiného, a tedy nemožnost binárního rozlišení kategorie platnosti v modu platný/neplatný, což je naopak standardní stav např. u klasických právních norem. Kromě autonomie jednotlivce jsou nejběžnějšími principy ty, které vyjadřují hodnoty spravedlnosti, lidské důstojnosti, rovnosti a další, přičemž reflexe v rámci teorie nebo praxe liberálního společenského systému často probíhá skrze výjimku z pravidla autonomie vůle. Princip autonomie vůle, který je vyjádřením hodnoty svobody, spojuje různé autory liberální tradice výsadním (nikoliv však výlučným) postavením, které mu přisuzují. Rozděluje je však to, do jaké míry jsou ochotni jej omezit v rámci kompromisu s jiným principem (hodnotou).

Typicky tak liberálové odmítají některým kontraktům udělovat právní ochranu na základě reflexe hodnoty lidské důstojnosti (např. prodání sebe sama do otroctví) bez ohledu na to, zda byly takové smlouvy uzavřeny svobodně či nikoliv. Obdobně v liberálním systému odmítají z důvodu reflexe hodnoty rovnosti jednotlivců rozdělení společnosti do oddělených sfér (např. kasty, rodová aristokracie), a to taktéž bez ohledu na vůli zúčastněných. Poměrování a vyvažování jednotlivých hodnot a jim odpovídajících principů a určování role, která jim bude udělena v rámci konkrétního systému, je pak předmětem pravděpodobně nekonečné debaty a rozepří vně i uvnitř liberálního hnutí či dílčí školy teorie.

Jako každý společenský systém, který sleduje vícero cílů, vykazuje i liberální systém určité vnitřní napětí, které je v menší či větší míře přítomné vždy. Dokud je cílem společenského systému (praktického či teoretického) ochrana či vyjádření více než jedné hodnoty, bude vždy a nevyhnutelně docházet k tomuto druhu pnutí, kdy se společenský systém neustále pohybuje od jedné pozice, která vyjadřuje určitý poměr mezi danými hodnotami, k pozici jiné s odlišným poměrem. Praktickým projevem tohoto napětí je pak (politický) souboj o podobu konkrétních norem společenského řádu, kdy existuje velké množství konfliktních vizí o tom, jaký konkrétní poměr mezi dílčími hodnotami, či principy je nejvhodnější. Jinými slovy, která hodnota má dostat v konkrétním případě kolize konkrétních principů přednost a do jaké míry. Tomuto problému se až na světlé

výjimky bohužel nedostává v liberálním diskurzu pozornosti, kterou by si zasloužil,⁸³ a nezdá se, že při zdůrazňování hodnoty autonomie jednotlivce dochází k zapomenutí na hodnoty ostatní, jež musí každý společenský řád sledovat, má-li splňovat představy v něm žijících osob.

2.3.3 Pojem *laissez-faire* a jeho postavení v rámci liberální tradice

Nyní může být pojednáno o konkrétních variantách hospodářského programu liberalismu. Žádný výklad této roviny liberalismu by samozřejmě nebyl úplný, pakliže by neobsahoval výklad známého pravidla „*laissez faire*“, někdy též „*laissez faire, laissez passer*“ (obvykle překládáno jako „nechat činit, nechat plynout“). Původ tohoto pojmu se datuje k přelomu 17. a 18. století, přičemž za jeho autory se označuje ekonomická škola, která se historicky nazývá Fyziokraté, konkrétně pak její představitel Francois Quesnay (1694–1774).⁸⁴ V jádru se jedná o reakci na negativa aktivistické státní politiky Francie 17. století, která byla pod vlivem merkantilistického učení, kdy Fyziokraté doporučovali zanechat řízené hospodářské politiky státu a namísto toho nechat hospodářským procesům volný průběh. Jako jedni z prvních přišli s koncepcí hospodářství jakožto systému, který má přirozenou tendenci směřovat k rovnováze a harmonii, přičemž zásahy do běhu tohoto systému vedou k jeho poruchám a neefektivitě. Role veřejné moci v hospodářské oblasti se proto omezuje na minimální nutnou sféru, tj. poskytování služeb vnitřní a vnější obrany a spravedlnosti (zejména vynucování smluv a ochranu před podvodnými jednáními).

Ačkoliv historicky došlo k postupnému úpadku školy Fyziokratů, pojem *laissez faire* se stal mimořádně populárním konceptem a přejala jej celá řada autorů napříč různými školami, a to i přesto, že historicky nikdy nedošlo k jeho realizaci v této ryzí podobě.

---

⁸³ K podobnému závěru jako autor této práce dochází i např. Isaiah Berlin, který na základě podobné úvahy dochází k hodnotovému pluralismu, na základě kterého může koexistovat v liberálním řádu vícero koncepcí. Viz např. BERLIN, I., *Two Concepts of Liberty*, v *Liberty*, Oxford, Oxford University Press, 2002, s. 215-216: [„*Existuje-li mnohost lidských cílů, jež nejsou navzájem všechny slučitelné, o čemž jsem přesvědčen, pak nebude nikdy možné zcela vyloučit z lidského života možnost konfliktu – a tragédie. ... Rozsah svobody jednotlivce nebo jednotlivců v otázce volby života podle vlastních představ musí být vážen proti nárokům mnoha ostatních hodnot, z nichž jsou asi nejviditelnějšími rovnost, spravedlnost, štěstí, bezpečnost nebo veřejný pořádek. Z tohoto důvodu nemůže být tato svoboda neomezená.*“]

⁸⁴ Srov. HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, s. 38 a násl.

Ve vztahu tohoto pojmu a liberalismu je však nutno zdůraznit několik skutečností. Ačkoliv počínaje Adamem Smithem dochází v rámci liberální tradice k převzetí obecného východiska o tendenci k harmonickému výsledku působení voluntaristických hospodářských procesů („tržních procesů“) pojem liberalismu byl historicky širší a nelze proto mezi tyto dva pojmy položit rovnítko. Dokonce ani sám A. Smith, v kontrastu s obecně rozšířeným přesvědčením, neobhajoval ve svém díle řád, který by splňoval podmínky ryzího *laissez faire*.⁸⁵ Ačkoliv jeho kritika řady nástrojů (zejména ochrannářských) hospodářské politiky vykazuje mnoho shodných rysů s Fyziokraty a také předpokládá přirozenou tendenci k rovnováze a harmonii hospodářského řádu založeného na tržní směně, pojem *laissez faire* nepoužívá a výslovně připouští aktivitu veřejné moci v poskytování žádoucích statků, či služeb, které trh z nějakého důvodu poskytovat nemůže.⁸⁶ Kromě toho Smith obhajuje i jiná opatření, která nejsou slučitelná s ryzím *laissez faire*, jako je například zákonné zastropování úrokové míry v rámci úvěrových smluv nebo smluv o půjčce.⁸⁷ Podobně nelze přisuzovat ryzí *laissez faire* ani Immanuelu Kantovi, když ten výslovně připouští možnost zdanit bohaté jednotlivce, aby bylo zajištěno zabezpečení osob, které se z nějakého důvodu nemohou zaopatřit samy.⁸⁸ Konečně stejně tak J. S. Mill připouští řadu případů, kdy je aktivita veřejné moci žádoucí (byť ji stále označuje jako „*interference*“ a konkrétně Smithovy názory na limitaci

---

⁸⁵ Viz např. kvalitní článek Jacoba Vintera, který se podrobně zabývá právě otázkou závěrů Adama Smitha ve vztahu k úloze veřejné moci v hospodářství, viz VINER, J., Adam Smith and Laissez Faire, *Journal of Political Economy*, Vol. 35, No. 2 (Apr., 1927), s. 198-232. Viner na základě analýzy celého Smithova díla, nikoliv jen Bohatství národů, dochází k závěru, že: [„Adam Smith nebyl doktrinářským obhájcem *laissez faire*. Viděl široký a elastický prostor pro aktivitu vlády a byl připraven jej ještě rozšířit, prokázala-li by vláda, že má nárok na širší spektrum zodpovědnosti. To by prokázala zlepšením svých standardů v oblasti kompetence, upřímnosti a veřejného ducha.“].

⁸⁶ SMITH, A., *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha, Liberální institut, 2001, s. 641: „Třetí a poslední povinnost panovníka nebo státu je povinnost vybudovat a udržovat takové veřejné instituce a takové veřejné stavby, které jsou sice společností jako celku nejvýš prospěšné, ale jsou takové povahy, že užitek z nich by jednotlivci nebo malé skupinky lidí nikdy nemohl nahradit výdaje na ně vynaložené, a proto se ani nedá očekávat, že by je vybuďoval a udržoval nějaký jedinec nebo skupina jedinců.“

⁸⁷ SMITH, A., *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha, Liberální institut, 2001, s. 312: „Je ovšem třeba připomenout, že zákonem dovolená úroková sazba, i když má být poněkud vyšší než nejnižší úroková sazba, by neměla být vyšší o mnoho. Kdyby například zákonem dovolená úroková sazba ve Velké Británii byla stanovena až na 8 nebo 10 procent, tu by si většinu peněz volných k půjčování vypůjčili marnotratníci a spekulanti, neboť jedině ti by byli ochotní platit tento vysoký úrok.“

⁸⁸ KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 101: [„Ze státních důvodů je tedy vláda oprávněna omezit bohaté tak, aby byly zajištěny prostředky pro živobytí těch, kteří si nedokáží zajistit naplnění ani těch základních přírodních potřeb. Bohatým vznikla povinnost vůči společenství, jelikož vděčí za svou existenci aktu podřízení se jeho ochraně a péči, jež potřebují k přežití...“].

úrokové míry kritizuje) a mezi ně řadí například vzdělání ale i regulaci přirozených monopolů a síťových odvětví.⁸⁹

Nad rámec shora uvedeného je vhodné doplnit stručnou poznámku k roli vzdělání v liberální nauce. Obecně je možno říci, že vzdělání představuje v liberální teorii bod, kde lze najít společný bod mezi mnoha různými autory napříč různými tradicemi myšlení. Jak A. Smith, tak J. St. Mill považují vzdělání a vzdělávání za oblast veřejného zájmu, kde je aktivita veřejné moci žádoucí. V případě I. Kanta je pak důraz na vzdělávání nedělitelně provázán s povinností jednotlivce usilovat o sebe-zdokonalení. Společným zdůvodněním takového přístupu je pak výchozí postulát, že klíčová role vzdělání spočívá v tom, že umožňuje vedení svébytného a svobodného života. Toto je zároveň účel, jemuž slouží i konstrukce autonomie jednotlivce jako taková. Veřejná moc tedy garantuje zaručenou sféru autonomie jednotlivce, avšak zároveň poskytuje jednotlivcům (alespoň základní) vzdělání tak, aby jí tito jednotlivci mohli využít naplno, tj. rozvíjet svá nadání a vést svébytný život.

2.3.4 Tendence trhu směřovat k rovnováze a Sayův zákon trhu

V návaznosti na obsah předchozího odstavce je nutné se nyní blíže seznámit s problematikou tendence trhu k rovnováze v liberálním myšlení. Již bylo zmíněno, že původními autory harmonické koncepce trhu byli Fyziokraté, na které navázal s podobným chápáním trhu Adam Smith. Pravděpodobně nejvlivnější formulace této myšlenky však pochází z pera francouzského ekonoma Jean-Baptiste Saye (1767–1832), který ve svém díle navázal na A. Smitha a rozvedl některé jeho myšlenky do větších detailů.

J. B. Say během svého života publikoval řadu děl, mezi nejznámější patří pravděpodobně *Lettres á M. Malthus, sur différens sujets d'économie politique* (1820), kde se kriticky vypořádává s myšlenkami T. Malthuse, a především pak jeho magnum opus *Traité d'économie politique*.⁹⁰ Společným motivem všech Sayových děl je obhajoba hospodářství založeného na tržním mechanismu a odstranění překážek konkurence a obchodu. Klíčovým konceptem, který se stal součástí ekonomického slovníku, je pak

---

⁸⁹ MILL, J. S., *Principles of Political Economy*, London, Routledge, 1900, s. 602 a násl., např. s. 617: [„Úkolem vlády je podřídít takové podniky rozumným podmínkám v obecný prospěch, nebo si nad nimi podržet takovou moc, aby monopolní zisky bylo alespoň možné zajistit pro veřejnost.“]

⁹⁰ V anglickém originále *A Treatise on Political Economy*, 1. vydání 1803, 5. vydání 1826.

tzv. Sayův zákon (někdy též „zákon trhů“). Jelikož liberální autoři na J. B. Saye navazují buďto akceptací právě Sayova zákona, případně jeho modifikací, je vhodné alespoň stručně přiblížit jeho obsah. Sám J. B. Say vyjádřil jeho základní formulaci takto: „*Je vhodné poznamenat, že každý produkt poskytuje v okamžiku svého stvoření trh pro jiné produkty v celé výši vlastní hodnoty. Když výrobce dokončuje svůj produkt, úzkostlivě se jej snaží prodat ihned, aby se vyhnul snížení jeho hodnoty po dobu jeho držení. Neméně úzkostlivě se pak snaží zbavit peněz, které za něj dostane; protože hodnota peněz je také pomíjivá. Jediným způsobem, jak se zbavit peněz je však nákup nějakého jiného produktu. A tak pouhá okolnost tvorby jednoho produktu okamžitě otevírá dveře pro produkty odlišné.*“⁹¹

Tato myšlenka bývá někdy též parafrázována ve smyslu „nabídka si vytvoří vlastní poptávku.“ Klíčovým momentem Sayova zákona je myšlenka provázanosti dílčích trhů a definiční rovnováha trhu jakožto celku. Ze Sayova zákon totiž vyplývá logická rovnost mezi celkovou nabídkou a celkovou poptávkou. To byla ve své době revoluční myšlenka, která přímo reagovala na tehdy aktuální obavy z ekonomických problémů způsobených rozvojem hospodářství a tzv. podspotřebou. (Jedním z autorů těchto myšlenek byl právě T. Malthus). Sayova teorie na rozdíl od teorií jiných autorů ukazovala trh jako fenomén, který směřuje díky tržním silám k makroekonomické rovnováze ze své vlastní podstaty. Nebylo tedy za potřebí aktivistických zásahů z vnějšku, aby došlo k nastolení a udržení celkové rovnováhy, naopak tyto zásahy rovnováhu trhu jako celku narušovaly a ohrožovaly. Pro úplnost je pak vhodné dodat, že J. B. Say nevyklučoval, že na trhu mohou nastat dílčí nerovnováhy. Naopak takovou možnost výslovně připouštěl, dodával však, že nerovnováha dílčího segmentu trhu je doprovázena vždy jí odpovídající protichůdnou nerovnováhou na jiném dílčím segmentu trhu. Přebytek nabídky produktu na jednom dílčím segmentu trhu je tak vždy doprovázen nedostatkem nabídky jiného produktu.⁹²

---

⁹¹ SAY, J. B., *A Treatise on Political Economy*, Pantianos Classics edition, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017, s. 81.

⁹² [„*Odpovídám, že nadbytek konkrétního statku vzniká tím, že jeho množství předběhlo poptávku po něm a to dvěma možnými způsoby; buďto tím, že bylo vyprodukováno jeho nadbytečné množství, nebo tím, že výroba jiných statků nebyla dostatečná.*“] viz SAY, J. B., *A Treatise on Political Economy*, Pantianos Classics edition, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017, s. 81.

Tato myšlenka se stala součástí obecného slovníku ekonomické vědy a v ekonomickém diskurzu se s ní lze setkat až dodnes, i přestože postupem času došlo k upřesnění jejího umístění v systému obecné ekonomické teorie. Zejména pak s příchodem Keynesiánství došlo k její revizi ve světle vlivu monetárních jevů, jelikož původní Sayova formulace nepočítala s tím, že existuje poptávka po penězích jako takových, nikoliv pouze jakožto prostředku směny. Pro porozumění liberálním teoriím konkurence a trhu, kterými se tato práce zabývá, je nicméně Sayův zákon zásadní myšlenkou a lze se s ním v různých podobách lze setkat napříč různými liberálními školami.

2.3.5 Problém stability liberálního řádu a Misesův teorém

Jelikož pojem laissez-faire nepostačuje k vymezení hospodářské roviny liberálního programu, bude zapotřebí nalézt jiné kritérium „liberalnosti“ hospodářského programu, resp. jiné vymezení znaků liberálního hospodářství. Při otázce vymezení tohoto dělení pak práce identifikuje principiálně dva možné přístupy, kdy tyto bude označovat jako „exkluzivní“ a „inkluzivní“. Zatímco o exkluzivním přístupu pojednává tento oddíl, inkluzivní alternativě se věnuje oddíl následující.

Předtím, než bude však stanoven způsob, jakým tato práce bude nakládat s pojmem liberalismu při vymezení vlastního zaměření, je nutno se pozastavit u otázky reflexe hodnot ve společenském řádu. Tato otázka totiž ve svém důsledku mnohdy představuje základní bod sporu mezi různými autory a je klíčová pro porozumění velkého množství neshod mezi nimi. Zároveň k ilustraci možných přístupů k této delimitaci bude využit příklad Ludwiga von Misesa (1883–1973), který je typickým zastáncem exkluzivního přístupu při vymezení pojmu. Stranou toho se pak jedná o autora, jehož myšlenky stále formují anglo-jazyčný, ale i česko-jazyčný liberální diskurz a jeho vliv a význam vykazují spíše rostoucí tendenci. Pro tuto práci je proto nanejvýše aktuálním zdrojem a jeho pojetí liberalismu do značné míry dominuje soudobému diskurzu v prostředí Rakouské školy, jíž se věnuje kapitola 4 této práce.

K otázce hodnot v liberálním řádu z doposud vyloženého vyplynulo, že v rámci liberálního myšlení existuje společná tendence preferovat voluntaristické uspořádání poměrů jednotlivců společně s ochranou sféry autonomie jednotlivce. Zároveň se však jednotliví autoři rozcházejí v odpovědi na otázku, co je žádoucí, aby bylo zajištěno

veřejnou mocí *in concreto*. Základním východiskem je totiž zpravidla zásada, že veřejná (obvykle státní) moc zajišťuje služby související s veřejnou bezpečností a právem, tj. obrana proti vnějšímu nepříteli společnosti, služby soudů a policie, normotvorba, a dále služby a statky, které trh (jenž je zásadně reflexí svobodné vůle zainteresovaných jednotlivců) z nějakého důvodu poskytovat nemůže. Poslední položka je však pouze velmi obecným pravidlem a jeho konkretizace není v žádném případě automatická. Ostatně pokusy o vymezení jejího obsahu vedly a dodnes vedou k odlišným odpovědím. Tento jev tradičně působil mezi různými liberálními mysliteli značné rozepře a nezřídka vedl k tomu, že docházelo k debatám, zda je vůbec daná myšlenka, či návrh konkrétní politiky nebo společenského řádu liberální, či nikoliv.

Tento problém je navíc umocněn skutečností, že raní, ale i pozdější liberální autoři byli v řadě případů ekonomy, a tak v jejich dílech dochází jednak k formulaci závěrů, které mají pozitivní povahu (tj. popisují hospodářské děje tak, jak jsou), ale i závěrů které mají normativní povahu (tj. doporučení, jaké uspořádání hospodářských poměrů by být mělo). To může být nicméně ve vztahu k otázce hodnot ve společenském řádu matoucí, nebo zavádějící, protože ekonomie, a to zejména její neoklasická větev, klade důraz při tvorbě svých doporučení na otázku (kvantifikovatelné) efektivity systému a ponechává jiné hodnoty výslovně stranou. Tyto jiné hodnoty (často obtížně, či absolutně nekvantifikovatelné) však mohou taktéž ovlivnit, a nezřídka ovlivňují normativní závěry jednotlivců týkající se žádoucí podoby společenského řádu. Ačkoliv mezi pozitivní a normativní rovinou ekonomických postulátů zpravidla existuje souvislost, protože ekonomická efektivita společenského systému je jedním z jeho základních cílů, nemá tato souvislost povahu logického vztahu implikace. Je tedy zcela bez problému možné, aby konkrétní autor prosazoval normativně jiné uspořádání, než které je z pozitivního hlediska ekonomicky nejefektivnější, protože při tvorbě normativních závěrů dochází v rámci vyvažování hodnot i k zohlednění právě těch hodnot, které jsou považovány obvykle za mimo-ekonomické (spravedlnost, rovnost, atp.). Tyto hodnoty jsou ale pro stabilitu společenského řádu klíčové, stejně jako je důležitá ekonomická efektivita systému. Způsob, jakým se budou projevovat v konkrétním společenském uspořádání, samozřejmě není jen jeden, představitelných variant je bezpočet a v rámci praktické roviny bude záležet na ideových či ideologických preferencích subjektů, které normy

společenského řádu utváří (přímo, nebo nepřímo např. prostřednictvím volených zástupců).

Zároveň platí shora uvedené i opačným směrem. Předpoklad ekonomické teorie, který slouží jako jedno z východisek pro konstrukci teorie, či modelu, proto nepředstavuje automaticky normativní model, jaké by měly společenské (resp. ekonomické) poměry být. Pakliže tedy například některý autor využívá pro konstrukci svých ekonomických teorií hypotézy jednotlivce jakožto jednostranně zaměřeného maximalizátora osobního užitku, neznamená to, že takové jednání jednotlivce považuje za normativně žádoucí.

Věc se navíc dále komplikuje existencí řady ekonomických škol, které se liší jak užívanou metodologií, výchozími předpoklady i v neposlední řadě různými (mnohdy konfliktními) závěry, které nicméně považují za závěry ekonomické vědy jako takové. Jelikož pod pojem liberálních autorů lze zařadit autory, které náleží k celé řadě ekonomických škol, je tento problém podstatný i pro cíl této práce, jelikož tato si klade za jeden z cílů představit liberální koncepci hospodářské soutěže, pakliže taková koncepce existuje, případně existují, je-li jich více. Samozřejmě pokud je množina myšlenek či doporučení spadajících pod pojem liberalismu příliš široká, dochází k jeho faktickému vyprázdnění, jelikož může nastat situace, kdy pojem zastřešuje větší množství vzájemně si odporujících hypotéz a doporučení, čímž dochází k jeho vnitřní kontradiktornosti a praktické nepoužitelnosti.

Jedním ze způsobů, jak se vypořádat s tímto problémem a se shora popsanou situací, která je zjevně velmi nepřehledná, je stanovení přesněji určených, rigidních kritérií, která musí společenský řád splňovat, aby mohl být považován za „liberální“. Tento přístup by bylo možné označit přízviskem exkluzivní, jelikož směřuje primárně ke stanovení konkrétních kritérií, jež povedou k vyloučení řady škol a autorů, kteří tato kritéria byť jen zčásti nesplňují. Typickým příkladem tohoto přístupu je Ludwig von Mises (1881–1973), vlivná osoba liberálního myšlení dvacátého století a zároveň ekonom, který se řadí do tzv. Rakouské školy ekonomie. Jelikož Rakouská škola je jednou z liberálních škol, kterým tato práce věnuje vlastní kapitulu, omezíme se na tomto místě na prosté konstatování, že má tato škola ekonomického myšlení dlouhou tradici, vlastní unikátní metodologii a je typická svou kritikou intervencí veřejné moci do ekonomiky.

L. Mises je známý co by autor, který na základě závěrů ekonomické teorie (o jejíž rozvoj se nemalou mírou zasloužil) dospěl k dělení ekonomických systémů na systém liberalismu, který je založen na soukromém vlastnictví výrobních faktorů, socialismu, který je založen na centrálním řízení hospodářství (ať již přímo vlastnictvím výrobních faktorů, nebo metodou tzv. příkazního hospodářství – *Zwangswirtschaft*) a systém intervencionismu, který spočívá ve více či méně systematické státní regulaci systému založeného na soukromém vlastnictví prostřednictvím izolovaných příkazů.⁹³ L. Mises se právem zapsal do dějin ekonomie jako autor teorému nemožnosti socialismu, kdy jako jeden z prvních ekonomů (v podobné době dospěl k obdobným závěrům i Max Weber) poukázal na nemožnost ekonomické kalkulace v systému založeném na centrálním řízení hospodářství, které definičně vylučuje trh, který je však jediným zdrojem cen, jež jsou k provedení racionální ekonomické kalkulace nezbytně nutné.⁹⁴ Na L. Misesa v tomto ohledu navázal jeho žák F. A. Hayek, který rozvedl Misesovy myšlenky a zasadil tento teorém do širšího kontextu problému komunikace informací ve společnosti.

Méně známý je nicméně Misesův teorém týkající se třetího, smíšeného systému – intervencionismu. Mises ve svém pojednání *Critique of Interventionism*⁹⁵ zpochybňuje možnost existence stabilního systému založeného na intervencionistickém základě a výslovně uvádí, že *[„Prostřední systém vlastnictví, které je omezeno, vedeno a regulováno vládou, je sám o sobě rozporný a nelogický. Jakýkoliv pokus o jeho zavedení ve skutečném světě musí vést ke krizi, z níž může vzejít pouze socialismus nebo kapitalismus. To je nevyvratitelný závěr ekonomie.“]*⁹⁶ Jinými slovy L. Mises vylučuje možnost racionální kalkulace v socialismu, a tedy tento systém odmítá jako ekonomicky zcela neefektivní. Zároveň však odmítá, že by uspořádání založené na smíšené ekonomice mohlo být stabilní, přičemž dle teorému povede vždy buďto k liberalismu, jak jej definuje L. Mises, anebo k systému centrálně plánovaného hospodářství (který je sice logicky nerozporný, ale je nežádoucí pro jeho neefektivitu viz výše). Fakticky tak zůstává jako jediná efektivní možnost systém *laissez faire* tržního hospodářství bez zásahů státu s tím,

---

⁹³ MISES., L., *Liberalismus*, Praha, Liberální institut, 1998, s. 59.

⁹⁴ Viz např. MISES., L., *Liberalismus*, Praha, Liberální institut, 1998, s. 64: „*Co činí veškerý socialismus neproveditelným, je právě okolnost, že v hospodářství socialistické společnosti nelze vůbec kalkulovat.*“

⁹⁵ Orig. *Kritik des Interventionismus: Untersuchungen zur Wirtschaftspolitik und Wirtschaftsideoogie der Gegenwart*, vydáno 1929.

⁹⁶ MISES, L., *Critique of Interventionism*, New York, Arlington House, 1977, s. 37-38.

že se výslovně uznává úzká množina činností, jejichž veřejné poskytování je slučitelné s tržním hospodářstvím.⁹⁷ L. Mises tedy jako jediný ekonomicky funkční systém považuje *laissez faire* tržní hospodářství, přičemž normativně zbývá pouze tato varianta, když jakýkoliv systém smíšeného hospodářství povede buďto zpět k *laissez faire* nebo k (fatálně neefektivnímu) centrálně plánovanému hospodářství. L. Mises tímto činí přesně ten krok, který byl na začátku této kapitoly odmítnut jako příliš redukcionistický, když za liberalismus označuje výhradně model „*laissez faire*“.

Tento přístup k vymezení pojmu liberalismu v této práci nazýváme „exkluzivní“ a přináší s sebou trojici problémů. Zaprvé vylučuje z pojmu liberalismu drtivou většinu zde zmíněných autorů, kteří nebyli natolik restriktivní v otázkách působnosti veřejné moci (státu). Za druhé i přes záměr a snahu podložit dělení objektivním a nezpochybnitelným kritériem, čímž by došlo k elegantnímu vymezení hranic pojmu liberalismu (i funkčního ekonomického systému) Misesův teorém pořád obsahuje arbitrární vymezení hranic. L. Mises totiž pořád předpokládá při formulaci svého teorému, že určité služby poskytuje výlučně stát – jmenovitě vnitřní a vnější obranu, veřejnou bezpečnost a systém práva obecně, včetně jeho vymáhání. V rámci poněkud ironického vývoje historie došlo pak k tomu, že někteří Misesovi následníci se s tímto nespokojili, zobecnili Misesovy závěry úplně a považují za intervencionismus ve shora uvedeném smyslu jakýkoliv systém, kde existuje veřejná (státní) moc. Z takového pohledu je pak Misesova koncepce společenského řádu tudíž podobně „vnitřně rozporná a nelogická“, jako ty, které kritizuje. Konečně třetím problémem je nesoulad teorému s empirickou skutečností. Ačkoliv, jak bude později vyloženo, staví L. Mises a Rakouská škola obecně své teorie výlučně, nebo alespoň primárně, na *a priori* předpokladech, které nemají empirickou povahu, nelze přehlédnout, že skutečný (přinejmenším v rámci dochované historie lidstva) historický vývoj hypotézu teorému nepotvrdil. Naopak lze konstatovat, že prakticky každá aktuálně existující ekonomika naplňuje rysy smíšeného systému, přičemž naopak není možné najít ani ryzí „*laissez faire*“, ani ryzí centrálně plánované hospodářství.⁹⁸ To samozřejmě neznamená, že by existoval pouze jeden, uniformní

---

⁹⁷ MISES, L., *Liberalismus*, Praha, Liberální institut, 1998, s. 51: „Podle liberálního pojetí spočívá jediný úkol státního aparátu v tom, aby zaručoval ochranu života a zdraví, svobody a soukromého vlastnictví proti násilným útokům. Vše, co je nad to, je zlo.“

⁹⁸ Dokonce i historický příklad hospodářství SSSR, které se přiblížilo v mnoha ohledech nejbližší ideálu centrálně plánovaného hospodářství, není zcela adekvátní, protože tvůrci centrálního plánu měli pořád

ekonomický systém. Jednotlivé dílčí ekonomické řády jednotlivých států či nadstátních útvarů se pochopitelně liší v řadě ohledů a na pomyslné ose laissez faire <----> socialismus, jak ji konstruuje L. Mises, by se umístily na různých bodech osy. Teorém však uvádí, že jediné pomyslné stabilní body jsou krajní dva, což empirický vývoj doposud nepotvrdil a ani se nezdá, že by se tak v blízké budoucnosti mělo stát.

Tak dochází ke vzniku rozporu mezi skutečností a teorií, který bývá někdy označován jako „Misesův paradox“⁹⁹. Ačkoliv není s přihlédnutím k zaměření a rozsahu této práce možné pojednat blíže o těchto bezesporu mimořádně zajímavých otázkách, bude přesto vhodné poukázat na skutečnost, že ani L. Mises se nezabývá otázkou, do jaké míry jsou krajní systémy schopny uspokojit požadavky v nich fungujících osob na reflexi většího množství hodnot. Resp. formulováno v negativní modalitě: jaký je dopad případné absence některé hodnoty v krajním systému na jeho stabilitu [např. absence ekonomické efektivity a svobody jednotlivce v centrálně plánovaném hospodářství na straně jedné a přítomnost markantní materiální nerovnosti a vyšší nejistoty vyplývající z absence státního systému zabezpečení v systému ryziho laissez faire; případně absence donucujícího řádu a spravedlnosti v právním smyslu pojmu (tj. nikoliv pouze spravedlnosti „morální“) v systému bezstátního tržního hospodářství].¹⁰⁰ Tato otázka nás přivádí zpět k začátku tohoto oddílu a problematice hodnot ve společenském řádu. Vzhledem k jejich pluralitě a neustálé přítomnosti ve společenském řádu lze poznamenat, že čím je systém „krajnější“, tím nestabilnější bude vzhledem k přílišnému akcentu na vybranou hodnotu.

Exkluzivní přístup k vymezení množiny liberalismu vykazuje tedy určité nedostatky a bude proto vhodné porovnat jej s alternativním navrženým přístupem, který je pro účely této práce označen termínem „inkluzivní“.

---

k dispozici alespoň přibližný kompas a korektiv v podobě „zahraničního“ cenového mechanismu, který zůstal zachován v zemích kapitalistického zřízení. Otázka, jak by vypadaly výsledky ryziho centrálně plánovaného hospodářství, tak zůstane pravděpodobně nezodpovězena, lze ale se značnou mírou pravděpodobnosti usuzovat, že by se jednalo o ekonomicky méně efektivní systém, než byl ten sovětský.

⁹⁹ Viz např. IKEDA, S., *Dynamics of the Mixed Economy*, New York, Routledge, 1997, s. 46, 196-212 a 215. Ikedova kniha představuje osvěžující příspěvek do debaty, mj. i proto, že Ikeda se na rozdíl od řady jiných „Rakouských“ autorů aktivně snaží konfrontovat a kombinovat závěry, k nimž dochází „Rakouská“ ekonomie se závěry jiných škol, v tomto případě tzv. školy veřejné volby.

¹⁰⁰ O některých problémech a otázkách existence práva jakožto donucujícího řádu v bezstátní společnosti bude pojednáno v kapitole zabývající se Rakouskou školou ekonomie.

2.3.6 Pluralita liberálního učení

Inkluzivním přístupem se pro účely této práce rozumí taková koncepce vymezení množiny liberálních teorií, která vychází ze splnění základních a obecně formulovaných kritérií, přičemž současně je ponechán širší prostor pro případné nadstavby, variace a metody konkrétní realizace obecných zásad. Oproti přístupu, který byl v minulém oddílu označen jako exkluzivní, vede inkluzivní princip v důsledku k daleko širší množině teorií, které jsou označeny jako liberální, s tím, že u všech předpokládá splnění obecného kritéria a zároveň respektuje jejich partikulární odlišnosti. Pro úplnost je vhodné připomenout, že tento oddíl se zabývá hospodářskou rovinou, akcent je tedy dán na závěry teorií co do sféry hospodářské nebo ekonomické, což platí i všude tam, kde v tomto oddílu není výslovně řečeno něco odlišného.

V případě této práce může znít formulace inkluzivního principu například takto: pro účely této práce se rozumí liberální teorií taková teorie, která přisuzuje autonomii a svobodě jednotlivce klíčové místo mezi hodnotami, jež jsou v rámci společenského řádu akcentovány, bez ohledu na to, zda doplňkově k této hodnotě společenský řád realizuje i jiné hodnoty, které v dílčích případech (jakožto výjimky z pravidla) mohou princip autonomie vůle oslabit, či upozadit.

Vzhledem k tomu, že se záměrně jedná o abstraktní formulaci, může být nejasné, kde přesně leží dělicí čára mezi upozaděním svobody jednotlivce doplňkovou aplikací jiného principu (hodnoty) a kde se již jedná o systémový zásah, tj. o vystoupení z množiny liberálních teorií. Jelikož se doposud nepodařilo najít všeobecně akceptované kritérium, které by neponechávalo žádný prostor pro případné spory a vynikalo by absolutní přesvědčivostí a jasností, viz dosavadní výklad této kapitoly, vymezí tato práce svou množinu liberalismu otevřeně arbitrárně. Za liberální se tedy pro účely této práce považují takové teorie společenského (ekonomického) řádu, které předpokládají existenci garantovaného soukromého vlastnictví¹⁰¹ a tržního hospodářství jakožto klíčového principu organizace hospodářského řádu s tím, že otázka rozsahu poskytovaných služeb a statků prostřednictvím ne-tržních metod (veřejnou mocí) a otázka regulace výkonu

---

¹⁰¹ Především, řečeno tradiční terminologií, „výrobních prostředků“, moderní terminologií pak „výrobních faktorů“ jelikož soukromé vlastnictví prostředků osobní potřeby či bezprostředně osobního využití je obvykle akceptováno i neliberálními systémy (feudalismus, socialismus, syndikalismus, atp.).

vlastnických práv a pravidel hospodářské soutěže se může v rámci těchto teorií lišit, musí však splňovat kritérium doplňkovosti systému.

Za liberální se tedy pro účely této práce mohou považovat teorie, které spadají do celé řady ekonomických škol, např. Rakouské, Chicagské, Freiburské (ordoliberalní), klasické politické ekonomie, nové institucionální ekonomie, apod. Naproti tomu se za liberální pro účely této práce nepovažují takové teorie, které přisuzují veřejné moci v rámci hospodářského řádu roli vyšší než doplňkovou a regulační, tedy zpravidla roli řídicí nebo klíčovou. Typickými příklady takových škol jsou například varianty marxismu, ne-marxistické socialistické teorie [např. mutualismus P. J. Proudhona (1809–1865), nebo teorie Roberta Owena (1771–1858)], syndikalismus (v podobě jaké byl realizován například v meziválečné Itálii), institucionalistická škola ekonomie [„původní institucionalismus“; především pak Thorstein Veblen (1857–1929) a J. K. Galbraith (1908–2006)]. Zároveň tato práce nepovažuje za liberální ekonomické teorie, které se řadí do skupiny tzv. Keynesiánských teorií, jelikož historicky se jednalo a jedná o specifický ekonomický směr, který sice respektuje jako jedno ze základních východisek soukromé vlastnictví výrobních faktorů, ale přisuzuje veřejné moci roli, která jde nad rámec nastavení obecných pravidel a poskytování služeb doplňkových tržní bázi hospodářského řádu.

Přesto, nebo možná právě proto je však nutno věnovat tomuto problému alespoň několik odstavců. Role J. M. Keynesa (1883–1946) v genezi ekonomického myšlení a to nejenom 20. století je značná a nepochybně se jedná společně s Adamem Smithem a Alfredem Marshalllem (1842–1924) o jednu ze zásadních postav ekonomie vůbec. Zároveň je nutno připomenout, že Keynes byl členem britské Liberal party a celoživotním odpůrcem marxistických teorií (které v UK v té době prosazovala Labour Party). Jeho vyloučení z množiny liberalismu by se proto mohlo zdát nesprávné. Autor této práce jej nicméně považuje za adekvátní ze dvou důvodů, první je ryze praktický, zatímco druhý je ideový. Z praktického hlediska představuje Keynesiánství v rovině ekonomie natolik specifický směr, že by došlo k neproporčnímu nárůstu rozsahu této práce, mělo-li být pojednáno o jeho principech a aplikaci adekvátně. Zároveň by nebylo žádoucí na jednu stranu označit keynesiánství za liberální ekonomický směr a na druhou o něm nepojednat v práci, která se zabývá liberální teorií hospodářské soutěže a její regulace.

Především je však nutno z hlediska ideového poznamenat, že J. M. Keynes sám během svého života od tradičních liberálních východisek ustoupil a tímto odchýlením se nijak netajil. J. M. Keynes chtěl zachovat kapitalismus, avšak představoval si jej jako systém založený na soukromém vlastnictví, kde stát hraje zásadní roli při řízení hospodářství pomocí nástrojů monetární a fiskální politiky. V kontextu této práce je nutno zdůraznit, že se státní řízení hospodářství zde není doplňkovým principem, nýbrž principem zásadním, přičemž J. M. Keynes se netajil tím, že prosazuje rozchod s tím, co bylo v jeho době chápáno jako liberalismus.¹⁰² Jméno J. M. Keynesa je spjato s univerzitou v Cambridge, kde působil Alfred Marshall, a Keynesova raná díla tak rozvíjí Marshallovskou tradici ekonomie. Jeho pozdější díla, která představují originální přínos ekonomii, se však již s touto tradicí rozcházejí a od tehdejšího pojetí tradičního liberalismu se značně odchyľují. Poněkud matoucí může být v tomto ohledu to, že si J. M. Keynes ponechal označení liberalismu a opakovaně odkazoval na dílo J. St. Milla (které však vykazuje řadu neliberálních prvků, jak bylo vyloženo výše). V tomto duchu se vyjádřil i ve svém článku „*Am I a Liberal?*“, kde staví své myšlenky do kontrastu s dosavadní tradicí liberálního myšlení a označuje je jako „New liberalism“ v kontrapozici k „Historic liberalism“ (jenž zde poněkud zjednodušeně redukuje na doktrínu laissez-faire). Rozdíl pak popisuje tak, že „*Přechod z ekonomické anarchie k režimu, který záměrně cílí na kontrolu a řízení ekonomických sil v zájmu sociální spravedlnosti a společenské stability, s sebou přinese enormní obtíže jak technické, tak politické. Přesto však uvádím, že skutečným osudem Nového liberalismu je nalézt jejich řešení.*“¹⁰³

Podobně jako J. M. Keynes i někteří další (zejména anglosaští) autoři hledali tzv. nový liberalismus. Protože se jedná o evoluci některých základních myšlenek liberalismu, bude vhodné o něm stručně pojednat a přiblížit, proč podobně jako v případě J. M.

---

¹⁰² Viz např. KEYNES, J. M., *The End of Laissez-faire / The Economic Consequences of Peace*, New York, Prometheus Books, 2004, s. 39: [„*Je pravda, že mnoho velkých podniků, zejména veřejných služeb a jiných oborů, které vyžadují značný fixní kapitál, bude stále třeba částečně zestátnit (semi-socialised)*“]; nebo s. 41: „*Věřím, že lék (na největší ekonomické neduhy naší doby) lze z části najít v záměrné kontrole měny a úvěru vykonávané centrální institucí ...*“ Obě pasáže pochází z eseje *The End of Laissez-faire*, který byl poprvé publikován v roce 1926.

¹⁰³ KEYNES, J. M., *Am I a Liberal?, Essays on Persuasion*, London, MacMillan & Co., 1931, s. 292. Poprvé byla tato esej publikována v srpnu 1925 jako úvodní řeč na Liberal Summer School v Cambridge a následně pak jako dvojice článků v periodiku *Nation and Anthaneum*, a to 8. a 15. srpna 1925.

Keynese nebudou tímto směrem zaměření autoři a jejich teorie předmětem zkoumání této práce.

2.3.7 Evoluce liberalismu a jeho sociálních složek

Ačkoliv dosavadní obsah této kapitoly poukázal na skutečnost, že redukce liberalismu na prosté laissez-faire je historicky i systémově nesprávným zjednodušením,¹⁰⁴ je pravdou, že liberální myšlení a hnutí se zpočátku své existence zabývalo především negativním programem. To bylo podmíněno historickými okolnostmi a progresivní povahou liberálního hnutí, které cílilo na změnu stávajících poměrů. Kritika tehdejších zbytků feudálního uspořádání a protekcionistických opatření (typicky merkantilismus) tvořila jádro liberálního diskurzu.

Poté, co se však v průběhu devatenáctého století liberalismus prosadil jako vlivná ideologie, došlo postupně k posunu a zvýšila se shana formulovat pozitivní prvky liberálního myšlení. Ačkoliv o tom, co bylo potřeba v tehdejším společenském řádu (tj. zejména v oblasti hospodářství, náboženství a občanského statusu) zrušit, panovala zpravidla široká shoda (tj. typicky většina cel, státní náboženství, aristokratická privilegia), pozitivní obsah programu liberalismu byl napříč celým hnutím předmětem nekonečných sporů. Snad nikde se tato skutečnost neprojevila více než ve sféře hospodářské politiky státu. Je tak možné nalézt na straně jedné radikálnější myslitele, kteří obhajují ryzí laissez faire [např. F. Bastiat (1801–1850) nebo H. Spencer (1820–1903)] a naproti nim ve stejné době a zemi autory, kteří přisuzují veřejné moci širší pole působnosti než pouhého „nočního hlídače“ [jako jsou např. A. De Tocqueville (1805–1859) nebo T. H. Green (1836–1882)]. V rámci této práce není možné pojednat detailně o historii těchto sporů, je tedy nutno se omezit na konstatování, že historicky se prosadil méně doktrinářský přístup obhájců určitých, avšak omezených zásahů státu do hospodářství.

Přestože důvodů pro tuto skutečnost bylo větší množství, na tomto místě budou vyzdvihnuty alespoň dva, jeden teoretický a jeden ryze praktický. Z hlediska teorie došlo poté, co byly realizovány počáteční (negativní) body liberálního programu, k tomu, že

---

¹⁰⁴ Viz např. ROSENBLATT, H., *The Lost History of Liberalism*, Princeton University Press, 2018, s. 109: [„Představa, že devatenácté století bylo vrcholem a rozkvětem laissez faire, je jednoduše přílišným zjednodušením a zkreslením historie.“].

někteří liberální autoři začali věnovat větší pozornost skutečnosti, že prostá negativní garance svobody může v některých případech pozbývat reálného obsahu. Zejména v případě, že jsou splněny formální požadavky a je nastolena formální rovnost jednotlivců, avšak jiné důvody (nejčastěji materiální postavení) brání jednotlivci v tom, aby využil nově nabyté svobody. Případně též situace, kdy materiální nerovnost dvou formálně rovných stran vede k faktické závislosti a podřízenosti slabší strany vztahu.

Za určitý manifest těchto myšlenek se někdy považuje (českému diskurzu bohužel ne tolik známá) přednáška T. H. Greena z roku 1881 nazvaná „*Lecture on liberal legislation and freedom of contract*“.¹⁰⁵ T. H. Green ve svém díle obecně navazuje na liberální tradici jak britskou, tak kontinentální (především v osobě I. Kanta) a tato přednáška není výjimkou. T. H. Green v ní odmítá, že by negativní svoboda sama o sobě byla konečným cílem lidského snažení a přisuzuje jí především instrumentální hodnotu v tom smyslu, že umožňuje realizaci jednotlivce jakožto jedinečné bytosti a zároveň hodnotného člena společenství.¹⁰⁶ Cílem společenského řádu je proto nastolení stavu co největší míry svobody pro co nejvyšší počet jednotlivců. Na základě toho pak T. H. Green dovozuje oprávněnost státních zásahů do hospodářství, vedou-li k tomuto cíli. Veřejná moc zde tedy slouží též jako určitá vyvažující síla, která v rámci smluvních (typicky hospodářských) vztahů narovnává faktickou nerovnost stran. Slovy T. H. Greena samotného: „*Základním úkolem vlády je bezpochyby zajišťování posvátnosti smluv, neméně je však jejím úkolem bránit tomu, aby se uzavíraly smlouvy, které se stávají z důvodu bezmocnosti jedné ze stran nástrojem skrytého útluaku namísto prostředku k zajištění svobody.*“¹⁰⁷ Z důvodu ochrany jednotlivce je též veřejná moc oprávněna předepisovat určité standardy nebo omezovat smluvní svobody například v otázce výkonu

---

¹⁰⁵ K nalezení např. v GREEN, T. H., *Lectures on the principles of political obligation and other writings*, Cambridge University Press, 1986, s. 194-212.

¹⁰⁶ GREEN, T. H., *Lecture on liberal legislation and freedom of contract* v *Lectures on the principles of political obligation and other writings*, Cambridge University Press, 1986, s. 200: [„... uvidíme, že smluvní svoboda, svoboda ve všech formách učinit to, co sám se sebou člověk učinit chce, je hodnotná pouze jako prostředek k dosažení cíle. Tímto cílem je to, co nazývám svoboda v pozitivním smyslu: jinými slovy rovné osvobození schopností všech lidí pro přínos společnému blahu.“].

¹⁰⁷ GREEN, T. H., *Lecture on liberal legislation and freedom of contract* v *Lectures on the principles of political obligation and other writings*, Cambridge University Press, 1986, s. 209.

závislé práce.¹⁰⁸ Tato koncepce se postupně prosadila v britském, ale i kontinentálním liberálním diskurzu více než doktrína ryzího laissez faire.¹⁰⁹

Z pragmatického pohledu je pak vhodné doplnit poznámku, že liberální hnutí v rámci politického boje čerpalo zpočátku podporu ze společenských vrstev, které měly zájem na změně poměrů, kam patřili mj. společně podnikatelé i dělníci. Tyto osoby spojoval společný zájem na odstranění bariér a privilegií, které omezovaly hospodářský rozvoj a zvýhodňovaly vybranou společenskou vrstvu (typicky aristokracii nebo vlastníky půdy). Modelovým případem byly tzv. *Corn laws* ve Velké Británii, což byl soubor cel a dalších omezujících opatření, které v letech 1815–1846 zvýhodňovaly domácí producenty obilovin, jimiž byli majitelé půdy (často šlechta), na úkor zahraničního importu, což vedlo k vyšším cenám obilovin, a tedy i vyšším životním nákladům na výživu. Jejich zrušení proto bylo společným zájmem celého městského obyvatelstva a liberální hnutí, které o něj usilovalo, proto zastupovalo jak zájmy podnikatelů, tak dělníků. Poté, co však došlo roku 1846 k jejich zrušení, se začalo ukazovat, že představy o dalším vývoji se v rámci různých skupin, z nichž liberálové čerpali podporu, liší, a zejména v případě dělníků byla pozice liberalismu ohrožena nástupem nových směrů a hnutí, především pak marxismu. Kromě výše uvedených ideových posunů v rámci liberálního myšlení tak vedla různé liberální autory k zahrnutí řešení sociálních otázek i pragmatická snaha neztratit podporu hnutí u sociálně ohrožených vrstev.

Je však vhodné zdůraznit, že základním modelem organizace hospodářství zůstával i nadále systém tržního hospodářství, který byl pouze doplněn o prvky regulace a sociálního zabezpečení ze strany veřejné moci. Zde zmínění autoři nikdy neprosazovali faktické řízení hospodářství veřejnou mocí ať již formou cílené fiskální a monetární politiky, nebo znárodnění výrobních faktorů. Jelikož však nevypracovali nikdy ucelenou

---

¹⁰⁸ GREEN, T. H., *Lecture on liberal legislation and freedom of contract* v *Lectures on the principles of political obligation and other writings*, Cambridge University Press, 1986, s. 201: [„Společnost je tudíž plně v právu, když omezuje smluvní svobodu při prodeji práce tak, jak se děje v případě našich zákonů o hygienické regulaci továren, dílen a dolů.“].

¹⁰⁹ Viz např. obdobné myšlenky v HOBHOUSE, T. L., *Liberalism*, London, Williams & Norgate, 1919, s. 91: [„Skutečný souhlas je souhlas svobodný a úplná svoboda jednání předpokládá rovnost obou smluvních stran. Stejně jako vláda nejprve zajistila prvky svobody pro všechny tím, že zabránila fyzicky silnějším zabíjet, bít a olupovat své sousedy, tak zajišťuje i velké množství svobody pro všechny každým omezením, které zavádí s cílem zabránit jednomu člověku využívat jakoukoliv svou výhodu na úkor ostatních.“].

teorii konkurence a její regulace, tato práce se jimi nebude blíže zabývat, byť splňují kritérium inkluzivního principu a mohou být v tomto smyslu považováni za liberální.

2.3.8 Americký liberalismus

Odlišná situace nastává v prostředí amerického liberálního myšlení. Liberální myšlení ve Spojených státech prošlo ve srovnání se Starým světem odlišným vývojem, který vedl ke značným rozdílům v obsahu pojmu „liberalismus“, kterýžto jev přetrvává až dodnes.

Ačkoliv američtí liberálové čerpali z evropské tradice, zejména z díla Johna Locka, jehož dílo v řadě ohledů posloužilo jako filosofický základ Deklarace nezávislosti a koncepce ústavního systému USA, podobně jako v evropském prostředí došlo postupně k nastolení otázek, které měly primárně sociální charakter. Stejně tak se podobně jako v Evropě i v USA objevili autoři, kteří považovali za logický vývoj liberálního hnutí, aby poté, co byly odstraněny staré překážky rozvoje jednotlivce, přistoupila veřejná moc k realizaci nové, pro-individualistické politiky, které povede k větší svobodě jednotlivce prostřednictvím zlepšení jeho materiálního postavení.

V čem se však vývoj v USA od vývoje v Evropě odlišuje, je skutečnost, že američtí autoři kromě původních evropských myslitelů začali postupně čerpat i z výsostně amerických zdrojů, v neposlední řadě z ekonomických škol, které zde vznikly. Pravděpodobně nejvlivnější byla v tomto ohledu tzv. Institucionální škola, která se zformovala kolem Thorsteina Veblena (1857–1929). Pro účely této práce není možné poskytnout detailní rozbor jeho myšlenek a způsobu, jakým je následně jeho žáci rozvinuli. Omezíme se proto na konstatování, že T. Veblen kritizoval neoklasickou školu ekonomie, její ahistoričnost a princip *laissez faire*. Prosazoval odlišný přístup k ekonomii, který zdůrazňoval roli zvyků, neekonomických, především psychologických motivací tržních aktérů a společenských institucí obecně. Nad rámec toho se vyznačovala jeho teorie příznivějším náhledem na veřejné vlastnictví výrobních faktorů a aktivní úlohu státu a kritikou tehdejších kapitalistických poměrů.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Pro podrobnější pojednání viz např. HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, s. 316 a násl. nebo SOJKA, M., *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, Havlíček Brain Team, 2010, s. 205 an.

Američtí liberálové se od evropských začali odlišovat právě tím, že v rámci snahy o společenský pokrok přijali řadu domácích ekonomických teorií a jejich hospodářský program se proto začal lišit i co do základních východisek navrhovaného hospodářského řádu, zároveň si však ponechali označení „liberalismus“ a považují se dodnes za legitimní pokračovatele liberální tradice. Typickým představitelem tohoto amerického „nového liberalismu“ je John Dewey (1859–1952), který je jinak též znám jako teoretik tzv. pragmatismu. Deweyho myšlenky vykazují řadu shodných rysů s Veblenem a oba ostatně patřili mezi zakládající členy „The New School for Social Research“, která byla založena roku 1919 v New Yorku a od počátku byla koncipována jako výzkumné a vzdělávací centrum pro americké myslitele progresivního smýšlení.

J. Dewey se kromě filosofických pojednání, které ho později proslavily, nevyhýbal ani rozboru společenských otázek, přičemž otázka vůbec základů samotného hospodářského řádu byla tehdy otázkou, jež stála v popředí mnoha politických i ekonomicko-teoretických sporů. Ve svém pojednání nazvaném „*Liberalism and Social Action*“ vydaném roku 1935 J. Dewey sleduje vývoj amerického liberálního myšlení až k Johnu Lockovi a zastavuje se nad úlohou, kterou později sehrál J. Bentham, když jeho utilitaristické učení posloužilo ve Velké Británii jako ideový základ pozdější aktivističtější liberální politiky. Tím, že se Benthamovy myšlenky v prostředí USA neprosadily, došlo k pomalejšímu vývoji směrem k liberalismu s aktivní sociální politikou, přesto však i zde došlo k analogické situaci, kdy se liberální hnutí rozdělilo mezi tradiční zastánce zdrženlivé veřejné politiky a progresivní autory, kteří prosazovali aktivní veřejnou (státní) politiku směřující ke zlepšení materiálního postavení nejhůře postavených členů společnosti.¹¹¹

J. Dewey chápe pojem svobody jako historicky relativní, přičemž zdroje vnímaného útlaku se v průběhu času mění a liberalismus podle něj na tyto změny musí reagovat přizpůsobením svého programu.¹¹² Zároveň Dewey (podobně jako T. H. Green

---

¹¹¹ Dewey tyto odlišnosti zřetelně vnímá a je si vědom napětí a vzájemných rozporů mezi oběma směry, které se označovaly (a dodnes označují) jako liberalismus. Viz DEWEY, J., *Liberalism and Social Action*, New York, Prometheus Books, 2000, s. 30-31: [„Americký liberalismus má v té podobě, v jaké se projevil v politickém progresivismu začátku tohoto století, tak málo společného s Britským liberalismem první poloviny století minulého, že vůči němu stojí v opozici.“].

¹¹² Viz DEWEY, J., *Liberalism and Social Action*, New York, Prometheus Books, 2000, s. 54: [„Pakliže přijmeme koncept historické relativity, není nic jasnějšího než to, že pojem svobody je vždy relativní vůči silám, které jsou v daný čas a na daném místě pociťovány jako rostoucí útlak. Svoboda v konkrétnostech

ve Spojeném království) chápe svobodu především jako prostředek k sebe-realizaci a s ní souvisejícímu vedení morálně hodnotného života jednotlivce.¹¹³ Jakožto kritik kapitalistického zřízení pak Dewey považoval za logické vyústění liberálního programu hospodářský řád se socializovanými výrobními faktory, který je vědomě konstruován tak, aby sloužil k zajištění rozvoje každého jednotlivce a tím i celé společnosti. Dewey výslovně uvádí: *„Věc liberalismu bude ale na dlouhou dobu ztracena, jestliže nebude připraven jít dále a zespolečnit aktuálně dostupné výrobní faktory, tak aby svoboda jednotlivců byla podpořena strukturou samotné ekonomické organizace. Konečným cílem ekonomické organizace v ekonomickém životě je zajistit bezpečný základ pro řízené vyjádření schopností jednotlivce a uspokojení potřeb člověka v mimo-ekonomických směrech.“*¹¹⁴

J. Dewey tak chápe jako cíl vývoje hospodářského systému v rámci liberálního programu centrálně řízené hospodářství ne nepodobné hospodářskému systému tehdejšího SSSR, ačkoliv pochopitelně odmítá jeho totalitární metody a akcentuje, že o vyspělosti americké společnosti bude vypovídat právě konsenzuální a voluntaristický přechod k takovému hospodářskému uspořádání.¹¹⁵

Tento proud liberalismu se prosadil v USA natolik, že liberálové v původním slova smyslu začali pro své zaměření používat pojmu „*libertarian*“ a ponechali v americkém diskurzu označení „*liberal*“ právě pro aktivistickou veřejnou politiku ve shora uvedeném duchu. V Evropě nicméně k podobnému jevu ve 20. století nedošlo a je tak skutečností, že mluví-li Evropan a Američan obecně o liberalismu, myslí oba zpravidla velmi odlišný soubor idejí a politik. V každém případě je nutno tento oddíl uzavřít s tím, že americký liberalismus poněkud paradoxně není možné pro účely této práce považovat za liberální směr dokonce ani za použití mírnějšího, inkluzivního principu, protože

---

ukazuje osvobození od dopadu konkrétní síly útlaku; emancipaci na něčem, co se dříve zdálo být běžnou součástí lidského života, ale co je nyní pociťováno jako otroctví (bondage).“].

¹¹³ Viz DEWEY, J., *Liberalism and Social Action*, New York, Prometheus Books, 2000, s. 57: *„Jelikož cílem liberalismu jsou svoboda a příležitost jedince dosáhnout plného uskutečnění svého potenciálu, ideje a konání, které jsou nezbytné k jejich uskutečnění, s sebou přináší celý emocionální náboj, který k těmto cílům náleží.“*].

¹¹⁴ DEWEY, J., *Liberalism and Social Action*, New York, Prometheus Books, 2000, s. 88.

¹¹⁵ Viz DEWEY, J., *Individualism old and new*, New York, Prometheus Books, 1999, s. 58: *„Bylo by plně v souladu s duchem Amerického života, byl-li by přechod učiněn dobrovolně dohodou namísto vládního donucení. ... Koordinační a řídicí rada, ... která by plánovala regulaci průmyslové aktivity, by značila, že jsme se konstruktivně a dobrovolně vydali na cestu, po níž sovětské Rusko kráčí s tak ohromným množstvím destrukce a donucení.“*].

nesplňuje základní kritérium doplňkovosti aktivní veřejné politiky, nýbrž prosazuje přímé státní řízení hospodářství, a to dokonce formou zespolečenštění výrobních faktorů. Pro zajímavost je vhodné dodat, že známý program „New Deal“ (1933–1936) prezidenta F. D. Roosevelta (1882–1945), který je považovaný za modelový příklad amerického liberalismu v praxi, nezahrnoval pouze sociální opatření ke zmírnění dopadů nezaměstnanosti a veřejné zakázky (které jsou s ním spojovány nejčastěji), ale též plně v duchu shora uvedené koncepce původního (starého) institucionalismu¹¹⁶ obsahoval i aktivní státní řízení některých odvětví, zejm. zemědělství, bankovníctví, cenovou regulaci a zřizování podnikajících veřejných korporací. Významným takovým projektem byl tzv. *Tennessee valley authority*, kterýžto se sestával primárně z výstavby soustavy veřejně vlastněných elektráren v údolí řeky Tennessee a který představoval na tehdejší poměry nevídaný veřejný zásah do hospodářství USA. Dále byl roku 1933 zřízen Úřad obnovy průmyslu (National Recovery Administration – známý pod zkratkou NRA), jehož cílem bylo mj. zabránit „ničivé konkurenci“ (orig. „cut-throat competition“), a to prostřednictvím vydávání kodexů čestného jednání pro konkrétní odvětví a regulací cen. Zákon o zřízení NRA byl v roce 1935 zrušen Nejvyšším soudem pro rozpor s Ústavou USA, když bylo jednomyslně shledáno, že Rooseveltova vláda překročila své kompetence právě ve vztahu k zásahům do konkurenčního mechanismu.

Jak již bylo uvedeno, obsah pojmu liberalismu se v prostředí USA liší natolik od jeho původního významu v Evropě, že pro účely této práce nebude vůbec považován za liberální teorii. Zároveň pak výkladem významu pojmu liberalismu v USA končí obecný oddíl zabývající se hospodářskou rovinou liberalismu a je na čase přistoupit k jeho shrnutí.

2.3.9 Hospodářský obsah liberalismu – shrnutí

Z výše uvedeného výkladu je nyní možno učinit několik závěrů, které budou klíčové pro vymezení předmětu této práce a obecně hospodářské roviny liberalismu.

Těmito závěry jsou především ty následující:

A) Liberalismus neznamena výhradně hospodářský řád v duchu „laissez faire“.

---

¹¹⁶ Kromě zmíněných autorů institucionální školy pak poskytli teoretickou bázi pro New Deal ekonomové spojení s University of Wisconsin v Madisonu, kteří bývají někdy souhrnně nazýváni jako Wisconsinská škola ekonomie.

- B) Mezi liberálními autory vždy panovaly a stále panují rozdíly co do doporučené role veřejné moci, většina autorů nicméně přisuzuje veřejné moci širší pole působnosti než pouhé „laissez faire“.
- C) Pro účely této práce se jeví jako nejvhodnější považovat za liberální takové teorie, které uznávají výsadní postavení soukromého vlastnictví a chápou jako základní princip organizace hospodářského systému tržní mechanismus s tím, že případné doplňkové funkce veřejné moci se mohou u různých autorů lišit (tzv. inkuzivní princip).
- D) Soukromé vlastnictví představuje základní princip a výchozí zásadu organizace liberálního hospodářského řádu. Omezení vlastnického práva, či přímo vyvlastnění, je proto vždy pouze výjimkou z tohoto pravidla a musí být provedeno na základě zákona a za náhradu.
- E) S přihlédnutím k obsahu bodů C a D se pro účely této práce nepovažují za liberální hospodářské teorie mj. Keynesiánství a Americký liberalismus.
- F) Ne každá škola liberálního myšlení vypracovala vlastní koncepci konkurence a její regulace, přičemž pro tuto práci jsou relevantní ty, které takovou koncepci mají.
- G) Z hlediska systému tvorby cen liberální autoři považují za klíčový konkurenční mechanismus a zároveň zpravidla akceptují tzv. kvantitativní teorii peněz.
- H) Z hlediska nástrojů fiskální politiky platí pravidlo doplňkových služeb k tržnímu řádu, a to za předpokladu vyrovnanosti veřejných rozpočtů a jejich nízkému objemu.
- I) Liberální autoři prakticky univerzálně vychází z předpokladu, že existuje tendence tržního systému k dlouhodobé makroekonomické rovnováze – tzv. Sayův zákon trhu.

Z těchto závěrů tak vyplývá, co se rozumí pro účely této práce pojmem liberální a co nikoliv. Jelikož však ani po tomto vymezení není v možnostech této práce pojednat adekvátním způsobem o všech autorech a jejich teoriích, které splňují shora uvedená kritéria, vybírá si tato práce pouze tři školy ekonomického myšlení, které tato kritéria splňují, a zároveň se jedná o školy historicky nebo teoreticky nejvýznamnější.

Těmito směry ekonomického myšlení jsou tzv. Rakouská škola ekonomie, Chicagská škola ekonomie a Freiburská škola ekonomie, někdy též nazývaná ordoliberalní. Tyto směry mají každý odlišnou koncepci ekonomické metodologie, nahlíží na fenomén konkurence a jeho regulace z různých úhlů pohledu a nabízí proto různorodé poznatky s průniky do práva hospodářské soutěže. Jedním z cílů práce je proto pojednat stručně o těchto hlavních bodech a poukázat na jejich společné prvky a odlišnosti. Zároveň bude poukázáno na prvky, kterými se tyto školy odlišují od ekonomie hlavního proudu, a to především právě ve vztahu k chápání jevu konkurence. Z tohoto důvodu bude vhodné před samotným rozбором uvedených škol ekonomie vyložit obsah základních pojmů týkajících se konkurence a monopolu. Následující kapitola proto pojednává o Cambridgeské (neoklasické) škole ekonomie, která zásadně ovlivnila právě obsah pojmů relevantních pro problematiku hospodářské soutěže i ekonomii hlavního proudu.

3. POJEM KONKURENCE A MONOPOL (NEOKLASICKÁ KONCEPCE)

Předtím, než se přistoupí k výkladu teorií konkurence a její regulace v ekonomickém myšlení vybraných liberálních škol, bude vhodné nejprve ve stručnosti vyložit metodologii, základní východiska a závěry týkající se konkurence, monopolu a dalších souvisejících stavů tak, jak je chápe moderní ekonomie hlavního proudu. Tento postup je vhodný především ze dvou důvodů. Zaprvé proto, že pojmový aparát a základní koncepční východiska, které se používají v ekonomickém, ale tedy zároveň i soutěžně-právním diskurzu, jsou zpravidla užívány tak, jak jsou definovány v běžných učebnicích ekonomie. Tato kapitola tedy plní důležitou úlohu referenčního bodu, kdy platí, že pojmy konkurence, monopol atd. mají právě ten obsah, který jim přikládá ekonomie hlavního proudu, není-li dále v práci řečeno jinak, případně nevyplývá-li odlišný obsah z kontextu konkrétního výkladu.

Druhým důvodem je pak skutečnost, že řada liberálních autorů, a to zejména těch náležejících k Rakouské škole ekonomie, se vymezuje vůči takovému obsahu pojmů i celkové koncepci. Pro vyjasnění obsahu jejich kritiky je proto vhodné alespoň ve stručnosti demonstrovat objekt jejich kritiky.

Tak jako v předchozí kapitole je ještě před započítím samotného výkladu nutno uvést koncepční omezení této kapitoly. Stejně jako u autorů náležejících k liberální tradici, i u ekonomů, kteří náležejí k tzv. hlavnímu proudu ekonomie, platí, že jich je velmi mnoho a děl, které napsali, je nepřehledné množství. Tato kapitola tedy v žádném případě není úplným pojednáním o problematice konkurence a souvisejících jevů v ekonomii hlavního proudu. Takové pojednání by mnohonásobně překročilo rozsah nejen této kapitoly, ale celé práce, je proto třeba pro maximální stručnost a přehlednost danou problematiku zjednodušit. Z tohoto důvodu bylo vybráno pouze několik stěžejních autorů, jejichž myšlenky formovaly diskurz a byly přejaty do souboru teorií a poznatků ekonomie hlavního proudu. Za tyto autory a jejich myšlenky byli vybráni otec moderní mikroekonomie, představitel Cambridgeské neoklasické školy, Angličan Alfred Marshall (1842–1924),¹¹⁷ jakožto autor, který nastavil základní definice konkurence a monopolu,

---

¹¹⁷ Za autory koncepce konkurence a monopolu v neoklasické ekonomii jej (společně s K. Wicksellem) nepřímo označuje i např. J. Schumpeter. Viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*,

a dále jeho následnice na univerzitě v Cambridge Joan Robinsonová (1903–1983) a americký ekonom Edward H. Chamberlin (1899–1967), jakožto autoři přelomových pojednání o nedokonalé a monopolistické konkurenci, která doplnila či pozměnila pojetí konkurence ve všeobecně přijímané ekonomické teorii.

Stejně tak je žádoucí se na chvíli pozastavit u samotného pojmu ekonomie hlavního proudu, který se v učebnicích masově používá od 80. let 20. století. Snad ještě více než u ostatních škol ekonomie platí, že ekonomie hlavního proudu nemá jednotný manifest a ze samotné podstaty se jedná o obecně přijímaný soubor poznatků, které byly převzaty od různých autorů náležejících k různým tradicím ekonomického myšlení. Její povaha je tedy nutně syntetická, což představuje z pohledu této práce komplikaci, protože pro úplný výklad by bylo zapotřebí komplexního pojednání zcela nad možnosti rozsahu této kapitoly. Pro účely této práce bude tedy učiněno zjednodušení spočívající v akceptaci pouze elementárních východisek a modelů, které mají svůj původ v tzv. Cambridgeské (neoklasické) škole ekonomie. Zakladatelem této tradice je již zmíněný Alfred Marshall a prakticky každá učebnice ekonomie hlavního proudu na něj více či méně otevřeně navazuje. Podrobnější ekonomické učebnice uvádějí i švédské marginalisty a walrasovskou teorii všeobecné rovnováhy, které doplňují marshallovskou mikroekonomii do ucelené neoklasické ekonomie.¹¹⁸ Explicitní odkaz lze nalézt i v univerzálně nejrozšířenější učebnici ekonomie, v díle *Economics* od Paula Samuelsona (1915–2009).¹¹⁹ Samuelsonova učebnice, která je obecně považovaná za základ moderní výuky ekonomie, uvádí jako své intelektuální předchůdce neoklasické autory ve spojení s J. M. Keynesem, který do ekonomické teorie přinesl některé nové koncepční prvky, především v oblasti makroekonomie.¹²⁰ Ekonomii hlavního proudu je tak možno označit za tzv. „neoklasickou syntézu“ (především neoklasické ekonomie a keynesiánství).¹²¹ Pro

---

London, 4th ed., George Allen & Unwin Ltd., 1952, s. 77: [„*Marshallovy Principles (první vydání 1890) a Wicksellovy Lectures (první švédské vydání 1901, anglický překlad 1934) mají nárok na přední místo, které jim zde poskytují, protože měly značný vliv na mnoho myslí v jejich formativním období a protože pracovaly s teorií veskrze praktickým duchem. Ryze vědecky vzato, by měla přednost náležet dílu Léona Walrase. V Americe pak je nutno zmínit jména J. B. Clarka, Irvinga Fishera a F. W. Taussiga.*“].

¹¹⁸ SOJKA, M., *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, Havlíček Brain Team, 2010, s. 153 a 164 an.

¹¹⁹ Aktuální vydání je v pořadí již celkem 19., přičemž na pozdějších vydáních se autorsky spolupodílel i William D. Nordhaus. Viz SAMUELSON P., NORDHAUS, W. D., *Economics*, New York, 19th edition, 2010, McGraw-Hill/Irwin, 676 s.

¹²⁰ SAMUELSON, P. A., Credo of a Lucky Textbook Author. *Journal of Economic Perspectives*, 1997, Vol. 11, No. 2, s. 153-160.

¹²¹ Viz SAMUELSON P., NORDHAUS, W. D., *Economics*, New York, 19th edition, McGraw-Hill/Irwin, 2010, příloha „*Family tree of economics*“, případně též např. str. 638 a násl., kde se Samuelson zabývá

účely této práce jsou klíčové pojmy konkurence s ní souvisejících jevů (konkurence, monopol, atd.), kde je základní obsah pojmu i struktura výkladu v jádru převzata od Marshalla a jeho následovníků (zejména J. Robinsonové). Proto bude pro zjednodušení výkladu následně v této práci operováno s předpokladem, že obsah shora uvedených pojmů je v ekonomii hlavního proudu zásadně totožný s tím, jaký mu udělila Cambridžská škola. Ačkoliv E. H. Chamberlin není striktně vzato součástí Cambridžské školy, jeho dílo na A. Marshalla navazuje, využívá stejné metodologie a vymezuje se vůči pojmům, které definoval právě A. Marshall.

3.1 Metodologie ekonomie hlavního proudu a její základní konceptní východiska

Vzhledem k tomu, že se v této práci zkoumané liberální školy ekonomie neliší pouze svými doporučeními a závěry, nýbrž také samotnou metodologií, pomocí níž k těmto závěrům dochází, bude vhodné alespoň ve stručnosti prozkoumat otázku metodologie ekonomie hlavního proudu.

Obecně je možno říci, že historicky existovaly v rámci ekonomické vědy spory o správnou metodologii. Nejznámějším z nich je pravděpodobně tzv. *Methodenstreit*¹²² mezi autory Německé historické školy a autory Rakouské školy na přelomu 19. a 20. století týkající se otázky, zda v ekonomii postupovat za pomoci indukce a statisticky zjištěných dat, či naopak stavět ekonomické teorie deduktivně na základě a priori předpokladů. Názory na to, kdo v tomto sporu o metodu zvítězil, se liší podle hodnotícího autora, nicméně objektivním faktem zůstává, že obě tyto školy ustoupily časem do pozadí a v ekonomickém diskurzu se prosadil přístup, který využívá v zásadě stejné postupy jako přírodní vědy. Tendenci k této koncepci lze nalézt už v Marshallově *Principles of Economics*, když A. Marshall tehdejší spor o metodu překlenul pomocí metodologického pluralismu, cituje ekonoma německé historické školy Gustava von Schmollera s odkazem na nutnost užití jak induktivních, tak deduktivních metod a výslovně uvádí, že [„neexistuje jediná ekonomická metoda; nýbrž je nutno upotřebit na správném místě

---

syntetickou povahou ekonomie hlavního proudu a uvádí mj., že: [„Analýza hospodářských cyklů a agregátní poptávky v krátkém období obsažená v tomto textu odráží moderní syntézu Keynesiánského přístupu.“].

¹²² Podrobné pojednání o tomto sporu lze nalézt např. v LOUŽEK, M., *Spor o metodu*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2001, 234 s.

každou metodu, buďto výlučně nebo v kombinaci s metodou jinou.“].¹²³ Zároveň však poukazuje na limity aplikace metod přírodních věd na společenské jevy a upozorňuje na skutečnost, že ekonomie může konstruovat pouze přibližné hypotézy a operuje s tendencemi, nikoliv přesně kvantifikovatelnými teoriemi.¹²⁴ A. Marshall také přivádí do ekonomické teorie výklad pomocí grafů a mnoho aktuálně užívaných výukových modelů má svůj původ právě v jeho díle.

V podobné době dochází v americkém prostředí k prosazení matematického přístupu k ekonomii, v první řadě vlivem tehdy dominantního amerického ekonoma Irvinga Fishera (1867–1947).¹²⁵ I. Fisher prosazoval aplikaci matematických modelů v prostředí ekonomie a jeho metodologický odkaz nabyl postupně v americkém diskurzu značného vlivu. V podobném duchu artikuloval svůj přístup k ekonomii i pozdější americký ekonom Milton Friedman (1912–2006), autor vlivného eseje *The Methodology of Positive Economics* z roku 1953.¹²⁶ V tomto pojednání, které bez nadsázky zformovalo metodologický základ ekonomie druhé poloviny dvacátého století, M. Friedman rozvádí myšlenku, že se metody přírodních věd aplikují bez dalšího i v ekonomii a odmítá, že by ekonomie vyžadovala jakoukoliv jinou metodologickou bázi. Společně s nástupem makroekonomie a ekonometrie se pak tento přístup rozšířil prakticky univerzálně a dnes se jedná o standardní součást syllabu studijních programů na amerických i evropských ekonomických fakultách.¹²⁷ Vedle Marshallových grafů se tak nedílnou součástí ekonomie hlavního proudu stala i formulace modelů v jazyce matematiky.

V této souvislosti je nutno dodat, že i přes značnou dominanci shora uvedeného přístupu se nejedná o přístup jediný, a v řadě případů je aplikace metod přírodních věd na

---

¹²³ MARSHALL, A., *The Principles of Economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, s. 24.

¹²⁴ MARSHALL, A., *The Principles of economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, s. 26: [„Zákony ekonomie jsou srovnatelné se zákony pohybu vln, spíše než jednoduchým a přesným zákonem gravitace. Jelikož jsou lidská jednání natolik pestrá a nejistá, to nejlepší, co můžeme ve vědě o lidském jednání učinit, jsou výroky o tendencích, které budou navíc neexaktní a nedokonalé.“]; dále též [„Ekonomické zákony, nebo výroky o ekonomických tendencích jsou takové společenské zákony, jež se vztahují k těm odvětvím lidského jednání, kde lze sílu hlavních motivů jednání vyjádřit peněžní cenou.“] na s. 27.

¹²⁵ Např. FISHER, I., *A brief introduction to infinitesimal calculus designed especially to aid in reading mathematical economics and statistics*, New York, MacMillan & Co., 1897, 84 s.

¹²⁶ FRIEDMAN, M., *Essays in positive economics*, Chicago, University of Chicago, 1953, 328 s.

¹²⁷ Viz opět např. Samuelsonova učebnice: [„Ekonomové používají vědecký přístup, aby pochopili ekonomický život. To zahrnuje pozorování ekonomických poměrů a čerpání ze statistik a historických záznamů.“] viz SAMUELSON P., NORDHAUS, W. D., *Economics*, New York, 19th edition, McGraw-Hill/Irwin, 2010, s. 5.

společenské jevy terčem kritiky. Tyto kritické hlasy obvykle poukazují na odlišný vztah pozorovatele a pozorovaného jevu v rámci společenských věd (člověk je nutnou součástí pozorovaného jevu, do teorií tak nutně vstupuje lidský faktor), odlišnou povahu společenských jevů a z těchto skutečností vyplývající omezení ekonomické vědy. Tato kritika zaznívá nezřídka od autorů liberálního zaměření.

Pravděpodobně nejrozpracovanější takovou kritiku lze ostatně nalézt v dílech autorů Rakouské školy, přičemž této škole, včetně shrnutí obsahu této kritiky, je věnována samostatná kapitola. Zde je tak pouze ve stručnosti příhodné dodat pro českého čtenáře zajímavou skutečnost, že obdobně kritický přístup lze nalézt v systému členění vědeckých poznatků Karla Engliše, který (podobně jako Rakouská škola) razí teleologický přístup ke zkoumání jevů společenských věd.¹²⁸ Konečně ze soudobých autorů se proti dominantní koncepci ekonomické metodologie vymezuje např. Nassim N. Taleb (nar. 1960), který podrobuje zevrubné kritice závěry neoklasické ekonomie týkající se finančních trhů, přičemž problém sleduje až k aplikované metodologii, kdy kritizuje nerealistické předpoklady neoklasické ekonomie i ekonomie hlavního proudu. Hlavním terčem jeho kritiky je pak užívání Gaussovy křivky jako koncepčního východiska a aplikace složité matematiky, která sice poskytuje na pohled komplexní a složité modely, avšak kvůli nevhodným předpokladům poskytuje nesprávné závěry a iluzorní doporučení.¹²⁹ Hodnocení ekonomické metodologie založené na aplikaci matematiky pak uzavírá vcelku radikální kritikou: „*Merton junior reprezentuje školu neoklasické ekonomie, která je, jak jsme viděli v případě LTCM, velmi výstižným příkladem nebezpečí, jež vyplývá z platonizovaného poznání. ... Vychází z naprosto nerealistických a toporně platónských předpokladů – například Gaussova rozdělení*

---

¹²⁸ ENGLIŠ, K., *Malá logika*, Praha, Melantrich, 1947, s. 339: „*Veliké úspěchy přírodních věd, které se etablovaly (skoro výlučně) v ontologickém způsobu pozorování a pochopení, vedly k tomu, že se tento způsob myšlení začal považovat za jediný oprávněný a ostatní vědy hledaly v něm také svůj úspěch. Ale všechny problémy práva, hospodářství, etiky atd., nebyly v rovině tohoto způsobu pozorování řešitelné. Odtud právě v těchto vědách se znova a znova hlásil „methodologický problém“, který vedl k vypracování teleologického a normologického způsobu pozorování, protože jen v teleologickém způsobu myšlení je viditelný řád a pořádek a jen v normologickém způsobu myšlení je viditelná platnost norem a správnost jednání podle nich. Poznatky v rovině tohoto myšlení zjednané nebyly umístitelné v jedné soustavě s poznatky ontologickými, a tak dochází i k rozvětvení vědy o právo a vědy o hospodářství.*“

¹²⁹ TALEB, N. N., *Černá labuť*, Praha, Paseka, 2011, s. 295: „*Ekonomové se často hlásí k podivnému výroku Milтона Friedmana, že model může být přijatelný i tehdy, nedisponuje-li realistickými předpoklady – což jim dává zelenou k vytváření matematických reprezentací reality, které jsou plně závažných chyb. Problém je samozřejmě v tom, že tyto gaussovské hrátky realistické předpoklady nemají a spolehlivé výsledky nedávají. Nejsou tedy ani realistické, ani prediktivní.*“

*pravděpodobnosti a mnoha dalších a neméně zneklidňujících podmínek. Z nich posléze vyvozuje „teorémy“ a „důkazy“. Použitá matematika je přesná a elegantní. ... Akademik, který se o takovou metodologii opírá, připomíná Lockovu definici blázna, tedy člověka, který vyvozuje správné dedukce z chybných premis“.*¹³⁰

Tento velmi stručný úvod samozřejmě představuje značné zjednodušení mimořádně komplexní problematiky, pro účely této práce však postačuje, když demonstruje aktuálně dominantní metodologii ekonomie hlavního proudu a upozorňuje na některá rizika, na která v souvislosti s její nekritickou aplikací odkazují i (resp. především) liberální autoři. Nyní je vhodné přistoupit k výkladu obsahu samotných pojmů.

3.2 Alfred Marshall a pojmy konkurence a monopolu

Ačkoliv je za historicky prvního ekonoma v moderním slova smyslu obvykle (a právem) považován Adam Smith, podobu, ve které se dnes ekonomie vyučuje, ji udělil především Alfred Marshall a jeho následovníci. Marshallovo magnum opus, učebnice ekonomie *Principles of Economics* z roku 1890, se stalo základem výuky ekonomie ve Velké Británii a jednou z nejvlivnějších anglicko-jazyčných ekonomických publikací na několik dekád. Byl to právě A. Marshall, kdo změnil ekonomickou terminologii, vypustil z jejího názvu přízvisko „*politická*“, tedy v dobovém smyslu společenská, resp. národohospodářská či makroekonomická, a zavedl užívání grafů pro vyjádření myšlenek a konstrukci modelových situací. Zároveň kladl A. Marshall důraz na stavy rovnováhy, jeho analýza je proto primárně statická. Na rozdíl od některých jiných autorů [zejména francouzský ekonom a matematik Léon Walras (1834–1910)] se nicméně zabývá stavy dílčí rovnováhy, nikoliv celkovou rovnováhou systému, přičemž tento metodický postup zůstal zachován až dodnes v rámci tzv. mikroekonomie. Pro účely této práce je důležité uvést, že A. Marshall je autorem, který udělil podobu modelům tvorby ceny na trhu, když vysvětluje tržní cenu pomocí vztahu nabídky a poptávky a zároveň ve svém výkladu rozlišuje mezi dvěma modelovými situacemi rovnováhy – stavem konkurence a stavem

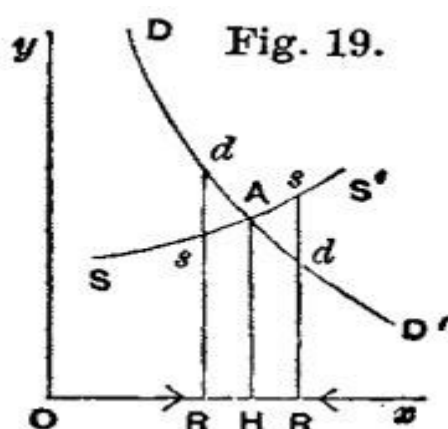
---

¹³⁰ TALEB, N. N., *Černá labuť*, Praha, Paseka, 2011, s. 297-298.

monopolu.¹³¹ V neposlední řadě pak A. Marshall zavedl do ekonomie dělení modelů podle jejich časového určení a to na období dlouhodobá, krátkodobá a velmi krátkodobá.

Konkurenční stav je v Marshallově koncepci charakterizován tím, že výsledná rovnovážná tržní cena je výsledkem střetu nabídky a poptávky, přičemž každý z tržních aktérů má pouze zanedbatelný vliv na úroveň tržní ceny¹³² a odchylky od tohoto stavu mají pouze dočasný charakter, přičemž jsou záhy opět vyrovnány zpět v bodě rovnováhy.¹³³ Grafická ilustrace tohoto stavu pak vypadá následovně:

Graf č. 1 – Originální Marshallův graf nabídky a poptávky

Zdroj: MARSHALL, A., *Principles of Economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, s. 288. Vysvětlivky: Osa x vyjadřuje množství daného produktu, osa y představuje cenu daného produktu, křivka d (DD') vyjadřuje funkci poptávky, křivka s (SS') funkci nabídky, body R nerovnovážné stavy přebytku poptávky, resp. nabídky, bod H rovnovážné množství a konečně bod A je bod tržní rovnováhy.

¹³¹ Viz Marshallova systematika výkladu, kdy se v části nazvané „Rovnováha normální poptávky a nabídky“ (kap. III, kniha V) zabývá tvorbou cen za stavu konkurence a v části nazvané „Teorie monopolů“ tvorbou cen za stavu monopolu (kap. XIV, kniha V). Přímé srovnání pravděpodobné výsledné ceny za stavu konkurence a monopolu lze pak nalézt v § 5 kapitoly XIV, knihy V nazvané „Monopolní cena a konkurenční cena“. MARSHALL, A., *The Principles of Economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, s. 400 a násl.

¹³² MARSHALL, A., *The Principles of Economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, s. 284: [„Předpokládáme tudíž, že síly nabídky a poptávky mají volné pole působnosti; že neexistuje žádné spojení mezi aktéry na obou stranách, nýbrž že každý jedná sám za sebe a existuje svobodná konkurence; tj. kupující všeobecně svobodně soutěží sebou a stejně tak prodávající. Ačkoliv však jedná každý za sebe, jeho vědomosti o tom, co dělají ostatní, se považují za všeobecně dostačující k tomu, aby mu zabránily v přijetí nižší nebo zaplacení vyšší ceny, než jakou berou ostatní ... předpokládáme, že na trhu existuje v daný okamžik pouze jediná cena.“].

¹³³ MARSHALL, A., *The Principles of Economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, s. 288: [„Když jsou poptávka a nabídka ve stabilní rovnováze a nastane událost, která vychýlí rozsah výroby z jeho rovnovážné polohy, objeví se okamžitě síly, které ji začnou tlačit zpět do původní polohy; stejně jako se kámen visící na struně bude mít tendenci vracet v případě vychýlení do rovnovážné polohy pomocí síly gravitace.“].

Předpoklad nulového vlivu jednotlivého účastníka trhu na úroveň rovnovážné ceny je klíčovým bodem celé koncepce. V tomto modelu každý jednotlivý výrobce určuje svůj výstup tak, aby se jeho mezní náklady rovnaly meznímu příjmu, a zároveň každý kupující nakoupí nanejvýše tolik, aby se jeho mezní užitek rovnal ceně. Tržní cena v tomto modelu představuje objektivně dané kritérium, kterému se tržní aktéři přizpůsobují, a model vede k rovnovážné situaci, která maximalizuje celkový užitek všech.

Naproti tomu situace monopolu vychází z předpokladu schopnosti jednotlivého tržního aktéra (bez ohledu na to, zda se jedná právně a funkčně o jeden subjekt nebo jejich sdružení), typicky na straně nabídky, určit tržní cenu. Tuto schopnost získává monopolista díky schopnosti ovlivnit celkové nabízené množství, když z důvodu absence konkurence při poklesu nabízeného množství nedoplňuje nově chybějící poptávané množství jiný výrobce. Nižší nabízené množství tak vede k nárůstu ceny a vyššímu čistému zisku monopolisty (míra tohoto nárůstu je pak v konkrétních případech určena elasticitou poptávky po konkrétním produktu). Ve výsledku pak dochází k tomu, že konečný výstup nedosahuje úrovně, jaké by bylo dosaženo za stavu konkurence, nýbrž výrobce nastavuje výstup, a tím potažmo cenu tak, aby maximalizoval svůj čistý zisk,¹³⁴ což vede z hlediska celkového užítku k sub-optimálnímu výsledku. A. Marshall nicméně připouštěl, že v některých případech může monopolizace vést i ke zvýšenému výstupu a nižší ceně, když umožňuje ušetřit náklady, jež by byly jinak nutné vynaložit na reklamu, a umožňuje dosáhnout úspor z rozsahu.

Marshallova analýza pracuje pouze s těmito dvěma modelovými situacemi a nezabývá se případnými přechodnými stavy, nelze tak u něj nalézt například pojem oligopolu nebo nedokonalé konkurence. Zároveň je monopolní situace výjimkou z pravidla, která vzniká působením nepříznivých vlivů (bariéry vstupu na trh a nemožnost substituce produktu), a standardní je stav konkurence. Konkurenci A. Marshall ponechává bez přízviska dokonalá, nicméně její popis odpovídá obsahu pozdějšího pojmu dokonalé konkurence. Takový popis je nicméně zjevně zjednodušující a nepokrývá celou

---

¹³⁴ MARSHALL, A., *The Principles of Economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, s. 416: [„V bezprostředním zájmu monopolisty je nastavit produkci a prodej svého zboží tak, aby pro sebe získal maximální čistý zisk, a cesta, jíž k tomu zvolí, povede jen nepravděpodobně k výsledku, který zároveň nabízí nejvyšší agregátní uspokojení.“].

řadu reálně se vyskytujících situací, které mnohdy nemají takto striktně černobílou povahu. Autoři, kteří na A. Marshalla navázali, proto na jeho omezený popis reality reagovali rozšířením modelu o právě takové přechodné situace.

3.3 Joan Robinsonová a pojem nedokonalé konkurence

Ke klíčové evoluci přístupu dochází s dílem Joan Robinsonové (1903–1983), autorkou známého pojednání *The Economics of Imperfect Competition* z roku 1933. J. Robinsonová přímo navázala na dílo A. Marshalla a A. Pigou, autory spojené s univerzitou v Cambridge. Využívá proto Marshallovský analytický aparát zaměřený na studium statických stavů dílčí rovnováhy, které zpravidla vyjadřuje graficky pomocí křivek. Její klíčový přínos spočívá v tom, že společně s Piero Sraffou (1898–1983) svou pozornost zaměřila na nedostatky binárního modelového dělení tržního stavu na konkurenční / monopolní. Ačkoliv se ve svých pozdějších dílech se přiklonila ke keynesiánství, *The Economics of Imperfect Competition* je dílo napsané plně v duchu neoklasického učení A. Marshalla a A. Pigou.

V konkrétní rovině je třeba zdůraznit význam J. Robinsonové pro samotný přístup k problematice konkurence a monopolu. S odkazem na P. Sraffu obrací směr výkladu problematiky a začíná monopolní rovnováhou, namísto rovnováhy konkurenčního stavu.¹³⁵ Tato na první pohled pouze koncepční změna nicméně reflektuje hlubší změnu vnímání problematiky. Nově je Marshallova konkurenční rovnováha, kterou J. Robinsonová označuje terminologicky jako stav dokonalé konkurence, chápána jako hraniční, ryzí stav, kterého bude dosaženo pouze výjimečně na specifických trzích. Výchozím bodem zkoumání se proto namísto ní stává model monopolní rovnováhy, který předpokládá schopnost monopolisty znatelně působit na úroveň tržní ceny.

Z dnešního pohledu se může zdát tato změna paradigmatu samozřejmá, je však nutno si uvědomit, že v kontextu tehdejší ekonomie, která operovala prakticky výlučně s pojmem konkurence v Marshallovském duchu a monopol označovala za výjimku, se jednalo o malou revoluci. Nově byla výjimkou ryzí (dokonalá) konkurence a

---

¹³⁵ ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1933 (1965 reprint), s. 4.

východiskem se stalo chápání konkurence jako zpravidla nedokonalé, vykazující menší či větší podobnost se stavem monopolu.

Pro účely soutěžního práva je klíčovou skutečností, že J. Robinsonová je autorkou všeobecně akceptované definice předpokladů dokonalé konkurence, jakožto stavu, kdy se na trhu pohybuje tak vysoký počet prodávajících, že změna výstupu jednoho z nich má jen zanedbatelný vliv na úroveň celkového výstupu a zároveň je homogenita statku natolik vysoká, že je poptávka po statku z hlediska jednotlivého prodávajícího dokonale elastická.¹³⁶ V duchu některé pozdější kritiky je však nutno zdůraznit, že J. Robinsonová nepovažuje každou konkurenci za dokonalou, ani neuvádí, že by každá konkurence dokonalou být měla (například za asistence opatření státu). Výslovně uvádí, že se jedná pouze o modelovou situaci, které se bude skutečnost blížit jen výjimečně a v ryzí podobě nebude existovat nikdy, protože výchozí předpoklady jsou nedosažitelné.¹³⁷ Postupem času se k definičním znakům dokonalé konkurence přidaly i další jako je dokonalá informovanost všech účastníků trhu, nulové náklady na změnu dodavatele, nebo absence bariér přepravy statku. V této podobě se tento pojem používá jak v obecném ekonomickém, tak soutěžně právním diskurzu dodnes.

Druhým významným přínosem J. Robinsonové je její studium cenové diskriminace, jakožto jevu, který může doprovázet monopol. Cenovou diskriminací se rozumí stav, kdy prodávající díky své schopnosti určovat tržní cenu rozdělí kupující do několika tříd, kterým pak účtuje různé ceny. Cílem je minimalizovat, nebo eliminovat tzv. spotřebitelský přebytek, tedy rozdíl mezi tržní cenou a cenou, kterou je jednotlivý kupující maximálně ochoten zaplatit. J. Robinsonová zakomponovala tento koncept do své nedokonalé konkurence, když schopnost cenově diskriminovat vyplývá právě z neexistence dokonalé konkurence, protože v modelu dokonalé konkurence není definičně možná. Klíčovým předpokladem cenové diskriminace je totiž existence

---

¹³⁶ ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1st ed, 1933 (1965 reprint), s. 51.

¹³⁷ ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1st ed, 1933 (1965 reprint), s. 51: [„Dokonalá konkurence pravděpodobně nenastane nikdy u produkce jakéhokoliv skutečného statku, poskytuje však hraniční případ nedokonalé konkurence, což má podstatný analytický význam. Podmínky blízké se dokonalé konkurenci se pravděpodobně objeví například na organizovaném trhu zemědělské produkce, jako je například trh s obilím ve velkém obchodním městě.“].

různých skupin kupujících, kteří mají odlišnou elasticitu poptávky.¹³⁸ Zároveň pak na možnost diskriminace mají vliv i bariéry vstupu na trh (geografické, celní) a možnosti záměrné (povrchové) diferenciaci téhož produktu pomocí zvláštních značek nebo označení,¹³⁹ základem je však různá elasticita jednotlivých poptávek. Důležitým poznatkem, který byl taktéž převzat společně se základní koncepcí samotného jevu, je skutečnost, že z hlediska úrovně celkového blahobytu nemá cenová diskriminace jednoznačný vliv,¹⁴⁰ protože sice může být jejím důsledkem neefektivní distribuce zdrojů, zároveň však ve srovnání se situací monopolu s jedinou cenou může nabízet vyšší výstup (a tedy uspokojit vyšší počet kupujících).¹⁴¹

Ačkoliv dílo J. Robinsonové neobsahuje analýzu konkrétních jevů a jedná se (což autorka několikrát zdůrazňuje) především o soubor nástrojů pro budoucí analýzu, jeho vliv na změnu uvažování o samotném jevu konkurence a jeho nedostacích byl značný a trvalý. Prakticky každá moderní učebnice (mikro)ekonomie obsahuje její poznatky a často i modelové grafy. Zároveň společně s E. H. Chamberlinem pomohla přivést pozornost k nedostatkům tehdejšího modelu (dokonalé) konkurence a zahájit tak i debatu o způsobu, jakým na ně reagovat regulatorně.

Pro úplnost je vhodné pouze ve stručnosti upozornit na skutečnost, že v kontinentálním diskurzu se lze s některými modifikacemi standardního binárního modelu konkurence/monopol setkat už v díle švédského ekonoma a peněžního teoretika Knuta Wicksella (1851–1926) *Lectures on Political Economy*, které v němčině vyšlo již roku 1913.¹⁴² K. Wicksell obdobně jako J. Robinsonová akceptuje některé základní principy

---

¹³⁸ ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1933 (1965 reprint), s. 185: [„Jak jsme viděli, závisí existence cenové diskriminace na odlišnosti elasticit poptávek na trzích, kde je možné prodávat.“].

¹³⁹ ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1933 (1965 reprint), s. 186: [„Navíc když monopolista rozdělí svůj trh zavedením různých „značek“ téhož artiklu, pokusí se rozdělit kupující mezi sebou tak, aby byl schopen účtovat vyšší cenu za „značky“ vyšší třídy artiklu.“].

¹⁴⁰ [„Z pohledu společnosti jako celku není možné říci, zda je cenová diskriminace žádoucí, či nikoliv.“] Viz ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1933 (1965 reprint), s. 206.

¹⁴¹ [„Výše uvedená analýza naznačuje, že z celkového pohledu je pravděpodobnější, že cenová diskriminace výstup zvýší, než že ho sníží.“] viz ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1st ed, 1933 (1965 reprint), s. 201.

¹⁴² WICKSELL, K., *Vorlesungen über Nationalökonomie, auf Grundlage des Marginalprinzipes*, Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1913, 291 s. Pro kontinentální, německy mluvící ekonomy tak jeho myšlenky byly dostupné o více než 20 let dříve než pro ty pouze anglicky mluvící. Anglický překlad vyšel pod názvem *Lectures on Political Economy* poprvé až roku 1934.

modelu monopolu tak, jak je formuloval A. Marshall, ale z hlediska aplikace modelu na realie skutečného světa poukazuje na komplexní a smíšenou povahu skutečného trhu, který nesplňuje kritéria modelu (dokonalé) konkurence.¹⁴³ Zejména pak ve své teorii dochází k závěru, že na trhu může existovat více než jedna rovnovážná cena a že přísné rozlišování mezi konkurenční a monopolní cenou není v podmínkách reálného světa zpravidla možné.¹⁴⁴ Tyto Wicksellovy závěry měly značný vliv na kontinentální autory, zejména pak ty náležející k Rakouské škole ekonomie.

3.4 Edward H. Chamberlin a pojem monopolistické konkurence

Ve stejnou dobu jako Joan Robinsonová ve Velké Británii, ale nezávisle na ní, dospěl ke kritickému zhodnocení tehdejší neoklasické koncepce monopolu a konkurence i americký ekonom Edward H. Chamberlin (1899–1967). Obsah své kritiky shrnul ve své disertační práci, již obhájil na Harvardské univerzitě roku 1927 a která vyšla roku 1933 knižně pod názvem *The Theory of monopolistic competition* s podtitulem *A Re-orientation of the theory of value*. Toto pojednání se zejména v prostředí USA stalo jednou z klíčových publikací v oblasti konkurence a monopolu a těší se značné popularitě dodnes. Jelikož se pojem monopolistické konkurence stal společně s nedokonalou konkurencí J. Robinsonové součástí ekonomického i soutěžně-právního názvosloví, je žádoucí alespoň stručně přiblížit jeho obsah.

Z koncepčního hlediska E. H. Chamberlin obdobně jako J. Robinsonová upozorňuje na nedostatky tehdejší (Marshallovské) dominantní teorie konkurence a monopolu, která vycházela z analýzy statických stavů rovnováhy a pracovala v binárním

---

¹⁴³ [„Nejdůležitější námitkou proti teorii, kterou jsme doposud rozvinuli, je však skutečnost, že náš předpoklad svobodné konkurence je a může být realizován ve skutečném životě pouze nedokonale.“] viz WICKSELL, K., *Lectures on Political Economy*, London, Routledge & Kegan Paul, 1934 (reprint 1961) s. 71-72. Wicksell používá v souladu s tehdejší terminologií pojem svobodná konkurence, jeho obsah je však prakticky shodný s pojmem dokonalá konkurence tak, jak jej vymezuje J. Robinsonová.

¹⁴⁴ WICKSELL, K., *Lectures on Political Economy*, London, Routledge & Kegan Paul, 1934 (reprint 1961), s. 96: [„Konečně je možno poukázat, že ostré rozlišení mezi monopolními a konkurenčními cenami, které jsme (společně s ostatními ekonomy) zde načrtli, zřídka kdy existuje ve skutečnosti. Není neobvyklé, že si dva nebo více monopolistů ve stejném odvětví produkce, nebo odvětvích blízce příbuzných (např. vlastníci různých patentů v témže průmyslu) navzájem konkurují. Již jsme poukázali na to, že na běžném konkurenčním trhu existují svého druhu monopoly každého jednotlivého výrobce, a dokonce i každého spotřebitele – v závislosti na jejich různých geografických umístěních relativně vůči sobě a centřům obchodní aktivity, což následně vede k odlišným transportním nákladům. Tomuto problému cen však věnovala ekonomická teorie jen velmi malou pozornost.“]

rozlišovacím modu konkurence/monopol.¹⁴⁵ Tyto ryzí stavy, kdy buďto jednotlivý prodávající má nulový, nebo naopak úplný vliv na cenu produktu, označuje za extrém, ke kterým se skutečné ceny nikdy nedostanou.¹⁴⁶ Zároveň však (podobně jako J. Robinsonová) považuje defekty tehdejší ekonomické teorie za méně závažné v případě teorie monopolu, a jeho vlastní teorie proto řadu prvků tehdejší teorie monopolu přejímá, když ji volí jako výchozí bod analýzy.

Klíčovým stavebním kamenem Chamberlinovy teorie je akceptace postulátu, že jev monopolu spočívá v kontrole nabídky statku (nebo produktu).¹⁴⁷ Toto východisko je odrazem neoklasické teorie a bylo široce akceptováno již před Chamberlinovou teorií. Evoluce přístupu, kterou jeho teorie představuje, spočívá nicméně v doplnění tohoto postulátu o dva další – problematiku definice produktu a jeho substitutu a tendenci producentů k diferenciaci svého produktu. Tyto tři prvky dohromady tvoří jádro Chamberlinovy teorie monopolistické konkurence.

V jádru teorie osvětluje problematiku konkurence a monopolu tak, že každý z producentů má tendenci odlišovat svůj produkt od produktů jiných a obdobných. Tato diferenciacie může nabývat různých podob, ať již označení produktu, ochranné známky, dílčí změny ve složení produktu atp. Tímto procesem dochází k tomu, že u velkého množství produktů neexistuje pluralita producentů nabízejících jeden identický produkt, nýbrž pluralita producentů, kteří nabízejí produkt obdobný. V případě obdobnosti produktu však ekonomická teorie hovoří zpravidla o tzv. substitutech, nikoliv o různých variantách téhož produktu. Při aplikaci tohoto přísného dělení na homogenní produkty a substituty je pak výsledkem stav, kdy je každý z jednotlivých producentů monopolistou (protože má výsadní kontrolu nad nabídkou vlastního produktu) a zároveň tento

---

¹⁴⁵ Toto pravidlo samozřejmě neplatilo bezvýjimečně. Snahu o rozšíření teorie lze nalézt například u britského ekonoma, statistika a propagátora aplikace matematických metod v ekonomii F. Y. Edgewortha (1845 – 1926). Za předchůdce těchto snah pak bývá často také označován francouzský ekonom a matematik Antoine A. Cournot (1801–1877), který se zabýval mj. otázkami monopolu a tvorby cen v duopolním uspořádání.

¹⁴⁶ CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 64: [„Ryzí konkurence a ryzí monopol jsou dva extrém. ... Skutečné ceny nesměřují ani k jednomu z nich, nýbrž k středové poloze, která je určena relativní silou těchto dvou sil v individuálním případě. Ryze konkurenční cena není cenou normální; a s výjimkou těch několika málo případů v rámci cenového systému, kde je konkurence doopravdy ryzí, neexistuje žádná tendence k jejímu dosažení.“].

¹⁴⁷ [„Podstatou monopolu je kontrola nabídky statku.“] viz CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 65.

monopolista konkuruje jiným monopolistům, kteří nabízejí substituty jeho produktu. Tento jev E. H. Chamberlin pojmenoval právě pojmem „monopolistická konkurence“, protože v sobě z pohledu tradiční neoklasické teorie zahrnuje prvky jak monopolu, tak konkurence.¹⁴⁸

E. H. Chamberlin ve své teorii vykládá každou cenu, která se na trhu vyskytuje shora uvedeným způsobem, tedy jako výslednici působení monopolních a konkurenčních vlivů. Přičemž ryzí monopolní situace a situace ryzí konkurence¹⁴⁹ se svou podstatou nijak neliší od situací nacházejících se na jiném (mezi nimi ležícím) bodu spektra. Tyto krajní situace pouze představují stav, kdy jedna ze sil, které působí vždy a u každého statku nebo služby, převládla zcela nad druhou.

Druhým aspektem, kterým teorie monopolistické konkurence rozvinula tehdejší neoklasickou koncepci konkurence, je problematika poptávkové křivky, resp. vlivu prodávajícího na poptávkovou křivku. S tím následně souvisí otázka povahy nákladů prodávajícího. E. H. Chamberlin si povšiml, že tehdejší ekonomická teorie při rozboru hodnoty statku a jeho nákladech pomíjela některé složky, které v reálném světě nicméně představují velmi podstatné hledisko a které mají zásadní vliv na poptávku po daném statku.

Tehdejší (a někdy i dnešní) ekonomická teorie pracovala s předpokladem, že křivka poptávky je dána a prodávající své nabízené množství přizpůsobuje situaci tak, aby maximalizoval vlastní zisk. Ačkoliv se mohla poptávka spotřebitelů v čase měnit, tato změna vyplývala ze změny jejich preferencí, ke které ekonomická teorie neměla co říct. E. H. Chamberlin si nicméně povšiml, že ekonomická teorie přehlédla zásadní

---

¹⁴⁸ CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 9: [„Kdekoli existuje sebemenší míra diferenciacce produktu, má na něj prodávající absolutní monopol, zároveň je však vystaven konkurenci méně nebo více nedokonalých substitutů. Jelikož je každý z nich monopolistou a přesto má své konkurenty, můžeme o nich mluvit jako o „konkurujících si monopolistech, a o působících silách se zvláštní příhodností jako o silách „monopolistické konkurence.“].

¹⁴⁹ Z hlediska terminologie je vhodné poznamenat, že E. H. Chamberlin preferoval pro stav mnoha nabízejících a zcela homogenního statku pojem ryzí („pure“) konkurence namísto pojmu dokonalá („perfect“) konkurence, který používá např. Joan Robinsonová. Tato preference se nicméně v rámci diskurzu neprosadila a dnešní ekonomické názvosloví standardně používá pojem dokonalá konkurence. Viz např. CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, 8th edition, Harvard University Press, 1962, s. 6: [„Ryzí konkurence“ je zvolena za výchozí bod, přičemž adjektivum „ryzí“ je záměrnou volbou pro popis konkurence nesmíšené s monopolními prvky. Je to mnohem jednodušší a méně inkluzivní pojem než konkurence „dokonalá“, protože pojem té lze vykládat tak, že zahrnuje dokonalost v mnoha jiných směrech než jen v absenci monopolu.“].

skutečnost, že změna preferencí spotřebitele může být též způsobena jednáním prodávajících a tento vliv je ve skutečném světě velmi běžný a zásadní. V ekonomickém, ale i obecném pojmosloví je taková činnost obvykle nazývá reklamou nebo marketingem a ignorování jejího vlivu je chybným předpokladem. Jednání reálných prodávajících totiž prakticky nikdy nevykazuje teorií (implicitně) předpokládanou pasivitu a naopak téměř každý prodávající vykládá prostředky k takovému působení na spotřebitele, které povede změně preferencí příznivé pro prodávajícího. Jinými slovy, prodávající (výrobce) se standardně snaží působit tak, aby došlo ke změně poptávkové křivky jeho produktu. Pakliže se tento prvek nevezme v potaz, bude výsledná teorie konkurence a tvorby tržní hodnoty (ceny) statku defektní ve dvou směrech.

Především v takovém případě dojde při posuzování vlivu nákladů na cenu statku k vyloučení části nákladů, které jsou z hlediska prodávajícího zásadní. E. H. Chamberlin proto zavádí ve své teorii dělení nákladů na „costs of production“ [dále jako „výrobní náklady“] a „costs of selling“ [dále jako „náklady prodeje“], přičemž tyto náklady se liší svou povahou a vztahem k poptávce. Výrobní náklady jsou zdroje, které musí prodávající (výrobce) vynaložit na samotnou tvorbu statku, nebo služby. Tyto náklady byly ekonomické teorii dobře známé a obvykle se dělily na náklady spojené s jednotlivými výrobními faktory (s prací, kapitálovými statky, atd.). Tyto náklady jsou pro výrobce určeny na základě tržních cen dílčích složek a z hlediska výrobce je třeba, aby svou výrobu přizpůsobil těmto nákladům ve spojení s poptávkou po daném statku. Naproti těmto nákladům stojí tzv. náklady prodeje, které naopak tržně určeny nejsou. Jedná se o zdroje, které jsou vynaloženy za účelem změny poptávky po daném statku. Definičně nejsou pro daného aktéra určeny, nýbrž jejich výši si stanoví právě prodávající (výrobce) podle míry svého úsilí změnit poptávkovou křivku.¹⁵⁰

Celkové náklady prodávajícího (výrobce) jsou pak součtem nákladů výrobních a nákladů prodeje tohoto výrobce. E. H. Chamberlin výše uvedeným poukázal na významný nedostatek ekonomické teorie a zejména pak pojmů dokonalé (resp. ryzí) konkurence. Tím, že tato teorie usilovala o vysvětlení skutečných tržních situací pomocí

---

¹⁵⁰ CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 125: [„Dostáváme se k jinému způsobu, jak vyjádřit rozdíl mezi těmito dvěma druhy nákladů: ty vynaložené na přizpůsobení produktu poptávce jsou výrobními náklady; ty vynaložené na přizpůsobení poptávky produktu jsou náklady prodeje.“].

pojmu, které definičně pomíjí významnou část nákladů prakticky každého výrobce nebo prodávajícího, muselo její úsilí vyústit pouze v nepřesný a zavádějící model, který ve svém výsledku ekonomickou realitu mohl popsat pouze velmi nedokonale.¹⁵¹ Jinými slovy, dochází k značnému oslabení schopnosti ekonomické teorie popsat a vysvětlit realitu, protože skutečné jevy vznikají působením sil, se kterými teorie nepočítá a ve svých závěrech je nezohledňuje. Skutečná cena i jednání prodávajícího se bude lišit od těch, které by měly nastat dle teorie dokonalé nebo ryzí konkurence ve všech případech, kde mají znatelný vliv monopolní prvky, což jsou až na výjimky (např. vysoce standardizované stejnorodé statky – energie, komodity, atp.) všechny statky a služby.¹⁵² Teoretická koncepce ryzí nebo dokonalé konkurence se tak zjevně nehodí pro konstrukci jak popisných teorií, ani zároveň jako preskriptivní model, k němuž by měla směřovat praktická opatření.

Dílo E. H. Chamberlina a pojem monopolistické konkurence představovaly značný milník ve vývoji ekonomie hlavního proudu. Z pohledu dnešní ekonomie se jedná o součást sylabu standardního kurzu mikroekonomie, i přestože nedošlo k zásadnímu přepracování teorie hodnoty, které si E. H. Chamberlin přál, a jeho teorie se obecně stále akceptuje jako korektiv standardní (Marshallovské) teorie konkurence, nikoliv jako koncepčně zcela odlišné pojetí konkurence a monopolu. Z hlediska soutěžně právní teorie je pak jeho dílo významné nejen zavedením pojmu monopolistické konkurence, ale i bližším rozбором odlišného jednání tržních aktérů v takové situaci.

Závěrem výkladu tohoto oddílu pak stojí za připomenutí jeho komplexní a trefný postřeh týkající se motivace výrobců v režimu svobodného podnikání, který se v některých ohledech až překvapivě podobá koncepci monopolu v díle Rakouského ekonoma Josepha Schumpetera (1883–1950): *„Svobodné podnikání“ bylo po dlouhou dobu volně*

---

¹⁵¹ CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 127: *„Teorie ryzí konkurence tacitně předpokládá, že veškeré náklady vznikají v souvislosti se zvýšením nabídky zboží a že je toto zboží prodáváno bez úsilí a výdajů. Při vysvětlování skutečností ekonomického života pak selhává právě nejjasněji právě proto, že nebere v potaz náklady prodeje.“*

¹⁵² CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, 8th edition, Harvard University Press, 1962, s. 116: *„Přímo se nabízí otázka, zda by se měla teorie konkurence vůbec aplikovat na případy, kde jsou přítomny monopolní prvky. ... Problém ceny diferenciovaného produktu nelze vyjádřit křivkami konkurenčních nákladů a poptávky, aniž bychom do závěrů vložili jisté chyby – cena je vždy příliš nízká, výrobní náklady jsou vždy příliš nízké, rozsah výroby je příliš široký a počet výrobců je příliš nízký. Navíc se zcela pomíjí dvě dodatečné fáze konkurence, fáze diferenciacce produktu a prodejních výdajů.“*

spojováno s „konkurencí“. V ekonomické teorii pak bylo toto spojování navázáno na „dokonalou“ nebo „ryzí“ konkurenci. Musí však být zjevné, že typickým výsledkem svobodného podnikání není konkurence ryzí, nýbrž monopolistická. Statky se diferencují částečně z vlastní povahy (bez ohledu na poptávku) a částečně v reakci na odlišnosti ve vkusu a preferencích kupujících, jejich umístění, atd., což je součástí řádu věcí stejně tak uvnitř jakékoliv široké třídy produktů jako mezi různými třídami produktů navzájem. Heterogenita vyplývající z těchto příčin je ve „svobodném podnikání“ značně zvyšována obchodníky, kteří se snaží odlišit svůj produkt od ostatních a manipulovat s jeho poptávkou skrze reklamu. Jinými slovy: stěžejní součástí svobodného podnikání je snaha každého obchodníka vybudovat svůj vlastní monopol, rozšiřovat jej, kdykoliv je to možné, a chránit jej před snahou ostatních rozšiřovat monopoly vlastní. Neexistuje žádná tendence tyto monopoly vymazat z celkového obrazu pomocí konkurence; naopak jsou jeho součástí do stejné míry jako konkurence, která je omezuje.“¹⁵³

3.5 Monopolistická a nedokonalá konkurence - rozdíly a společné znaky¹⁵⁴

Vzhledem k časové souběžnosti publikace *The Economics of Imperfect competition* a *The Theory of Monopolistic competition* bývají obě díla často zmiňována současně a v některých případech i považována za různé vyjádření téhož. Takový postoj ale přehlíží skutečnost, že ačkoliv v obou případech dochází k modifikaci původní „Marshallovské“ teorie konkurence, koncepčně existují mezi nimi podstatné rozdíly. Bude proto žádoucí alespoň stručně pojednat o aspektech, které jsou pro obě teorie společné, a o aspektech, ve kterých se obě liší.

Nejprve se pozastavíme u společných rysů obou teorií. Teorie nedokonalé konkurence a teorii monopolistické konkurence spojuje kritické zhodnocení tehdejší neoklasické koncepce konkurence, když obě posuzují její aparát i závěry za nedostačující. V obou případech se kritika zaměřuje především na předpoklady konkurenční situace,

---

¹⁵³ CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 213-214.

¹⁵⁴ Pro podrobnější rozbor rozdílů mezi oběma teoriemi viz např. článek CHAMBERLIN, E. H., Monopolistic or Imperfect Competition? *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 51, no. 4 (Aug., 1937), s. 557-580. V pozdějších vydáních *The Theory of Monopolistic Competition* lze nalézt rozšířenou verzi tohoto článku jako kapitulu IX. označenou podtitulem „*The Difference between monopolistic and „imperfect“ competition*“, viz CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 191-218.

kteře jsou nastaveny tak, že se samotná teorie konkurence nehodí pro popis jevů, jež se odehrávají ve skutečné ekonomice. Její přínos pro vysvětlení, popis a případně predikci ekonomických jevů souvisejících s konkurencí je proto významně redukován. Obě teorie také chápou tehdejší model monopolu jako příhodnější výchozí bod pro konstrukci aparátu a teorie, která překoná zmíněné nedostatky a bude sloužit jako adekvátní nástroj pro uchopení ekonomické reality. V neposlední řadě pak spojuje obě teorie čas jejich vzniku, když se jedná o knihy publikované v roce 1933, byť na opačných březích Atlantiku.

Obě teorie nicméně vykazují řadu odlišností a to nikoliv pouze kosmetického charakteru, nýbrž se odlišují i v základních předpokladech. V první řadě je třeba upozornit na odlišnou koncepci a záměr každé teorie. Zatímco *The Economics of Imperfect Competition* J. Robinsonové si výslovně za cíl stanovuje doplnit analytický aparát ekonomické teorie o nástroje pro uchopení nedokonalé konkurence, cílem E. H. Chamberlina v *The Theory of Monopolistic Competition* je navrhnout základy odlišného přístupu k ekonomické analýze ceny a konkurence. Zároveň se E. H. Chamberlin ve svém díle nevyhýbá ani některým tzv. normativně ekonomickým závěrům, když výslovně kritizuje přijetí modelu ryzí nebo dokonalé konkurence za cílový stav, o nějž by měla regulace usilovat.¹⁵⁵ J. Robinsonová normativně ekonomické závěry neposkytuje, a to zcela záměrně a otevřeně. Zjednodušeně lze říci, že Joan Robinsonová ve svém díle chce vylepšit a doplnit aparát Marshallovské teorie, zatímco E. H. Chamberlin chce načrtnout alternativní přístup, který zavrhuje některé klíčové předpoklady tehdy dominantní (Marshallovské) teorie konkurence. Tento rozdíl je možné spatřovat pravděpodobněji nejjasněji v případě problematiky reklamy, když J. Robinsonová její vliv (plně v duchu Marshalla) záměrně vylučuje za účelem zjednodušení v rámci výkladu předpokladů své teorie,¹⁵⁶ zatímco E. H. Chamberlin chápe reklamu jako kritický prvek ekonomické reality, který vede k daleko komplexnějšímu a především obousměrnému chápání vztahu poptávky a prodávajícího. Teorie monopolistické konkurence tak na rozdíl od teorie

---

¹⁵⁵ [„Výslovné uznání diferenciacie produktu plně odhaluje problém rozmanitosti a vyjasňuje, že ryzí konkurenci nelze dále pro účely ekonomie blahobytu považovat za „ideální“ v jakémkoliv ohledu.“] viz CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 214. (Zvýraznění původní; originálně ve formě kurzívy, pozn. autora).

¹⁵⁶ ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1st ed, 1965 (reprint), s. 21: [„Existence reklamy přivádí do problému individuální poptávkové křivky komplikace, tyto však nebudou brány v potaz. Lze předpokládat, že výdaje firmy lze z pohledu podnikatele považovat za ekvivalentní redukci ceny s tím, že mají stejný efekt na její prodeje.“].

nedokonalé konkurence chápe prodávajícího (výrobce) jako aktivní prvek, který se snaží měnit realitu tržní poptávky po svém produktu namísto toho, aby ji pasivně akceptoval. Takový koncepční rozdíl je zásadní i pro každé pojetí soutěžního práva a ne vždy bývá plně doceněn.

Druhým rozdílem je pak náhled na problematiku diferenciací produktu. Z dosavadního výkladu je zřejmé, že pro teorii monopolistické konkurence se jedná o zásadní prvek a všudypřítomný jev. O diferenciaci produktu usiluje každý prodávající (výrobce), protože tímto dochází k posílení postavení jeho produktu v rámci konkurence mezi ním a jeho substituty. Vyloučena je pouze tam, kde diferenciací nepřichází v úvahu, protože ji znemožňuje samotná povaha statku (tj. „standardizace“ statku je jednou z jeho klíčových vlastností). V rámci teorie nedokonalé konkurence však se tento prvek nebere v potaz a na konkurenci se nahlíží výlučně z hlediska ceny, ačkoliv je nutno uvést, že J. Robinsonová na toto omezení své teorie upozorňuje a dokonce souhrnně necenovou konkurenci a reklamu spojuje s problematikou nákladů prodávajícího (výrobce), což vykazuje určitou podobnost s přístupem rozpracovaným v teorii monopolistické konkurence.¹⁵⁷

V neposlední řadě pak Chamberlinova teorie monopolistické konkurence výslovně počítá s tím, že existují případy, kdy je cena statku nebo služby zafixovaná (např. zvykem, profesní etikou, atd.) a subjekty si proto budou konkurovat právě necenovými způsoby.¹⁵⁸ Takový model konkurence není v teorii nedokonalé konkurence J. Robinsonové řešen, když tato se koncepčně omezuje na konkurenci cenovou, viz výše.¹⁵⁹ Dále se pak obě teorie liší v ohledech, které jsou mimo zaměření této práce, jako jsou některé jevy související s problematikou nabídky a poptávky po práci, kterým se J. Robinsonová vcelku obsáhle věnuje v oddílech („books“) VI až IX své knihy, přičemž

---

¹⁵⁷ ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1st ed, 1965 (reprint), s. 90: [„Skutečnost, že ve skutečném světě poptávková křivka a křivky nákladů individuálních firem nejsou nezávislé, představuje pro ekonomickou analýzu velmi impozantní problém a na tomto místě nebudou provedeny žádné pokusy o jeho vyřešení.“].

¹⁵⁸ CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 106.

¹⁵⁹ Chápání necenové konkurence představuje významný rozdíl mezi přístupem J. Robinsonové a E. H. Chamberlina. Pojem necenová konkurence se obvykle rozumí soubor metod, kterými konkurenti zvyšují poptávku po svém produktu, aniž by přímo měnili jeho nabídkovou cenu. Typicky se tedy jedná poskytnutí dodatečných služeb při koupi produktu, marketing, věrnostní programy, atp. J. Robinsonová tento pojem ve svém díle nepoužívá a soustředí se primárně na vztah nabízeného množství a ceny produktu, zatímco E. H. Chamberlin s touto metodou konkurence ve svém díle naopak výslovně počítá a do své teorie ji inkorporuje, viz např. již zmíněná s. 106 a násl. v CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962.

teorie monopolistické konkurence se touto problematikou nezabývá, E. H. Chamberlin se nicméně vůči jejím závěrům vymezuje.¹⁶⁰

3.6 Shrnutí

V této kapitole byly vyloženy základy analýzy konkurence a monopolu tak, jak je zavedla do ekonomického slovníku Neoklasická (Cambridgeská) škola a související autoři. Tuto koncepci později přejala tzv. neoklasická syntéza a ekonomie hlavního proudu obecně. Zejména pak bylo vyloženo statické chápání stavů dílčích rovnovah, které představuje základ tohoto pojetí ekonomie a které vychází z díla Alfreda Marshalla. Společně s tím pak byl přiblížen původ pojetí konkurence jakožto stavu, kdy subjekt jednající na trhu vykonává pouze zanedbatelný vliv na cenu statku či služby. S tímto pojetím konkurence je pak nedílně spjata kontrastní vnímání monopolu jakožto situace, kdy má subjekt kontrolu nad nabídkou statku, či služby a může tak zprostředkovaně ovlivňovat jeho cenu.

Konečně byly vyloženy evoluční přístupy k dané problematice, a to sice teorie nedokonalé konkurence Joan Robinsonové a teorie monopolistické konkurence Edwarda H. Chamberlina. Díla těchto autorů poskytla v 30. letech zásadní impulz k rozšíření analýzy jevů souvisejících s konkurencí a jejichmi defekty a jejich vliv lze vysledovat v ekonomickém diskurzu až dodnes. Zároveň se s kritikou těchto teorií a myšlenek lze setkat v řadě děl, o kterých budou pojednávat další kapitoly této práce, tato kapitola proto slouží i jako referenční bod, který alespoň ve stručnosti přibližuje, co přesně je terčem zmíněné kritiky.

Úplným závěrem je pak nutno poznamenat, že rozsah kapitoly neumožňuje podrobnější pojednání a mnoho zajímavých děl bylo z jejího obsahu vynecháno pro zachování přehlednosti a stručnosti.¹⁶¹

---

¹⁶⁰ CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, s. 215-218.

¹⁶¹ Viz např. pojednání o problematice oligopolu z pera italského ekonomy Paolo Sylos-Labiniho (SYLOS-LABINI, P., *Oligopoly and Technical Progress*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1962, 206 s.), nebo pojednání profesora ekonomie na Yaleově univerzitě Martina Shubika o aplikaci poznatků z oblasti teorie her na problematiku konkurence a tržní struktury (SHUBIK, M., *Strategy and Market Structure*, New York, John Wiley & Sons inc., 1959, 387 s.).

4. RAKOUSKÁ ŠKOLA EKONOMIE A JEJÍ POHLED NA SOUTĚŽNÍ PRÁVO

První z vybraných liberálních škol ekonomie, kterými se tato práce v rámci svého zaměření zabývá, je Rakouská škola ekonomie. Vývoj této tradice ekonomického myšlení lze sledovat až do konce devatenáctého století, přičemž postupem času se etablovala jako jeden z nejnámějších tzv. heterodoxních směrů ekonomické vědy. Pojmem heterodoxní se pak obvykle (a tedy i pro účely této práce) rozumí směry ekonomické vědy, které z nějakého důvodu nespádají do množiny tzv. ekonomie hlavního proudu a naopak představují ve vybraných ohledech výrazně odlišné pojetí ekonomické vědy. V případě Rakouské školy se pak tento heterodoxní charakter projevuje celou řadou unikátních prvků, samotnou metodologií ekonomické vědy počínaje a vlastní teorií podnikatelského procesu konče. Jednotlivě i ve svém souhrnu ji tyto prvky staví stranou ekonomie hlavního proudu a nezřídka vedou k odlišným závěrům a doporučením.

Pro účely této práce je tato škola ekonomie důležitá z několika hlavních důvodů. V první řadě se jedná o etablovaný směr ekonomického myšlení, který obsahuje v souboru své teorie rozpracovaná pojetí mnoha ekonomických jevů, včetně teorie kapitálu, teorie peněz, teorie konkurence a teorie objevitelského podnikatelského procesu. Za druhé je tato tradice typickým příkladem liberální ekonomické školy, když počínaje druhou generací jejích ekonomů jsou prakticky všichni její autoři přesvědčenými liberály a kritiky státní hospodářské politiky. Konečně za třetí představuje tato škola alespoň v prvních třech generacích středoevropský příspěvek do souboru ekonomické vědy, kdy mnoho československých autorů určitým způsobem na její základy navazuje, nebo se vůči nim vymezuje (případně kombinace obojího). Pro českého čtenáře proto nemusí být bez zajímavosti se blíže seznámit s ekonomickou teorií, která formovala diskuzi o ekonomických jevech a problémech v Rakousku-Uhersku a později i v první Československé republice.

Výklad této kapitoly se proto bude soustředit na výklad metodologie školy, chápání cenového mechanismu, pojetí podnikatelské činnosti jakožto objevitelského procesu objevování a konečně pojetí jevů monopolu, oligopolu, kartelu a jejich regulace. Závěrem této kapitoly pak bude učiněno shrnutí poznatků, poukázáno na některé

metodologické nedostatky školy s přihlédnutím se specifické povaze ekonomické analýzy práva, jakožto oboru na pomezí tradičních sfér práva a ekonomie, a bude navrženo možné řešení vyložených problémů spočívající v akceptaci trialistického pojetí metodologie vědy, které načrtl ve svém díle československý právní vědec a národohospodář Karel Engliš.

4.1 K pojmu Rakouské školy ekonomie a metodě výkladu

Před započítáním samotného výkladu je vhodné definovat pojem samotné Rakouské školy, v neposlední řadě proto, že počínaje pátou generací jejích autorů se národnostně nejedná o Rakušany, nýbrž zpravidla o americké autory. Modelové třídění autorů dle generací je v případě Rakouské školy obvyklé,¹⁶² a tato práce jej proto bude taktéž respektovat. Následující tabulka poskytuje stručnou genealogii autorů Rakouské školy.

Tabulka č. 1 – Genealogie autorů Rakouské školy

1. Generace	Carl Menger (1840 - 1921)	
2. Generace	Eugen Böhm von Bawerk (1851 - 1914)	Friedrich von Wieser (1851 - 1926)
3. Generace	Hans Mayer (1879 - 1955)	Joseph A. Schumpeter (1883 - 1950)
<i>Neorakouská škola</i>	Ludwig von Mises (1881 - 1973)	
4. Generace	Friedrich A. von Hayek (1899 - 1992)	Fritz Machlup (1902 - 1983)
	Bruno Leoni (1906 - 1963)	Gottfried von Haberler (1900 - 1995)
5. Generace	Israel Kirzner (1930 -)	Ludwig von Lachmann (1906 - 1990)
	Murray N. Rothbard (1926 - 1995)	Hans Sennholz (1922 - 2007)
6. Generace	Peter Boettke (1960 -)	Lawrence H. White (1954 -)
	Hans Hermann-Hoppe (1949 -)	Joseph T. Salerno (1950 -)
	Jesús Huerta de Soto (1956 -)	

¹⁶² V českém prostředí se s ním lze setkat nejrozšířenější učebnici dějin ekonomického myšlení od prof. Holmana. Viz HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, s. 238-239.

Již při zbežném pohledu na tabulku č. 1 je zřejmé, že zakladatelem školy je Rakouský ekonom Carl Menger (1840–1921), který položil její základy svým dílem *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* z roku 1871. C. Menger pak současně společně s anglickým ekonomem S. Jevonsem (1835–1882) a francouzským matematikem a ekonomem L. Walrasem (1834–1910) jedním z trojice nositelů tzv. marginalistické revoluce, když do ekonomie ve stejné době, avšak nezávisle na sobě, zavedli užívání mezních (marginálních) veličin. Tímto došlo bez nadsázky k revoluci v chápání ekonomických veličin a změně celkového přístupu k analýze ekonomických jevů v rámci celé vědy, nikoliv jen dílčího směru nebo školy. V rámci kontinentální výuky ekonomie (která tehdy probíhala do značné míry na právnických fakultách v kurzech národního hospodářství) byl nositelem marginalistické revoluce právě C. Menger. Vyjma marginalistického pojetí ekonomie postavil C. Menger základy deduktivní metody v ekonomii, o čemž bude blíže pojednáno v oddílu metodologie Rakouské školy.

V souvislosti s pojmem Rakouské školy je nutno uvést, že v akademickém diskurzu se někdy pro Ludwiga von Misesa (1881–1973) a jeho následníky používá pojem *Neorakouská škola*, a to z důvodu posunu v přístupu k metodologii a konstrukci ekonomické vědy.¹⁶³ Ačkoliv částečně o této evoluci bude pojednáno v oddíle o metodologii školy, protože má relevanci pro některé aspekty *Rakouského pojetí law & economics*, pro účely této práce bude pro veškeré autory používáno označení *Rakouská škola*, a nebude tak pojmově rozlišováno mezi různými generacemi autorů. V určitém smyslu se jedná o analogickou aplikaci tzv. inkluzivního přístupu, kterého tato práce využila již v kapitole pojednávající o pojmu liberalismu. Toto zjednodušení vede

---

¹⁶³ Pro úplnost je vhodné dodat, že Ludwig von Mises patřil v době svého působení na Vídeňské univerzitě k méně významným a vlivným autorům Rakouské školy. V meziválečném období se v rámci fakulty začínaly formovat dva proudy tradice, Wieserovská a Böhm-Bawerkovská, k níž náležel právě Mises. Wieserovská větev však byla vlivnější, a místo vedoucího katedry národního hospodářství proto přešlo v roce 1922 z Friedricha von Wiesera na jeho žáka Hanse Mayera, který zamýšlel pokračovat v rozvoji myšlenek svého učitele. V kontextu událostí 2. světové války, její přehy a dohry se nicméně z H. Mayera stala kontroverzní osoba vzhledem k jeho působení na univerzitě za totalitního režimu a „Wieserovská“ tradice fakticky zanikla, zatímco z Misesa, který roku 1934 opustil Rakousko, a jeho následníků v USA se stali poslední „rakušané“, jejichž odkaz žije dodnes. Dnešní pojem Rakouské školy obvykle znamená ekonomické učení právě v té podobě, kterou ji vtiskl Mises a jeho žáci. Viz např. HÜLSMANN, J. G., *Mises, the Last Knight of Liberalism*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 467 a násl.; případně komplexnější a k H. Mayerovi o něco smířlivější pojednání o genezi Rakouské školy a podmínkách na Vídeňské univerzitě v meziválečném období od Hansjörga Klausingera, KLAUSINGER, H., Hans Mayer, *The Last Knight of the Austrian school, Vienna branch, History of Political Economy*, June 2015, Vol. 47, No. 2, s. 271- 305.

k přehlednějšímu pojednání, když akcentuje společné rysy, které lze vystopovat napříč díly různých autorů školy, což je žádoucí vzhledem k pozdější komparaci s jinými autory jiných škol. Stejně jako v předchozích kapitolách, ani zde nelze pojednat o všech autorech, kteří by potenciálně připadali v úvahu u pojmu dané ekonomické školy nebo myšlenkového směru. Budou proto selektivně vybráni ti, jejichž díla mají relevanci pro metodologii školy a oblast konkurence a hospodářské soutěže.

Konečně je vhodné uvést, že výklad této kapitoly bude veden v tematických oddílech, spíše než v chronologickém postupu dle generací autorů, a to s důrazem na problematiku hospodářské soutěže, resp. tvorby ceny na trhu a soutěžních jevů. I proto bude věnován prostor unikátnímu pojetí postavení podnikatele v rámci ekonomického systému, které představuje leitmotiv, jenž lze vysledovat u mnoha autorů školy napříč různými generacemi. Odlišné chápání úlohy podnikatele v ekonomickém systému vede společně s dynamickým chápáním tržních procesů k velmi odlišné teorii konkurence a následně i praktickým (normativním) závěrům v oblasti soutěžního práva a politiky.

4.2 Metodologie Rakouské školy

Heterodoxní charakter Rakouské školy začíná již na samém začátku vědecké analýzy, tj. u metodologie bádání. Zároveň je pak začátek existence Rakouské školy jakožto svébytné tradice myšlení nedělitelně spojen právě s otázkami ekonomické metodologie, které vedly její autory k rozpracování sofistikované teoretické báze založené na subjektivním přístupu k ekonomickým jevům, metodologickém individualismu a abstraktním charakteru ekonomie jakožto vědy. Tato východiska nebyla v době vzniku školy obvyklá v dominantním souboru ekonomické teorie a záhy začala fungovat jako poznávací znak autorů náležejících k tradici. Metodologické otázky pak provází autory této tradice po celou dobu její existence a jsou dodnes předmětem diskuze. Pro účely této práce je klíčové poznamenat, že tato užívaná metodologie vede ke specifickým závěrům, které dopadají i na oblast hospodářské soutěže, a postupem času došlo u některých autorů k rozšíření její aplikace i na oblast normativních jevů, především pak do sfér etiky a práva. Toto je nutno mít na paměti i při četbě a rozboru děl současných autorů, protože jejich metodologická východiska se v rámci sfér ekonomie, law & economics a jurisprudence odlišují od těch, se kterými se běžně operuje v diskurzu hlavního proudu.

Základy metodologie školy položil její otec Carl Menger, a to ve dvojici svých pojednání, *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* z roku 1871 a *Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der Politischen Oekonomie insbesondere* z roku 1883. Zatímco ve svých *Grundsätze* C. Menger představuje pojetí ekonomie jakožto vědy vycházející při tvorbě svých závěrů z teorie subjektivní hodnoty,¹⁶⁴ marginalistického pojetí hodnoty¹⁶⁵ a metodologického individualismu,¹⁶⁶ v pozdějších *Untersuchungen*, které napsal poté, co se jeho dílo setkalo u řady (především německých) ekonomů s nepochopením, shrnuje své poznatky a doplňuje tuto soustavu o výslovné pojetí ekonomické vědy jakožto oboru, který formuluje abstraktní, obecné a vždy platné zákony.¹⁶⁷

Tato metodologická východiska mohou dnes někdy připadat samozřejmá, na konci devatenáctého století však nebyla a ekonomické vědě naopak ve střední Evropě dominoval vliv tzv. Německé historické (ekonomické) školy, která prosazovala opačný metodologický přístup k ekonomickým jevům, tj. metodologický kolektivismus, objektivní pojetí hodnoty a induktivní formulaci ekonomických zákonů pomocí historicky shromážděných dat. Mezi nejznámější představitele této tradice patří němečtí ekonomové a historici Wilhelm Roscher (1817–1894) a Gustav von Schmoller (1838–1917), který figuroval jakožto přední oponent C. Mengera v debatě o metodě společenských věd.

---

¹⁶⁴ „Měřítka hodnoty je zcela subjektivní povahy a z tohoto důvodu může mít statek velkou hodnotu pro jednoho ekonomizujícího jednotlivce, zatímco pro druhého má hodnotu jen malou a pro třetího žádnou, což závisí na rozdílech v jejich potřebách a dostupných množstvích.“] viz MENGER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 146.

¹⁶⁵ „Kdekoliv žijí lidé a bez ohledu na úroveň jejich civilizace, můžeme pozorovat, jak ekonomizující jednotlivci obecně poměřují relativní význam uspokojení svých nejrůznějších potřeb, jak obzvláště poměřují relativní význam jednotlivých jednání, jež vedou k více či méně úplnému uspokojení každé potřeby, a jak jsou nakonec vedeni výsledky tohoto poměřování k aktivitám, jež směřují k nejvyššímu možnému uspokojení jejich potřeb. (ekonomizaci)“] viz MENGER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 128.

¹⁶⁶ Ačkoliv C. Menger vede celý výklad *Grundsätze* v duchu metodologického individualismu, nejjasněji tento svůj přístup shrnul v *Untersuchungen*: „Kdekoliv si přeje teoreticky porozumět jevům „národního hospodářství“, těm komplexním lidským jevům, které jsme zvyklí označovat tímto výrazem, se musí pokusit jít nazpět až k jejich skutečným prvkům, k jednotlivým ekonomikám v národě, a zkoumat zákony, kterými se řídí jejich spojení v ekonomiku národní.“] viz MENGER, C., *Investigations into the method of social sciences with special reference to economics*, New York, New York University Press, 1985, s. 93.

¹⁶⁷ „Účelem teoretických věd je porozumění skutečnému světu, soubor jejich znalostí sahá mimo sféru bezprostřední zkušenosti a její kontrolu. Jevům rozumíme prostřednictvím teorií, když si uvědomujeme, že každý konkrétní případ je pouhým příkladem obecné pravidelnosti.“] viz MENGER, C., *Investigations into the method of social sciences with special reference to economics*, New York, New York University Press, 1985, s. 55.

Spor mezi C. Mengerem a G. von Schmollerem o správnou metodu ekonomie (a obecněji pak o metodu společenských věd vůbec) nabyl takové intenzity, že do něj byli později vtaženi i žáci obou ekonomů, čímž se stal sporem dvou ekonomických škol a vžil se pro něj pojem *Methodenstreit*.¹⁶⁸ Z historického hlediska je obtížné hodnotit, kdo byl „vítěznou“ stranou sporu, protože žádný oficiální vítěz jmenován nebyl a obě školy postupně ustoupily do pozadí. Německá historická škola fakticky zanikla a na její místo nastoupily po druhé světové válce v německy mluvícím prostoru Freiburgská škola společně s původem anglosaskými směry ekonomie (neoklasická škola, keynesiánství). Rakouská škola sice nezanikla, stala se však heterodoxním, alternativním přístupem k pojetí ekonomie, který se vyučuje spíše jako nadstavba či doplněk ekonomie hlavního proudu. Konečně je nutno poznamenat, že původní účastníci *Methodenstreitu* nebyli ve striktním smyslu metodologickými monisty, kteří by uznávali pouze svojí metodu jakožto jedinou možnou.¹⁶⁹ Spor by tak mohlo být přesněji charakterizovat jako rozepří o místo a význam různých metod v rámci celku ekonomické vědy.

Metodologická východiska, která představil C. Menger, pak převzali i jeho následovníci, profesor německé Karl-Ferdinandovy Univerzity v Praze Friedrich von Wieser (1851–1926) a brněnský rodák a pozdější Rakousko-uherský ministr financí Eugen Böhm von Bawerk (1851–1914). V rámci druhé generace, kterou tito autoři představují, zůstala metodologie školy prakticky beze změny a skutečný posun přichází s třetí generací autorů a zejména pak s autorem praxeologie – teleologického pojetí ekonomické vědy, Ludwigem von Misesem (1881–1973).

---

¹⁶⁸ V českém jazyce lze nalézt komplexní pojednání o tomto sporu například v LOUŽEK, M., *Spor o metodu*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2001, 234 s. Součástí výkladu M. Loužka je pak i pečlivý rozbor metodologických východisek obou autorů a geneze sporu. Poněkud politováníhodnou skutečností nicméně zůstává, že autor v rámci oddílu pojednávajícím o interpretaci sporu v díle Karla Engliše tvoří svůj závěr na základě rozboru všech významných Englišových děl s jedinou výjimkou – Malou logikou (1947), která však představuje Englišův ucelený pohled právě na metodologii vědy (včetně ekonomie). Kvůli nevoli komunistického režimu se navíc jedná o konečnou formulaci Englišových myšlenek, když rozsáhlejší dílo, které se mělo jmenovat Velká logika, Engliš po komunistickém puči v únoru 1948 a vynuceném odchodu do ústraní již nikdy nevydal. Viz VENCOSKÝ, F., *Karel Engliš*, Brno, Nadace Universitas Masarykiana v Brně, 1993, s. 25. Jak bude vidět později v této práci, Englišovo dílo obsahuje metodologickou koncepci, která potenciálně umožňuje překlenout metodologické nedostatky některých teorií pozdějších autorů Rakouské školy.

¹⁶⁹ „*Ostrost kontroverze pak překvapuje v tom, že oba aktéři čistě principiálně souhlasili s oprávněností obou alternativních metod.*“ viz LOUŽEK, M., *Spor o metodu*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2001, s. 187.

Málo který autor tradice Rakouské školy zaujímá v historickém vývoji této školy tak významné místo jako právě Ludwig von Mises. Bez nadsázky je totiž možno říci, že prakticky všechny příspěvky k teorii Rakouské školy po druhé světové válce pochází od jeho žáků, kteří z jeho myšlenek čerpali a často se na ně odvolávali. Obzvláště zřetelný je jeho vliv v oblasti metodologie ekonomie, kde ovlivnil vývoj celé tradice s tím, že tento vliv je na první pohled zřejmý díky specifčnosti jeho teorie. Metodologické základy současných autorů tak nesou jednoznačně Misesovské rysy, byť dochází u některých autorů k mírným modifikacím a doplněním, typicky v pojetí množiny jevů, na něž je tato metodologie aplikována.

L. von Mises v návaznosti na svého učitele E. Böhm von Bawerka přijímá metodologické základy, které položil C. Menger. Na rozdíl od jemu předcházejících a souběžných autorů však opouští metodologický pluralismus a za jedinou správnou metodu pro oblast vědecké ekonomie považuje teleologický přístup založený na deduktivní konstrukci ekonomické teorie z axiomů lidského jednání, které mají charakter *a priori*.¹⁷⁰ Jelikož je za výchozí axiom zvolen předpoklad účelného lidského jednání, představuje ekonomie vědu právě o tomto modu lidské aktivity. Ekonomie jakožto věda o účelovém lidském jednání je součástí širší vědy o lidském jednání nazývané praxeologie. Z pohledu třídění vědeckých oborů vykazuje praxeologie některé podobné rysy logice, která také představuje deduktivní systém vztahů premis a závěrů, a v každém případě se však liší od tradičního chápání vědy v tom smyslu, v jakém se objevuje v oblasti přírodních věd. Tento rozdíl je dán v první řadě negací možnosti experimentu a induktivní tvorby vědeckých poznatků v oblasti vědy o lidském jednání, kam tedy spadá i takto pojatá ekonomie.¹⁷¹

Za základního výchozího axiomu, že lidé jednají, pak v kombinaci s ostatními praxeologickými faktory, jako jsou například vzácnost dostupných zdrojů, časová

---

¹⁷⁰ „Praxeologie, a v důsledku toho rovněž ekonomie, je deduktivní systém. Sílu čerpá z výchozího bodu svých dedukcí, z kategorie lidského jednání“ ... „empirické vědy začínají od jedinečných událostí a postupují od individuálního k univerzálnějšímu. Jejich práce podléhá specializaci. Mohou se zabývat segmenty, aniž by měly na zřeteli celé pole. Ekonom nesmí být nikdy specialistou. Při řešení každého problému musí směřovat svůj zrak na celý systém.“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 61.

¹⁷¹ „Reformovat vědu o lidském jednání dle vzoru fyziky a ostatních přírodních věd je nemožné. Neexistuje žádná možnost, jak ustavit aposteriorní vědu o společenských událostech. ... Empirická verifikace, ani empirická falsifikace obecných tvrzení není v této oblasti možná.“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 30.

omezenost lidského života, pluralita lidských tužeb, aj., staví ucelenou ekonomickou teorii, která v těchto pojmech vysvětluje ekonomické jevy. Z výše uvedeného je zřejmé, že takto pojatá ekonomie nabízí pouze „kvalitativní“ teorie a vysvětlení ekonomických jevů, nikoliv standardní „kvantitativní“ teorie schopné falsifikace v Popperovském duchu. Misesovská ekonomie je tak schopna poskytnout verbální vysvětlení základních ekonomických jevů, její prediktivní schopnost se však omezuje pouze na tendence a směry vývoje skutečné ekonomiky potažmo jejich dílčích lidských jednání. Kvantitativní závěry a přesné předpovědi neposkytuje¹⁷². Tím se odlišuje od ekonomie hlavního proudu i jiných liberálních škol ekonomie (typicky Chicagská škola).

K praxeologii v díle L. von Misesa je nutno dodat poznámku o rozsahu jeho aplikace této metody a to zejména v kontextu následujícího výkladu koncepce ekonomie a práva některých pozdějších autorů tradice Rakouské školy. L. von Mises totiž praxeologii chápal ryze jako vědu o lidském jednání, která slouží k osvětlení postupu lidského jednání v pojmech účelu a prostředku, zároveň je však hodnotově neutrální a zabývá se pouze účelností zvoleného prostředku k danému cíli, nikoliv zvoleným cílem.¹⁷³ To je dáno širším Misesovým filosofickým zakotvením, jelikož byl utilitaristou v duchu J. Benthama, na kterého ostatně nejednou odkazuje. Pro účely této práce a její pozdější výklad je pak klíčové uvést, že v rovině chápání právních jevů to znamená výslovnou negaci přirozenoprávních teorií ve prospěch tradiční pozitivistické nauky.¹⁷⁴

Jak již bylo uvedeno, tato koncepce ekonomie se stala jádrem post-Misesovské Rakouské školy, jelikož téměř všichni pozdější významní autoři tradice byli Misesovými žáky a metodologii svého učitele s určitými výhradami a modifikacemi převzali.

---

¹⁷² „*Ekonomové, kteří se pokoušejí nahradit „kvalitativní“ ekonomii ekonomik „kvantitativní“, se zcela mýlí. Na poli ekonomie neexistují žádné konstantní vztahy a v důsledku toho nelze nic měřit.*“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 50.

¹⁷³ MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 86: „*Praxeologie a ekonomie se zabývají prostředky pro dosažení cílů, které si jednající jednotlivci zvolí. ... Jakékoliv zkoumání konečných cílů se ukazuje jako čistě subjektivní, a proto arbitrární.*“ Zcela explicitně pak Mises vymezuje sféru praxeologie a ekonomie na oblast „bytí“ a vylučuje její aplikaci na normativní jevy v modalitě „měti“: „*Praxeologii a ekonomii zajímá nikoli to, co by člověk měl dělat, ale co skutečně dělá.*“ Tamtéž, s. 87.

¹⁷⁴ L. von Mises připomíná Benthamovu kritiku přirozenoprávní teorie a dokonce i jeho označení těchto práv za „hloupý nesmysl“. Sám poté uvádí, že: „*Učení utilitaristické filosofie a klasické ekonomie ale nemají s doktrínou přirozených práv nic společného.*“ ... „*Při odmítání iluzorních pojmů přirozeného práva a lidské rovnosti moderní biologie pouze opakuje to, co již dávno mnohem přesvědčivěji učili utilitarističtí bojovníci za liberalismus a demokracii.*“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 155-156.

K první modifikaci dochází již s Misesovým nejslavnějším žákem, nositelem Nobelovy ceny za ekonomii F. A. Hayekem (1899–1992). F. A. Hayek přebírá od svého učitele základní metodologickou koncepci ekonomie jakožto v jádru teleologické vědy a tedy i související deduktivní přístup a omezení.¹⁷⁵ Zároveň však praxeologii (kterou označuje pojmem „ryzí logika volby“) omezuje primárně na oblast jednání jednotlivce, přičemž v případě jednání dvou a více osob do ekonomie zavádí prvek falsifikace a to ve vztahu k výrokům o jejich vědomostech.¹⁷⁶ Dochází tak k (opětovnému) rozšíření ekonomie Rakouské školy o empirický prvek, byť je jeho úloha velmi přesně vymezena a nestojí v centru teorie. Později ve svém životě pak F. A. Hayek přehodnotil některé své postoje s tím, že podobná omezení bádání, která nalézáme v oblasti společenských věd, mohou nastat i u některých jevů, kterými se zabývají vědy přírodní, a to v případě tzv. „komplexních jevů“. Zde taktéž nemusí být možné poskytnout přesné vědecké vysvětlení včetně schopnosti exaktní predikce a věda se tak musí omezit na popis a predikci ve formě vzorce (*pattern*) z důvodu neúplného souboru dat.¹⁷⁷

Opačným směrem pak metodologii rozpracovali jiní Misesovi žáci v čele s americkým ekonomem a anarchistickým teoretikem Murray N. Rothbardem (1926–1995). M. Rothbard (a na něj navazující autoři) vzal Misesovu a priori ekonomickou metodologii a rozšířil sféru její aplikace i na normativní jevy, tedy do sfér etiky a práva. Zároveň jeho dílo nečerpá jen z L. v. Misesa, ale taktéž z amerických anarchistických autorů jako jsou Lysander Spooner (1808–1887) a Benjamin Tucker (1854–1939). Konečně počínaje M. Rothbardem dochází k definitivnímu opuštění utilitaristických filosofických východisek, které tvoří filosofický základ Misesovy nauky, a následující autoři Rakouské školy jsou prakticky výlučně zastánci deontologické etiky a přirozenoprávní nauky. Tato svá východiska inkorporovali do modifikované a rozšířené koncepce praxeologie, přičemž postupem plynutí času dochází k radikalizaci závěrů a

---

¹⁷⁵ [„Různé způsoby, jakými lze za různých okolností vyrobit, řekněme třeba vřetenko, považují za různé příklady stejné výrobní aktivity nikoliv kvůli objektivní nebo fyzikální podobnosti, ale kvůli (připisovanému) záměru jednatelů.“] viz HAYEK, F. A., *Individualism and Economic Order*, paperback edition 1980, University of Chicago Press, 1948, s. 61.

¹⁷⁶ [„Ve zkratce - budu tvrdit, že empirický element v ekonomické analýze – jediná část, která se nezabývá pouze implikacemi, ale příčinami a následky a která tudíž vede k závěrům, jež jsou principiálně schopné verifikace - se skládá z výroků o nabývání vědomostí.“] viz HAYEK, F. A., *Individualism and Economic Order*, paperback edition 1980, University of Chicago Press, 1948, s. 33.

¹⁷⁷ HAYEK, F. A., *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London, Routledge & Kegan Paul, 1967, s. 22-42.

„imperializaci“ této metodologie. Jinými slovy tito autoři již nerozlišují mezi ekonomikou, etikou a právem, nýbrž utvářejí kombinovaný obor, kde se ztrácí hranice mezi jednotlivými obory, hodnotovými a faktickými výroky a právníkům známými modalitami „bytí“ a „mětí“. Za pomyslný vrchol této tendence pak lze označit dílo amerického autora německého původu Hanse Hermann-Hoppeho (nar. 1949), který nejenže po vzoru svého učitele M. Rothbarda razí ryzí aprioristické (praxeologické) pojetí kombinace ekonomie, etiky a práva, ale navíc prohlašuje toto pojetí všeobímající praxeologie za *jediné možné* pojetí ekonomie, etiky a práva.¹⁷⁸ Součástí tohoto imperiálního přístupu, který neponechává žádný prostor faktickým, ani hodnotovým rozdílům u jiných autorů a teorií, je pak údajné překonání duality „bytí“ a „mětí“, když H. H. Hoppe uvádí, že celý jeho argument je pouze v rovině „bytí“ (ačkoliv pozorný čtenář vidí, že zcela zjevně operuje s normativními jevy v modalitě „mětí“).¹⁷⁹ Tato fundamentální východiska pak přejala i řada současných autorů Rakouské školy jako je např. americký právník zabývající se především právem duševního vlastnictví N. Stephan Kinsella (nar. 1965).¹⁸⁰

Shora uvedené představuje teorii, která si nárokuje vyřešení problémů, ke kterému normativní vědy (etika a jurisprudence) nedokázaly dospět za celý svůj několik tisíc let trvající dosavadní vývoj. Takové tvrzení je velmi kontroverzní a vyžaduje skutečně přesvědčivé teoretické zdůvodnění a systematický výklad. Zároveň však smísením s ekonomikou dochází k vytvoření někdy nepřehledného komplexu teoretických postupů a závěrů z nich vyplývajících, což velmi komplikuje orientaci v argumentu a jeho případné hodnocení. Je tak dokonce pravidlem, že podle příslušných autorů je vybraný závěr prokázán aplikací ekonomického pohledu původní, Misesovské praxeologie a zároveň

---

¹⁷⁸ [„Tím, že je člověk naživu a formuluje jakékoliv tvrzení, je potvrzeno, že jakákoliv etiky odlišná od té libertariánské, je neplatná.“] viz HOPPE, H. H., The Ultimate Justification of Private property ethic, *Liberty*, (September 1988), Vol. 2, No. 1, 1988, s. 22.

¹⁷⁹ [„Praxeologický důkaz také nabízí klíč k pochopení povahy dichotomie fakt-hodnota: často se říká, že výroky druhu mětí nemohou odvozeny z výroků druhu bytí; patří do jiných logických sfér. Člověk by ale nemohl tvrdit, že vůbec existují fakta a hodnoty, kdyby neexistovala výměna tvrzení. Tato praktika výměny tvrzení pak dále předpokládá předchozí přijetí etiky soukromého vlastnictví jako platné. Poznání a hledání pravdy jako takové mají hodnotové základy. A normativním základem, na němž poznání a pravda spočívají, je uznání práv soukromého vlastnictví.“] viz HOPPE, H. H., The Ultimate Justification of Private property ethic, *Liberty*, (September 1988), Vol. 2, No. 1, 1988, s. 22.

¹⁸⁰ Naopak jiní autoři hlásící se k tradici „libertarianismu“ (americký pojem pro klasický liberalismus v evropském smyslu), mj. včetně dalšího známého amerického teoretika anarchistického kapitalismu, Davida D. Friedmana (nar. 1945), jeho závěry odmítli již v dalším čísle periodika *Liberty*, kde byl Hoppeho kontroverzní článek původně publikován. Tito autoři nicméně náleží k jiným školám ekonomie. Viz HOPPE, H. H., The Ultimate Justification of Private property ethic, *Liberty*, (September 1988), Vol. 2, No. 2, 1988, s. 44-53.

aplikací pohledu quasi-normativní roviny rozšířené praxeologie, založené na absolutisticky pojatém přirozeném právu, která je Rothbardovým příspěvkem. Tato práce se pro udržení přehlednosti výkladu bude (ne)udržitelností této teorie zabývat v separátním oddílu této kapitoly. Zároveň pak společně s tím poskytne i obecná metodologická východiska týkající vědeckého postupu v oborech na pomezí několika vědeckých sfér (typicky práva a ekonomie) a navrhne možné řešení zjištěných nedostatků. Nyní však bude přistoupeno k vyložení koncepce trhu, konkurence a monopolu Rakouské školy, jakožto základů pro její pojetí práva hospodářské soutěže.

4.3 Tvorba cen, pojetí konkurence, monopolu a tržního mechanismu

Výklad tohoto oddílu bude vhodné zahájit Mengerovými *Grundsätze*, jejichž součástí je i kapitola pojednávající o tvorbě ceny. V rámci této kapitoly C. Menger rozlišuje mezi tvorbou ceny statku za stavu jediného nabízejícího, tj. monopolu, a stavu konkurenčního. Ačkoliv je tržním ukazatelem cena, tedy kvantitativní údaj o určitém statku, C. Menger vysvětluje cenotvorbu primárně jako výslednici konfrontace různých hodnot téhož statku, které mu přisuzují jednotliví aktéři na trhu. Základem tvorby ceny v Mengerově pojetí je tedy střet nabídky a poptávky, přičemž tento je chápán v duchu subjektivní teorie hodnoty. Jinými slovy dochází mezi dvěma jednotlivci ke směně proto, že tito jednotlivci subjektivně hodnotí statky směny odlišně. Rozdíl v hodnocení příslušných statků (jimiž mohou být a často jsou i peníze) je pak motivem, který vede jednotlivce k uskutečnění směny.¹⁸¹

Z hlediska systematiky Mengerova výkladu cenotvorby je zajímavou skutečností, že začíná u izolované výměny statků dvou jednotlivců, pak pokračuje k tvorbě ceny za situace jediného nabízejícího (monopol) v širším systému a konečně se uzavírá stavem plurality nabízejících a kupujících (konkurence). Systematicky tedy v *Grundsätze* výklad monopolu předchází výkladu konkurence a C. Menger dokonce výslovně uvádí, že monopol představuje stav, který ve skutečném světě chronologicky předchází konkurenci

---

¹⁸¹ MENDER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 193: [„Správná teorie cen tudíž nemůže mít za úkol vysvětlení údajné „rovnosti hodnot“ mezi dvěma množstvími statků, když doopravdy taková rovnost nikde neexistuje. V takovém pojetí by byly subjektivní charakter hodnoty a povaha směny zcela nepochopeny.“].

a teoretická analýza by měla začínat u něj.¹⁸² Tato metoda výkladu ekonomie vykazuje rysy podobné pozdějším neoklasickým autorům, viz druhá kapitola této práce (tj. dílo J. Robinsonové a E. H. Chamberlina).

Z pojmového hlediska je pak monopol definován explicitně jakožto stav, kdy má nabízející subjekt moc nad nabídkou statku, čímž může zprostředkovaně určovat cenu statku tak, aby maximalizoval vlastní zisk.¹⁸³ Chápání monopolu jakožto kontroly nad nabídkou statku je shodné jako u autorů neoklasické školy a ekonomie hlavního proudu obecně. Podobně i konkurence vykazuje standardní znaky, když ji C. Menger chápe jako stav plurality nabízejících a poptávajících, který vede k úspěšnější metodě výroby statku, jeho většímu nabízenému množství a nižší ceně.¹⁸⁴

Klíčovým elementem Mengerovy koncepce konkurence a monopolu je předpoklad, že přechod od primitivnějšího stavu monopolu k pokročilejšímu stavu konkurence bude za absence společenských (řečeno dnešní terminologií institucionálních) bariér přirozený a automatický, díky klesající efektivitě monopolisty při uspokojování rostoucího množství poptávajících.¹⁸⁵ Při pohledu z opačného směru je tak monopol pouze přechodným jevem, který bude zpravidla nahrazen samovolně ustaveným stavem konkurence, který je společensky optimálnější (a ekonomicky efektivnějším) uspořádáním, protože nabízí vyšší množství statku za nižší cenu.

---

¹⁸² [„Monopol, vykládaný jako skutečný stav a nikoliv jako společenské omezení svobodné konkurence, je tudíž zpravidla dřívější a primitivnější jev než konkurence, která přichází až později. Každý, kdo chce vyložit jevy přetrvávající za stavu konkurence, by tudíž k vlastnímu prospěchu měl začít u jevu monopolního obchodu.“] viz MENGER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 217.

¹⁸³ [„Co mu však dává výjimečné postavení v ekonomickém životě, je skutečnost, že má v každém daném případě, možnost volby mezi určením množství obchodovaného monopolizovaného statku, nebo určením jeho ceny. Tuto volbou činí sám a bez ohledu na ostatní ekonomizující jednotlivce, berouce v potaz pouze svůj ekonomický prospěch.“] viz MENGER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 211.

¹⁸⁴ [„Konkurence tudíž vede k výrobě ve velkém rozsahu, díky její tendenci k mnoha malým ziskům a vysokému stupni úspor, jelikož čím menší je zisk z každé jednotky, tím nebezpečnější je každá neehospodárnost, a čím živější je konkurence, tím více je nemožné pokračovat v podnikání dle starých zavedených metod.“] viz MENGER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 225.

¹⁸⁵ [„Monopolista **nemůže** vždy vyhovět rostoucím požadavkům společnosti po jeho statku (nebo práci a službách), a kdyby mohl, odpovídající nárůst jeho prodeje by nebyl vždy v jeho ekonomickém zájmu. ... Takto popsaná ekonomická situace ukazuje, že již potřeba konkurence sama o sobě přivolá další konkurenci, za předpokladu, že nestojí v cestě žádné společenské nebo jiné bariéry.“] viz MENGER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, s. 217. Zvýraznění orig.

Velmi podobný výklad s téměř identickou strukturou (izolovaná směna, monopol, konkurence) nalezneme i u Mengerova následovníka E. Böhm von Bawerka. Pro český mluvícího čtenáře může být zajímavou skutečností, že na rozdíl od Mengerových *Grundsätze* je Böhm-Bawerkův výklad teorie hodnoty dostupný i v českém jazyce díky překladu vyhotoveném roku 1991 Alžbětou Kvasničkovou (1919–2002), členkou katedry národního hospodářství Právnické fakulty UK.¹⁸⁶

Co se týče jiných tržních jevů spojeným s konkurencí (kartely, oligopol, atp.) a jejich regulace, je nutno poznamenat, že v Mengerově díle ani v díle autorů druhé generace nenalezneme ucelenou koncepci soutěžní politiky nebo práva. To nicméně není v historickém kontextu překvapivé, protože tyto jevy se dostávají do zájmu ekonomů až na počátku 20. století a zejména pak po první světové válce, kdy již Rakouskou školu reprezentují autoři třetí a čtvrté generace.

4.3.1 Vývoj pojetí trhu a podnikatele v díle Ludwiga von Misesa a F. A.

Hayeka

K evoluci jádra Rakouské teorie pak dochází společně s Ludwigem von Misesem, který v řadě ohledů vyjasnil či ustavil základní koncepci trhu a konkurence. L. von Mises přichází s koncepcí trhu jakožto koordinačního mechanismu pro aktivity vysokého počtu jednotlivců.¹⁸⁷ Chápání trhu jakožto koordinačního procesu se v tradici Rakouské školy zcela prosadilo a Misesova formulace představuje fundament, na kterém staví všichni její pozdější autoři. Zároveň procesní a ze své povahy dynamické chápání tržních jevů jde ruku v ruce s odmítáním statické analýzy, se kterou pracuje neoklasická ekonomie, jak již bylo demonstrováno dříve v této práci. Misesův důraz na proces tržní koordinace a z toho vyplývající dynamické chápání trhu taktéž ovlivnily jeho následovníky a staly se pevnou součástí jádra Rakouské koncepce trhu.¹⁸⁸ Koordinační pojetí trhu pak

---

¹⁸⁶ Vydáno jako BAWERK, E. B. v., *Základy teorie hospodářské hodnoty statků*, Praha, Academia, 1991, 184 s. Pro úplnost je vhodné uvést, že JUDr. A. Kvasničková je také autorkou českého překladu Misesova díla *Liberalismus* z roku 1994 (z německého originálu r. 1927), český překlad Mengerových *Grundsätze* však již bohužel uskutečnit nestihla.

¹⁸⁷ „Trh není místo, věc, ani kolektivní entita. Trh je proces, který je uváděn do chodu jednáním různých jednotlivců, jež spolupracují v rámci dělby práce. ... Stavem trhu je v každé chvíli cenová struktura, tj. souhrn směnných poměrů stanovených vzájemným působením těch, kdo chtějí koupit, a těch, kdo chtějí prodat. Na trhu není nic nelidského nebo mystického.“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 238.

¹⁸⁸ Ze soudobých autorů lze jmenovat například španělského ekonoma zabývajícího se především bankovníctvím Jesúse Huerta de Soto, který Misesovu teorii rozvinul v rámci vlastní koncepce tzv. teorie

rozpracoval Misesův žák a pozdější nositel Nobelovy ceny za ekonomii F. A. Hayek ve svém slavném pojednání *Use of Knowledge in Society* z roku 1945. Zde F. A. Hayek představil ucelené pojetí trhu jakožto unikátního komunikačního prostředku, který umožňuje společenskou organizaci (ekonomické) aktivity bezpočtu osob tím, že jim umožňuje prostřednictvím cenového mechanismu překonat jejich individuální nedokonalé vědomosti. Každý jednotlivec tak při tvorbě svého ekonomického plánu pomocí jednoduchého údaje ceny bere zprostředkovaně v potaz ekonomické okolnosti, o nichž konkrétně neví. Takovými okolnostmi jsou typicky výrobní postupy a metody, vzácnost jednotlivých zdrojů, míra úspor ve společnosti, atd. Všechny tyto faktory, které mají vliv na výrobu každého statku a služby, a které jsou výslednicí působení obrovského počtu dílčích vlivů a událostí, jsou pomocí trhu přeformulovány do jediného, přehledného a snadno komunikovatelného údaje, ceny.¹⁸⁹ Ačkoliv byla Nobelova cena v roce 1974 udělena F. A. Hayekovi [společně se švédským ekonomem a sociologem Gunnarem Myrdalem (1898–1987)] primárně za přínos v oblasti hospodářského cyklu a ekonomických fluktuací, je to právě tento Hayekův článek a tato myšlenka, která mu zajistila trvalé místo mezi velikány ekonomie a v bezpočtu ekonomických žebříčků, sborníků a čítanek.

Důležitou odlišností od koncepce a terminologie neoklasické ekonomie je pak širší chápání podnikatele v souboru Rakouské ekonomické teorie. Podnikatel zde není společenskou třídou nebo úzce specifikovaným aktérem trhu, nýbrž podnikatelem je do určité míry každý člověk, který jedná na trhu za stavu nejistoty a rizika (který je pro lidskou existenci vždy přítomný).¹⁹⁰ Jinými slovy je tak každý člověk při určitých jednáních podnikatelem, přičemž pro podnikatele v duchu inovátora a nositele zvýšeného rizika spojeného se zkoušením nových postupů a metod L. Mises volí pojem

---

dynamické efektivity. Viz DE SOTO, J. H., *Teorie dynamické konkurence*, Praha, CEVRO Institut a Dokořán, 2013, s. 1-39.

¹⁸⁹ [„Popisovat cenový systém jako svého druhu mechanismus pro registraci změn, nebo jako telekomunikační systém, který umožňuje jednotlivým výrobcům sledovat pohyb pouze několika ukazatelů, stejně jako by inženýr sledoval ručičky několika ciferníků, za účelem přizpůsobení svých aktivit změnám, o kterých nemusí vědět nic víc, než co se odráží v cenovém pohybu, není pouhou metaforou.“] viz HAYEK, F. A., *Individualism and Economic Order*, paperback edition 1980, University of Chicago Press, 1948, s. 86-87.

¹⁹⁰ „Když ekonomie mluví o podnikatelích, nemá na mysli lidi, ale určitou funkci. Tato funkce není zvláštním rysem konkrétní skupiny nebo třídy lidí. ... Pojem podnikatel, jak ho používá katalaktická teorie, znamená: jednající člověk, na něhož se díváme výhradně z pohledu nejistoty obsažené v každém jednání.“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut 2006, s. 232.

„průkopník“.¹⁹¹ Ve spojení s Hayekovým informačně komunikativním pojetím trhu rozpracovali pozdější autoři v čele s americkým ekonomem Israelem Kirznerem (nar. 1930) a španělským ekonomem a teoretikem bankovníctví Jesúsem Huerta de Soto (nar. 1956) toto pojetí podnikatele do širší teorie podnikání.¹⁹² V této teorii dochází k akcentování objevitelské funkce podnikání, namísto důrazu na stavy rovnováhy a křivky mezních veličin, které používá v analýze neoklasická ekonomie, je do popředí postaveno objevování nových postupů, metod a uspokojování preferencí spotřebitelů obecně, společně s komunikací takto získaných informací.¹⁹³

Co se týče pojmů monopolu a konkurence, tyto zůstávají v případě L. von Misesa a F. A. Hayeka obsahově podobné těm, které užívá neoklasická ekonomie. Monopolem je tedy jev, kdy jediný nabízející má moc nad nabídkou určitého statku, čímž může pomocí omezení nabízeného množství nastolit vyšší cenu, než jaká by panovala za stavu konkurence.¹⁹⁴ Chápání monopolu je tedy v jádru variací na „kontrolu nabídky“. L. Mises nicméně terminologicky klade důraz na monopolní cenu, nikoliv existenci monopolu jako takového. Pouze za předpokladu existence specifické poptávkové křivky bude monopolista schopen účtovat monopolní ceny. Co se týče příčin existence monopolu, rozlišuje L. von Mises mezi řadou variant, ať se již jedná o monopol místní, mezní, nebo institucionální, případně kartel. Za společného jmenovatele uvádí až na zcela výjimečné situace, kdy kartel nebo monopol vznikne samovolně i bez intervence veřejné moci, právě zásahy veřejné moci do fungování tržního mechanismu a intervencionistickou vládní politiku.¹⁹⁵

---

¹⁹¹ „Hybnou sílu trhu, prvek vedoucí k neustálé inovaci a zlepšování, dodává agilnost průkopníka a jeho dychtivost vytvořit co největší zisk.“ MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut 2006, s. 234.

¹⁹² Viz např. KIRZNER, I., *Competition and entrepreneurship*, The collected works ed., Indianapolis, Liberty Fund, 2013, 200 s. Původně publikováno University of Chicago Press v roce 1973.

¹⁹³ „Za prvé podnikání vytváří novou informaci, za druhé, tato informace je přenášena prostřednictvím trhu. A za třetí, podnikatelský čin učí ekonomické subjekty přizpůsobit své chování potřebám ostatních.“ viz DE SOTO, J. H., *Rakouská škola*, Praha, CEVRO Institut a Dokořán, 2012, s. 26.

¹⁹⁴ „Jsou-li podmínky takové, že si monopolista může zajistit větší čistý výnos z prodeje menšího množství svých výrobků za vyšší cenu, než prodejem většího množství svých dodávek za nižší cenu, objevuje se monopolní cena, která je vyšší, než by byla případná tržní cena, kdyby monopol neexistoval. Monopolní ceny jsou důležitým tržním jevem, zatímco monopol jako takový je důležitý pouze tehdy, když může vést ke vzniku monopolních cen.“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 255.

¹⁹⁵ „Významné místo, jež mají kartely v naší době, je výsledkem intervencionistických politik, které přijímají vlády všech zemí. Problém monopolů, jemuž musí dnes lidstvo čelit, není plodem fungování tržního hospodářství. Je výsledkem záměrného jednání ze strany vlád.“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut 2006, s. 322-323.

Z koncepčního hlediska L. von Mises chápe povahu tržní ceny výslovně binárně jako buďto konkurenční nebo monopolní, žádná přechodná nebo smíšená varianta nepřichází v úvahu.¹⁹⁶

Z Misesovy koncepce vychází i Hayekovo pojetí trhu, konkurence a monopolu. V zásadě přejímá základní pojmová východiska, především pak rozlišování mezi jevem monopolu a monopolní cenou, a jako primární příčinu existence monopolů chápe také hospodářskou politiku veřejné moci. Kromě těchto společných rysů nicméně vykazuje některé odlišnosti.

Při chápání konkurence klade F. A. Hayek větší důraz na objevitelskou funkci tržního procesu, což zapadá do jeho celkového koordinačního a informačního pojetí fungování trhu. Konkurence je z tohoto pohledu především způsobem, jakým jednotliví aktéři objevují různé způsoby výroby a poskytování určitých služeb a/nebo statků a jakým koordinují svá jednání ve světě omezených vědomostí každého člověka. Zároveň je konkurence jediným způsobem, jakým lze efektivně tyto informace zjišťovat, šířit a sdílet.¹⁹⁷ To je důležité zejména při porovnání s neoklasickou koncepcí, která při tvorbě statických modelů předpokládá, že tyto informace jsou tržním aktérům známy. De facto tak Hayekův předpoklad obrací kauzalitu, kdy nejenže tržní aktéři neznají informace nutné k naplnění předpokladů dokonalé konkurence, ale konkurenční proces je zároveň jediným způsobem, jak se takovému stavu znalostí alespoň částečně přiblížit. Společně s tím kritizuje F. A. Hayek i pojem „dokonalé konkurence“, jakožto v praxi až na několik výjimek nepoužitelný a teoreticky neplodný, když výslovně předpokládá stav, který ve skutečném světě obvykle nemůže nastat a který zatemňuje povahu konkurence jakožto procesu, protože ze svého obsahu vylučuje většinu aktivit, které jsou s tímto pojmem

---

¹⁹⁶ „Elementární chybou je předpokládat, že existuje nějaká třetí kategorie cen, které nejsou ani monopolními, ani konkurenčními cenami. Pokud si nebudeme všimnout problému cenové diskriminace, kterým se budeme zabývat později, je konkrétní cena vždy buďto konkurenční cenou, nebo monopolní cenou.“ viz MISES, L. v., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, s. 326.

¹⁹⁷ [„Vědomosti, které mají dle předpokladu mít ve stavu konkurenční rovnováhy, jim nelze legitimně přisuzovat dříve, než začne proces konkurence. Jejich vědomosti o dostupných alternativách jsou výsledkem toho, co se děje na trhu, aktivit jako jsou reklama atd.; a celé uspořádání trhu slouží zejména k šíření informací, na základě kterých kupující jedná.“] viz HAYEK, F. A., *Individualism and Economic Order*, paperback edition, Chicago, University of Chicago Press, 1980, s. 96.

v obecném diskurzu obvykle spojovány (reklama, goodwill, diferenciacie produktu různých výrobců, atp.).¹⁹⁸

Určitou modifikaci pak představuje zahrnutí mimoekonomických aspektů monopolu do celku teorie. Na rozdíl od jiných autorů Rakouské tradice tak u Hayeka lze nalézt zmínku o jevu, který autoři jiných škol ekonomie označují jako „tržní“ nebo „soukromá“ moc. Výkon takové pak slouží ekonomickým zájmům dané osoby, jedná se však o jev, se kterým ekonomická teorie ve většině případů vůbec nepočítá (výjimkou z tohoto pravidla je Freiburgská škola ekonomie, jak bude vyloženo v kapitole 6 této práce). Typickým případem jsou situace, kdy monopolista (nebo osoba s tržní mocí) jedná tak, aby zabránila jiným potenciálním soutěžitelům ve vstupu na trh, nebo využívá své moci k tomu, aby si vynutil plnění, která nesouvisí s původním předmětem koupě.¹⁹⁹ Pojem tržní nebo soukromé moci je jedním ze stavebních kamenů soutěžní teorie ordoliberalismu Freiburgské školy, přičemž F. A. Hayek se s řadou autorů této tradice znal [zejména pak byl osobním přítelem pravděpodobně nejvlivnější a nejvýznamnější postavy této školy, Waltera Euckena (1891–1950)], dlouhodobě s nimi spolupracoval a konečně v letech 1962–1968 působil na Univerzitě ve Freiburgu jako profesor. Není tedy tolik překvapivé, že se jejich teorie navzájem ovlivňovaly, byť Hayekovo dílo bylo vždy v duchu Rakouské tradice a nelze jej označit za klasického ordoliberalu.

Pro úplnost je v tomto ohledu vhodné dodat, že za takový subjekt, který využívá tržní moc k prosazování svých zájmů, považuje F. A. Hayek i odborové organizace, které fungují z ekonomického hlediska na podobném principu jako kartel nebo odvětvové sdružení.

4.3.2 Nový přístup k problematice monopolu a konkurence v díle B. Leoniho a M. N. Rothbarda

Ke změně v chápání samotných pojmů konkurence, ale zejména pak monopolu dochází s další generací autorů, mezi nimiž pro účely této práce zaujímají hlavní místo

---

¹⁹⁸ „Tento model dokonalé konkurence spočívá na tom, že se předpokládají skutečnosti, které kromě několika málo sektorů ekonomického života neexistují, a v mnoha sektorech není v naší moci, abychom je vytvořili, a často by ani nebylo žádoucí je vytvořit, ani kdybychom mohli.“ viz HAYEK, F. A., *Právo, zákonodárství a svoboda*, Praha, Prostor, 2011, s. 436.

¹⁹⁹ „... není to tudíž jednoduše moc nad cenami jejich výrobků, nýbrž je to moc vynucovat si od různých zákazníků různé podmínky, co uděluje moc nad chováním.“ viz HAYEK, F. A., *Právo, zákonodárství a svoboda*, Praha, Prostor, 2011, s. 452.

již zmíněný Američan M. N. Rothbard a italský právník a ekonom Bruno Leoni (1913 – 1967). Tito autoři se hlásí k odkazu L. von Mises, nicméně jeho dílo určitým způsobem rozšiřují, nebo upravují. Ačkoliv oba autoři dospívají ke stejným závěrům ohledně existence a podoby antimonopolní legislativy, liší se teoretickou cestou, po níž k nim dochází.

B. Leoni je autorem jednoho ze známějších příspěvků tradice k otázce monopolu a jeho regulace, který byl původně publikován ve formě článku v italštině pod názvem „*Mito et realta dei monopoli*“²⁰⁰ a českému čtenáři je dostupný v českém překladu jako kapitola II. knihy „*Právo a svoboda*“²⁰¹. Leoni přejímá Misesovské rozlišování mezi monopolem a monopolní cenou, společně s rozdělením monopolů na ty založené na institucionálním privilegiu (typicky zákon nebo koncese) a ty ekonomické (vzniklé působením ekonomických sil). Zároveň však podrobuje kritice neoklasickou teorii monopolu a modernější teorie nedokonalé a monopolistické konkurence a jeho závěrem je faktická negace ekonomického monopolu jakožto pojmu. Jelikož se argumenty totožné nebo podobné objevují i u jiných autorů Rakouské školy, bude vhodné se této kritice alespoň stručně věnovat.

Ve vztahu k neoklasické teorii monopolu (základní náčrt této koncepce byl vyložen v předcházející kapitole na příkladu Alfreda Marshalla) vyčítá tomuto pojetí monopolu a konkurence přijetí předpokladů, které nejsou realistické. Zejména kritizuje předpoklad, že monopolista je schopen získat potřebná data k tomu, aby mohl jednat tak, jak teorie předpokládá.²⁰² V jádru se jedná o převzetí Hayekova argumentu směřujícímu vůči nesprávné kauzalitě teorie, když k tomu, aby mohl jednat tržní aktér tak, jak předpokládá teorie, musí předem znát data, které lze nicméně získat pouze fungováním konkurenčního mechanismu. To vede k faktické negaci pojmu ekonomického monopolu tak, jak se objevuje v literatuře ekonomie hlavního proudu.

---

²⁰⁰ LEONI, B., *Mito e realtà dei monopoli*, Il Politico, Vol. 30, No. 4 (DICEMBRE 1965), s. 705-726.

²⁰¹ LEONI, B., *Právo a svoboda*, Praha, Liberální institut, 2007, s. 227-246.

²⁰² LEONI, B., *Právo a svoboda*, Praha, Liberální institut, 2007, s. 234: „*Jenomže celá teorie je podlomena předpokladem, že je výše rovnovážné ceny v konkurenčním prostředí známá monopolistovi, který podniká na monopolním trhu, což se mimo jiné vylučuje, protože ten, kdo podniká na monopolním trhu nemůže z definice vědět, jaká by byla rovnovážná cena v konkurenčním prostředí. ... ve skutečnosti tato teorie není reálně použitelná z pohledu monopolisty, protože ten není v situaci, kdy by znal výchozí data (rovnovážnou cenu v konkurenčním prostředí), která potřebuje pro spočítání minimální vhodné ceny, vzhledem k určitému množství zboží, určující slavný přebytek monopolu.*“

Ve vztahu k teorii nedokonalé konkurence (J. Robinsonová) a monopolistické konkurence (E. H. Chamberlin) pak opět směřuje jádro kritiky na koncepční záležitosti, nikoliv dílčí technické. Z hlediska systematizace kritiky je nicméně vhodné poznamenat, že B. Leoni ve své kritice rozlišuje mezi oběma teoriemi jen neúplně a nesystematicky, ačkoliv, jak bylo demonstrováno v předchozí kapitole, se obě teorie sice zabývají podobnými jevy, jsou však v řadě ohledů odlišné. Následkem této nedůslednosti je pak situace, kdy je část Leoniho kritiky ve vztahu k teorii monopolistické konkurence nejenže nedůvodná, nýbrž paradoxně vyčítá Chamberlinově teorii tytéž stanoviska a nedostatky, které tento autor kritizuje u původní neoklasické teorie a sám je vůbec nezastává. Toto lze demonstrovat například na Leoniho výtce, že kritizované teorie neposkytují žádné jasné rozlišení, kdy se ve vybraném případě jedná o stav konkurence a kdy o monopol, přičemž by na jejich základě bylo možno stanovit jen to, že některá odvětví jsou více či méně monopolistická nebo konkurenční. To je ale například v případě Chamberlinovy teorie jejím základním předpokladem a způsobem přístupu, když tato spočívá právě na hypotéze, že skutečné tržní situace budou až na naprosté výjimky vždy vykazovat prvky monopolu i konkurence, přičemž limitní stavy se neliší definičně, nýbrž převládající mírou toho, či onoho prvku. Leoni tak kritizuje jako nedostatečný výsledek teorie něco, co je jejím klíčovým předpokladem.

Podobně nepřesvědčivě vyznívá jeho spojování (v tomto případě výslovně) teorie monopolistické konkurence s averzí vůči reklamě a marketingu. V této práci již bylo demonstrováno, že teorie monopolistické konkurence přisuzuje těmto jevům klíčové postavení dokonce již v samotném procesu tvorby ceny, bere je za integrální součást reálné ekonomiky a neoklasickou teorii kritizuje právě pro nedostatečnou pozornost a ignoraci jejich vlivu.

Zároveň pak přisuzuje B. Leoni ve své kritice oběma teoriím normativní snahu usilovat o nastolení stavu dokonalé konkurence, ačkoliv toto zjevně neplatí minimálně pro Chamberlinovu teorii, když ten výslovně označuje stav dokonalé konkurence za nevhodný cíl právě pro jeho nerealistické předpoklady. Toto bylo ostatně opět demonstrováno v minulé kapitole této práce. Leoniho kritika je proto v tomto bodě zjevně nesprávná.

Výše uvedené příklady postačují k ilustraci nedostatků Leoniho argumentu a nepřesvědčivosti jeho kritiky. V jejich jádru stojí nijak neobvyklé,²⁰³ avšak o nic méně nešťastné mísení dvou na první pohled podobných, avšak v jádru odlišných teorií, které vede při nedůslednosti autora k nepřesným a v některých případech zjevně nesprávným závěrům. Ve skutečnosti je Chamberlinova kritika neoklasické teorie a jeho inkorporace jevů diferenciací produktu a reklamy do samotných základů teorie tvorby ceny v některých rysech podobná postojům autorů Rakouské školy, o čemž svědčí i to, že sám Chamberlin ji považoval za kompatibilní se Schumpeterovou koncepcí monopolu a jednání tržních účastníků.²⁰⁴

Konečně je nesprávným (alespoň za absence bližšího upřesnění) i Leoniho závěr o vlivu obou teorií na praktickou podobu antimonopolního zákonodárství, když ten uvádí, že: *„Na těchto planých teoriích o konkurenci a monopolu je ve skutečnosti postavena veškerá takzvaná „antimonopolní“ a „antirestriktivní“ legislativa, v současnosti tak moderní ve všech zemích. Ale je zřejmé, že takové zákony postrádají smysl, protože se zakládají na teorii, která sama postrádá základy.“*²⁰⁵

Na tomto místě je možné se omezit na prosté konstatování, že vliv teorie nedokonalé konkurence a monopolistické konkurence na antimonopolní legislativu byl přinejmenším v evropském prostředí druhořadý, pakliže vůbec znatelný (zároveň se Leoni ve svém výkladu všeobecně věnuje primárně evropským realitám). Zejména je pak absurdní předpokládat, že by Chamberlinova teorie mohla mít znatelný vliv na podobu reálné legislativy, když se jí ani nepodařilo prosadit se natolik, aby se vyhnula smísení se známějším (a odlišným) přístupem Joan Robinsonové.

Stejnou negaci možnosti rozlišování mezi konkurenční a monopolní cenou lze nalézt i u M. N. Rothbarda, který podobně jako B. Leoni odmítá, že by tržní účastníci

---

²⁰³ Podrobnější pojednání o problému mísení těchto dvou teorií dohromady a příčinách, proč se Chamberlinova teorie příliš neprosadila, lze nalézt v BELLANTE, D., *Edward Chamberlin: Monopolistic Competition And Pareto Optimality*, publikováno v *International Journal of Economics and Business Research*, Vol. 2, No. 4 (January 2004), s. 17-28.

²⁰⁴ Ke slučitelnosti své a Schumpeterovy teorie přímo uvedl: [„I přes jeho (Schumpeterovu, pozn. J. H.) určitou nepřátelskost k tomu, co považoval za dopad na jeho vlastní systém, setrávám na tom, že jeho pozdější názory týkající se monopolu dobře slouží k ilustraci fundamentální kompatibility mezi oběma systémy.“] viz CHAMBERLIN, E. H., *The Impact of Recent Monopoly Theory on the Schumpeterian System*, publikováno v *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 33, No. 2 (May, 1951), s. 133.

²⁰⁵ LEONI, B., *Právo a svoboda*, Praha, Liberální institut, 2007, s. 242.

dokázali na základě jim dostupných dat určit podobu příslušných křivek elasticity a stanovit úroveň ceny v konkurenční rovnováze. Pouze na základě takových znalostí by nicméně mohli nastavit cenu svého statku tak, aby dokázali získat monopolní zisk. V případě Rothbardovy teorie navíc vstupují do hry jeho metodologická specifika, kdy paralelně se shora uvedeným odůvodněním označuje monopoly a kartely, které vzniknou za absence státního donucení za plně konkurenční jevy.²⁰⁶ Tento postoj převzali i Rothbardovi žáci a představuje dnes součást aktuální teorie Rakouské školy ekonomie.

4.3.3 Pojem kreativní destrukce a teorie monopolu J. Schumpetera

Poněkud vedlejší místo náleží při debatách o autorech a teoriích Rakouské školy Třešťskému rodákovi a pozdějšímu profesoru ekonomie na Harvardské univerzitě Josephu A. Schumpeterovi (1883–1950). Ačkoliv bývá Schumpeterovo jméno spojováno spíše s teorií hospodářského cyklu a jeho zájmem o historii ekonomie (který byl završen bohužel již posmrtně vydaným monumentálním pojednáním „*History of Economic Analysis*“²⁰⁷), část jeho zájmu směřovala i k otázkám monopolu a konkurenčního procesu.

Z hlediska systematiky a zařazení bývá J. Schumpeter mezi Rakouské autory řazen pouze někdy, a to i přestože byl žákem a doktorandem E. Böhm von Bawerka na Vídeňské univerzitě. To je dáno především tím, že na rozdíl od paralelních autorů 3. generace (Mises, Mayer) ochotně přejímal teoretická východiska a metodologické postupy autorů jiných ekonomických škol (typicky Lausanneská škola v podání francouzského matematického ekonoma Léona Walrase²⁰⁸). J. Schumpeter navíc nezaujal přísně pro-Rakouský postoj ani ve vztahu k *Methodenstreitu*, a namísto toho preferoval metodologickou syntézu nikoliv nepodobnou A. Marshallovi.²⁰⁹ V kontextu pozdější

---

²⁰⁶ „Na svobodném trhu nelze zásadně odlišit „monopolní cenu“ od „konkurenční“. Všechny ceny na svobodném trhu jsou konkurenční.“ ROTHBARD, M. N., *Zásady ekonomie*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 501. Pro úplnost je vhodné připomenout, že svobodný trh v Rothbardově pojetí předpokládá neexistenci státu.

²⁰⁷ SCHUMPETER, J. A., *History of Economic Analysis*, London, Allen & Unwin, 1954, 1260 s.

²⁰⁸ SCHUMPETER, J. A., *History of Economic Analysis*, London, Taylor & Francis, 2006, s. 795: [„Co se týče ryzí teorie, je však podle mého názoru největším ze všech ekonomů Walras. Jeho systém ekonomické rovnováhy v sobě snoubí kvalitu ‚revoluční‘ kreativity s kvalitou klasické syntézy, a je jediným pojednáním ekonoma, které ustojí srovnání s výdobytky teoretické fyziky.“].

²⁰⁹ Viz např. [„Tato kontroverze, stejně jako všechny podobné kontroverze, by se nám klidně mohla zdát zcela zbytečná. Tento dojem je jenom posilován překvapivou skutečností, která však dostatečně jasně vystupuje na světlo, pokud se člověk podívá pod pocuchaný povrch polemických argumentů a sloganů, totiž že ani jedna ze stran ve skutečnosti nezpochybňovala pozici svého oponenta napřímo a zcela. Hádky byla o přednosti a relativním významu a mohla být vyřešena tím, že by se připustil každý druh práce s tím, že si

post-Misesovské reformace a čím dál tím menšího rozkročení školy není až tak překvapivé, že tento svébytný autor byl z tradice Rakouské školy postupně mlčky vytlačen.²¹⁰ Jelikož však tato práce (na rozdíl od většiny autorů Rakouské školy) jako obecné pravidlo volí inkluzivní přístup k otázkám vymezení množin autorů jednotlivých škol a směrů, bude J. Schumpeter považován pro její účely za specifického autora Rakouské školy.

Velká část Schumpeterova díla se zabývá nejen ryze ekonomickými aspekty vybraného problému, ale zahrnuje i širší úvahy spíše sociologického stříhu a jeho příspěvek k teorii konkurence a monopolu není výjimkou. I proto jej nenalezneme v separátním pojednání, nebo učebnici ekonomické teorie, nýbrž v jeho pravděpodobně nejznámější knize nazvané *Capitalism, Socialism and Democracy* (poprvé vydáno roku 1942), která se zabývá širšími, celospolečenskými ekonomickými a sociologickými souvislostmi tehdejšího kapitalistického zřízení a zkoumá jeho pravděpodobný budoucí směr vývoje. V tomto výkladu pak Schumpeter poskytuje i vlastní, specifický pohled na povahu konkurenčního mechanismu, úlohu podnikatele a roli monopolu v systému tržního hospodářství.

Podobně jako jiní Rakouští autoři i J. Schumpeter kritizuje nedostatky tehdejší neoklasické teorie (kterou spojuje se jmény Marshalla a Wicksella), a to zejména kvůli koncentraci analýzy na stavy ryzí (dokonalé) konkurence a monopolu,²¹¹ s čímž souvisí i její nerealistické předpoklady a metoda práce spočívající v analýze statických stavů dílčí rovnováhy.²¹² V této souvislosti je vhodné opětovně připomenout podobnou povahu

---

najde své místo podle váhy, která mu náleží.“] viz SCHUMPETER, J. A., *History of Economic Analysis*, London, Taylor & Francis, 2006, s. 782.

²¹⁰ Výjimkou je F. A. Hayek, který Schumpeterovi věnuje drobnou kapitolu v rámci souboru svých esejů o autorech Rakouské školy. Ačkoliv se také pozastavuje nad tím, zda Schumpeter při barvitosti svých názorů vůbec ještě náleží k této tradici, jeho hodnocení je laskavější než u jiných autorů a především Schumpeterovy kvality ekonomického historika Hayek otevřeně chválí a uznává. Viz HAYEK, F. A., *The Fortunes of Liberalism*, Indianapolis, Liberty fund, 1992, s. 160-165.

²¹¹ [„Wicksell ani Marshall, stejně jako klasici, neviděli, že dokonalá konkurence je výjimkou, a i kdyby byla pravidlem, nebyl by to takový důvod ke gratulaci, jaký by člověk mohl očekávat.“] Viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 78.

²¹² [„Jakmile je rozpoznána převládající povaha monopolistické konkurence nebo oligopolu, nebo jejich kombinace, mnohá tvrzení, která Marshallovo-Wicksellovská generace ekonomů učila s naprostou jistotou, se stanou buďto nepoužitelnými nebo mnohem hůře prokazatelnými. To platí především pro tvrzení týkající se základního pojmu rovnováhy, tj. určitého stavu ekonomického organismu, k němuž jakýkoliv daný stav směřuje a který vykazuje určité vlastnosti.“] viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 79.

kritiky neoklasické ekonomie a některých závěrů J. Schumpetera ve vztahu k Chamberlinově teorii monopolistické konkurence, ostatně sám Schumpeter ji označuje za [„jeden z hlavních příspěvků do poválečné ekonomie“].²¹³ Pro úplnost stojí za to připomenout, že za vzájemně kompatibilní považoval obě teorie i E. H. Chamberlin, jak bylo již vyloženo výše.

Podobně jako ostatní Rakouští autoři, i J. Schumpeter chápe konkurenci jako ze své podstaty dynamický jev, jehož časová dimenze hraje klíčovou roli. Systém tržního hospodářství, který je na ní postaven, proto nikdy nemůže být statický a bude neustále vykazovat pohyb.²¹⁴ Podobně jako E. H. Chamberlin pak kritizuje přílišnou zaujatost neoklasických ekonomů prvkem ceny, což vede k upozadění ne-cenových způsobů konkurence, které však hrají ve skutečném světě klíčovou roli.²¹⁵ Ne-cenové způsoby konkurence a zejména pak konkurence nových druhů statků a služeb vedou k situaci, která se podstatně liší od běžně chápané soutěže mezi dvěma a více poskytovateli homogenních statků, jakou předpokládá neoklasická teorie pod pojmem konkurence. Souhrnně vzato je tak tržním standardem spíše stav, kdy neustále vznikají nové dílčí trhy s nově zaváděnými statky nebo službami, kdy takový statek nebo službu poskytuje jen málo, nebo dokonce jen jeden prodávající. Je zřejmé, že v takovém případě má daný prodávající monopol a značnou, či úplnou kontrolu nad nabídkou a/nebo cenou statku nebo služby. Definičně se tak podle neoklasické situace jedná o stav monopolu.²¹⁶ V případě Schumpeterovy teorie nicméně vstupuje v tomto okamžiku do hry prvek času, čímž dochází k podstatné změně celkového výsledku a hodnocení. Situace, kdy nově vzniknuvší monopolista může účtovat svým zákazníkům monopolní ceny, je totiž v drtivé většině případů pouze přechodná, a monopolista je tak časem vystaven konkurenci

---

²¹³ SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 79.

²¹⁴ [„Kapitalismus je proto ze své podstaty formou nebo metodou ekonomické změny a nikdy nebude, ani nemůže být statický.“] viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 82.

²¹⁵ [„Ekonomové se konečně probírají ze stavu, kdy jedině co viděli, byla cenová konkurence. Jakmile je do posvátných prostor teorie připuštěna kvalitativní konkurence a marketingové úsilí, cenová proměnná je vytlačena ze svého dominantního postavení.“] viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 84.

²¹⁶ [„Jelikož nemá podnikatel v okamžiku zavádění nových produktů žádného konkurenta, určení jejich ceny probíhá zcela, nebo v rámci určitých mezí, podle principů monopolní ceny. V kapitalistickém hospodářství je tak v zisku přítomen prvek monopolu.“] viz SCHUMPETER, J. A., *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1961, s. 152, (německý originál byl vydán roku 1934).

výrobců buďto stejných, nebo obdobných statků a služeb, kteří se ucházejí o stejné peníze spotřebitele. Monopol se tak stává ve většině případů jevem pouze krátkodobého měřítka, přechodným stavem, který předchází konkurenci, což velmi silně připomíná pojetí tohoto jevu v díle zakladatele Rakouské školy Carla Mengera, viz výše.

Ve skutečnosti jde však J. Schumpeter ještě o něco dále, a nejenže chápe většinu případů monopolu jako pouze přechodný jev, který odezní po nástupu konkurentů u daného statku, nebo jiných (monopolních) poskytovatelů podobných statků či služeb, schopnost účtovat po přechodnou dobu vyšší zisk (orig. „*surplus profits*“) dokonce považuje za klíčový faktor rozvoje tržního hospodářství. Právě možnost nabytí vyššího než obvyklého zisku vede podnikatele k podstupování rizika a zavádění nových metod a/nebo produktů.²¹⁷ To následně vede k ekonomickému pokroku a rozvoji hospodářství. Naopak terčem kritiky se stává model dokonalé konkurence, který nejenže spočívá na nerealistických předpokladech, ale jeho přijetí co by ideálu, k němuž by mělo skutečné hospodářství směřovat, by vedlo ke stagnaci a zastavení ekonomického vývoje, protože by došlo k odstranění základní hybné síly pokroku v tržním hospodářství.²¹⁸

Monopolní zisky se tak stávají v mnoha případech integrální a žádoucí součástí každého tržního hospodářství. Zároveň jsou chápány jako jev krátkodobého měřítka, protože jsou postupem plynutí času zredukovány nástupem nových konkurentů ve výrobě daného statku, nebo odlišných statků, které nahrazují původní dotčený statek. Vzniká tak koloběh vzniku a zániku monopolních příležitostí a v širším pojetí i tržních příležitostí jako takových. Pro tento proces, kdy neustále vznikají nové příležitosti a noví konkurenti a monopolisté, se vžil Schumpeterův slavný pojem „kreativní destrukce“.²¹⁹ Z monopolu, který představoval v neoklasické analýze defekt konkurenčního mechanismu, se stává

---

²¹⁷ [„*Inovace je riziková a pro většinu producentů nemožná. Pokud však někdo založí své podnikání na ní ve vztahu k zdroji nabídky statku, a vše jde dobře, bude schopen vyrábět jednotku produktu levněji, zatímco zpočátku budou přetrvávat existující ceny. Dosahuje tak zisku. ... tento zisk a podnikatelská funkce jako taková zanikají ve víru konkurence, která po nich začne proudit. ... Analogický k případům jednoduchého zlepšení výrobního procesu je i případ nahrazení jednoho produktu nebo spotřebního statku jiným, který slouží stejnému nebo podobnému účelu, ale je levnější.*“] viz SCHUMPETER, J. A., *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1961, s. 134.

²¹⁸ [„*Zavádění nových výrobních metod a nových statků je stěžejní skutečností kapitalismu – a dokonale pohotovou – konkurencí. A to znamená, že velká část toho, co nazýváme ekonomickým pokrokem, je s ní nslučitelná.*“] viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 105.

²¹⁹ [„*Tento proces Kreativní Destrukce je stěžejní skutečností kapitalismu. Je to něco, v čem kapitalismus spočívá, a v čem musí žít každý kapitalistický podnik.*“] viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 83.

nedílná součást tržního hospodářství, která žene vpřed ekonomický pokrok, a tržní hospodářství s monopolními prvky tak může být z pohledu širší efektivity (nejenom prostého množství výstupu / ceny produktu) preferovanou variantou.²²⁰

Z hlediska celkového dopadu teorie je možné ukončit tento oddíl poznatkem, že ačkoliv je v této kapitole práce J. Schumpeter v postavení outsidera, osoby na okraji skupiny a bývá mu nežádoucí příslušnost mezi „Rakušany“ odpírána, v celkovém obrazu ekonomické vědy se má věc podstatně odlišně. J. Schumpeter se během svého působení na Harvardské univerzitě (1932–1950) stal známým ekonomem a vlivným profesorem a mezi jehož žáky patřili mj. i takoví velikáni světové ekonomie jako např. nositelé Nobelovy ceny za ekonomii Paul Samuelson (1915–2009), James Tobin (1918–2002) a další.²²¹ Jeho kniha *Capitalism, Socialism and Democracy* pak z hlediska své popularity, vlivu a citovanosti v kontextu Rakouské školy snese srovnání snad jen s *Cestou do otroctví* F. A. Hayeka, přičemž obě knihy sdílí podobný osud. V obou případech se totiž jedná o „populární“ příspěvek svých autorů do tehdy aktuální společenské debaty, který velmi často zastihuje jejich odbornější (a z vědeckého hlediska přínosnější) pojednání. Konečně pojem kreativní destrukce se stal součástí všeobecného pojmosloví a na Schumpeterovy postřehy týkající se úlohy podnikatele a povahy konkurence navázali další autoři v rámci Rakouské školy, i mimo ni.²²²

---

²²⁰ [„Musíme přijmout, že se (velké podniky nebo ovládající jednotky, pozn. J. H.) ukázaly být tím nejsilnějším motorem pokroku a zejména expanze celkového výstupu v dlouhodobém měřítku nikoliv navzdory, nýbrž právě skrze tuto strategii, která vypadá tak restriktivně, když se na ni nahlíží v individuálním případě a v individuální moment. V tomto ohledu je dokonalá konkurence nejenom nemožná, ale i horší, a nemá žádný nárok na to, aby byla stanovena jako model ideální efektivity.“] viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 106.

²²¹ SOJKA, M., *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, Havlíček Brain Team, 2010, s. 194.

²²² Z Rakouských autorů lze nalézt podobnou koncepci podnikatele například v díle Israela Kirznera, který se sice v dílčích ohledech vůči Schumpeterovi vymezuje, ale klíčové rysy teorie jsou velmi podobné, viz KIRZNER, I., *Competition and Entrepreneurship*, Indianapolis, Liberty fund, 2013, s. 100-107. Mimo prostředí Rakouské školy pak Schumpeterovy myšlenky týkající se monopolu podrobně rozvíjí např. Richard B. McKenzie a Dwight R. Lee, viz MCKENZIE, R. B., LEE, D. R., *In Defense of Monopoly*, Michigan, University of Michigan Press, 2008, 297 s.

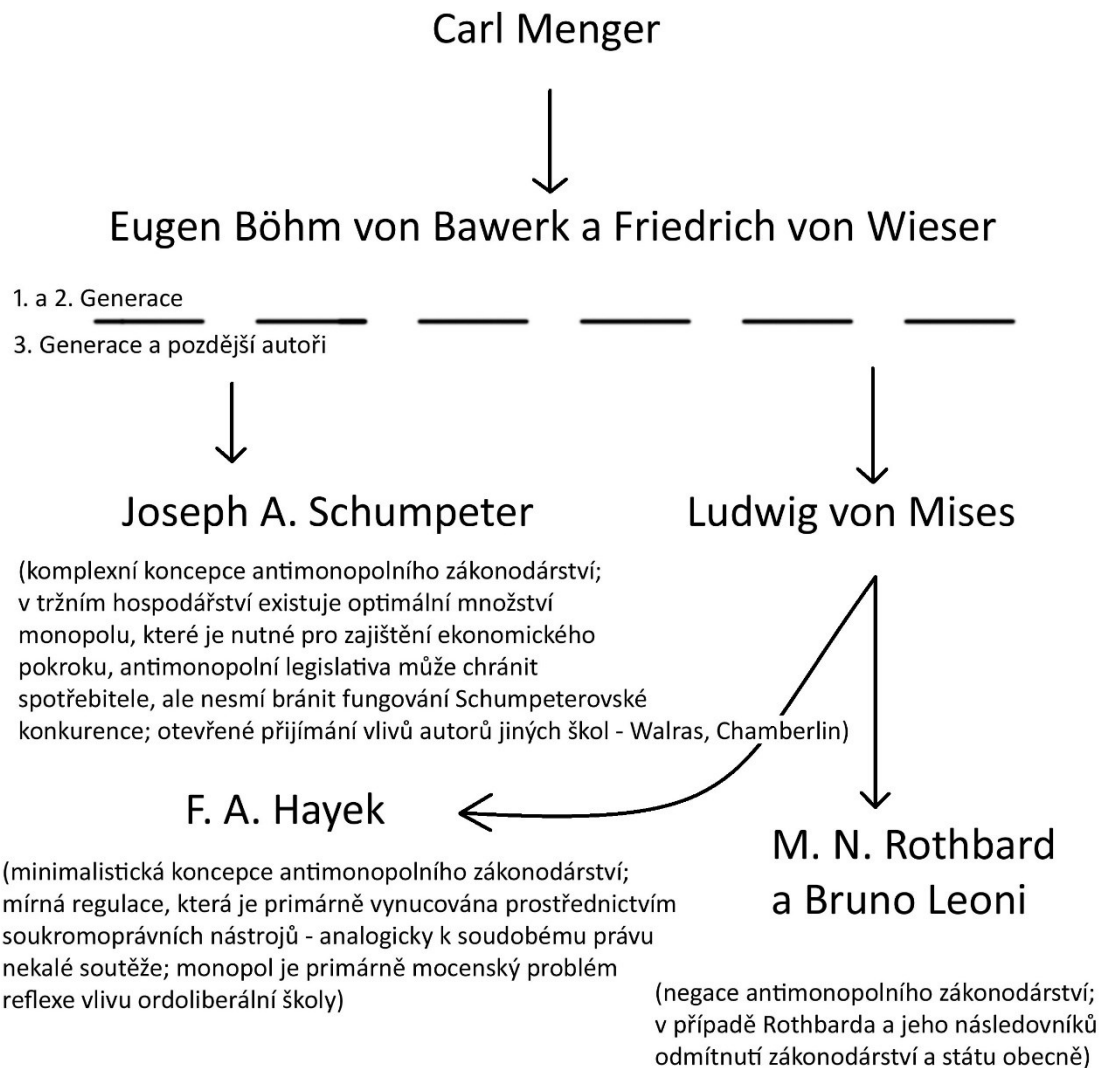
4.4 Závěry Rakouské ekonomické teorie pro podobu soutěžního práva

Doporučení a návrhy týkající se regulace konkurence a monopolu je pak možné v návaznosti na dosavadní výklad uvést několika poznámkami. Za prvé je možné říci, že dokonce ani v rámci Rakouské školy samotné neexistuje naprostá jednota v pojetí monopolu, konkurence a jejich regulace. Názory různých autorů se liší v průběhu plynutí času, když první dvě generace věnují konkurenčnímu mechanismu a jeho regulaci méně prostoru než autoři třetí generace a jejich následovníci. Tato skutečnost nicméně reflektuje obecný trend ekonomické vědy, když povaha konkurence a s ní související jevy monopolu, oligopolu a jim podobné začaly představovat silnější bod zájmu ekonomie až v první polovině dvacátého století.

U Carla Mengera a jeho žáků tak nenalezneme ucelenou koncepci regulace konkurence a monopolu, která se později (nebo její výslovná negace) objevuje u třetí generace a mladších autorů. Přesto však nelze říci, že by jejich myšlenky neměly vliv a byly pro pozdější chápání monopolu a konkurence bezpředmětné. Základní východiska ve vztahu k prvotní existenci monopolu a zpravidla následnému nastolení konkurenčního stavu se odráží velmi zřetelně např. u J. Schumpetera. Stejně tak metodologický individualismus nastolený právě C. Mengerem předznamenal pozdější důraz školy na jednání jednotlivce a její liberální povahu.

S nástupem třetí generace autorů se i „Rakušané“ začali otevřeně zabývat shora otázkami povahy konkurence, monopolu a jejich regulace s tím, že systematicky můžeme pro účely této práce rozdělit jejich závěry na tři proudy, které však nemají stejnou sílu a vliv. Zjednodušeně je bude tato práce nazývat jako Misesovský, Hayekovský a Schumpeterovský, ačkoliv se samozřejmě jedná o širší množiny, které neobsahují pouze jediného autora. Základní schéma je ilustrováno pro přehlednost v následující tabulce č. 2.

Tabulka č. 2 – Proudny myšlení Rakouské školy ve vztahu k soutěžně-právní regulaci

Při akceptovatelné míře zobecnění lze vysledovat v genezi názorů na regulaci konkurence a monopolu výše zřejmé tři proudy. Svěbytný přístup představuje teorie a souvislosti J. Schumpetera, který ve svém díle načrtl koncepci monopolních zisků jakožto hybatele ekonomického pokroku, a tedy do určité míry žádoucí jev. J. Schumpeter sám nevysvětluje přesně, jaké množství monopolizace je „optimální“, a kdy už případné negativní průvodní jevy převyšují její pozitivní přínos. Omezuje se na kritiku obecného protimonopolního tažení, které nebere v potaz případné pozitivní dopady existence

monopolní ceny, ať již v případě kartelů (resp. „trustů“) nebo monopolů.²²³ Praktická otázka podoby ideální soutěžní politiky a regulace tak zůstává fakticky otevřená. Schumpeterovu teorii později rozvíjí američtí ekonomové R. B. McKenzie a D. R. Lee, kteří setrvávají na Schumpeterových závěrech²²⁴ a jen je doplňují o kritiku modelu vynucování antitrustové regulace (v USA), když tato je náchylná k tomu stát se prostředkem konkurenčního boje mezi soutěžiteli a podléhá obvyklým negativním jevům popsaným školou veřejné volby (dobývání renty, zjetí regulátora, atp.).²²⁵ Je vhodné poznamenat, že explicitně uvádějí, že jejich cílem nicméně ani nebylo načrtnout podobu praktické politiky, když tato se bude lišit podle situace a struktury jednotlivých ekonomik. Ke státní antimonopolní regulaci jsou nicméně otevřeně skeptičtí univerzálně a kritizují i monopoly vzniklé působením veřejné moci.

Druhým proudem je směr, který načrtl ve svém díle F. A. Hayek. Toto pojetí spočívá v akceptaci autoregulační povahy tržního hospodářství společně s předpokladem, že v některých situacích může vést tržní hospodářství samovolně ke vzniku protikonkurenčních jevů, zejména pak koncentraci tržní moci v podobě kartelizace a monopolizace. Ačkoliv jejich samovolný vznik považuje F. A. Hayek za výjimku, když za mnohem častější příčinu těchto jevů označuje státní zásahy do hospodářství, nelze jej vyloučit. Podobně jako ordoliberalní škola, s jejímiž autory Hayek úzce spolupracoval,²²⁶ pak vidí hlavní problém těchto jevů ne tolik ve snížení ekonomické efektivity, nýbrž v koncentraci hospodářské moci, která umožňuje jejím nositelům fakticky vynucovat na svých tržních partnerech jednání, která prospívají právě subjektům držícím tuto moc

---

²²³ [„Ukazuje se, že neexistuje všeobecné opodstatnění pro nerozlišující ‚rozbíjení trustů‘ nebo stíhání všeho, co lze kvalifikovat jako omezení obchodu. Racionální regulace, v kontrastu k regulaci čistě trestající, se ukazuje být extrémně ožehavým problémem, jehož řešení nelze svěřit každé vládní agentuře, obzvláště je-li tato v hlasitém tažení proti velkým společnostem.“] viz SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4. vydání, London, Allen & Unwin, 1952, s. 91.

²²⁴ McKENZIE, R. B., LEE, D. R., *In Defense of Monopoly*, Michigan, University of Michigan Press, 2008, s. 224: [„Jak moc monopolizace je už příliš? Upřímně se opět přiznáváme, že nevíme, a tato otázka je pro nás podstatná jen málo, zejména proto, že optimum (což platí pro všechny optima) se bude lišit mezi různými ekonomikami a napříč časem.“].

²²⁵ McKENZIE, R. B., LEE, D. R., *In Defense of Monopoly*, Michigan, University of Michigan Press, 2008, s. 226: [„Pravděpodobně není žádným překvapením, že máme zdravý skepticismus vůči dlouhodobé efektivitě antitrustové politiky, když historie antitrustových řízení je plná epizod nesprávné aplikace a zneužití, kdy byly vládní vynucovací zdroje příliš snadno zabráněny firmami, které chtěly využít antitrustové právo k vlastní ochraně před tržní konkurencí ze strany efektivnějších firem.“].

²²⁶ K tomuto tématu viz BAŽANTOVÁ, I., HORYCH, J., *Approach by W. Eucken and F. A. Hayek for competition and legal regulation*, publikováno v LÖSTER, T., PAVELKA, T., *Conference Proceedings, The 13th International Days of Statistics and Economics*. Slaný, Libuše Macáková, MELANDRIUM, 2019, s. 80-89.

zpravidla na úkor subjektů donucených. Hlavní dopad této soukromé monopolní moci je tak z hlediska standardní neoklasické ekonomické teorie mimo-ekonomický, ačkoliv její výkon samozřejmě sleduje hospodářský zájem monopolisty. Řešením je postavení kartelových dohod, které jsou častým způsobem nabytí soukromé moci, mimo zákon s tím, že takové dohody jsou nevymahatelné a subjekty, které jimi nebo zneužívajícím jednáním monopolisty byly poškozeny, se mohou domáhat náhrady škody prostředky soukromého práva.²²⁷

Konečně poslední, avšak nejsilnější proud představuje evoluce Misesovy teorie v dílech jeho ostatních žáků, především pak M. N. Rothbarda a jeho následovníků. Jak bylo demonstrováno výše, jejich společným znakem je kompletní odmítnutí neoklasické koncepce konkurence a monopolu, společně s neoklasickými pokusy o přepracování nebo reformaci teorie (typicky teorie J. Robinsonové a E. H. Chamberlina). Ačkoliv byl tento proud označen jako Misesovský, protože na jeho počátku stojí Misesova teorie a jeho důsledné odmítání státních zásahů do hospodářství, obsáhlejšího rozpracování se dočkala až s dalšími generacemi autorů. Ti akceptují Misesův postulát o škodlivosti nikoliv monopolního postavení, nýbrž monopolní ceny, avšak odmítají, že by takovou cenu mohl kdy nějaký tržní subjekt účtovat, protože k takovému jednání nezná potřebná data. Za jediný zdroj monopolní moci tak označují institucionální privilegia, kdy monopolista sice řeší podobný problém, ale může účtovat monopolní zisk alespoň nedokonale, protože je zabráněno vstupu potenciálních konkurentů. Logickým závěrem takové teorie je pak negace institucionálních monopolních privilegií a antimonopolního zákonodárství. Takové návrhy lze nalézt v mnoha dílech Rakouských autorů, na tomto místě pro stručnost bude uvedeno jen několik autorů, např. M. N. Rothbard,²²⁸ B. Leoni,²²⁹ J. H. De

---

²²⁷ HAYEK, F. A., *Právo, zákonodárství a svoboda*, Praha, nakladatelství Prostor, 2011, s. 457: „Zdá se mi tudíž, že třetí možnost, méně dalekosáhlá, než je zákon pod pokutou, avšak obecnější než neomezený dohled s cílem zabránit zneužívání, by byla účinnější a více v souladu s vládou zákona než první a druhá. Znamenala by prohlášení za neplatnou a právně nevymahatelnou každou dohodu o omezení obchodu bez jakýchkoliv výjimek a zabránit všem pokusům prosadit je záměrnou diskriminací nebo podobně tím, že by se těm, na které se tento nátlak vykonává, dalo právo na všestranné odškodnění, jak jsme již naznačili výše.“

²²⁸ ROTHBARD, M., *Ekonomie státních zásahů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 149: „Zůžeme-li ale definici omezování obchodu na omezování obchodu druhých, pak je již jasně vidět, že na svobodném trhu nemůže docházet k žádným omezením obchodu a že je to pouze stát (nebo nějaká instituce využívající násilí), který může obchod omezit. A jednou významnou formou tohoto omezení je samotné protimonopolní zákonodárství!“

²²⁹ Viz rozbor Leoniho kritiky obsažený výše v této kapitole.

Soto,²³⁰ a D. T. Armentano.²³¹ Pro tyto autory je navíc typické, že zpravidla svou kritiku neopírají pouze o ryze ekonomické důvody, nýbrž její kritika využívá i argumentů spíše normativní povahy. To je dáno přijetím post-Rothbardovské rozšířené praxeologie, která prakticky celou sféru společenských věd podřazuje pod jednotný obor. To s sebou přináší specifické metodologické problémy, kterým se bude věnovat následující oddíl této kapitoly.

4.5 Některé metodologické problémy Rakouské školy s přihlédnutím k ekonomické analýze práva²³²

Vzhledem k tomu, že tato práce se zabývá oblastí soutěžního práva, které představuje obor, v němž se kombinují sféry ekonomie a práva, bude vhodné pro přehlednost následujícího argumentu nejprve stručně přiblížit obecnější souvislosti metodologie multidisciplinárních oborů, mezi které patří i ekonomická analýza práva. To je klíčové pro objasnění podstaty metodologických problémů, kterými současná Rakouská škola zatížila svou teorii i doktrínu.

Ačkoliv z hlediska právníků ekonomická analýza práva v současnosti představuje svébytnou a v mnoha ohledech specifickou oblast jejich zájmu, její rozšíření není rovnoměrné. Zejména v anglosaském diskurzu bývá často zařazována literatura „Law & Economics“ (dále také jako „L&E“) do syllabů a povinné literatury univerzitních kurzů práva, zatímco pro evropský diskurz se stále jedná o většinou okrajovou disciplínu, kterou se zabývají více ekonomové než právníci. V podmínkách české právní vědy na svůj

---

²³⁰ DE SOTO, J. H., *Teorie dynamické konkurence*, Praha, CEVRO Institut a Dokořán, 2013, s. 35-36: „Proto restriktivní legislativa navržená k ‚ochraně‘ hospodářské soutěže může vést z hlediska dynamické efektivity k vysokým nákladům. ... Přestože tyto praktiky (monopol, kartel) mohou být z hlediska statické efektivity považovány za restriktivní opatření, z pohledu dynamické efektivity, která hraje klíčovou roli ve skutečných tržních procesech, dávají smysl.“

²³¹ ARMENTANO, D., *Proč odstranit antimonopolní zákonodárství*, Praha, Liberální institut, 2000, s. 113: „Ekonomické a normativní zdůvodnění zrušení protimonopolních zákonů je působivé, tyto zákony ztratily jakoukoliv oprávněnost.“

²³² Obsah kapitoly je upravenou a rozšířenou verzí anglicky psaného článku „*The Legal problem of Austrian School's L&E and its possible solution in methodological pluralism of Karel Engliš*“ publikovaného v periodiku *The Lawyer Quarterly*. Viz HORYCH, J., The Legal problem of Austrian School's L&E and its possible solution in methodological pluralism of Karel Engliš, *The Lawyer Quarterly*, Vol. 9, No. 2, 2019, s. 108-123.

výraznější nástup teprve čeká, byť již nyní lze nalézt řadu publikací domácích autorů, které se ekonomickou analýzou práva zabývají.²³³

Tato pojednání pak zpravidla pod pojmem ekonomické analýzy práva rozumí v současné době dominantní a nejrozpracovanější komplex teorií a poznatků z dílny Chicago law school, který představuje svým obsahem a vlivem jednoznačně nejvýraznější směr ekonomické analýzy práva, ostatně samotný její název je převzat ze stěžejního díla předního teoretika ekonomické analýzy práva Chicagské školy Richarda Posnera.²³⁴ Samotná historie ekonomického přístupu k právu je nicméně mnohem barvitější a skýtá mnohá tu více, tu méně pozapomenutá díla a teorie, které častokrát pracují se zcela odlišnými metodologickými základy a teoretickými východisky a vedou pro k odlišným poznatkům a závěrům.

Po poslední ekonomické krizi z let 2008–2009 začal v akademickém diskurzu narůstat zájem o alternativní koncepce ekonomické analýzy práva. Takové, které by dokázaly jinak (lépe) osvětlit skutečné fungování ekonomiky a jejích lidských aktérů, na rozdíl od matematicko-formalistických modelů, se kterými operuje právě Chicagská ekonomická škola. Asi není překvapením, že pohledy některých se obrátily směrem k Rakouské ekonomické škole, směru, který se v současnosti mimo jiné profiluje naopak averzí k užívání na první pohled sofistikovaných matematických modelů a který využívá vlastní unikátní metodologii lidského jednání – praxeologii.²³⁵ Tomuto ostatně odpovídají i některá ambiciózní prohlášení samotných autorů Rakouské školy.²³⁶ Ačkoliv ekonomické poznatky a metodologie tohoto směru ekonomického myšlení představují svěží vítr v rámci stávajícího diskurzu, v němž dominuje neoklasické a Chicagské paradigma, jejich teorie jsou zatíženy (paradoxně) až příliš širokým záběrem, kdy se

---

²³³ Zejména pak z prostředí Brněnské právnické fakulty a kolektivu, kde dochází k zahrnutí ekonomických hledisek do struktury výkladu obchodního a soutěžního práva např. v BEJČEK, J., a kol., *Obchodní právo, obecná část. Soutěžní právo*, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2014, 416 s.; či přímo pro oblast soutěžního práva viz NEJEZCHLEB, K., HAJNÁ, Z., BEJČEK, J. *Ekonomické metody v soutěžním právu*, Brno, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014. 299 s. Dále se pak aplikací ekonomické metodologie v právu zabývají např. RICHTER T., *Použití a aplikace (mikro)ekonomické metodologie při interpretaci soukromého práva*, IES Working Paper 5/2008 či ŠÍMA, J., *Ekonomie a právo*, Praha, VŠE, 2004, 207 s.

²³⁴ POSNER, R., *Economic Analysis of Law*, 7th ed., New York, Aspen Publishers, 2007, 787 s.

²³⁵ V zásadě axiomatická teleologická teorie lidského jednání vytvořená pomocí deduktivního postupu.

²³⁶ DE SOTO, J. H., *Teorie dynamické konkurence*, Praha, CEVRO Institut a Dokořán, 2013, s. 38: „Konečně, a možná více než jakákoliv jiná oblast ekonomie, je to ekonomická analýza práva, právních norem a společenských institucí, která do této doby vycházela výhradně z tradičních postulátů ekonomické analýzy rovnováhy. Právě ta musí být ve světle nových poznatků kompletně přepracována.“

mnozí stávající autoři neomezili na oblast ekonomie, ale pokusili se tímž metodologickým postupem vystavět i obecnou teorii práva. Účelem závěrečného oddílu této kapitoly je proto nejprve poskytnout náhled do metodologie ekonomické analýzy práva jakožto oboru na pomezí tradiční ekonomie a jurisprudence, vyložit stručně Rakouskou koncepci ekonomické analýzy práva a následně tuto koncepci podrobit kritickému rozboru a načrtnout možná řešení problematických bodů.

Neboli jinými slovy je účelem demonstrovat, že L&E v sobě obecně spojuje právní a ekonomické metodologické komponenty a že potenciální přínosy alternativní a mimořádně zajímavé Rakouské ekonomické metodologie lze osvobodit od zátěže nepřesvědčivé ius-naturalistické právní teorie, která ji v současnosti většinou doprovází, aniž by došlo k narušení její unikátnosti. A dále pak tvrdit, že mezi teleologickou koncepcí ekonomické vědy a normativistickým přístupem k právu existuje metodologicky symbiotický vztah, přičemž tato skutečnost byla pozapomenuta pouze nešťastnou shodou historických událostí.

4.5.1 Obecně k problematice metodologie oboru L&E

Na samém počátku výkladu bude vhodné stručně načrtnout metodologický charakter ekonomické analýzy práva. Logicky by se proto mělo začít prvotní otázkou, tj. co se vlastně rozumí ekonomickou analýzou práva? Již zmíněný R. Posner ji vysvětluje jako „*aplikaci ekonomie na celkový soubor práva.*“²³⁷ Tuto definici bychom pro účely tohoto článku mohli přeformulovat tak, že se ***ekonomickou analýzou práva rozumí analýza právních jevů pomocí ekonomické metodologie.*** Toto upřesnění nás přivádí ke dvěma otázkám, které vyplynou z pouhé gramatické stavby pojmu L&E, a které, byť často opomíjeny, představují mimořádně zajímavou problematiku a základ, na němž stojí celá rozvětvená stavba L&E. Ačkoliv většina pojednání o L&E tyto otázky explicitně nevykládá a zabývá se (mnohdy pro čtenáře zajímavějšími) praktickými problémy a jevy, musí být tyto otázky zodpovězeny (alespoň tacitně/implicitně) pro další postup vždy.

Jsou to tyto otázky a předpoklady:

1. Co je to ekonomická metodologie?

---

²³⁷ POSNER, R., *Economic Analysis of Law*, 7th ed., New York, Aspen publishers, 2007, s. 23.

2. Co jsou to právní jevy, resp. obecněji, co je obsahem pojmu práva?

Ačkoliv se často zdá, že jsou tyto otázky již vyřešené, ve skutečnosti tomu tak zdaleka není, a stále existují spory o to, co je správnou odpovědí.

Jak již bylo řečeno, je smyslem tohoto oddílu mj. poukázat na opomíjenou skutečnost, že to, co se dnes nejčastěji nazývá ekonomickou analýzou práva, je za přijetí shora uvedené definice pouze jednou z možných alternativ. Pokud budeme předpokládat, že alespoň otázka pojmu „analýzy“ je ve vědeckém a akademickém prostředí bez větších kontroverzí, zůstanou nám gramaticky dvě části, které tvoří obsah samotného oboru L&E. Pokud použijeme analogii z běžného života, L&E si můžeme představit jako svého druhu funkční celek, např. model sestavený z kostek dětské stavebnice. Na jedné straně si můžeme položit otázky praktického rázu, jako například: k čemu je daný model dobrý? Jak (a zda vůbec) jej používat? K čemu toto jeho užívání vede? Tyto otázky jsou ve světě, kde mají lidé k dispozici jen omezený čas, mimořádné podstatné a většina autorů se proto ve svých pojednáních o L&E zabývá právě jimi. Lze si však položit i jinou otázku. Například co se stane, pokud model rozebereme a některé kostky vyměníme? Bude výsledek fungovat lépe, či hůře, nebo třeba vůbec?

Většina diskuzí, ať již mezi právníky či ekonomy, o ekonomické analýze práva se týká rozsahu a omezení její aplikace již v konkrétní podobě modelu, případně kontroverzí, které mohou vznikat v některých situacích. Typicky se jedná o problematiku rodinného a trestního práva, kdy se navíc často pracuje s určitou karikaturou tzv. Chicagského L&E, která dezinterpretuje východiska a postuláty ad absurdum a následně se vůči těmto zkresleným obrazům vymezí. Zřídka dochází k rozboru samotného nástroje analýzy – tj. aplikované ekonomické metodologie. Bylo by však zjednodušením předpokládat, že zde není prostor pro alternativy a že ekonomická metodologie představuje nekontroverzní a zcela uzavřené téma. Naopak, fakticky neexistuje jen „jedna jediná“ ekonomie. Různých směrů ekonomické vědy, které se mnohdy liší zcela zásadním způsobem, je celá řada a metodologie představuje v některých případech počáteční bod divergence. Tato práce ukazuje, že ekonomie, tak jak se dnes přednáší a nejčastěji vyučuje na vysokých školách, představuje mainstreamový proud. Významný proud, avšak zdaleka ne jediný.

Obdobně lze na otázku, co se rozumí pojmem právo, nalézt mnoho různých odpovědí. V rámci jurisprudence se pohybuje nesčetně různých autorů a jejich odpovědí na tuto ústřední otázku, která ji doprovází již od samého počátku²³⁸. Tradičně se užívá kategorií tzv. právního pozitivismu a tzv. ius naturalismu. Zatímco právní pozitivismus tvrdí, že právo je systém platných právních norem, jejichž platnost je určena výhradně samotným právním řádem, teorie přirozeného práva tvrdí, že právo se systém právních norem, jejichž platnost (nebo jak bývá obvykle tvrzeno neplatnost nebo nicotnost) je určena kritériem ne-právní nebo meta-právní povahy. Ačkoliv tyto obecné pojmy představují značně zjednodušení složitých a barevných teorií a některé, byť velmi významné autory nelze podřadit bez kontroverze a výhrad ani do jedné kategorie, budeme pro zjednodušení a praktičnost v tomto článku vycházet z toho, že právní stavební kostky ekonomické analýzy práva mohou být v zásadě dvojího druhu. Právně pozitivistické a přirozenoprávní. Jak uvidíme později, přijatá právní metodologická koncepce může mít a často má (přehlížený) dopad na závěry daného směru L&E.

4.5.2 Právní metodologie

Z hlediska postupu vědecké práce, se v právní vědě se při vědomí povahy předmětu právního vědeckého poznání obvykle akcentuje normativní charakter právních jevů a právník-vědec tak postupuje především s pomocí klasických nástrojů interpretace (užívání logických argumentů a deduktivního vyvozování závěrů z daných premis – typicky norem vyšší právní síly či právních principů) a komparativní metody. Tento přístup v zásadě odráží normativní charakter právní vědy a má také v tradici československé a české právní vědy velmi dlouhou historii. Klíčovou vědeckou právní dělicí čáru pak představuje dichotomie tzv. práva pozitivního a tzv. práva přirozeného. Pro účely tohoto článku se omezíme pouze na demonstrativní ilustrace, téma samotné je

---

²³⁸ Viz např. Kantova poznámka v jeho Kritice čistého rozmyslu, „*Ve filosofii hemží se to chybnými definicemi, zvláště takovými, které sice obsahují prvky k definicím, avšak ale ještě ne úplně. Kdyby nebylo možno s pojmem nic vůbec počítí, dokud by nebyl definován, pak by to vypadalo s filosofii bledě. Poněvadž však pokud elementy (rozboru) stačí, docela dobře a bezpečně se jich dá užití, mohou i nedokonalé definice t. j. věty, které vlastně nejsou definicemi ale jinak pravdivé a přibližují se jim, dobře posloužit. V matematice sluší definice a d e s s e ve filosofii ad melius esse.* (zvýraznění orig.) *Je hezké, ale těžké k tomu dospět. Ještě hledají juristé definici ke svému pojmu práva.*“ – KANT, I., *Kritika čistého rozmyslu*, Praha, Česká akademie věd a umění, 1930, s. 436. Pro úplnost na tomto místě dodejme, že Kant sám rozlišoval používanou metodu matematiky a filosofie, dnes bychom pravděpodobně řekli metodologii přírodních a společenských věd. Jak uvidíme dále, některé školy právního a ekonomického myšlení jsou na této metodologické distinkci postaveny.

nesmírně komplexní a existuje mnoho různých variant a koncepcí obou směrů, případně pokusů o jejich syntézu atd.

4.5.2.1 Právní pozitivismus

Právní pozitivismus představuje velmi vlivnou doktrínu právního myšlení, která se v určitých obměnách objevuje v průběhu celé historie právní vědy, a to jak v kontinentální právní kultuře, tak i v anglosaském právním prostředí. Autoři náležející k této tradici se liší svým náhledem na dílčí aspekty právní problematiky, v hlavních rysech se však shodují a metodologicky vykazují vcelku homogenní skupinu. S přijatelnou mírou zjednodušení lze říci, že právní věda v pozitivistickém pojetí se zabývá právem jakým je, nikoliv tím, jaké by právo mělo být. Ústřední otázkou se tak stává pojem práva, jelikož poskytuje odpověď právě na otázku, co je právo. Odpověď pak bývá zpravidla formálního rázu, samotný obsah pravidla či normy nemá (zásadně) na jejich platnost žádný vliv. Metodologicky pak pozitivně právní teorie často směřují k očištění právní vědy od ne-právních prvků, typicky morálních, sociologických atp. Nejvýraznější, krystalicky ryzí, ilustraci pozitivismu lze nalézt v dílech autorů tzv. normativní právní teorie (také známé jako ryzí nauka právní). Tento název bývá obvykle užíván pro myšlenky a teorie Rakouského autora Hanse Kelsena (1881–1973) a jeho spolupracovníků, následkem nešťastného historického vývoje však bývá zapomenuta jeho československá větev, kterou reprezentovali např. František Weyr (1879–1951), Karel Engliš (1880–1961), Zdeněk Neubauer (1901–1956)²³⁹ či Jaromír Sedláček (1885–1945)²⁴⁰ nebo Václav Chytil (1907–1980) a další.²⁴¹ Ačkoliv i mezi jednotlivými autory této již dílčí školy právního myšlení lze najít odlišné postoje k některým konkrétním otázkám (např. úloha sankce u právní normy aj.), jimi společně rozvinutá a užívaná metodologie představuje jeden z vrcholů vědeckého právního pozitivismu. Pro účely tohoto oddílu bude nadále k reprezentaci postoje právního pozitivismu užíván normativistický úhel pohledu.

---

²³⁹ WEYR, F., *Teorie práva*, Brno-Praha, Orbis, 1936, 388 s.; ENGLIŠ, K., *Malá logika*, Praha, Melantrich, 1947, 511 s.; NEUBAUER, Z., *Státověda a teorie politiky*, Praha, Jan Laichter, 1947, 487 s.

²⁴⁰ BERAN, K., *Osoba v právu z hlediska Vídeňské a Brněnské právní školy. Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, vol. 25, č. 4, s. 625-641.

²⁴¹ WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (ed.), *Brněnská škola právní teorie*. Praha, Karolinum 2003, 441 s.

Normativní škola právního myšlení chápe právo jako soubor platných právních norem,²⁴² přičemž testem pro právní povahu, resp. platnost norem, je pak soulad s formálním kritériem, nejčastěji nadřazenou normou²⁴³ (takto lze logicky dojít až k prvotní normě²⁴⁴ obvykle upravující způsob přijetí dané nižší normy²⁴⁵). S tímto chápáním právního řádu úzce souvisí normativistický pojem právní normy, který tvoří samotný základ celé teorie. Norma je definována jako výrok o tom, co má být,²⁴⁶ což předpokládá fundamentální rozdíl mezi faktickým výrokem a normou, a tak dochází k založení distinkce mezi modalitami výroků „sein“ (tím, co jest) a „sollen“ (tím, co by být mělo). Toto rozlišování je zdůrazňováno a přísně dodržováno napříč celým souborem teorie a jeho prapůvod lze najít již v myšlení I. Kanta. Norma je zde pojímána jako volní akt („willensakt“), a tak vždy předpokládá existenci normotvůrce, jehož vůle je odražena v obsahu normy, jímž může být zásadně cokoliv. Tím, že normativní škola (společně s většinou pozitivistických směrů) zdůrazňuje formální kritéria, je problém obsahu právní normy postaven stranou hlavního zájmu či zcela mimo sféru právní vědy, což ve svém výsledku vede k tzv. hodnotovému neutralismu. Tato skutečnost pak, jak uvidíme dále, představuje doslova otevřené dveře pro příbuzné směry, jakým je například i L&E, aby odpověď na otázku pojmu práva doplnily o odpověď na otázku, jaké by právo mělo být, tedy o poznatky směřující k obsahu, nikoliv formě normy.

4.5.2.2 Přírozené právo

Naproti tomu tzv. teorie přirozeného práva podmiňují zodpovězení otázky, co je právo, naplněním určitých předcházejících a/nebo nadřazených postulátů. Zpravidla se

---

²⁴² Srov. Např. WEYR, F., *Teorie práva*, Praha, Wolters Kluwer a.s., 2015, s. 95.

²⁴³ Srov. KELSEN, H., *Pure Theory of Law*, 2nd ed., New Jersey, Law Book Exchange, 2009, s. 193. Kelsen formuluje základní postulát své vlivné teorie, v prostředí ČSR a ČR známé také jako ryzí nauka právní, tak, že „*důvodem platnosti normy může být pouze platnost jiné* (tj. hierarchicky vyšší, pozn. J. H.) *normy*.“

²⁴⁴ Logickou výtkou proti této teorii by bylo, že by tak bylo možné dojít až k normě, jejíž platnost se neodvíjí od žádné skutečně existující normy (např. ústava státu atp.). Na to reaguje H. Kelsen zavedením teoretického konceptu tzv. *Grundnorm*. Aby byl ukončen potenciálně nekonečný regres, hierarchicky nejvyšší skutečně existentní norma (pro moderní právní řád tedy typicky ústava) odvozuje svou platnost od vyšší normy, tzv. *Grundnorm*, která má pouze hypotetickou povahu a je nutno ji pouze předpokládat. Taková hypotetická norma by zněla např. takto: „Lidé jsou povinni chovat se a jednat dle ústavy.“ KELSEN, H., *Pure Theory of Law*, 2nd ed., New Jersey, Law Book Exchange, 2009, s. 200.

²⁴⁵ Někdy může být toto kritérium platnosti prvotní normy empirické povahy, viz tzv. pravidlo uznání formulované jedním z předních anglosaských pozitivistů 20. století H. L. A. Hartem. „*Můžeme jednoduše říci, že tvrzení ohledně platnosti jistého konkrétního pravidla znamená, že toto pravidlo splňuje veškerá kritéria stanovená pravidlem uznání*.“ Viz HART, H. L. A., *Pojem práva*, Praha, nakladatelství Prostor, 2010, s. 109.

²⁴⁶ Viz např. NEUBAUER, Z., *Státověda a teorie politiky*, Praha, Jan Laichter, 1947, s. 17,

jedná o splnění určitých kritérií či pravidel (norem), která chronologicky právní normě předcházejí a jsou ne-právního či v této souvislosti pravděpodobněji vhodněji meta-právního charakteru. Velmi často jsou tyto nadřazené normy teologické povahy (právem je to, co je v souladu s Desaterem či Boží vůlí), naturalistické povahy (právem je to, co vyplývá z lidské přirozenosti)²⁴⁷ či morální povahy (právem je to, co je v souladu s morálkou)²⁴⁸. Tento argument lze samozřejmě zrcadlově obrátit, tj. právem není to, co je v rozporu s Desaterem, lidskou přirozeností atd., a ostatně takto bývá i zpravidla vykládán. Na jeho podstatě se touto inverzí nic nemění, pouze tak dochází ke skromnějšímu vymezení obsahu těchto norem, kdy jsou chápány jako negativní kritérium vůči normám pozitivního práva. V distinkci k pozitivistickému myšlení je možné je vyložit jako svým původem ne-volní. Tyto nadřazené normy nebo pravidla nejsou buď projevem vůle vůbec (naturalistické teorie), kdy jsou vyjádřeny v modalitě bytí „sein“ (lidská povaha je *taková*, a proto platí norma přirozeného práva), či je zachována modalita „mětí“, avšak projev vůle není lidské povahy (teologické koncepce), tedy obsah normy neurčuje vůle člověka, ale obsah norem přirozeného práva určil svým „chtěním“ Bůh. Konečně v případě morálního kritéria jsou nadřazené (derogační) normy výsledkem lidských volných aktů, avšak morálních, nikoliv právních, což v důsledku vede k určitému rozmazání rozlišení mezi právem a morálkou.²⁴⁹

V každém případě nicméně právní charakter normy v tomto směru není zcela nezávislý na jejím hmotně-právním obsahu a přirozenoprávní teorie tak častokrát bývají spojeny s konkrétním ideovým zaměřením nebo školou myšlení.

4.5.2.3 Prakticky užívaná právní metodologie a L&E

Výše uvedené lze shrnout tak, že z hlediska právní poloviny metodologie L & E existují zásadně dvě varianty, resp. dva možné stavební kameny. Právně pozitivistická,

---

²⁴⁷ Viz např. ROTHBARD, M., N., *Etika svobody*, Praha, Liberální institut, 2009, s. 49 a násl.

²⁴⁸ Viz např. FULLER, L., *Morálka práva*, Praha, Oikoymenh, 2009, 229 s. Pokud bychom považovali spravedlnost za (také) morální kategorii, do této kategorie by bylo možné zařadit i slavnou Radbruchovu formuli, která využívá právě ono negativní kritérium. „*Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou lze patrně řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, když je obsahově nespravedlivé a neúčelné, to ovšem vyjma případů, kdy rozpor mezi pozitivním zákonem dosáhne tak nesnesitelné míry, že zákon jako „nepatřičné právo“ (unrechtiges Recht) musí spravedlnosti ustoupit.*“ Viz RADBRUCH, G., *O napětí mezi účely práva*, Praha, Wolters Kluwer, 2012, s. 130. Povšimněte si, že kritériem ke zbavení normy právního charakteru je *spravedlnost*, která je sama o sobě morálním jevem (nebo také morálním jevem).

²⁴⁹ Detailní pojednání o této problematice lze nalézt např. v SOBEK, T., *Právní myšlení*, Praha, Ústav státu a práva, AV ČR, 2011, 620 s.

hodnotově a obsahově neutrální koncepce a koncepce přirozenoprávní, která chápe samotný pojem práva tak, že již tento sám zahrnuje určitá mimo-právní nebo meta-právní kritéria (ne)platnosti právních norem.

Jestliže považujeme L&E za přínosný obor pro právní vědu proto, že umožňuje vytvářet hypotézy o tom, jak budou lidé jednat na základě motivací založených právní regulací, vědecky čistší základ pro L&E představují teorie práva pozitivního zaměření. Tyto totiž cílí pouze k zodpovězení otázky, co právo je, a otázku, jaké by mělo být, ponechávají na zodpovězení jiným společenskovědním oborům, například právě preskriptivním doporučením ekonomické části²⁵⁰ L&E. Tento postoj lze vysledovat i u předních současných představitelů L&E, kteří ekonomicky užívají metodologii Chicagské školy a právně buď otevřeně přejímají pozitivistické koncepce,²⁵¹ nebo se otázkami právní metodologie vůbec nezabývají a tím, že neuvádí žádná omezení uložená přirozeným právem, implicitně akceptují obecný pozitivistický přístup, tj., že normy tvoří a jejich obsah volí zákonodárce.

Z vědeckého úhlu pohledu má takový přístup k L&E (právně pozitivistický + otevřeně zvolená ekonomická metodologie) za svou největší výhodu to, že umožňuje zevrubný rozbor a jasné určení, proč jsou činěny určité závěry nebo doporučení. Je tedy možné určit, zda jsou založeny na právním nebo ekonomickém odůvodnění. Jak bude dále vyloženo, alternativa z dílny Rakouské školy volí přesně opačné jak právní, tak ekonomické „stavební kostky“.

4.5.3 Metodologie L&E Rakouské školy

Jelikož obecný výklad ekonomické metodologie Rakouské školy byl poskytnut v úvodu této kapitoly, není nutné jej zde opakovat, a pozornost bude věnována již přímo koncepci L&E obsažené v díle M. N. Rothbarda, kde dochází poprvé ke vzniku unitární společenskovědní metodologie zahrnující v sobě právo, etiku a ekonomii. Zároveň je tato metodologie dominantní u současných autorů školy. M. N. Rothbard představuje velmi specifického autora, jenž náleží k šesté generaci školy a podle všeho se dnes jedná po Ludwigu von Misesovi o nejvlivnější osobnost tradice, a zbývající část tohoto oddílu práce bude s jeho dílem pracovat jako se základním a vhodným ilustrativním příkladem.

---

²⁵⁰ Ekonom by pravděpodobně spíše řekl „normativní“ ekonomické analýze práva.

²⁵¹ POSNER, R., *Law, Pragmatism, Democracy*, Cambridge MA, Harvard University Press, 2003, s. 251.

Závěry tohoto oddílu jsou nicméně platné i pro metodologicky identické nebo velmi podobné teorie, obzvláště ve vztahu k problematice normativních jevů.

Ačkoliv Rothbard sdílí všeobecný Rakouský pohled na lidské jednání, od dřívějších autorů Rakouské školy (obzvláště Hayeka, ale i Misesa) ho odlišují jeho radikální závěry týkající se ekonomických a právních jevů, a z nich následně vyplývající doporučení pro praktickou politiku. Vzhledem k tomu, že z ekonomického pohledu se jím užívaná metodologie příliš neliší od ostatních autorů tradice, musí být tato odlišnost způsobena jiným faktorem. Jestliže má L&E duální charakter a ekonomická složka je u těchto názorově se rozcházejících autorů stejná, bude vhodné prozkoumat blíže složku právní.

Pro Rothbarda a jeho následovníky je charakteristický důraz na propojení ekonomie se zbytkem společenskovední oblasti do svého druhu integrované vědy o lidském jednání. Jak vyplývá z dosavadního výkladu této kapitoly, v jádru má tato myšlenka původ u Ludwiga von Misesa, na rozdíl od něj si však Rothbard v tomto směru počíná důsledněji, což se odráží ve velmi odlišném přístupu k oblasti jurisprudence. Namísto využití právní metodologie, která by mu umožnila naplnit obsah právních norem pomocí zjištění a pravidel (svého pojetí) ekonomické vědy, jak to činí právě Mises nebo Chicagští autoři, volí Rothbard teorii přirozených práv a tuto vkládá do mixu unitární společenské vědy. Jeho přirozenoprávní teorie je tak označena jako výsledek racionální aplikace téhož „teleologické“ (případně jak by pravděpodobně preferovali Rakouští autoři „praxeologické“) metodologie na sféru jurisprudence. Svěbytná, ryze právní, normologická nebo normativní metodologie ve smyslu např. Ryzí nauky právní, je vyloučena. Právo představuje společenský jev, který podle dualismu poznání v rámci metodologie Rakouské školy (tj. přírodní vědy – empirie, společenské vědy –

praxeologie) náleží do sféry praxeologie. Jinými slovy, právo je pevně dáno lidskou povahou²⁵² a je seznatelné pomocí rozumu všem lidem.²⁵³

Toto absolutní a imperiální chápání zdroje právního poznání – existuje pouze jeden „skutečný“, „správný“, nebo případně „vědecky konzistentní“ právní řád a ten je obsažen v lidské přirozenosti – umožňuje hypoteticky objektivně zodpovědět otázku „co je právo“ a „jaké je právo“ i za absence normotvorného subjektu. Dochází tak zde k negaci Kantova dualismu „měti“ a bytí“, kdy otázka „jaké by právo být mělo“ nedává logicky smysl. Právo přestává být projevem vůle, tedy toho co „býti má“, ale jednoduše dle této koncepce objektivně existuje – tedy „je“. To je zcela klíčový moment jak pro samotnou teorii, tak pro na ní navazující praktické závěry.

Poněkud netradičně se jako první bude vhodné zastavit u několika ilustrativních praktických souvislostí, protože hlubší teoretické bázi, kde se nachází jádro věci, bude věnován podrobnější kritický rozbor, který vyžaduje větší prostor. V rovině praktických doporučení v obecné rovině L&E vede tato koncepce k poněkud kontroverzním závěrům v oblasti například rodinného práva, když tuto oblast práva pojímá z podstaty majetkoprávně,²⁵⁴ a práva trestního, které je přípustné pouze v „soukromoprávním“ pojetí a fakticky dochází k jeho významné redukci.²⁵⁵ Vždy je však třeba mít na paměti, že tyto závěry vycházejí stejně tak z ekonomické jako z právní stránky této konkrétní Rakouské L&E, resp. z dílčích složek praxeologie, která v sobě obě zahrnuje jakožto souhrnná společenská věda. Např. trh s dětmi je tedy žádoucí nejen proto, že je ekonomicky efektivní, ale též proto, že je právně odůvodněn koncepcí absolutní majetkové povahy veškerých práv, tedy i práv rodičovských. Pro oblast hospodářské soutěže pak například platí, že navrhovaná naprostá negace jakékoliv regulace konkurence a monopolu

---

²⁵² Toto chápání práva převzala řada soudobých autorů Rakouské školy. Jako příklad může sloužit například španělský právní a ekonomický teoretik J. H. De Soto, který je známý především pro své příspěvky v oblasti bankovníctví. [„Právo je obsaženo v lidské povaze (tj. inherentně pozn. J. H.), ačkoliv je objeveno a konsolidováno evolučním způsobem, v pojmech precedentu a zejména doktríny.“] A tamtéž pak [„právo je evoluční jev, a tudíž státu předchází a je na něm nezávislé. Pro své objevení ani fungování nevyžaduje agenturu s monopolem na násilí.“] Viz DE SOTO, J. H., *Classical Liberalism vs. Anarchocapitalism*, ve sborníku *Property, Freedom and Society, Essays in Honor of Hans-Hermann Hoppe*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2009, s. 165

²⁵³ Viz ROTHBARD, M. N., *Etika svobody*, Praha, Liberální institut, 2009, s. 64.

²⁵⁴ Např. právo rodiče nechat dítě zemřít hladu, nabytí zletilosti „útekem z domova“ či všeobecná obchodovatelnost práv rodiče k dítěti, tj. tvorba trhu s rodičovstvím. Viz ROTHBARD, M. N., *Etika svobody*, Praha, Liberální institut, 2009, s. 145-153.

²⁵⁵ Např. legalizace skutků dnes chápaných jako trestné činy vydírání a pomluvy. Viz ROTHBARD, M. N., *Etika svobody*, Praha, Liberální institut, 2009, s. 169-175.

nevyplývá jen z jejího ekonomického hlediska a chápání konkurence, které je rozpracováno v dílech mnoha autorů (Mises, Hayek, Kirzner, Rothbard), ale stejně tak se opírá o právní hlediska absolutního pojetí vlastnického práva a svobody sdružování společně s kategorickým názorem, že nežádoucí je již samotná existence veřejné moci.²⁵⁶

Ačkoliv tedy modernější a zejména pak soudobá podoba praktických závěrů a doporučení Rakouské L&E vede k poněkud kontroverznímu, v každém případě však unikátnímu výsledku, je nutno upozornit na to, že v její samotné metodologické bázi existují problémy, kterým je nutno věnovat bližší pozornost.

4.5.4 Problematika Rakouského pojetí práva a právní vědy, kritika teorie práva M. N. Rothbarda a H. H. Hoppeho

Obrátíme-li pozornost blíže k metodologii a pojetí práva a právní vědy jako součástí praxeologie, bylo by možné očekávat, že vzhledem k sofistikované a unikátní ekonomické metodologii Rakouské školy bude stejné úsilí věnováno i inkorporaci práva do sféry praxeologie. Tak tomu však není. V první řadě je nutno vyzdvihnout skutečnost, že téměř nulová pozornost je věnována odlišné povaze teleologického a normativního modu myšlení. Zatímco teleologický pojem účelového jednání (jakožto vztah účel → prostředek) je podle všeho užitečný pro oblast ekonomie, která se výslovně zabývá účelovým jednáním jednotlivců, jeho rozšíření do oblasti normativních věd nerespektuje rozlišování mezi „bytím“ a „mětím“ („*sein*“ a „*sollen*“). Ačkoliv je skutečně možné hodnotit teleologicky působení norem na samotné lidské jednání, tj. de facto lidské vnímání norem, což je ostatně nakonec přesně to, o co ekonomická analýza práva usiluje, vždy je nutno rozlišovat mezi incentivou nebo motivací, která pramení z vnímané představy normy a normou samotnou. Ne/platnost normy musí být vždy posuzována na základě normativního nebo normologického uvažování.

Pojetí práva jakožto jevu, který (přesněji řečeno, jehož obsah) lze dedukovat teleologicky nebo praxeologicky z lidské povahy, představuje prolomení Kantovského dualismu – znamená odvozovat „mětí“ normy z „bytí“ skutečného světa. Právo a jeho normy jsou však vždy vyjádřením vůle (samotná modalita „mětí“ vyžaduje vždy již definičně existenci vůle), a nejsou tak objevovány rozumem, což platí pro modalitu

---

²⁵⁶ ROTHBARD, M. N, *Ekonomie státních zásahů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 149.

„bytí“, nýbrž utvářeny volným aktem lidské mysli. Nemůžeme vyvozovat, jaké věci být mají, z toho, jaké věci jsou. To je hrubá metodologická chyba. Samotný Rothbard se s tímto argumentem nijak nevypořádává, nevysvětluje, proč je možné ignorovat toto rozlišování, pouze současně explicitně označuje kritiku přirozenoprávních teorií z pera předního proponenta opoziční pozitivistické pozice H. Kelsena za „typickou“.²⁵⁷ Zároveň však neposkytuje žádné jasné vysvětlení, v čem je tento „typický“ pozitivistický argument nesprávný.

4.5.4.1 (Ne)překonání Kantovského dualismu bytí x měti

Později lze nalézt pokus o vypořádání se s tímto argumentem u Rothbardova žáka, Hans-Hermann Hoppe v článku z roku 1988 nazvaném *Ultimate justification of private property ethics*.²⁵⁸ Hoppe si stanovuje za svůj cíl doplnit základy Rothbardovské praxeologie, přičemž svou pozornost věnuje normativní části tohoto mixu několika vědeckých oborů. Vzhledem k tomu, že ve výsledku označuje svou etiku za jedinou možnou a tvrdí, že v rámci tohoto stručného pojednání překonal tradiční dichotomii bytí x měti, bude vhodné se jeho argumenty zabývat blíže, protože v případě, že by skutečně byla jeho neskromná tvrzení pravdivá, jednalo by se bezmála o revoluci v oblasti normativních věd. Tomuto historickému přelomu by navíc vévodila skutečnost, že se jednalo o zásluhu autora, který se oblasti etiky a jurisprudence věnuje mimo rámec své hlavní profese, kterou je ekonomie.

Jeho úvodní odstavec začíná tím, že označuje svou pozici za „radikálně odlišnou“ od teorií utilitarismu a přirozeného práva, jelikož její východiska mají být založena na praxeologických skutečnostech, které mají povahu *a priori*. Za tyto základní fundamenty jsou posléze uvedeny tyto předpoklady:

- 1) každý člověk je schopen výměny tvrzení – argumentace, která je základním předpokladem debaty o otázce, co je spravedlivé a co nespravedlivé;
- 2) argumentace vyžaduje využívání vzácných zdrojů, protože neprobíhá mimo čas a prostor, nýbrž probíhá prostřednictvím lidského jednání.

---

²⁵⁷ ROTHBARD, M. N., *Etika svobody*, Praha, Liberální institut, 2009, s. 50.

²⁵⁸ HOPPE, H. H., *The Ultimate Justification of Private Property Ethic*, *Liberty*, Vol. 2, No. 1, (září 1988), s. 20-22.

Z těchto dvou předpokladů pak bez dalšího Hoppe vyvozuje, že [„nikdo by nemohl nic tvrdit, a nikdo by nemohl být přesvědčen jakýmkoliv tvrzení pomocí prostředku argumentace, pokud by již nepředpokládalo jeho právo na výlučné užívání vlastního těla.“]; a dále pak, že [„stejně tak by nebylo možné udržet argumentaci po libovolnou délku času a spoléhat na argumentační sílu vlastních argumentů, pokud by nebylo člověku umožněno získat kromě vlastního těla i další vzácné prostředky skrze jejich zabránění, tj. jejich využitím dříve, než tak učiní někdo jiný.“].²⁵⁹ Konečně pak vysvětluje svou úvahu stojící za těmito tvrzeními tak, že se v jejich případě jedná o objektivně danou skutečnost faktického světa. [„Kdyby totiž neměl nikdo právo ovládat vůbec nic, s výjimkou svého těla, pak bychom všichni přestali existovat a problém ospravedlnění norem – stejně jako všechny další problémy – by jednoduše neexistoval.“]²⁶⁰

Výsledek pak bývá někdy nazýván „argumentační etikou“ a soudobí autoři Rakouské školy, např. S. Kinsella²⁶¹ nebo W. Block, jej přijali a považují za evoluci Rakouského přístupu. Stejně tak jej přijal i M. N. Rothbard.²⁶² Společně s tím přijali i Hoppeho tvrzení, že se jedná o jedinou možnou konzistentní etiku a tedy stejně tak je jedinou morální a konzistentní i z ní vyplývající výsledná podoba společenského uspořádání (tzv. anarchokapitalismus). Tím však pomíjí a přechází fatální nedostatky, kterým se Hoppemu v jeho stručném pokusu o revoluci v oblasti normativních věd nepodařilo vyhnout.

---

²⁵⁹ HOPPE, H. H., The Ultimate Justification of Private Property Ethic, *Liberty*, Vol. 2, No. 1, (září 1988), s. 21.

²⁶⁰ HOPPE, H. H., The Ultimate Justification of Private Property Ethic, *Liberty*, Vol. 2, No. 1, (září 1988), s. 21.

²⁶¹ Viz např. KINSELLA, S. N., *Knowledge, Calculation, Conflict and Law*, recenze knihy *The Structure of Liberty: Justice and The Rule of Law* od Randy E. Barnett, publikováno v *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, vol. 2, no. 4 (zima 1999), s. 49-71. N. S. Kinsella zde kritizuje recenzovanou knihu plně v duchu učení M. N. Rothbarda a H. H. Hoppeho, včetně odkazů na jejich díla, s tím, že autory tradice, kteří neakceptovali přirozenoprávní východiska „etiky svobody“ nebo „argumentační etiky“ označuje za „nikoliv zcela konzistentní“. Za spravedlivá pravidla pak výslovně označuje ta, která jsou v souladu s Hoppeho koncepcí „řádu soukromého vlastnictví“. Tamtéž s. 61.

²⁶² [„(Hoppe) to dokázal: dedukcí odvodil anarcho-Lockeovskou právní etiku z axiomů, jež jsou zřejmé samy o sobě.“] Viz ROTHBARD, M. N., *Beyond Is and Ought*, *Liberty*, (listopad 1988), Vol. 2, No. 2, 1988, s. 44-46. Již tento výrok samotný obsahuje celou řadu nepravd a chyb. V této poznámce bude vhodné jen pro zajímavost doplnit, že ačkoliv se dovolávají moderní Rakouští autoři J. Locka, jeho přirozenoprávní teorie si s tou jejich v celé řadě ohledů přímo odporuje, viz výklad kapitoly této práce o pojmu liberalismu. Kromě toho J. Locke například trvá na tom, že povinnost poskytnout materiální zajištění a vzdělání svým dětem stihá všechny rodiče univerzálně a nelze se jí zprostit, což přímo a zásadně odporuje majetkoprávnímu pojetí rodičovství u M. N. Rothbarda a jeho následovníků. Viz LOCKE, J., *Two Treatises of Civil Government*, London, 1924, J. M. Dent & Sons Ltd., s. 149

Poslední citovaná pasáž ostatně představuje již sama o sobě velmi dobrý příklad neporozumění specifické problematice normativních jevů a jejich vlivu na lidské chování, protože je jednoduše zcela nepravdivá. Z hypotetické skutečnosti, že lidé nemají právo nabývat vlastnictví k jiné věci, než jejich vlastnímu tělu, totiž nelze nijak dovodit, že by tím byla ohrožena, nebo přímo znemožněna jejich existence. Takové tvrzení by snad mohlo být pravdivé pouze tehdy, pakliže by zároveň platil předpoklad, že lidé jednají pouze v souladu s normami a to vždy, bez ohledu na následky, které takové (ne)jednání přináší. Takový předpoklad je zjevně absurdní a nemá sebemenší oporu ve skutečném světě. Naopak lze s daleko větší mírou přesvědčivosti tvrdit, že pokud by hypotetický právní řád neumožňoval nabýt vlastnictví k věci odlišné od vlastního těla, přestane obratem existovat tento právní řád, nikoliv lidé jemu podřízení, a to jednoduše proto, že jej nebude z nich nikdo uznávat a řídit se jím. Právní řád, který nerespektuje základní okolnosti lidské existence, nebude považován svými adresáty za závazný a motivace k určitému jednání, které by jeho normy u svých adresátů měly vyvolávat, se budou blížit nule.

Z faktické skutečnosti, že lidé mají schopnost argumentace, nelze vyvozovat, že mají automaticky právo argumentovat. Nepochybně existuje řada dobrých argumentů ve prospěch toho, aby lidem bylo (normativně) umožněno co možná nejvíce sdílet své názory a postoje a přesvědčovat o nich ostatní.²⁶³ Nelze však tvrdit, že logicky vyplývá jedno z druhého. Podobně absurdní by bylo tvrdit, že ze skutečnosti, že člověk může (fakticky) ovládat vybranou věc, mu k této věci automaticky (normativně) náleží vlastnické právo. Podstata kritiky pak více vynikne u inverzního tvrzení, tj., že člověk je (fakticky) schopen ovládat pouze takovou věc, k níž mu (normativně) náleží vlastnické, či jiné užívací právo. Zde je absurdita Hoppeho argumentu zřetelnější, ačkoliv podstata kritiky zůstává stejná jako v případě argumentace.

Klíčovým momentem je zde nepochopení odlišné modalitě normy a skutečného lidského jednání. Zatímco norma předepisuje, co by člověk dělat (ne)měl, jeho skutečné jednání má faktickou povahu (buď něco udělá, nebo nikoliv). V jednom případě se pohybujeme ve sféře mětí, v druhém případě ve sféře bytí. To samozřejmě neznamená, že prakticky neexistuje mezi těmito sférami žádný vztah. Je tomu přesně naopak. Zcela

---

²⁶³ Viz např. argumentace J. St. Milla vyložená v kapitole 2 této práce týkající se pojmu liberalismu.

běžně se za žádoucí a ideální stav považuje ten, kdy se realita skutečného světa co nejvíce přibližuje normami předepsanému stavu a zároveň normami předepsaný stav reflektuje realitu skutečného světa (tzn. nepředepisuje zjevně nemožné, nepraktické, apod.). Tento vztah nicméně není logicky nutný a v žádném případě jej nelze vykládat tak, že mezi oběma sférami existuje rovnítko. Většina problémů, které řeší lidé v právních profesích, ve skutečnosti vyplývá právě z toho, že faktický svět neodráží dokonale normativní realitu – lidé někdy porušují zákony, nedodržují smlouvy, atp. Odmyslet si tento kritický moment díky předpokladu o identitě obou světů, předpokladu, který ani nebyl otevřeně přiznán, znamená zbavit výslednou teorii jakékoliv relevance pro svět žijících lidí.

Za dva hlavní rozdíly, které odlišují jeho teorii od jiných teorií přirozeného práva, pak H. H. Hoppe označuje to, že jeho koncepce překonává tyto výhrady vůči přirozenoprávní pozici:

1. výhradu problému dedukce právních norem [*„pojmem lidské přirozenosti je příliš rozsáhlý, než aby z něj bylo možné odvodit určitý soubor pravidel jednání.“*];

2. výhradu dichotomie bytí a mětí, když [*„praxeologický důkaz libertarianismu má tu výhodu, že nabízí zcela hodnotově-neutrální ospravedlnění soukromého vlastnictví. Jako celek zůstává ve sféře výroků bytí a nikde se nesnaží odvodit mětí z bytí.“*].²⁶⁴

K bodu ad 1. je možné stručně uvést, že ani údajná redukce lidské přirozenosti na výchozí axiom argumentace a z ní vyplývajících souvislostí nevede k objevení kompletního právního řádu, nebo alespoň jeho hrubé kostry. Jak již bylo řečeno výše, právní normy se neobjevují rozumem (a tedy ani dedukcí), nýbrž tvoří vůlí. Normy nižší právní síly (pomineme-li nyní skutečnost, že otázka hierarchie norem v přirozenoprávním systému Rothbarda a Hoppeho je nejasná a pravděpodobně neřešitelná) navíc často reflektují více, než jen jeden právní princip a problém jejich vyvažování je typickým příkladem hodnotového soudu a tzv. racionálního nesouladu v oblasti práva.²⁶⁵ Pokud ilustrujeme tuto výhradu na konkrétním případě: podle právního principu *pacta sunt servanda* je obsah smluvního ujednání závazný pro strany smlouvy. Nicméně tato zásada již neříká nic k obsahu konkrétních norem, které regulují detaily vztahu. Nelze z ní nijak

---

²⁶⁴ HOPPE, H. H., The Ultimate Justification of Private Property Ethic, *Liberty*, Vol. 2, No. 1, (září 1988), s. 22.

²⁶⁵ SOBEK, T., *Právní myšlení a morální cit*, Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 82 a násl.

vyčíst, za jakých okolností lze od kontraktu odstoupit, vypovědět jej, která strana má plnit jako první, za jakých okolností lze plnění odepřít, jaká je lhůta splatnosti, zda jsou platné a vymahatelné všechny smlouvy bez rozdílu, atp. Samozřejmě je možné, že smluvní strany alespoň část těchto otázek zodpoví ujednáním samotného kontraktu. Z principiálního hlediska je nicméně argumentace odkazem na sjednaný obsah smlouvy nepřesvědčivá a nepřežije konfrontaci s realitou právní praxe, protože ve světě lidí, jimž právo slouží, nic takového jako úplná smlouva, která by řešila veškeré možné situace a okolnosti, neexistuje. Jinými slovy je vždy nutno počítat s tím, že může nastat potřeba doplnění parametrů konkrétních práv a povinností účastníků vybraného závazkového vztahu, které zčásti stanovuje smlouva (tedy individuální, autonomně vytvořená norma), pomocí obsahu všeobecně závazných norem (obsažených v právních předpisech, typicky zákon). Konečně předpoklad univerzální možnosti dedukce hmotněprávního obsahu norem z norem vyšší právní síly ignoruje problém tzv. šedé zóny, když právo obsahuje i případy, kdy existují výkladové otázky a spory vůbec o význam samotných pojmů a jejich aplikovatelnosti na konkrétní případ.²⁶⁶ Již jejich existence samotná postačuje k prokázání neplatnosti tohoto Hoppeho výchozího předpokladu.

K bodu ad 2. pak nezbyvá než dodat, že se jedná opět o nepravdivý výrok. Hoppe totiž v rozporu se svým tvrzením dělá přesný opak, když z faktických okolností lidské existence odvozuje normativní obsah (a platnost) právních norem, což bylo demonstrováno výše. Ve skutečnosti tak dichotomii bytí x měti nijak nepřekonal, pouze ji ve svém článku bez okolků porušuje a tvrdí, že ji překonává. Stejně tak si odporuje sám sobě, když svou teorii současně označuje za radikálně odlišnou od přirozenoprávních teorií (které blíže nespecifikuje vyjma odkazu na M. N. Rothbarda) a zároveň uvádí, že její závěry jsou plně v souladu se závěry přirozenoprávní tradice (kterou přisuzuje jmenovitě M. N. Rothbardovi). Při bližším pohledu se však ukazuje, že tento paradox je

---

²⁶⁶ Viz HART, H. L. A., Positivism and the Separation of Law and Morals, *Harvard Law Review*, (únor 1958), Vol. 71, No. 4, s. 607-608: [„Problémy, které se objeví mimo tvrdé jádro standardních případů nebo ustálených významů, můžeme nazývat „problémy šedé zóny“; provází nás vždy, ať již ve vztahu k tak triviální věcem, jako je regulace užívání veřejného parku nebo ve vztahu k multidimenzionálním obecnostem ústavy. **Jestliže musí všechna právní pravidla obklopovat šedá zóna nejistoty, pak jejich aplikace na konkrétní případy z oblasti šedé zóny nemůže být záležitostí logické dedukce, a tedy ani deduktivní uvažování, které je po generace oslavováno jako samotný vrchol lidského uvažování, nemůže sloužit jako model, co by měli soudci či kdokoliv jiný dělat, když se snaží podřadit konkrétní případ pod obecná pravidla. V této zóně lidem nepostačuje pouhá dedukce. A z toho vyplývá, že mají-li být právní argumenty a právní rozhodnutí otázek šedé zóny racionálními, pak musí jejich racionalita spočívat na něčem jiném, než na logickém vztahu k jejich premisám.**] Zvýraznění J. H.

logický, protože se ve skutečnosti o žádnou novou teorii nejedná a pouze byl ušit nový kabát Rothbardově přirozenoprávní koncepci práva a etiky. Na závažné výhrady, které v její neprospěch existují, reaguje H. H. Hoppe nepřesvědčivými argumenty, které buďto nic neříkají, nebo naopak potvrzují relevanci a sílu původních výhrad. Jeho celkový argumentační vzorec tak působí dojmem, že se autor snažil zachovat maximální věrnost původní teorii, avšak zároveň se snažil překonat její nedostatky, což se ukázalo jako dvě vzájemně neslučitelné věci. Bylo tedy nutno zvolit menší zlo, přičemž nakonec podle všeho zvítězila věrnost tradici a veškeré nedostatky původní teorie převzal i (staro)nový přístup, aniž by to však otevřeně a čestně uznal. Nelze se tak zbavit dojmu, že čtenář alespoň zběžně znalý širší debaty, která probíhala a dodnes probíhá v diskurzu normativních věd ohledně problému bytí x měti,²⁶⁷ může zcela důvodně dojít k závěru, že Hoppeho článek v první řadě vypovídá o neporozumění podstatě problému, což je o to více do očí bijící, vezme-li se v potaz ambiciózní tvrzení o fundamentální revoluci v oboru, kterou si jeho autor nárokuje.

4.5.4.2 (Ne)oddělitelnost práva a morálky

Selhání při překonání Kantovského dualismu nicméně není jedinou vadou této teorie. Druhým metodologickým pochybením Rothbarda a jeho následovníků je jejich sloučení práva a morálky do jediného mixu, který nazývají „etikou svobody“. Ta je podle všeho součástí praxeologie a usiluje o překonání současného oddělení oborů etiky a jurisprudence. Takové úsilí svědčí o neporozumění specifické povaze morálky a práva, což jsou ve skutečnosti dva odlišné normativní řády, které se naprosto fundamentálně liší mechanismem vynuovení svých pravidel. Jejich smísení do jediného normativního řádu je nesprávné a může být dokonce i nebezpečné, protože stranou jejich odlišné povahy mohou sloužit jako vzájemný korektiv motivací lidského jednání. Pokud přijmeme jednoduchou rovnici „právo = morálka“, neexistuje logicky žádný morální korektiv vůči autoritě práva, jelikož každá část práva je pak *ex definitione* morální.²⁶⁸ Navíc to vede při

---

²⁶⁷ Viz např. BRECHT, A., The Myth of Is and Ought, *Harvard Law Review*, (březen 1941), Vol. 54, No. 5, s. 811-831, v němž jeho autor taktéž cílí na překonání oddělení sfér bytí a měti, avšak narozdíl od H. H. Hoppeho tak činí systematickou, důslednou cestou a s daleko skromnějšími ambicemi. Oponenturu pak představuje slavný a dnes již tradiční článek H. L. A. Harta, který je jedním z klenotů pozitivistické tradice právního myšlení, viz HART, H. L. A., Positivism and the Separation of Law and Morals, *Harvard Law Review*, (únor 1958), Vol. 71, No. 4, s. 593-629.

²⁶⁸ Ohledně vztahu práva a morálky lze českému čtenáři doporučit publikace Tomáše Sobka, který se tématem zevrubně a dlouhodobě zabývá. Viz například SOBEK, T., *Právní myšlení*, Praha, Ústav státu a

nedostatečné důslednosti, která bohužel není výjimkou, k nepřehlednosti výkladu, když v angličtině pak není vždy zřejmé, zda se má pod pojmem „*right*“ na mysli subjektivní právo ve smyslu práva „právního“, práva „morálního“ či kombinace obou.

4.5.4.3 Účel etiky svobody / argumentační etiky

Nabízí se otázka, proč si zvolili tito autoři přirozenoprávní cestu, a ještě k tomu navíc takto ambiciózní, je-li řeč o tom, co si nárokuje. Jedním z možných vysvětlení je to, že taková teorie umožňuje existenci práva (do té míry, do jaké je vhodné užívat tento pojem v kontextu etiky svobody nebo praxeologie) bez primárního normotvorného subjektu (tj. bez státu). Vzhledem k tomu, že z pohledu politického přesvědčení se jedná otevřeně o anarchistické myslitele, mohly pro ně být přirozenoprávní teorie přitažlivější, protože alespoň zdánlivě nabízí možnost existence práva bez státu – existuje-li (jedno správné, skutečné, dobré) právo, které může každý objevit pomocí rozumu, není třeba jednotčího zákonodárce, jehož vůle by založila společný právní řád. Existence státu tak není nutná a lidé mohou právně existovat zcela bez problémů v modelu „*every man his own lawyer*“ nebo modelu konkurence „právních a bezpečnostních“ agentur, které poskytují služby poskytování a vynucování (stejněho přirozeného) práva na tržní bázi. Stranou nesčetných praktických otázek a problémů, které by s takovými návrhy byly spojeny, je při jejich podrobnějším rozboru zjevné, že lidé nebo zmíněné agentury budou ve skutečnosti postaveni před stejnou otázku „co je právo“ nebo „co je po právu“ a před tentýž neřešitelný úkol odvozování „mětí“ normy z „bytí“ skutečného světa.²⁶⁹ Mohou, a s největší pravděpodobností i budou, samozřejmě tvrdit, že pouze objevují již existující (přirozené) právo, aby tak ospravedlnili svá rozhodnutí v jednotlivých případech, ve

---

práva AV ČR, 2011, 620 s., nebo SOBEK, T., *Právní myšlení a morální cit*, Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2016, 339 s.

²⁶⁹ Pravděpodobně stojí za to poukázat na skutečnost, že ačkoliv různí autoři této tradice tvrdí, že objevili skutečné (a všem lidem společné) „přirozené“ právo pomocí svého rozumu (který je taktéž společný všem lidem), jejich jednotlivé výsledky mají tendenci se lišit. Typickým případem je hypotetická možnost člověka prodat sama sebe do otroctví. Zatímco M. N. Rothbard na straně jedné tvrdí, že to možné není, protože takový kontrakt by porušoval nezcizitelná práva každé osoby, jiní autoři tvrdí (např. Walter Block), že zákaz takového ujednání by porušoval zásadu svobody vůle, a tudíž to možné je. Je-li charakter přirozeného práva skutečně absolutní a unikátní, jak je možné, že dokonce i v rámci velmi úzké a homogenní množiny autorů existuje tato divergence? V souvislosti s touto otázkou lze odkázat na výrok amerického soudce Jamese Iredella ve známém případě *Calder v. Bull* (1798): [„*ideje přirozené spravedlnosti se neřídí žádným stálým standardem: názory těch nejschopnějších a nejryzejších lidí na toto téma se rozcházejí a rozcházejí.*“]

skutečnosti však budou tvořit individuální právní normy pomocí své vůle, které následně budou také muset vynucovat.

Intelektuálně upřímnější variantou by pravděpodobně bylo otevřeně přiznat, že v „bezstátní“ společnosti může mít „právo“ jakýkoliv obsah a to na čem bude nakonec záležet je to, zda daný jednotlivec přijme normu jako pro něj závaznou. A obzvláště pak to, zda ji bude přijímat i dále s tím, jak plyne čas – tj. zda ji bude přijímat i tehdy, bude-li pro něj výhodnější tak nečinit. Za absence platných obecných procesních norem, které by upravovaly tvorbu dalších norem, totiž neexistuje žádný způsob, jak zodpovědět otázku hierarchie a derogace norem. Pakliže by snad nějaký takový rámcový řád (byť ryze procesní, dokonce i pouhé pravidlo „*lex posteriori derogat lex priori*“) bezstátní společnost přijmout chtěla, vyžadovalo by jeho založení (a vynucování) volní akt nějakého normotvorného subjektu (institute), který by byl separátní a nezávislý na dílčích jednotlivcích, kteří jej tvoří. V opačném případě by se totiž jednalo opět jen o „osobní“ normu každého z nich a ti by ji mohli kdykoliv derogovat. Takový nadřazený subjekt by se nicméně blížil opět pojmu státu, jakkoli by byl ultra-minimální (např. jediná norma), což následně vyvrací původní argument o nepotřebnosti státu k tomu, aby mohlo existovat právo. Jak bylo však vyloženo výše, rakušany navržené přirozenoprávní řešení bohužel ve skutečnosti otázku, co je právo, nijak neřeší a pouze přehazuje horký brambor jednotlivcům nebo agenturám, které budou muset tvořit vlastní právo (a pravděpodobně tvrdit, že jej pouze „objevují“ a výsledek je proto odrazem práva přirozeného). Ve finále se proto zdá, že bezstátní společnost není slučitelná se stavem, kdy bude jednoznačně a spolehlivě možné určit, zda je vybraná právní norma platná, či nikoliv.

4.5.5 Karel Engliš a jeho pojetí metodologie L&E

Dosavadní výklad ukazuje, že současná Rakouská L&E vykazuje řadu nedostatků v souvislosti s právní částí teorie, které zůstávají jejími autory nevyřešeny. Vzhledem k jejich fundamentální povaze a dopadu na udržitelnost celé teorie by se mohlo zdát, že jediným možným řešením je odmítnout celou koncepci. Není však nezbytně nutné vylít s vaničkou (právní metodologie) i dítě (ekonomická metodologie). Praxeologii je možné zachovat jako nástroj pro analýzu širokého pole lidského jednání a zároveň se vyvarovat imperiální, přehnané a nevhodné aplikaci na normativní jevy. Dokonce je možné uvést historický příklad právě takového přístupu a to sice v případě tzv. Brněnské školy

ekonomie (a práva), která představuje výsledek meziválečné činnosti několika autorů Právnické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně v oboru právní a ekonomické metodologie. Nejvýznamnějším z nich je pro účely této práce bezesporu prof. JUDr. Karel Engliš (1880–1961), ekonom, guvernér Národní banky Československé a rektor Univerzity Karlovy v letech 1947–1948. Ačkoliv sám Engliš neužívá pojmu „ekonomická analýza práva“ jeho pojetí teleologické analýzy dopadu norem na lidské jednání²⁷⁰ je v jádru velmi podobným přístupem, pakliže ne stejným.

Ačkoliv je K. Engliš znám především jako významný československý ekonom, jeho formálním vzděláním bylo právo a právní věda, což bylo tehdy ostatně běžnou praxí pro země bývalého Rakouska-Uherska (podobné vzdělání má např. i F. A. Hayek). Přestože se K. Engliš soustředil v první řadě na problematiku hospodářství a teoretické ekonomie, pravděpodobně díky jeho právnímu vzdělání je z jeho děl zřejmý neustálý ohled i na právní aspekty společenských jevů. Díky své schopnosti pohybovat se jak v právní, tak ekonomické vědě dokázal K. Engliš překonat mezeru mezi těmito obory a v řadě ohledů byl předchůdcem moderních interdisciplinárních přístupů. To se odrazilo i ve skutečnosti, že ačkoliv byla jeho hlavním zájmem sféra národního hospodářství, věnoval se i otázkám jurisprudence a patřil společně se svým osobním přítelem Františkem Weyrem (1879–1951) k předním československým představitelům normativní teorie práva, kterou proslavil především profesor Vídeňské univerzity Hans Kelsen (1881–1973), jak bylo již upozorněno v sub 4.5.2.1. H. Kelsen i F. Weyr společně prosazovali ideu ryzí právní vědy, která je očištěná od prvků ostatních společenských věd, a umožňuje formulaci univerzálních pravidel a poznatků, které platí pro všechny právní řády. K. Engliš však považoval takto koncipovanou nauku za pouhou část širší právní vědy, když normativistické teorie mají tendenci přehlížet teleologický aspekt společenských jevů.²⁷¹ To je velmi důležité, protože K. Engliš podobně jako Ludwig von Mises vnímal jev lidského jednání jako primárně teleologickou záležitost, a následně proto ekonomii jako teleologickou vědu, která by měla využívat metodologii zcela

---

²⁷⁰ Viz např. ENGLIŠ, K., *Teleologie jako forma vědeckého poznání*, Praha, F. Topič, 1930, s. 31-32; dále pak ENGLIŠ, K., *Soustava národního hospodářství*, Praha, Melantrich, 1938, s. 640: „*Chceme-li tedy pochopiti plně právní řád, nemůžeme se na právo dívat jen normativně (od subjektu povinnostního), nýbrž také teleologicky (od státu jako subjektu normotvorného).*“

²⁷¹ ENGLIŠ, K. *Kritika normativní teorie*, otištěno ve WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (ed.), *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*, Praha, Karolinum, 2003, s. 204.

odlišnou od přírodních věd. Ačkoliv existují mezi Englišovou teleologií a Misesovou praxeologií drobné rozdíly, základní myšlenka vysvětlení lidského jednání skrze vztah účel → prostředek je pro oba autory společná, stejně jako jejich názor o vhodnosti aplikace této metody na sféru ekonomie).

Celou metodologickou koncepcí vědy jako takové pak Engliš zastřešuje pojmem myšlenkového řádu, který vyjadřuje způsob, jakým lidská mysl vnímá a zpracovává fakta a motivy. Tento celkový myšlenkový řád dělí K. Engliš na tři dílčí myšlenkové řády, které odrážejí tři základní způsoby, jakým lidská mysl zpracovává data a poznatky.²⁷² Prvním je ontologický myšlenkový řád, který se zabývá věcmi takovými, jaké jsou, a je založen na principu kauzality. Druhým je teleologický myšlenkový řád, který se zabývá účely, zejména pak účelovým lidským jednáním. Tento řád je založen na vztahu účelu a prostředku k jeho dosažení. Konečně třetím řádem je normologický myšlenkový řád, který se zabývá výhradně normami a spočívá na kategorii platnosti/neplatnosti. Společně pak tyto myšlenkové řády nabízí úplný přehled modů lidského vnímání a uvažování (což tedy nazývá Engliš pojmem „myšlenkového řádu“ bez adjektiva). Tento skvělý a originální příspěvek k filosofii vědy a metodologii ekonomie a práva byl však odsouzen k zapomnění a nedočkal se dalšího rozpracování, když byl K. Engliš označen v roce 1948 nově nastupujícím komunistickým režimem za reakční prvek, donucen opustit akademickou sféru a dožít v ústraní. Pro problémy diskutované v této práci, a zejména pak v tomto oddílu je nicméně jeho příspěvek velmi hodnotný a zaslouží si bližší pozornost.

Jak již bylo stručně načrtnuto výše, K. Engliš chápe problém vědecké metodologie a poznání jako záležitosti nabývání vědomostí pomocí různých dílčích myšlenkových řádů. Pro účely této práce je podstatné, že namísto tradiční Kantovské duality (bytí x mětí) nebo dichotomie indukce x dedukce (viz výše zmíněný *Methodenstreit*), unikátně rozvíjí trojici modalit vědeckého poznání, kdy vedle sebe existují ontologická, teleologická a normativní modalita poznání a myšlení. K. Engliš tak odmítá výlučnou aplikaci ontologické metody na všechna odvětví lidské vědy,²⁷³ tj.

---

²⁷² ENGLIŠ, K., *Malá logika*, Praha, Melantrich, 1947, s. 39-50.

²⁷³ ENGLIŠ, K., *Malá logika*, Praha, Melantrich, 1947, s. 339: „Veliké úspěchy přírodních věd, které se etablovaly (skoro výlučně) v ontologickém způsobu pozorování a pochopení, vedly k tomu, že se tento způsob myšlení začal považovat za jediný oprávněný a ostatní vědy hledaly v něm také svůj úspěch. Ale všechny problémy práva, hospodářství, etiky atd., nebyly v rovině tohoto způsobu pozorování řešitelné.“

univerzální kauzální uvažování užívané přírodními vědami, jež funguje v pojmech příčiny → následku (empiricko-induktivní metoda), a namísto toho považuje za klíčovou metodu pro oblast společenských věd metodu teleologickou pracující v pojmech účel → prostředek (logicko-deduktivní metoda). Ani tato teleologická sféra však není exkluzivní, jelikož je doprovázena sférou normativního myšlení, které se užívá v případech normativních věd (právo, etika) a která pracuje v kategoriích platnost/neplatnost norem. Englišova koncepce vědecké metodologie tak s trochou nadsázky představuje kombinaci metodologie L. von Misesa (a F. A. Hayeka²⁷⁴) a H. Kelsena (resp. přesněji F. Weyra).

Pomocí své trialistické koncepce zapracovává do jednotné teorie přesvědčivě námitky rakušanů proti metodám přírodních věd v ekonomii a příbuzných vědách a zároveň se vyhýbá přílišné aplikaci teleologického přístupu a ponechává normativním vědám vlastní prostor, čímž nevystavuje takto sestavenou ekonomickou analýzu práva kritice kvůli potenciálně zranitelným přirozenoprávním základům.

Lze zde proto objevit náčrt potenciálně slibné tradice, která pouze historickou nepřízní nedošla známosti a upadla do značné míry v zapomnění. Zároveň dochází k potvrzení závěru tohoto oddílu o povaze disciplín na pomezí dvou tradičních vědeckých oborů, tedy že dílčí ekonomické a právní složky metodologie L&E lze různými způsoby kombinovat. V případě Karla Engliše vede kombinace normativní právní teorie a teleologické koncepce ekonomie („hospodářské vědy“) k podstatně méně imperativní a absolutistické teorii, než jakou nabízí jak Chicagská škola ve vztahu k ekonomii, tak Rakouská škola ve vztahu k právu. Hlavní Englišův přínos proto spočívá v trialistické konstrukci

---

Odtud právě v těchto vědách se znova a znova hlásil „methodologický problém“, který vedl k vypracování teleologického a normologického způsobu pozorování, protože jen v teleologickém způsobu myšlení je viditelný řád a pořádek a jen v normologickém způsobu myšlení je viditelná platnost norem a správnost jednání podle nich. Poznatky v rovině tohoto myšlení zjednané nebyly umístitelné v jedné soustavě s poznatky ontologickými, a tak dochází i k rozvětvení vědy o právu a vědy o hospodářství.“

²⁷⁴ Srov. ENGLIŠ, K., *Soustava národního hospodářství*, Praha, Melantrich, 1938, s. 6: „Účelovost a prostředkovost není tedy v předmětech pořádaných, nýbrž v **hlavě pořádatelického člověka**.“ (zvýraznění K. E.) a HAYEK, F. A., *Individualism and Economic Order*, Chicago, University of Chicago Press, 1948, s. 59-60: „Tyto (společenskovědní – pozn. J. H.) pojmy také nejsou pouhými abstrakcemi toho druhu, který užíváme ve všech fyzikálních vědách; dochází zde k abstrakci od veškerých fyzikálních vlastností samotných věcí. Jsou to příklady toho, co se někdy nazývá „teleologickými pojmy,“ tzn. mohou být definovány pouze prostřednictvím určení vztahů mezi třemi atributy: 1. účelem, 2. tím, kdo sleduje onen účel a 3. objektem, který příslušná osoba považuje za vhodný prostředek k dosažení onoho účelu. Pokud chceme, můžeme říci, že tyto **objekty nejsou definovány prostřednictvím jejich „skutečných“ vlastností, ale prostřednictvím názorů, které o nich lidé mají**.“ (zvýraznění J. H.).

vědecké metodologie a přesvědčivém propojení teleologického hospodářského světa ekonomů a normativního světa právníků.

4.5.6 Shrnutí metodologických problémů Rakouské školy při výkladu práva

Nyní je vhodné shrnout hlavní teze tohoto oddílu a dodat několik poznámek na závěr. Hlavním cílem bylo poukázat na základní a velmi podstatné nedostatky teorie práva a metodologie právní vědy v dílech nejvýznamnějších soudobých autorů Rakouské školy. Tito autoři sice nejsou v drtivé většině případů formálním vzděláním právníci, nicméně otázkám práva se ve svých pojednáních o tématech L&E nevyhnuli a nelze proto akceptovat nedostatky a chyby, kterých se dopustili.

Bylo demonstrováno, že počínaje dílem M. N. Rothbarda dochází v Rakouské tradici k rozvoji koncepce práva, resp. právní složky souborného společenskovědního oboru [který je označován vícero pojmy, někdy jako (rozšířená) praxeologie, jindy jako etika svobody, nebo argumentační etika], která staví svoji teorii na základech, jež byly obecné rovině v právním diskurzu opakovaně terčem kritiky, a existuje proto silná pochybnost o jejich udržitelnosti. Nejenže se však Rakouští autoři nijak s touto kritikou nevypořádávají, nýbrž ji v podstatě zcela ignorují a naopak stále zvyšují proklamované ambice své teorie. Za pomyslný vrchol lze pak považovat teorii H. H. Hoppeho, který tvrdí, že překonal Kantovský dualismus bytí a mětí, ačkoliv jeho pojednání vypovídá podle všeho spíše o základním nepochopení podstaty původní kritiky. Konečně oblíbený argument rakušanů o nekonzistenci odlišných názorů je podle autora této práce zcela irelevantní a bezpředmětný, když konzistence sama o sobě není vždy a bez dalšího kvalitou. Jsou to ostatně právě Rakouští autoři, kdo vyčítá ekonomii hlavního proudu aplikaci metod přírodních věd ve sféře ekonomie, ačkoliv na tento kritizovaný přístup lze bez jakýchkoliv problémů nahlížet jako zcela konzistentní přístup k vědecké metodologii, když se univerzálně uplatňuje pouze jedna a jediná vědecká metodologie. Svým imperiálním praxeologickým přístupem k normativním jevům se pak dopouštějí přesně téhož, co sami kritizují u jiných autorů.²⁷⁵

---

²⁷⁵ Se špetkou historické ironie lze připomenout, že na tento jejich přístup velmi přílehavě sedí mezi právníky nechvalně známý výrok amerického ekonomy G. Stiglera (1911–1991), který náleží ke konkurenční Chicagské škole ekonomie, vůči níž se právě Rakouští autoři s oblibou vymezují. [„*Ekonomie je tedy imperiální vědou: agresivně se věnuje klíčovým problémům ve značném množství sousedících společenských oborů, a to aniž by byla zvana.*“] viz STIGLER, G. J., *Economics: The Imperial Science? The Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 86, No., 3 (září 1984), s. 311.

Po kritickém zhodnocení teorie a vysvětlení, proč tato práce považuje tyto teorie za neudržitelné a chybné, bylo navrženo alternativní řešení problému integrace práva a ekonomie do udržitelného systému vědeckého poznání, které čerpá své základy z díla československého národohospodáře a právníka Karla Engliše. Toto řešení překonává kritizované nedostatky právní teorie a metodologie a zároveň umožňuje zachování unikátní ekonomické metodologie Rakouské školy. V jádru spočívá v nahrazení defektní právně teoretické složky aktuální Rakouské teorie pozitivistickou normativní právní teorií v tom duchu, v jakém ji vypracovali H. Kelsen a F. Weyr.

Pro úplnost a intelektuální poctivost je vhodné uvést, že někteří autoři Rakouské školy metodologii normativní školy právní teorie kritizovali a vyhrazovali se vůči ní. Stranou bezobsažné výhrady ze strany M. N. Rothbarda, která byla citována výše, lze nalézt kritické vymezení především v dílech F. A. Hayeka a B. Leoniho. Tito autoři nicméně sami Rothbardovsko-Hoppeovskou koncepci práva nesdílí, a nahlíží na právo z vlastních pozic. V obou případech pak kritizují normativní teorii především kvůli tomu, že umožňuje prostřednictvím institutu neomezeného zákonodárce ustavení utlačitelského právního řádu a destrukci liberálního uspořádání.²⁷⁶ Co se týče formy kritiky, je spravedlivé uvést, že Hayek poskytuje pravděpodobně nejdůslednější a nejpoctivější formulaci, když z jeho textu je zřejmé, že Kelsenovo dílo znal a během svých studií na Vídeňské univerzitě se s ryzí naukou právní bezprostředně setkal.²⁷⁷ Přesto však jeho kritika nevyvrací tezi této práce.

---

²⁷⁶ Viz doslov C. Lottierho v českém vydání Leoniho knihy *Právo a svoboda: „Tento postup, jež Leoni staví proti právnímu pozitivismu normativistů (zvláště Kelsena a Harta), je založen na jednoznačné ideologické volbě. Odpor k normativismu spojuje s odmítnutím socialismu, jež je podle Leoniho projevem špatné morálky a perverzní snahy podřídit společenskou realitu kontrole malého počtu osvícených jedinců. Jakožto liberál se staví proti zvlí umělého zákonodárského procesu, jenž ze své podstaty (vzhledem k tomu, že je pouhým produktem vůle legislativců nutně vede k postupnému omezování prostoru osobní svobody.“* viz LEONI, B., *Právo a svoboda*, Praha, Liberální institut, 2007, s. 285.; Srov. HAYEK, F. A., *Právo, zákonodárství a svoboda*, Praha, Prostor, 2011, s. 245 a násl., zejména pak s. 252: „Právní pozitivismus je v tomto ohledu jednoduše ideologii socialismu – můžeme-li použít jména nejvlivnější a nejváženější formy konstruktivismu, aby zastupovala všechny jeho různé formy – a ideologii všemohoucnosti zákonodárné moci. Je to ideologie zrozená z touhy získat úplnou kontrolu nad společenským řádem a z přesvědčení, že je v naší moci uvědoměle a podle naší libosti určovat každý aspekt tohoto společenského řádu.“

²⁷⁷ Stejně je ale zřejmé, že se nedokázal při její formulaci zcela oprostít od skutečnosti, že H. Kelsen (ale i H. L. A. Hart) byl sociální demokrat starého stříhu (tzn. prosazoval zespolečenštění výrobních faktorů), a tedy usiloval o (byť demokratické) nastolení společenského řádu, který Hayek považoval za nefunkční a nebezpečný pro lidskou civilizaci. Hayekovo rovnítko mezi normativní teorií práva a ekonomickým socialismem však nelze akceptovat. Člověk může být „Misesovský“ ryzí liberál a zároveň „Kelsenovský“ normativista, aniž by se dopouštěl jakékoliv nekonzistence, viz oddíl této práce o trialistické koncepci vědy.

Ačkoliv lze cítit sympatie vůči snaze Leoniho i Hayeka konstruovat teorii práva tak, aby tato fakticky zabránila nástupu utlačujícího režimu, je nutno mít na paměti, co bylo primárním cílem ryzí nauky právní. A to sice konstrukce takové teorie práva, která bude relevantní pro každý právní řád bez ohledu na politický režim, který je skrze tento řád realizován. Tato hodnotová neutralita má nicméně ryze vědecký charakter, rovnost právních řádů z hlediska analytického přístupu normativní teorie neznamená, že jsou tyto řády automaticky rovny i z jiných úhlů pohledu. To ostatně ani normativisté nikdy netvrdili. Pouze odmítli akceptovat, že z pohledu právní teorie despotický právní řád přestává být právním řádem.²⁷⁸ To ale neznamená, že by neexistoval jiný (např. morální) důvod takovému právnímu řádu odeprít poslušnost, naopak striktní oddělení práva a jiných zdrojů motivace lidského chování (např. morálka) umožňuje tento korektiv uplatňovat jasně a zřetelně.²⁷⁹ Tento bod ostatně představuje jádro sporu o tzv. Radbruchovu formuli, přičemž na jejího autora a legendu německé jurisprudence Gustava Radbrucha (1878–1949) odkazuje výslovně i Hayek. Na tomto místě není vhodné ani účelné pojednat podrobně o tomto sporu, který představuje velmi důležitý moment právní teorie a filosofie 20. století reflektující některé zásadní skutečnosti práva jako takového. Pouze se omezíme na konstatování, že existují přesvědčivé argumenty pro závěr, že tato formule byla následnou kritikou překonána, když bylo demonstrováno, že v rozporu s obecným přesvědčením vedla nacistické juristy nikoliv pozitivistická, nýbrž specifická přirozenoprávní teorie práva.²⁸⁰

---

²⁷⁸ Podobného nepochopení se dočkala normativistická kritika katalogů práv a svobod v ústavních dokumentech. Normativisté je nekritizovali proto, že by jim tato práva a svobody nebyly drahé, nýbrž naopak proto, že jejich katalogizace vede k nesprávnému dojmu, že je třeba je z právního hlediska vůbec takto zaručovat. Z normativního pohledu by plně postačovalo neukládat povinnosti, které narušují sféru jednotlivce, kterou tato práva a svobody jinak garantují. To nicméně neznamená, že by byli autoři normativní školy slepí k politickým a výkladovým dopadům těchto katalogů. Viz např. vynikající shrnutí normativistického postoje ve WEYR, F., *Československé právo ústavní*, Praha, Melantrich, 1937, s. 248-249.

²⁷⁹ Viz HART, H. L. A., Positivism and the Separation of Law and Morals, *Harvard Law Review*, (únor 1958), Vol. 71, No. 4, s. 618. [„Myslím, že vůči němu nebude nespravedlivé říci, že v jeho argumentu lze vidět, že spirituální poselství liberalismu, které chce předat právní profesi, vstřebal sám jen napůl. Všechno, co totiž říká, ve skutečnosti závisí na mimořádném přeceňování významu prosté skutečnosti, že pravidlo může být prohlášeno za platné pravidlo práva, jako by snad toto, stane-li se tak, bylo rozhodující pro konečnou morální otázku: „Mělo by se toto pravidlo poslouchat?“ Skutečnou liberální odpovědí na otázku zlověstného použití sloganu „právo je právo“, nebo na rozlišení práva a morálky, je zajisté „Dobře, ale tím se otázka neuzavírá. Právo není morálka; nenechávejte ho ji nahradit.“]

²⁸⁰ Česky např. „Radbruchův mýtus“ v SOBEK, T., *Nemorální právo*, Praha, Ústav státu a práva AV ČR, s. 258-276.

Jinými slovy lze rozumět motivům snahy vystavět teorii práva tak, aby chránila lidskou svobodu. Klíčovou otázkou nicméně zůstává, zda by o něco takového, bez ohledu na hodnotu a šlechtetnost tohoto cíle, měla teorie práva vůbec usilovat.²⁸¹ F. A. Hayek a B. Leoni se domnívali, že ano. Normativisté se domnívali, že nikoliv a ponechávali obhajobu konkrétního společenského zřízení na sféře politiky, nebo jiných vědeckých oborech. Liberálové se proto podle nich musí utkat se svými politickými konkurenty mimo sféru ryzí teorie práva. S tímto normativní postojem se ztotožňuje i autor této práce.

4.6 Aplikace poznatků Rakouské školy na vybranou antimonopolní regulaci

Při pohledu na vyloženou teoretickou bázi školy a to zejména důraz na dynamický a spontánní charakter konkurence, tak není překvapením, že vedou autory školy k radikálnímu závěru spočívajícímu v prosté negaci veškeré antimonopolní legislativy. Tento závěr vychází z teoretických základů, které položil L. Mises a které následně převzali téměř všichni autoři školy. Někteří pak zakomponovali negaci soutěžního práva do negace veškeré (státní) legislativy jako takové. Z autorů, které zmiňuje tato práce, odmítá existenci soutěžního práva např. M. Rothbard,²⁸² D. Armentano²⁸³ nebo J. Huerta de Soto.²⁸⁴

Naopak ke specifickému a odlišnému závěru dochází F. A. Hayek, který mezi Rakouskými autory osamoceně obhajuje určitou minimální koncepci soutěžního práva, která se zakládá na zákazu diskriminace v případě monopolního postavení a nevymahatelnosti kartelových dohod. Zároveň pak pozitivně hodnotí vliv anti-kartelové legislativy poválečné SRN (tj. GWB) na formování podnikatelského prostředí a kritizuje katalog výjimek z obecného zákazu tam obsažený. V jádru mocenské zdůvodnění těchto

---

²⁸¹ Ke stejnému závěru dochází i slavný teoretik L&E, americký soudce R. Posner ve svém kvalitním článku o Hayekově koncepci práva viz POSNER, R., Hayek, Law and Cognition, *NYU Journal of Law and Liberty*, Vol. 1, No. 0, 2005, s. 147-166. Trefně shrnutí argumentu pak poskytuje na str. 154, když uvádí: [„Hayek má pravdu, když říká, že Kelsen učil, že despotické vlády, včetně ‚neomezených diktatur‘ mají právo. Kelsen ale nikdy neřekl, že mají dobré právo, nebo vládu práva (orig. ‚rule of law‘, pozn. J. H.). Hayekův náznak, že Hitlerovi mohlo být zabráněno v nástupu k moci tím, že by despotickým zákonům bylo odepráno označení ‚skutečných zákonů‘, jen ukazuje jeho přehnanou víru v sílu vlivu filosofie na společnost.“].

²⁸² ROTHBARD, M., N., *Ekonomie státních zásahů*, Praha, Liberální institut, 2005, s. 146 a násl.

²⁸³ „Historická zkušenost je přesvědčivá a naše současné fungování úřadů v čele s úřadem na ochranu hospodářské soutěže je smutné a směšné. Je na čase zrušit všechny tyto úřady včetně zákonů, které hlásají nesmysl, že stát je tím, kdo zachrání trh.“ ARMENTANO, D., T., *Proč odstranit protimonopolní zákonodárství*, Praha, 2000, s. 122.

²⁸⁴ DE SOTO, J. H., *Teorie dynamické konkurence*, Praha, CEVRO Institut a Dokořán, 2013, s. 35-36.

návrhů nicméně ukazuje spíše směrem k Freiburské tradici, ke které měl Hayek také blízko. Vzhledem k ojedinělosti jeho koncepce proto bude za typický Rakouský přístup považována převažující negace antimonopolního zákonodárství jako celku.

Jelikož se tato práce zabývá třemi regulačními oblastmi, kterými je právo ČR (OHS), SRN (GWB) a EU (SFEU) a které všechny obsahují kodifikovanou podobu soutěžně právních norem, je zřejmé i bez bližšího rozboru, že samotná existence těchto norem vede k rozporu s doporučeními a návrhy Rakouské školy ve všech třech případech.

5. CHICAGSKÁ ŠKOLA EKONOMIE A JEJÍ PŘÍNOSY PRO PRÁVO HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Druhou z vybraných liberálních škol ekonomie, kterými se tato práce v rámci svého zaměření zabývá, je tzv. Chicagská škola ekonomie. Vývoj této tradice ekonomického myšlení začíná v první polovině 20. století v prostředí Chicagské univerzity, která dala tradici její jméno. Ačkoliv výuka ekonomie na Chicagské univerzitě má delší historii, podobu ekonomii, kterou dnes chápeme pod pojmem Chicagská škola, vtiskli až její pozdější autoři, v čele s průkopníkem v oblasti teorii rizika a nejistoty Frankem H. Knightem (1885–1972) a jeho žáky, z nichž nejvlivnější jsou nositelé Nobelovy ceny za ekonomii Milton Freedman (1912–2006) a George Stigler (1911–1991).

Na rozdíl od Rakouské školy, které se věnovala předchozí kapitola, představuje Chicagská škola jeden z nejvlivnějších směrů ekonomické teorie 20. století a zejména v prostředí USA, ale počínaje 80. lety 20. století i v Evropě je její přední místo široce akceptované. Společně s Keynesiánstvím se jedná o dva hlavní proudy ekonomie, jejichž vliv se neomezuje jen na sféru teorie, nýbrž oba historicky bezprostředně formovaly i podobu praktické hospodářské politiky mnoha zemí. Řada poznatků z dílny Chicagské školy je dnes považována za součást tzv. neoklasické syntézy, na rozdíl od Rakouské školy se tedy nejedná o heterodoxní směr ekonomie, nýbrž o široce akceptovaný a rozšířený přístup k ekonomii, jenž se v hlavních bodech svého učení neodlišuje od ekonomie hlavního proudu, která se dnes učí na univerzitách napříč západním světem.

Podobně jako v předchozí kapitole bude následující výklad započat vymezením pojmu Chicagské školy, následně bude přiblížena metodologie využívaná autory této školy a vyloženo chápání tržních jevů souvisejících s konkurencí a monopolem. Jelikož se jedná o tradici, k níž náleží bezpočet autorů a již proto nelze obsáhnout vyčerpávajícím způsobem, je nutné zvolit autory, kteří mohou sloužit jako modelový příklad Chicagské teorie, resp., jejichž díla slouží jako ilustrace přístupu Chicagské školy k oblasti hospodářské soutěže a její regulace. Těmito autory budou pro účely této práce americký soudce a jeden z nejcitovanějších autorů v oblasti práva vůbec Richard Posner (nar. 1939)

a vlivný americký antitrustový teoretik Robert Bork (1927–2012), který byl taktéž soudcem.

5.1 Metodologie

Podobně jako v předchozích kapitolách, i v této je nejprve nutno upřesnit, co se pro účely této práce rozumí pod pojmem Chicagská škola, jelikož neexistuje jednotná definice a u některých autorů mohou být spory o jejich příslušnost. Z koncepčního hlediska bude tato práce i nadále aplikovat inkluzivní princip, tedy preferovat obecně širší koncepci pojmu, která bude zahrnovat veškeré autory, jejichž metodologie a teorie vykazují znaky typické pro danou školu bez ohledu na případné dílčí aspekty, kterými se mohou lišit.

V konkrétních podmínkách Chicagské školy to pak znamená, že se tato práce bude zabývat pod daným pojmem autory, kteří čerpali z díla F. H. Knighta a navázali na něj. V úhlu pohledu negativního vymezení to naopak znamená, že nebude věnována pozornost autorům působícím na Chicagské univerzitě chronologicky před F. H. Knightem, ani autorům působícím zde paralelně, avšak s odlišnou koncepcí ekonomické vědy [zejména Knightův současník a teoretik mezinárodního obchodu Jacob Viner (1892–1970) a původem polský, socialisticky zaměřený ekonom Oskar Lange (1904–1965), který působil na univerzitě v letech 1938–1946]. Samotnému F. H. Knightovi bude věnován stručný pododdíl v následujícím oddílu pojednávajícím o metodologii Chicagské školy s tím, že pozdější autoři, jejichž vliv je nicméně z historického hlediska dominantní a klíčový, na něj navázali pouze zčásti. Klíčovými osobami v oblasti Chicagské metodologie tak historicky jsou již zmínění Milton Friedman a George Stigler.

Konečně z koncepčního hlediska budou do této tradice zahrnuti i autoři, kteří bývají někdy řazeni do vlastních, novějších směrů ekonomické vědy, avšak přebírají základní metodologický přístup k pojetí ekonomické vědy. Ta platí typicky pro případy Milтона Friedmana (1912–2006), který bývá často řazen do vlastní tradice nazývané *monetarismus* a Richarda Posnera, který jedním ze zakladatelů ekonomické analýzy práva v užším slova smyslu (tzv. *Law & Economics*). Oba tito autoři fakticky působili, či stále působí v prostředí Chicagské univerzity, jejich díla vykazují v základních rysech

stejný metodologický přístup a je možné je chápat spíše jako různé směry vývoje téže tradice, než jako zcela odlišné školy ekonomického myšlení.²⁸⁵

5.2 Pojetí konkurence a její ochrany

Jak bylo uvedeno výše, je vhodné a nezbytné před samotným výkladem konkrétní koncepce regulace hospodářské soutěže přiblížit základní metodologická východiska školy, a to jak na poli ekonomie, tak i na poli práva. To je dáno dualistickým charakterem soutěžního práva, jakožto oboru na pomezí tradičních věd ekonomie a jurisprudence. Výklad tohoto oddílu se proto bude skládat z celkem tří pododdílů, kdy nejprve bude věnována pozornost koncepci metodologie ekonomické vědy v díle Franka H. Knighta, následně bude vyložena klíčová koncepce tzv. pozitivní ekonomie, tj. vědy analogické vědám přírodním, jež tvoří páteř aktuální Chicagské metodologie, a konečně závěrečný pododdíl stručně pojedná o obvykle využívané metodologii právní složky v dílech Chicagských autorů.

5.2.1 Koncepce ekonomické vědy v díle Franka H. Knighta

Obvykle se za zakladatele Chicagské školy považuje osoba Franka H. Knighta a tato práce nebude výjimkou. Tento americký ekonom působil na Chicagské univerzitě v letech 1927–1962 a je znám především jako teoretik v oblasti nejistoty a rizika a dále jako učitel pozdějších věhlasných amerických ekonomů, v neposlední řadě také M. Friedmana a G. Stiglera, nositelů *Ceny Švédské národní banky za rozvoj ekonomické vědy na památku Alfreda Nobela* (obvykle nazývané jako „Nobelova cena za ekonomii“). F. Knight byl nicméně svébytným ekonomem, který se ve svém díle zabýval velmi širokým záběrem otázek, přičemž mnohé jeho příspěvky dnes zůstávají neprávem opomíjeny. Tyto sahají přes etiku konkurence,²⁸⁶ metodologické otázky ekonomické vědy²⁸⁷ až k fundamentálním otázkám společenského řádu.²⁸⁸ Právě Knightovu příspěvku k otázce ekonomické metodologie se stojí za to věnovat blíže, protože představuje zajímavý

---

²⁸⁵ Obdobně koncipuje výklad pojmu školy i R. Holman ve své učebnici. Viz HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, s. 416 a násl.

²⁸⁶ Viz např. KNIGHT, F. H., *The Ethics of Competition*, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. xxxvii, 1923, s. 579-624.

²⁸⁷ Viz např. KNIGHT, F. H., *The Limitations of Scientific Method in Economics*, publikováno v *The Trend of Economics*, Rexford Guy Tugwell (ed.), 1924, s. 229-267.

²⁸⁸ Viz např. KNIGHT, F. H., *Economic Theory and Nationalism*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 277-359.

a odlišný přístup k ekonomii, než na kterém vystavěli ekonomickou vědu jeho pozdější žáci.

Jelikož F. Knight nikdy nepublikoval komplexní učebnici ekonomie (jakými jsou například *Bohatství národů* od A. Smitha, *Principles of Economics* od A. Marshalla nebo *Lidské jednání* od L. von Misesa), je nutno při analýze jeho pojetí ekonomické metodologie vycházet z dílčích pojednání v podobě publikovaných článků zabývajících se danou tematikou. Dvěma takovými klíčovými články jsou pak již výše zmiňovaný *Limitations of Scientific method in Economics* a *Economic Psychology and the Value problem*,²⁸⁹ které dohromady umožňují osvětlení a analýzu některých základních východisek Knightova přístupu k ekonomii.

Fundamentálním východiskem celé Knightovy metodologie je předpoklad (jenž se může jevit ve světle pozdějšího přístupu jeho žáků překvapivý), že společenskovední jevy, včetně těch ekonomických, vyžadují odlišný vědecký přístup než jevy, kterými se zabývají přírodní vědy.²⁹⁰ V případě ekonomie to pak znamená, že ta by vzhledem ke svému předmětu, kterým je zkoumání způsobů, jakým lidé uspokojují své potřeby, neměla vynechávat ani zkoumání těchto potřeb jako takových.²⁹¹ V celku se pak ekonomie dle Knighta sestává z tří dílčích segmentů, a) studia pravidel a okolností vztahu potřeba -> prostředek, b) studia potřeb (hodnot) jako takových a c) studia epistemologie, jelikož otázka vědomostí stojí v centru vědy o lidském jednání.²⁹²

Ve svých pojednáních se F. Knight věnuje především právě prvnímu zmíněnému segmentu. Ani v něm však neprosazuje přísně specifickou metodologii vědeckého bádání, nýbrž obhajuje užívání deduktivní metody ke konstrukci obecných zákonů ekonomie a induktivní metody a statisticky zjištěných dat k užití v konkrétních, přísně vymezených

---

²⁸⁹ KNIGHT, F. H., *Economic Psychology and The Value Problem*, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. xxxix, 1925, s. 372-409.

²⁹⁰ KNIGHT, F. H., *Economic Psychology and the Value Problem*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 91: [„... ekonom ... se nemůže omezovat na pravidla a metody objektivních věd, přeje-li si účastnit se zlepšování společenského života. Interpretace a kontrola lidských událostí volá po něčem více.“].

²⁹¹ [„Avšak studium uspokojování potřeb musí brát v potaz také potřeby samotné a má-li mít co říci k otázkám politiky (policy), musí je brát v potaz kriticky; a tak se dostává do nejbližšího vztahu k těm oborům, které se zabývají kritikou hodnot, tj. k estetice a morálce.“] KNIGHT, F. H., *Economic Psychology and the Value Problem*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 77.

²⁹² KNIGHT, F. H., *Economic Psychology and the Value Problem*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 77.

případech jakožto „aplikované ekonomie.“²⁹³ Z Knightova díla je na první pohled patrné, že je obeznámen s kontinentální tradicí ekonomie, jelikož užívá kontinentální terminologii (deduktivní x induktivní metoda, a priori modalita ekonomických zákonů, atp.) a odkazuje na (obvykle německy píšící) kontinentální autory. Ostatně tento vliv nebyl pouze jednostranný, stejně tak je F. Knight osobou, na kterou naopak odkazují ve svých dílech i kontinentální autoři (např. F. A. Hayek).

Co činí Knightův výklad unikátním, je jeho pragmatismus, otevřenost a ochota přiznat ekonomii zvláštní status, který není přísně „vědecký“ v Popperovském smyslu vědeckého bádání. Podobně jako F. A. Hayek si i on všímá problematičtějšího charakteru dat, se kterými pracuje ekonomie, zejména pak jejich nestálosti a časté absence jasných kritérií jejich třídění do jednotlivých tříd.²⁹⁴ Jako jeden z mála ekonomů se však snažil přiblížit ekonomickou vědu podmínkám skutečného světa tím, že si tato musí osvojit postupy, ale také úlohu a poslání zcela jiných oborů, které nejsou tradičně považovány za vědecké, nýbrž za spíše umělecké.²⁹⁵ Knightův ekonom tak není inženýrem ve smyslu přírodních věd, nýbrž představuje pozorovatele společenských jevů, který postupuje pomocí širší palety metodologických postupů a nevyhýbá se ani otázkám hodnot jednajících lidí.²⁹⁶

---

²⁹³ KNIGHT, F. H., *Limitations of Scientific Method in Economics*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 143: [„Takové množství vzájemně provázaných dat podle všeho volá po kombinaci tří metod jejich zpracování, které musí být logicky přísně rozlišovány. První je ekonomická teorie v zavedeném smyslu, tedy studium obecnějších aspektů ekonomické příčiny a následku, svou povahou převážně deduktivní ... Druhý oddíl neboli aplikovaná ekonomie, by se měl snažit o statistické a induktivní studium skutečných dat v konkrétním čase a místě a míry, do které jsou obecné zákony modifikovány zvláštními a nahodilými okolnostmi nejrůznějšího druhu. Třetím oddílem ekonomie je filosofie dějin na poli ekonomie, neboli to, co se někteří jeho ctitelé rozhodli nazývat „historickou“ a jini „institucionální“ ekonomii; ekonomii, jež studuje „souhrnné změny institucí“.]

²⁹⁴ KNIGHT, F. H., *Economic Psychology and the Value Problem*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 101: [„Upřímná introspekce ukazuje, že účely a prostředky nemohou být popsány ve statických kategoriích užívaných tradiční vědou. Do těchto tříd spadají pouze zčásti a stejně tak si jen zčásti uchovávají svůj charakter v běhu času. ... Ekonomové významně pochybili, když předpokládali, že chování lze zcela obsáhnout objektivními, vědeckými pojmy ...“]

²⁹⁵ KNIGHT, F. H., *Economic Psychology and the Value Problem*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 97: [„Souvislosti pro oblast ekonomie mohou být shrnuty do dvou kategorií, ačkoliv jsou obě úzce provázané. ... Pod první kategorií spadá klíčový bod, totiž že ekonomie je odvětvím estetiky a etiky do větší míry, než odvětvím mechaniky. To samozřejmě implikuje, že estetika a etika nejsou samy o sobě redukovány na ekonomii a jejím prostřednictvím pak na behaviorální mechaniku.“]

²⁹⁶ KNIGHT, F. H., *Limitations of Scientific Method in Economics*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 147: [„Skutečná sociologie a ekonomie musejí být odvětvími literatury stejně jako tradiční vědy. Ve skutečnosti musejí být obojí a obvykle nejsou úspěšné ani v jednom.“]

Z obecného pohledu lze výše uvedené shrnout tak, že Knightova metodologická koncepce ekonomie je otevřeně pluralistická. Navrhuje užívání kombinace různých metod pro různé dílčí segmenty ekonomické vědy a omezuje cíle takto pojaté ekonomické vědy, která neposkytuje přesné kvantitativní předpovědi. Ačkoliv se obsahově jedná o unikátní přístup, z formálního hlediska je pluralistický přístup k ekonomické metodologii podobný i autorům stojícím na počátku jiných škol ekonomie. Tato práce již v předchozích kapitolách demonstrovala na příkladech Alfreda Marshalla a Carla Mengera, že tito autoři akceptovali pluralitu možných metod bádání v ekonomii, zatímco jejich pozdější žáci se v rámci svého bádání vydali po podstatně užší cestě a z metodologického hlediska se stali více či méně radikálními monisty. Stejný osud potkal i tradici Chicagské školy, která se s osobou Milтона Friedmana stala tzv. pozitivní ekonomíí, tedy vědeckým oborem s metodologií oborů přírodních věd, ale také jejich ambicemi.

5.2.2 Milton Friedman a metodologie pozitivní ekonomie

K přelomu ve formulaci metodologie užívané Chicagskou školou dochází s nástupem Knightových žáků na katedru ekonomie. Po období, kdy kromě Knighta působili na katedře i autoři s odlišnými ekonomickými postoji, mezi něž ostatně patřil i vedoucí katedry Oskar Lange, byl roku 1946 do čela katedry jmenován Milton Friedman. Tím začíná období, které trvá kontinuálně prakticky až do současnosti, během něhož se Chicagská škola jasně vyprofilovala jakožto škola ekonomie využívající kvantitativní metody, statisticky získaná data a empirické testování hypotéz. V oblasti normativních doporučení se pak vžila do povědomí jakožto jeden z předních proudů ekonomie obhajující minimum zásahů veřejné moci do tržního procesu, přísnou fiskální politiku a důraz na kontrolu inflace pomocí nástrojů monetární politiky. Z hlediska metodologie stojí za zmínku skutečnost, že ačkoliv Chicagská škola vynaložila značné úsilí a energii na intelektuální souboj s Keynesiánstvím, metodologie obou škol je v základních rysech stejná.²⁹⁷

---

²⁹⁷ V obdobném duchu se vyjádřil i samotný Milton Friedman v rozhovoru pro časopis *Time* v roce 1965: [„V určitém smyslu jsme nyní všichni Keynesiánci; v jiném smyslu už není Keynesiáncem nikdo. Všichni užíváme Keynesiánský jazyk a nástroje; nikdo z nás už neakceptuje prvotní Keynesiánské závěry.“] Viz rubrika *The Economy*, časopis *Time*, 31. prosince 1965. Citace převzata z DOSTALER, G., *Keynes and his battles*, Northampton MA, Edward Elgar, 2007, s. 257.

Nejvlivnější formulaci těchto metodologických myšlenek lze nalézt v eseji *The Methodology of Positive Economics* z roku 1953,²⁹⁸ jehož autorem je právě Milton Friedman a jenž byl publikován ve sbírce Friedmanových esejů s názvem *Essays in Positive Economics*.²⁹⁹ Friedman zde představuje pojetí ekonomie, které se rozchází s učením jeho učitele F. Knighta a blíží se v některých ohledech spíše myšlenkám ekonomů razících matematické pojetí své vědy, přičemž v prostředí USA byl takovou vůdčí osobou v této práci již zmiňovaný neoklasický ekonom Irving Fisher (1867–1947).³⁰⁰ Základní bod divergence představuje již samotná konstrukce ekonomické vědy a její cíle. M. Friedman s odkazem na anglického ekonoma a matematika Johna Neville Keynesa (1852–1949), otce pozdějšího velikána ekonomie J. M. Keynesa (1883–1946), prosazuje rozdělení ekonomie na pozitivní a normativní, kdy pozitivní ekonomie je vědou v tradičním smyslu, hodnotově neutrální, objektivní exaktní, naproti ekonomii normativní, která zahrnuje konkrétní hodnotovou pozici a směřuje k určitému cíli.³⁰¹ Ve svém výkladu užívá jurisprudenci známé dichotomie „býtí“ a „mětí“, kdy pozitivní ekonomie usiluje o vědeckou analýzu toho, co jest, zatímco normativní ekonomie se zabývá tím, co býtí má. Zároveň však z jeho výkladu implicitně vyplývá, že pouze pozitivní ekonomie představuje vědeckou disciplínu v tradičním smyslu a normativní ekonomie se blíží spíše politické polemice.³⁰² Alternativně lze přeformulovat tento závěr tak, že normativní ekonomie připouští tzv. racionální nesouhlas ohledně svých závěrů, zatímco pozitivní ekonomie nikoliv a vždy předpokládá pouze jedinou správnou odpověď na danou otázku. Taková pozice je ve výrazném kontrastu s pojetím ekonomické vědy jeho učitele F. Knighta, který chápal problematiku hodnotových soudů jako integrální

---

²⁹⁸ Tato práce bude nadále využívat českého překladu tohoto eseje vydaného Liberálním institutem v roce 1997. Viz FRIEDMAN M., *Metodologie pozitivní ekonomie*, Praha, GRADA publishing a Liberální institut, 1997, 19 s.

²⁹⁹ FRIEDMAN, M., *Essays in Positive Economics*, Chicago, Chicago University Press, 1953, 328 s.

³⁰⁰ Jedním z témat, kde lze sledovat vliv Irvinga Fishera na dílo Milтона Friedmana je tzv. kvantitativní teorie peněz, kterou oba autoři principiálně zastávali. Komplexněji o vlivu Irvinga Fishera na dílo Milтона Friedmana pojednávají např. Michael D. Bordo a Hugh Rockoff v článku BORDO, M. D., ROCKOFF, H., *The Influence of Irving Fisher on Milton Friedman's Monetary Economics*, NBER Working paper series, Working paper 17267, Cambridge MA, National Bureau of Economic Research, August 2011, 56 s.

³⁰¹ FRIEDMAN M., *Metodologie pozitivní ekonomie*, Praha, GRADA publishing a Liberální institut, 1997, s. 3.

³⁰² FRIEDMAN M., *Metodologie pozitivní ekonomie*, Praha, GRADA publishing a Liberální institut, 1997, s. 4: „Normativní ekonomie a umění ekonomie nemohou být na druhé straně nezávislé na pozitivní ekonomii. ... Mezi hospodářskopolitickými závěry a závěry pozitivní ekonomie není samozřejmě relace jedna ku jedné; kdyby byla, neexistovala by žádná oddělená normativní věda. Dva jednotlivci se mohou shodnout o důsledcích určitého legislativního aktu. Jeden je může považovat za převážně žádoucí a proto onen akt podporovat; druhý za nežádoucí a proto ho odmítat.“

součást ekonomické vědy obecně a roli metod přírodních věd v ekonomii naopak jako velmi omezenou, jak bylo ostatně vyloženo výše.

Ve sféře pozitivní ekonomie pak panují dle M. Friedmana v zásadě stejné poměry jako v prostředí přírodních věd,³⁰³ případné odlišnosti jsou pouze otázkou míry, nikoliv principu. To souvisí především s otázkou role experimentu ve společenských vědách. Zatímco některé směry ekonomie experiment v ekonomii odmítají pro odlišnou povahu dat společenských věd, specifické postavení pozorovatele (člověka) jakožto součásti systému, případně příliš vysokému množství působících vlivů, M. Friedman nesouhlasí s tím, že by byla situace ve společenských vědách zásadně odlišná od věd přírodních. Naopak vyzdvihuje skutečnost, že ty v rámci svých teorií a experimentů také záměrně ignorují některé dílčí vlivy, aby dosáhly větší přehlednosti a použitelnosti svých teorií.³⁰⁴

M. Friedman se také vypořádává s problematikou realističnosti předpokladů, které ekonomická analýza z důvodu zjednodušení svých modelů nutně potřebuje, má-li fungovat dle výše uvedeného vzorce. Problematika implicitních předpokladů v ekonomické analýze byla a (stále) je dlouhodobým předmětem sporu mezi různými školami ekonomického myšlení. M. Friedman se však zcela vyhýbá přezkumu realističnosti řady obvyklých předpokladů (maximalizace zisku aktérů, dokonalá informovanost, atp.) a zcela otevřeně staví roli předpokladů ekonomické analýzy ryze instrumentálně – předpoklady, které umožňují zjednodušení analýzy, tak musí být v první řadě užitečné, přičemž jejich realističnost není klíčovým kritériem.³⁰⁵ Tento na první pohled možná poněkud zarážející přístup obhajuje v souladu se svou celkovou koncepcí ekonomické vědy s odkazem na metodologii věd přírodních. Fyzikální modely také pro zjednodušení mnohdy výslovně negují některé dílčí vlivy, aby dosáhly prakticky uchopitelných a

---

³⁰³ „Zkráceně pozitivní ekonomie je, nebo může být, „objektivní“ vědou přesně v tom samém smyslu, jako kterákoliv z věd fyzikálních.“ Viz FRIEDMAN M., *Metodologie pozitivní ekonomie*, Praha, GRADA publishing a Liberální institut, 1997, s. 3.

³⁰⁴ FRIEDMAN M., *Metodologie pozitivní ekonomie*, Praha, GRADA publishing a Liberální institut, 1997, s. 7: „Neschopnost provádět tzv. ‚řízené experimenty‘ neodráží, z mého pohledu, základní rozdíl mezi sociálními a fyzikálními vědami, jednak protože to není zvláštnost věd sociálních – což dosvědčuje astronomie – a jednak protože odlišnost mezi řízeným experimentem a neřízenou zkušeností je přinejlepším jen odlišností ve stupni. Žádný experiment nemůže být úplně řízen a každá zkušenost je částečně řízena v tom smyslu, že některé rušivé vlivy jsou během ní poměrně stále.“

³⁰⁵ FRIEDMAN M., *Metodologie pozitivní ekonomie*, Praha, GRADA publishing a Liberální institut, 1997, s. 9: „Abych vyložil tento bod méně paradoxně, relevantní otázkou, kterou si je třeba položit o „předpokladech teorie, není, zda jsou popisně „realistické“, neboť to nejsou nikdy, ale zda jsou dostatečně dobrými přiblíženími pro daný účel. A tato otázka může být zodpovězena pouze pohledem na to, zda teorie funguje, což znamená, zda poskytuje dostatečně přesné předpovědi.“

přínosných modelů. Tyto modely neslouží pro věrný popis reality, nýbrž pro tvorbu spolehlivých předpovědí, jak budou dílčí jevy skutečného světa fungovat.

Dnes, po necelých sedmdesáti letech po publikaci původního, překvapivě stručného eseje, může být někdy snadné přehlédnout, jak zásadní měl vliv. Nejenže dodnes tvoří základní stavební kámen metodologie Chicagské školy v oblasti ekonomie, nýbrž řada jeho závěru se postupně vžila i v širší ekonomii hlavního proudu. M. Friedman vzal do té doby pouze mlčky či neochotně akceptované aspekty ekonomické vědy a postavil je do středu své nové pozitivní ekonomie. Namísto hledání místa ekonomie na pomezí věd přírodních a společenských, o které usiloval jeho učitel F. Knight, a zkoumání limitů vědy, které z této její specifické povahy vyplývají, otevřeně vystavěl ekonomii stejným způsobem jako vědy přírodní. A to včetně užívání matematického jazyka a důrazu na empirický prvek analýzy. Namísto debaty a rozboru realističnosti předpokladů ekonomické analýzy zcela otevřeně akceptoval jejich nerealističnost, pakliže slouží k dosažení užitečných a funkčních modelů. K této koncepci lze mít zcela jistě řadu výhrad, avšak nelze ji upřít jistou míru přehlednosti a elegance vyplývající z její principiální jednoduchosti.

Samozřejmě nelze říci, že by ekonomická vědecká obec jako jeden muž do posledního autora akceptovala všechny uvedené závěry. Dodnes existují školy ekonomického myšlení, které se vůči nim více či méně radikálně staví do opozice a do různé míry metodologii pozitivní ekonomie odmítají, viz např. Rakouská škola nebo různé proudy behaviorální ekonomie. Většina ekonomů, a to především v rámci hlavního proudu, nicméně tento model své vědy akceptovala a v rámci daného metodologického rámce přešla k bádání nad konkrétními problémy s tím, že otázka metodologie je v zásadě vyřešena. Pravděpodobně nejpřesvědčivějším důkazem významu a vlivu eseje *Metodologie pozitivní ekonomie* je tak prostá skutečnost, že ke dnešnímu dni, tedy po téměř sedmdesáti letech, nedošlo k publikaci jiného, svým významem srovnatelného pojednání o metodologii ekonomie.

5.2.3 Metodologie právní složky v L&E u autorů Chicagské školy

Na závěr tohoto oddílu se bude vhodné stručně zmínit o metodologii právní složky oborů spadajících do ekonomické analýzy práva v pojetí Chicagské školy. Na rozdíl od případu Rakouské školy ekonomie, jejíž specifická společenskovední metodologie se

promítla i sféry jurisprudence (alespoň u pozdějších autorů školy), Chicagská škola ekonomie ve své koncepci L&E žádnou specifickou metodologii práva nerozvíjí. To se může jevit na první pohled paradoxní, jelikož přední autoři této tradice jsou vzděláním právníci a dosáhli ve světě jurisprudence značného věhlasu společně s mnoha profesními úspěchy. Bez přehánění lze říci, že minimálně v prostředí USA platí, že žádné jiné ucelené myšlenkové ekonomické tradici se nedostalo takového vlivu v podobě řady věhlasných soudců, kteří uváděli postuláty teorie v judikатурní život bezprostředně během vlastního funkčního období.

Tato samotná skutečnost nicméně zároveň vytváří protichůdnou tendenci k potenciální revoluci v oblasti jurisprudence. Je-li soudce zároveň vědeckým badatelem v oblasti L&E, bude mu pravděpodobně bližší pragmatický přístup usilující o aplikaci nejnovějších poznatků získaných v ekonomické složce L&E, než revoluční a radikální pokus o reformu celého chápání práva vůbec, jaký lze nalézt například u mnoha soudobých autorů Rakouské školy. Konečně stejně tak povede k opatrnějšímu přístupu i důvěrnější znalost klíčových otázek jurisprudence, jejich hloubky a obtíží, které je nutno při hledání odpovědí na tyto otázky překonat.

Pro Chicagské autory je tak typická implicitní akceptace běžné mainstreamové právní metodologie. Pro zjednodušení bude pro účely této práce pracováno s tím, že tato metodologie vykazuje v principu dominantní znaky tzv. právního pozitivismu. Toto zjednodušení odráží primárně jejich postoj, kdy autoři Chicagské tradice pracují s právem tak, že se jedná o vědomý lidský výtvar, který lze měnit, ať již činností zákonodárce, či judikатурní praxí soudů. Samotný obsah práva je pak hodnocen podle toho, zda jeho obsah odpovídá zjištěním ekonomické části vědy, včetně případných návrhů na reformu právní úpravy. Jak lze vidět v předchozí kapitole této práce, jiné ekonomické školy mohou volit přísně přirozenoprávní koncepci právní vědy, kdy celkové závěry odrážejí vlivy obou složek, přirozenoprávní i ekonomické.

Právní složku Chicagského pojetí L&E lze proto označit jako hodnotově neutrální, jurisprudence slouží v dané koncepci k objasnění toho, co je právo a jakým způsobem funguje jeho systém a realizace. Obsah právních norem je pak navrhován zpravidla s přihlédnutím k závěrům ekonomické analýzy. Tento postoj v obecném diskurzu nebudí velké kontroverze a není obvykle předmětem kritiky, na rozdíl od

samotných ekonomických závěrů školy a na ně navazujících návrhů praktické reformy. Pravděpodobně nejprehlednější shrnutí lze nalézt u zakladatele Chicagské školy L&E a zároveň soudce Chicagského odvolacího soudu, Richarda Posnera v jeho díle *Law, Pragmatism and Democracy*,³⁰⁶ a to v sedmé kapitole s přílehlavým názvem *Kelsen versus Hayek: Pragmatism, Economics and Democracy*.³⁰⁷ R. Posner zde na příkladech právní teorie Hanse Kelsena a Friedricha Hayeka přehledně demonstuje, že obsahově neutrální, principiálně pozitivistická právní teorie představuje přirozený protějšek ekonomické složky v rámci oboru L&E, jelikož umožňuje reflexi poznatků zjištěných ekonomickou vědou obecně. Naproti tomu F. Hayek, ačkoliv byl profesně v první řadě ekonomem, limituje možnou reflexi ekonomických poznatků do právní praxe složitější konceptí práva, která se opírá o silnou roli zvykového práva v celém systému.³⁰⁸

Stanovisko autora této práce, který při kritickém rozboru právní teorie Rakouské školy ekonomické analýzy práva došel k podobnému závěru, lze nalézt v závěrečném oddílu předchozí kapitoly.

Závěrem tohoto stručného pododdílu je pak vhodné dodat několik poznámek. Směřování pozornosti téměř výhradně na ekonomickou část L&E vedlo v minulosti u některých autorů Chicagské školy k jevu, který bývá nazýván ekonomický imperialismus.³⁰⁹ V obecné rovině se tímto pojmem má obvykle na mysli pronikání metod a závěrů vědecké ekonomie do jiných vědeckých oborů, právo nevyjímaje, přičemž tento trend zahájili právě autoři Chicagské školy, zejména pak průkopník aplikace ekonomie na oblast kriminality a rodiny, Chicagský ekonom Gary Becker (1930–2014). Pojem ekonomického imperialismu pak udělil tomuto jevu jiný věhlasný Chicagský ekonom a nositel Nobelovy ceny za ekonomii v roce 1982, George Stigler (1911–1991). V takovém pojetí by se pravděpodobně nejednalo o příliš kontroverzní

---

³⁰⁶ POSNER, R., *Law, Pragmatism and Democracy*, Cambridge MA, Harvard University Press, 2003.

³⁰⁷ Kniha jako celek pak poskytuje unikátní a hodnotný příspěvek k multidisciplinárním otázkám práva, ekonomie a státovědy. V neposlední řadě pak umožňuje sledovat myšlenkový postup soudce a jeho chápání ryze teoretických úvah a problémů při jejich následném odrazu v soudní praxi.

³⁰⁸ [„Učinil jsem brzy překvapivý objev, a to sice že Kelsenova filosofie práva otevírá prostor pro ekonomickou analýzu, a zejména pak pro využití ekonomie při soudcovském rozhodování mnoha kauz, zatímco však Hayekova filosofie práva tento prostor uzavírá a zapovídá soudcům, aby vůbec s ekonomikou měli co do činění.“] Viz POSNER, R., *Law, Pragmatism and Democracy*, Cambridge MA, Harvard University Press, 2003, s. 251.

³⁰⁹ V českojazyčném diskurzu se lze s tímto pojmem setkat např. v již několikrát citované učebnici R. Holmana, která zaujímá na tuzemských ekonomických vysokých školách přední postavení. Viz HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, s. 419.

záležitost, alespoň do té míry, do jaké by sloužil tento jev k obohacení všech dotčených oborů. G. Stigler sám ve svém článku *Economics: The Imperial Science?* uvádí řadu případů, kdy ekonomie postupně překračovala své dosavadní hranice s ostatními společenskovědními obory a věc shrnuje takto: [„*Ekonomie tedy je imperiální vědou: agresivně se věnuje řešení ústředních problémů ve značném počtu sousedících společenských oborů, a to bez jakéhokoliv pozvání.*“].³¹⁰

Nezřídka však bývá, a to pravděpodobně do určité míry i vinou zvoleného slovníku, chápána tato tendence jako svého druhu invazivní vstup ekonomie do jiných vědeckých oborů s cílem nahradit buďto jejich metodologii svou vlastní, nebo snad přímo nahradit dané obory jako celek. Takový přístup je nutné odmítnout a zdůraznit, že autoři, kterým tato kapitola věnuje ústřední místo, jej nijak nerazí. V recentním americkém diskurzu týkajícím se L&E lze naopak sledovat tendenci výslovně opačnou, kdy je naopak kladen důraz na vzájemné ovlivňování ekonomie a sousedních oborů pomocí multidisciplinárních oblastí, jakou je i ekonomická analýza práva.³¹¹

5.3 Pojetí konkurence, monopolu jevů souvisejících v teorii

Chicagské školy

Základy teoretické koncepce konkurence a monopolu, kterou lze nalézt v dílech autorů Chicagské školy, jsou převzaty od neoklasických autorů Cambridžské tradice, zejména pak Alfreda Marshalla (viz kapitola č. 3 této práce) a navazují na ně.³¹² To platí především pro vymezení základních podmínek jevu konkurence, monopolu a jevů souvisejících. V neposlední řadě to pak platí i pro grafické vyobrazení těchto jevů pomocí křivek.

V souladu s metodologickou koncepcí Chicagské školy, která byla vyložena v přechodném oddíle této kapitoly, pak analýza operuje primárně s ryzími stavy, které slouží jako nástroj pro dosažení porozumění ekonomické reality a schopnosti předvídat její

---

³¹⁰ STIGLER, G., *Economics: The Imperial Science?* *The Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 86, No. 3 (Sep., 1984), s. 311.

³¹¹ Např. esej *Of Law and Economics and Economic Analysis of Law: The Role of The Lawyer* od slavného profesora Yale Law School a soudce odvolacího soudu USA Guida Calabresiho (nar. 1932) publikovaný v jeho sbírce esejů nazvané *The Future of Law and Economics*. Viz CALABRESI, G., *The Future of Law and Economics, Essays in Reform and Recollection*, New Haven, Yale University Press, 2016, s. 1 a násl.

³¹² Např. FRIEDMAN, M., *The Marshallian Demand Curve*, *Journal of Political Economy*, Vol. 57, No. 6 (Dec., 1949), s. 463-495.

vývoj. Tyto ryzí situace jsou nicméně pouze abstrakce, které se v realitě objevují pouze zřídkakdy, pakliže vůbec. V případě konkurence, monopolu a souvisejících jevů to pak znamená analýzu v pojmech dokonalé konkurence (perfect / pure competition) a dokonalého monopolu (pure monopoly). Zároveň pak (na rozdíl od např. Rakouské školy vyložené v kapitole č. 4 této práce) se analýza pohybuje primárně ve statické rovině a tradičních ekonomických pojmech ceny statku a výstupního množství.

Ačkoliv má abstrakce ve formě analýzy ryzích stavů řadu předností, zejména přehlednost a jednoznačnost modelu a jeho závěrů, do značné míry původní problém a otázku vztahu „reality versus teorie“ pouze odsouvá o krok dále. To je ilustrováno například na odmítnutí modelu monopolistické konkurence vypracovaného E. Chamberlinem (viz kapitola č. 3 této práce) právě na základě přílišné „realističnosti“ teorie a její snížené prediktivní schopnosti. Zároveň však platí, že má-li být obecná teorie v konkrétních případech k něčemu platná, prakticky vždy vyžaduje přijetí dodatečných předpokladů týkajících se reálné situace. Ve finále se tak analytik stejně nevyhne otázce realističnosti předpokladů teorie, bez ohledu na to, zda jsou inkorporovány do samotné teorie (E. Chamberlin) nebo je třeba je doplnit při dílčí analýze (Chicagští autoři).³¹³

5.3.1 Chicagské pojetí konkurence

Jak bylo výše poznamenáno, Chicagské pojetí konkurence a souvisejících jevů čerpá do značné míry z neoklasického základu. Zřetelné je to i na pojetí konkurence, které zřetelně odráží chápání a předpoklady stavu, který analýza označuje jako konkurenční. Jako konkurenční se tedy považuje takový stav hospodářského odvětví, který splňuje následující předpoklady:

- A. Každá ekonomická jednotka je natolik malá, že její vliv na celkovou cenu statku je zanedbatelný.
- B. Vstupu aktérů a zdrojů do odvětví nebrání žádné soukromoprávní ani veřejnoprávní překážky, zejména pak cenová regulace, ať již na nákladové nebo na příjmové straně.

---

³¹³ Podrobněji viz kvalitní článek Louise Dowa a Lewise Abernathyho: DOW, L. A., ABERNATHY, L. M., The Chicago School on Economic Methodology and Monopolistic Competition, *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 22, No. 2 (Apr., 1963), s. 235-249.

C. Dokonalá, nebo alespoň podstatná informovanost aktérů trhu, minimálně pak podnikatelů.

Tato kritéria se objevují v drobných formulačních obměnách opakovaně v dílech, která jsou považována za nejvlivnější, jmenovitě pak nejznáměji u F. Knighta,³¹⁴ G. Stiglera³¹⁵ a M. Friedmana.³¹⁶ Zejména Stiglerova *The Theory of Price* měla zásadní vliv na formulaci teorie ceny (konkurenční i monopolní) v celé tradici Chicagské školy. Již na první pohled je zřejmé, že koncepčně se taková chápání konkurence do značné míry shoduje s definicí dokonalé konkurence, kterou lze nalézt např. u J. Robinsonové (viz kapitola č. 3 této práce)

Pakliže jsou tedy splněny shora uvedené předpoklady, považuje se dané odvětví za konkurenční a cena daného statku bude reflektovat optimální stav, tj. výsledek střetu nabídky a poptávky. V takové situaci dochází k maximalizaci užitku jednotlivých tržních aktérů a zároveň i celkového společenského užitku, nikoliv pouze užitku dílčích aktérů. Klíčovým momentem analýzy je pak fakt, že nabízející nemají kontrolu nad cenou statku. Výsledná cena reflektuje optimální stav, kdy minimalizace nákladů vede k nastolení pro spotřebitele nejvýhodnější ceny, kterou nemůže jednotlivý nabízející svévolně zvýšit. Pakliže by tak učinil, díky značnému počtu konkurentů a dokonalé elasticitě poptávky (výrobky jednotlivých nabízejících jsou dokonalými substituty) by spotřebitelé jednoduše odebrali statek od jiných nabízejících za původní (nižší) cenu a daný nabízející by za zvýšenou jednoduše neprodal žádný kus svého statku.

Předností tohoto stavu je z pohledu Chicagské školy minimalizace ceny, kterou spotřebitel platí za daný statek, a tím tedy i maximalizace jeho užitku. V tomto modelu tak dochází k určení ceny statku interakcí vysokého počtu tržních aktérů a výsledek je nastolen neosobním působením tržních sil. Na rozdíl od monopolistické konkurence E. Chamberlina zde nabízející nemá reálně možnost ovlivnit podobu poptávkové křivky a zároveň na rozdíl od dynamického pojetí konkurence Rakouské školy konkurence

---

³¹⁴ KNIGHT, F. H., *The Ethics of Competition*, publikováno v *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, s. 49-51.

³¹⁵ STIGLER, G., *The Theory of Price*, revised ed., New York, The MacMillan Company, 1952, s. 12-14.

³¹⁶ FRIEDMAN, M., *Kapitalismus a svoboda*, Praha, Liberální institut, 1993, s. 108.

představuje výsledný stav, nikoliv prostředek k získání příslušných informací (ty mají tržní aktéři definičně od počátku).

5.3.2 Chicagské pojetí monopolu

V kontrastu ke konkurenčnímu stavu pak stojí stav monopolu. Chicagská škola využívá modelové situace „ryzího“ charakteru, monopolem je proto stav, kdy v kontrastu ke konkurenčnímu uspořádání nabízející může měnit cenu statku na trhu díky svému vlivu na celkovou nabídku statku. Takové pojetí lze opět nalézt u nejnvlivnějších autorů tradice.³¹⁷ Výstižnou definici, která reflektuje podstatu i následek, pak poskytuje R. Posner: [„*Monopolista je prodávající (či skupina prodávajících jednajících jako jediný prodávající), který může měnit cenu, za jakou se bude na trhu prodávat jeho produkt tím, že mění prodávané množství.*“].³¹⁸

Podstatou monopolu v chápání Chicagské školy je tak kontrola ceny daného statku prostřednictvím kontroly nad nabízeným množstvím statku. Jinými slovy zde (alespoň do významné míry) dochází k obrácení tradičního paradigmatu tržního systému, kdy cenu, za kterou nabízející udává svůj statek na trh, neurčuje tržní interakce mnoha jednajících, nýbrž dochází k obrácení kauzality a ve finále je to právě (jediný) nabízející, kdo určuje cenu, za kterou se statek na trhu bude prodávat, a to potenciálně bez ohledu na to, jaká by byla optimální úroveň ceny v konkurenční rovnováze.

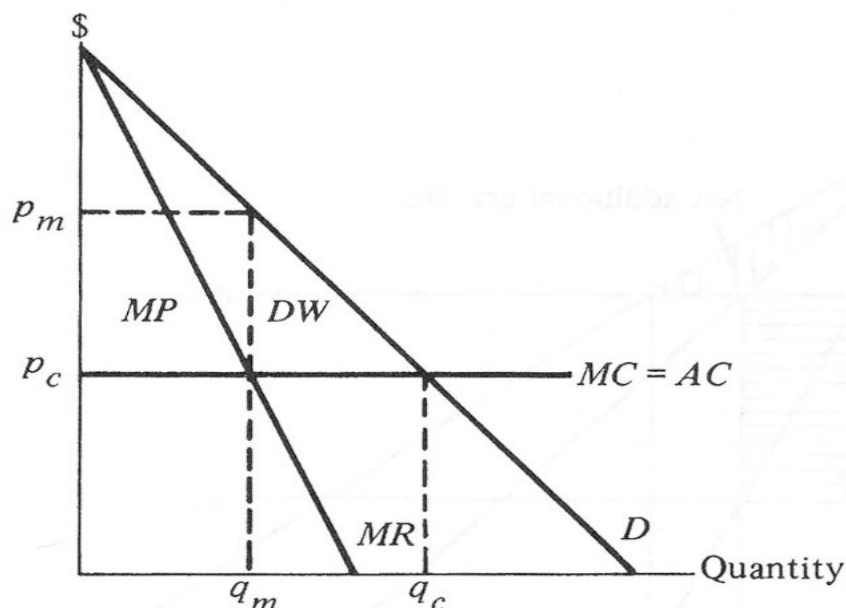
Pro ilustraci jevu a to včetně potenciálních následků se často užívá následující grafické vyobrazení:

---

³¹⁷ Srov. STIGLER, G., *The Theory of Price*, revised ed., New York, The MacMillan Company, 1952, s. 206: [„*To nás vede k definici monopolu jakožto jediného prodávajícího takového statku, který nemá vysoce elastickou poptávku.*“]; nebo FRIEDMAN, M., *Kapitalismus a svoboda*, Praha, Liberální institut, 1993, s. 108: „*Monopol existuje tehdy, když má konkrétní jednotlivec nebo podnik tak dostatečnou kontrolu nad konkrétním výrobkem či službou, aby v podstatné míře určoval podmínky, za kterých k nim mají mít ostatní přístup.*“

³¹⁸ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 9.

Graf č. 2 – Grafické vyobrazení monopolu³¹⁹

Vysvětlivky: P_m = monopolní cena, P_c = konkurenční cena, MP = monopolní zisk, DW = náklady mrtvé váhy, Q_m = monopolní množství produktu, Q_c = konkurenční množství produktu, MR = mezní výnos, MC = mezní náklady, AC = průměrné náklady

Z uvedeného grafu je zřejmé, že společně se snížením nabízeného množství za konkurence (Q_c) na množství monopolní (Q_m) dochází ke zvýšení ceny z konkurenční úrovně (P_c) na úroveň monopolní (P_m). To má za následek několik skutečností. Za prvé z pohledu spotřebitele dochází ke zdražení statku a následkem toho k omezení uspokojené poptávky. Spotřebitelé, pro které se statek stal příliš drahým, svou poptávku po něm nemohou uspokojit, ačkoliv za konkurenční úrovně by mohli.

Za druhé z pohledu monopolisty dochází ke zvýšení čistého výnosu z prodeje statku, jelikož sice množství uvedené na trh pokleslo, ale jeho cena se zvýšila natolik, že je výsledný stav pro monopolistu výhodnější. To je umožněno neelastickou povahou poptávky a absencí konkurujících nabízejících, kteří by cenu opět stlačili zpět na konkurenční hladinu.

³¹⁹ Tento konkrétní graf byl převzat z POSNER, R., *Economic Analysis of Law*, 7th edition, New York, Aspen Publishers, 2007, s. 285. Obdobné vyobrazení je nicméně standardem v soudobé ekonomii a lze se s ním setkat v prakticky každé učebnici ekonomie. Mimo jiné se s ním lze setkat i u R. Borka, viz BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, s. 107.

Konečně za třetí z pohledu společenského užitku dochází ke dvěma změnám. Jednak se mění objem tzv. spotřebitelského přebytku, tedy rozdílu mezi součtem všech maximálních potenciálních cen, které jsou kupující ochotni zaplatit a součtem cen, které skutečně zaplatí. Tento přebytek se zmenšuje z objemu vyobrazeného na grafu pomocí trojúhelníku $PcQc\$$ na menší trojúhelník $PmQm\$$. Tento rozdíl je vyjádřen jako součást plochy MP a DW . Nejedná se však v celé výši o transfer směrem od spotřebitele k výrobcí. K tomu dochází pouze ve výši vymezené na grafu oblastí MP , kdy tento dílčí transfer lze za současného přijetí postulátu o rovnosti významu užitku různých aktérů trhu považovat za neutrální z hlediska společenského užitku. R. Posner nicméně prezentuje i alternativní pohled na věc. Pakliže totiž naopak přijmeme do modelu předpoklad klesajícího mezního užitku i pro peníze (a jejich substituty), pak za standardní situace, kdy je průměrný výrobce movitější, než průměrný spotřebitel, je i samotný tento transfer (vyjádřený jako MP) společensky neefektivní.³²⁰

Druhou a klíčovou změnou je nicméně povaha oblastí označené DW . Tato část užitku, která původně představovala součást přebytku spotřebitele, totiž na výrobce nepřechází a představuje z pohledu společenského užitku čistou ztrátu. Ekonomická teorie ji označuje jako *deadweight loss*, česky pak náklady mrtvé váhy. Obecně lze shrnout, že vyjadřuje ztrátu vzniklou tím, že spotřebitelé, kteří byli vyloučeni zvýšením ceny, začali poptávat substituty monopolizovaného statku, které jsou nicméně nákladnější na výrobu a/nebo uspokojují jejich potřeby do nižší míry. Celkový výsledek je proto suboptimální.

Z pohledu Chicagských autorů je právě existence nákladů mrtvé váhy tím, co bývá obvykle označováno jako zásadní průvodní negativní jev monopolu. Ačkoliv se lze setkat i s dodatečnými argumenty v neprospěch monopolu, zejména dopadem existence monopolu v odvětví na inovace a zvýšenou možnost cenové diskriminace spotřebitelů, tyto následky jsou hůře kvantifikovatelné a prokazatelné. Náklady mrtvé váhy naproti

---

³²⁰ [„Jsou-li spotřebitelé v průměru chudší, než výrobci (přesněji řečeno vlastníci výrobců), a je-li proto z důvodu klesajícího mezního užitku z příjmu jeden dolar hodnotnější pro průměrného spotřebitele než pro průměrného výrobce, pak sníží monopol celkový užitek i v případě, že nemá žádný vliv na výstupní množství a tudíž ani žádné náklady mrtvé váhy.“] POSNER, R., *Economic Analysis of Law*, 7th edition, New York, Aspen Publishers, 2007, s. 285.

tomu představují jasně vymezený koncept, který vysvětluje, proč je existence monopolu z hlediska společenského užitku ztrátová.

5.3.3 Chicagské pojetí jevů související s konkurencí a monopolem (koluze, oligopol)

Za jevy související s konkurencí a monopolem se pro účely této práce považují především koluzní soutěžní praktiky a oligopol. Koluzními soutěžními praktikami se mají na mysli koordinací aktivity mezi různými soutěžiteli, které směřují k narušení soutěže, zejména tedy nejruznější podoby kartelů a obdobných sdružení soutěžitelů. Pro úplnost je také vhodné uvést, že se nejedná o vzájemně vylučující pojmy, soutěžitelé na oligopolním trhu mohou nad rámec vlastního oligopolního postavení jednat koluzivně za účelem vyloučení zbytkové konkurence. Dokonce tak mohou činit i s menšími obtížemi, než soutěžitelé na trhu konkurenčním, jelikož transakční náklady na sjednání, uzavření a kontrolu dodržování standardních nástrojů koluze (kartelová dohoda, zřízení společných orgánů sloužících koordinaci, atp.) jsou zásadně nižší díky nižšímu počtu účastníků.

5.3.3.1 Koluzní praktiky – kartely, sdružení výrobců (nabízejících)

V případě koluzních praktik platí, že z pohledu ekonomické teorie se jedná z hlediska následků na tvorbu ceny v principu o totožnou situaci jako u monopolu. Cílem těchto praktik tak je zajištění vyšších výnosů účastníků prostřednictvím manipulace s nabízeným množstvím. Kartel a sdružení soutěžitelů fungují navenek ve své podstatě jako jediný monopolista. Odlišností je vnitřní organizační struktura, protože zde namísto unitárního systému vlastního monopolisty funguje podstatně složitější a méně stabilní systém interakce většího počtu jednotlivých soutěžitelů, z nichž každý sleduje i v rámci kartelu primárně vlastní zájem. Zejména tvorba rozhodnutí je tak z pohledu jak právní, tak ekonomické teorie diametrálně odlišná od jediného monopolisty, bez ohledu na to, že tato rozhodnutí by měla vést k obdobnému výsledku.

Ze shora uvedených důvodů se tak ekonomická analýza koluzních praktik soustředí primárně na jejich vnitřní stránku – jak vznikají, fungují a které praktiky konkrétně volí k dosažení svých cílů – spíše než na cílovou ekonomickou situaci, která je zásadně vyjádřitelná pomocí běžného instrumentária analýzy monopolu.³²¹ Na následcích

---

³²¹ Viz např. výklad R. Posnera, který systematicky vysvětluje kartel po dokončení výkladu monopolu, využívá týchž pojmů a výslovně na předchozí teoretická zjištění odkazuje. [*„... a jak jsme viděli v minulém*

koluze soutěžitelů existuje širší shoda alespoň co do tzv. horizontálních koluzních praktik, tedy těch, které se odehrávají mezi soutěžiteli na stejné úrovni trhu a stejném relevantním trhu. Typickým příkladem takové praktiky je ujednání o jednotné ceně nebo rozdělení trhu mezi soutěžiteli na téže relevantním trhu. Zde je bezprostředně viditelným výsledkem nižší výstupní množství produktu, vyšší cena pro spotřebitele a existence nákladů mrtvé váhy. Menší shoda pak existuje v případě tzv. vertikálních koluzních jednání, kdy tato jsou obtížněji podřaditelná pod standardní nástroje ekonomické analýzy (zejména teorii monopolu) a lze proto hůře vysledovat, hodnotit a především pak kvantifikovat jejich celkový dopad. Typickými vertikálně koluzními praktikami jsou dohody mezi výrobcí a distributory o exkluzivní distribuci, fixaci maloobchodní ceny a/nebo určení dalších parametrů prodeje. Zde fakticky nedochází k rozdělení trhu, ani fixaci ceny, vliv na potenciální výstup je tak nepřímý a situaci nelze vyjádřit v standardním grafu, který byl demonstrován výše.

Autoři Chicagské školy tak přistupují k analýze vertikálních koluzních jednání s pomocí analytických nástrojů sloužících k porozumění vnitřní stavby jednotlivé firmy (soutěžitele). Namísto aplikace standardního monopolního modelu proto vychází analýza vertikálních koluzních dohod primárně z analogické aplikace poznatků týkajících se struktury jednotlivé firmy a ekonomické podstaty smluvní spolupráce obecně. Jednotlivá firma v rámci vlastní struktury často také disponuje několika úrovněmi a nastavení interních vztahů, kdy se rozdělení zdrojů se řídí minimalizací dílčích nákladů jednotlivých úrovní a zároveň maximalizací zisku firmy (soutěžitele) jako celku. Jinými slovy teorie vychází z předpokladu, že pomocí vertikálních koluzních praktik dochází jak výrobce, tak distributor k efektivnějšímu nastavení jejich vztahů, čímž dochází ke vzniku úspor v nákladech. Tyto úspory pak za současně předpokládané neutrality vlivu na blahobyt spotřebitele představují čisté zvýšení společenského užitku. Zároveň platí, že jak výrobce, tak distributor uzavírají dohodu proto, že z ní pro ně vyplývají výhody oproti stavu bez její existence, což předpokládá, že musí nabídnout protistraně takové plnění, které bude dostatečně výhodné, aby poskytlo motivaci k uzavření dohody. Třetí strany (spotřebitelé) nejsou na rozdíl od horizontální koluze dotčeny na svém blahobytu, jelikož

---

*kapitole, když se vezmou v potaz substituční následky a tendence monopolních zisků se měnit v náklady, společenské náklady převyšují zisky kartelistů.“] POSNER, R., *Economic Analysis of Law*, 7th edition, New York, Aspen Publishers, 2007, s. 295.*

nedochází k omezení výstupního množství. Naopak podmínky stanovené v rámci vertikálně koluzních praktik mohou dle teorie Chicagské školy napomáhat eliminaci jiných nepříznivých jevů, zejména pak problému marketingového *free ridingu* mezi distributory.³²²

5.3.3.2 Problém oligopolu

Podobně jako u teorie konkurenční rovnováhy a monopolu, i v případě oligopolu navazuje teorie Chicagské školy na poznatky neoklasické školy, v tomto případě spojené se jmény francouzského ekonoma a matematika Antoine A. Cournota (1801–1877) a na něj navazujícího Brita Francise Y. Edgewortha (1845–1926).³²³ Zde je však nutno poznamenat, že na rozdíl od konkurenční rovnováhy a monopolu to neznamena, že by Chicagští autoři navazovali na pevně etablovanou ekonomickou teorii, kterou by pouze rozpracovali, nebo doladili. Teorie oligopolu ze své podstaty nepředstavuje teorii ryziho stavu, naopak předpokládá komplexnější (a realističtější) strukturu, a její konstrukce je tak mnohem obtížnější, než „jednoduché“ ryzi stavy dokonalé konkurence a monopolu. To se odráží i v metodě výkladu u jednotlivých autorů a závěrech, které vyvozují ze své analýzy.

Oligopol je obvykle definován jako stav, kdy na trhu vybraného produktu existuje několik málo nabízejících.³²⁴ Již u samotné definice lze sémanticky zpozorovat problém, který zároveň poukazuje na širší nejistotu samotné podstaty pojmu. Tímto klíčovým problematickým prvkem je neurčitost. V první řadě totiž platí, že ze samotné teorie nevyplývá, jaký počet nabízejících je oligopolní a při jakém počtu se již jedná o stav konkurenční, s výjimkou abstraktního pravidla, kdy konkurenční stav předpokládá

---

³²² Srovnej R. Posner: [„Zisky, které dealéři očekávají z prodeje produktu výrobce za cenu převyšující existující náklady distribuce, je vedou k tomu, že zvyšují náklady vynaložené na předprodejní služby, dokud nejsou tyto zisky eliminovány konkurencí; monopolní zisk se mění na konkurenční služby... někteří maloobchodníci budou preferovat neposkytování žádných služeb s tím, že se namísto toho svezou s těmi maloobchodníky, kteří tyto služby poskytovat budou.“] viz POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 173; stejně tak R. Bork: [„Za absence ujednání o koncové ceně se může objevovat problém *free ridingu*. ... Spotřebitelé budou moci jít nejprve za maloobchodníkem, který ukazuje celou sérii produktu, vysvětluje jeho podstatu, atd., načez si však produkt koupí od maloobchodníka, který sice nic z toho nenabízí, ale dá jim nižší cenu.“] viz BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, s. 290.

³²³ K vlivu F. Y. Edgewortha na moderní chápání oligopolu, včetně aplikace poznatků teorie her viz kvalitní článek španělského ekonoma VIVES, X., Edgeworth and modern oligopoly theory, *European Economic Review*, Vol. 37, No. 2-3, 1993, s. 463-476.

³²⁴ Viz např. STIGLER, G., *The Theory of Price*, revised ed., New York, The MacMillan Company, 1952, s. 222.

zanedbatelný vliv jednotlivých nabízejících na výslednou cenu produktu. Jak již bylo uvedeno v části zabývající se konkurencí, takového stavu lze reálně dosáhnout jen zřídka a pouze u standardizovaných statků (komoditní trhy), jejichž klíčovou vlastností je právě zaměnitelnost, která zároveň vylučuje diferenciaci statku. U ostatních statků (kterých je na rozvinutém trhu většina) nebude možné předpoklady modelu dokonalé konkurence ve skutečnosti nikdy naplnit a reálný stav bude odpovídat více popisu oligopolu než teoretické konkurence. Při striktním následování pravidla o nulovém vlivu soutěžitele za konkurence by tak praktický ekonom pracoval téměř výhradně s oligopolní analýzou. Tak tomu ovšem není.

Neurčitost teorie oligopolu³²⁵ pramení z téhož zdroje, který vede Chicagské autory k preferenci ryzích stavů, jakožto nástrojů ekonomické analýzy. Zde připomeňme, že ryzí stavy umožňují izolovat pouze vybrané prvky ekonomických jevů a na základě jejich porozumění vystavět relativně přehledné teorie. U oligopolu to možné není, jelikož ze své podstaty předpokládá složitější situaci, kdy neexistuje pouze jediný aktér (jako u monopolu), ani není možné vlivy většího počtu jednotlivých aktérů zanedbat (jako u dokonalé konkurence). Dochází tak k nárůstu potenciálních vlivů (proměnných), které musí model brát v potaz. Výsledkem je ve své podstatě smíšený stav, kdy se výsledek vytváří interakcí jednání určitého počtu, zpravidla jednotek soutěžitelů, z nichž každý má obvykle jiný vliv na výslednou cenu, a jejichž jednání navíc ovlivňuje nikoliv jen koncové spotřebitele ve formě výsledné ceny, nýbrž i samotné soutěžitele navzájem. Již z tohoto stručného shrnutí je zřejmé, že potenciální kvantitativní vyjádření takové situace bude extrémně komplexní a bude vyžadovat robustní soustavu předpokladů.

Vzhledem ke složitosti problému tak není příliš překvapivé, že v oblasti oligopolu neexistuje jednotný přístup k uchopení problému, natož pak k závěrům o aplikaci takového modelu na podmínky reálného světa. Jednu z možných cest nabízí R. Posner, který staví konstrukci teorie na jednotné teorii koluze, která v sobě integruje to, co tradičně bývá chápáno separátně jako oligopol, tacitní koluze a otevřená koluzivní

---

³²⁵ Například výše uvedený F. Edgeworth chápal již samotnou situaci oligopolu jako neurčitou, dle jeho názoru se nejednalo o defekt teorie. [„*Jak již bylo řečeno dříve, Edgeworthovou centrální ideu bylo to, že v situaci malého počtu, za oligopolu, je rovnovážný stav v kontrastu s monopoem nebo dokonalou konkurencí neurčitelný.*“] VIVES, X., Edgeworth and modern oligopoly theory, *European Economic Review*, Vol. 37, Issue 2-3, 1993, s. 464.

jednání.³²⁶ Blíže bude tato teorie vyložena v následujícím oddílu pojednávajícím o konkrétních návrzích antimonopolní regulace. Zde je pouze na závěr nutno doplnit, že Posnerův přístup není příliš rozšířený a ekonomie hlavního proudu se všeobecně vydala odlišnou cestou a k pokroku v oblasti oligopolu došlo za pomoci nástrojů teorie her.³²⁷ Tento přístup nicméně nevede bezprostředně k formulaci stejně přesných a univerzálních závěrů, jako předešlé stavy a doktrinárně vzato se nejedná o Chicagský přístup.

Tento oddíl je tedy nutno uzavřít s tím, že doposud neexistuje univerzálně rozšířená a přijímaná Chicagská teorie oligopolu.

5.4 Závěry a návrhy vybraných autorů Chicagské školy ve vztahu k antimonopolnímu zákonodárství

Poté, co byla výše vyložena ekonomická báze, je nyní možné přistoupit k rozboru závěrů a návrhů Chicagské školy ve vztahu k legislativní (a případně judikurní) regulaci hospodářské soutěže. Na tomto místě je vhodné připomenout, že není v možnostech této práce věnovat se každému autorovi, který by mohl být relevantní pro dané téma. Jak již bylo na začátku této kapitoly řečeno, autor této práce proto zvolil pouze dva nejvlivnější, kteří nabízejí různé možnosti rozvoje a aplikace sdílené Chicagské teorie na oblast antimonopolního hospodářství, americké soudce Richarda Posnera a Roberta Borka.

To neznamena, že neexistují jiní autoři, kteří by snad neměli vliv na podobu Chicagských antimonopolních závěrů. Významným příkladem takového autora je jeden z raných příslušníků školy, současník a kolega Milтона Friedmana Aaron Director (1901–2004). Přínos A. Directora bývá někdy přehlížen, protože na rozdíl od svých známějších kolegů z Chicagské školy nepublikoval přelomová díla ani nebyl veřejně známým ekonomem-popularizátorem. Jeho vliv na formulaci programu Chicagské školy byl nicméně zásadní a svým významem rovný právě jeho známějším kolegům, když to byl do značné míry právě A. Director, kdo změnil směřování Chicagské školy od aktivistické pro-konkurenční veřejné politiky svého předchůdce Henryho C. Simmonse (1899–

---

³²⁶ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 60 a násl.

³²⁷ Jedním z hlavních průkopníků tohoto směru je americký ekonom spojený s univerzitou v Yale Martin Shubik (1926–2018), který se zaměřoval právě na rozvoj teorie her v rámci ekonomie. Ucelený výklad obsahuje jeho obsáhlá kniha zabývající se aplikací poznatků her i na mnoho problémů zde diskutovaných – SHUBIK, M., *Strategy and Market Structure*, New York, John Wiley & sons, inc., 1959, 387 s.

1946)³²⁸ k podstatně opatrnějšímu a více pro-podnikatelskému postoji, který je typický pro Chicagskou školu dnes.³²⁹

Jak bude demonstrováno níže, i přes sdílenou metodologii a základní paradigma existují mezi jednotlivými autory rozdíly, které mohou v některých ohledech být pouze marginálního charakteru, zatímco v jiných se může jednat stále o koncepční záležitosti. Na příkladech Roberta Borka a Richarda Posnera nyní budou ilustrovány dva takové možné přístupy. Zajímavou skutečností je fakt, že oba autoři publikovali své nejzásadnější publikace v podobnou dobu, totiž v roce 1976 a 1978,³³⁰ a následně se věnovali rozvoji svých myšlenek paralelně. Zčásti je taková diference umožněna tím, že antimonopolní legislativa často využívá neurčité právní pojmy, jejichž konkrétní výklad poskytuje až soudní praxe, která k tomu vyžaduje dodatečné odůvodnění. Různí autoři tak mohou vykládat tytéž normy rozdílně i díky odlišné interpretaci ekonomických jevů.

5.4.1 Skeptický přístup – Robert Bork

Jako první bude věnována pozornost variantě, kterou představil ve své knize *Antitrust Paradox* Robert Bork. Aniž by zde bylo možné podrobně pojednat o okolnostech publikace knihy, je vhodné uvést, že Borkova kniha byla ve své době jednou z prvních knih o antimonopolním zákonodárství, kterou psal právník pro právníky. Jako taková je proto prakticky orientovaná, věnuje se tehdy aktuálním parametrům

---

³²⁸ Ve světle pozdějších slavných autorů se někdy zapomíná na skutečnost, že dřívější autoři, jako byl právě H. Simmons, měli na řadu otázky daleko „radikálnější“ odpovědi, než jejich žáci a následovníci. Konkrétně v případě antimonopolní politiky je tento kontrast značný, jelikož H. Simmons byl otevřeně nepřátelský hospodářské koncentraci, byť by vznikla samovolně působením tržních sil, a soukromé monopoly vnímal jako ohrožení celého systému demokratického kapitalismu. V mnoha ohledech jsou jeho myšlenky mnohem bližší evropskému ordoliberalismu, než jeho vlastním americkým kolegům. [„*Musí dojít k otevřenému rozložení našich gigantických korporací, a vytrvalému stíhání výrobců, kteří jakýmkoliv způsobem organizují stanovení ceny nebo omezení výstupu. ... The Federal Trade Commission se musí stát nejspíše tím nejsilnějším vládním úřadem; ... Ve stručnosti, s omezením obchodu (orig. restraint of trade) musí být nakládáno jako se závažným zločinem a musí být neúnavně stíháno bdělým orgánem veřejné správy.*“] Viz SIMMONS, H., *A Positive Program for Laissez Faire*, Public Policy Pamphlet No. 15, Chicago, Chicago University Press, 1934, s. 19.

³²⁹ [„*Žádná z Directorových inovací se neobjevuje pod jeho vlastním jménem. Šířily se dvěma způsoby – ve třídě, kde se podílel na výuce předmětu antitrustu na právnické fakultě, a interakcí s kolegy. Directorovy konverzace s kolegy někdy vyústily ve vlivné články. Jiné jeho myšlenky byly přetlumočeny méně formálně, často Friedmanem nebo Stiglerem, případně později Coasem. Jeho vliv na studenty práva byl přímější, jelikož někteří z nich se měli později stát vlivnými soudci, právními vědci nebo obojím. ... Directorův vliv se projevil na antitrustové politice nejvýznamněji ve třech oblastech: predátorské ceny, vertikální omezení distribuce a vázané prodeje vícera statků.*“] Viz PELTZMAN, S., Aaron Director's Influence on Antitrust Policy, *The Journal of Law & Economics*, Vol. 48, No. 2 (October 2005), s. 314.

³³⁰ Viz POSNER, R., *Antitrust Law*, Chicago, University of Chicago Press, 1976, 272 s.; resp. BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, 462 s.

antimonopolního zákonodárství a judikaturní praxe a srozumitelným jazykem (včetně řady odkazů na konkrétní případy) ilustruje význam ekonomické teorie pro rozhodování soudu. Snad s výjimkou Richarda Posnera nelze najít autora, který by měl na rozhodování soudů v USA v antimonopolní oblasti takový vliv.³³¹

Borkova koncepce přijímá základní východisko a cíl antimonopolní legislativy tak, jak byla načrtnuta důvodovou zprávou k Shermanově zákonu z roku 1890 a akcentována Nejvyšším soudem USA v počátečních rozhodnutích. Tedy, že cílem antimonopolní legislativy je ochrana spotřebitelského blahobytu a konkurence je nástrojem k dosažení tohoto cíle.³³² Jelikož Shermanův zákon definoval zakázaná jednání pomocí neurčitých právních pojmů („*to monopolize*“, „*restraint of trade*“), které se sice v některých common law rozhodnutích objevily už před jeho přijetím, nicméně neměly pevně ustálený význam, zůstalo Nejvyššímu soudu široké pole pro jejich přesnější vymezení výkladem. Borkova kniha pak představuje analýzu tehdejší praxe soudů USA z pohledu právě spotřebitelského blahobytu, kdy v řadě ohledů dochází k závěru, že je v rozporu se zájmy spotřebitelů (tj. antitrustový paradox).

5.4.1.1 Horizontální koluze

Ve vztahu ke koluzním jevům, které se odehrávají mezi soutěžiteli na stejné úrovni trhu, zaujímá R. Bork v jádru prohibitivní přístup, když považuje dohody o rozdělení trhu nebo jednotné ceně za nežádoucí z hlediska spotřebitelského blahobytu. Zároveň však s přihlédnutím právě ke kritériu spotřebitelského blahobytu původní zákaz mírní kritériem „doplňkovosti“. Tedy v případech, kdy dochází koluzním jednáním soutěžitelů na stejné úrovni trhu ke vzniku úspor ze vzájemné integrace a/nebo jiných výhod pro spotřebitele, jejichž vedlejším produktem je omezení konkurence, jehož negativní dopady zároveň nepřevyšují zisk z hlavního předmětu koluze, jsou taková ujednání legální (a vynutitelná). Toto kritérium je doplněno pragmatickým limitním

---

³³¹ [„Borkův Antitrust Paradox je zdaleka nejcitovanějším textem v transformaci antitrustové doktríny Nejvyššího soudu od konce sedmdesátých let 20. století. ... Borkova kniha a mnoho jeho článků mnohdy nepředstavují pouhé odkazy pod čarou v rozhodnutích Nejvyššího soudu, nýbrž jsou zahrnuty v samotném textu analýzy soudu. ... Je obtížné najít v jakékoli oblasti jurisprudence Nejvyššího soudu jednotlivý zdroj srovnatelného významu.“] PRIEST, G. L., Bork's Strategy and the Influence of the Chicago School on Modern Antitrust Law, *The Journal of Law & Economics*, Vol. 57, No. S3, The Contributions of Robert Bork to Antitrust Economics (August 2014), s. S1.

³³² BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, s. 51.

pravidlem, kdy je stanovena hranice 30 až 40 % souhrnného tržního podílu kooperujících soutěžitelů. Pouze v případě nadlimitních případů je kooperace nezákonná *per se*.³³³

Jak bude později demonstrováno na příkladu skutečně existující legislativy, v oblasti horizontální koluze skutečně došlo k integraci určitého kritéria efektivity, kdy některé koluzní praktiky mohou být z hlediska platného práva legální, pakliže jejich přínos vyhrazuje určitý díl nově vytvořeného blahobytu spotřebiteli.

Naopak kategoricky negativní přístup lze vysledovat v případě oligopolu, kde R. Bork odmítá, že by existovala dostatečná ekonomicko-teoretická báze pro zákonnou regulaci a považuje oligopolní stav za v principu obdobný konkurenci co do fungování i výsledků.³³⁴

5.4.1.2 Vertikální koluze

U vertikálně koluzních jednání R. Bork na základě Chicagské analýzy dochází bez většího překvapení k závěrům o všeobecné nevhodnosti zákonné regulace.³³⁵ Zdůvodnění je stejné jako v případě obecné teorie – v případě vertikálních koluzních jednání nedochází k omezení výstupního množství produktu, a tak nejsou dotčeny třetí strany. Kontrakt tak podléhá tradiční analýze smluvního práva a zjednodušeně řečeno taková ujednání předpokládají (ekonomickou) motivaci k uzavření na straně obou účastníků. Výsledný stav by proto i z hlediska společenského blahobytu měl být výhodnější než stav bez existence koluzního ujednání.

V případě vertikálních omezení se zřetelně projevuje vliv Aarona Directora a závěry jsou kategorické a bez výjimek. Zároveň je vhodné připomenout, že to byla právě oblast vertikálních omezení konkurence, kde v době publikace *Antitrust Paradox* existoval největší rozdíl mezi doporučeními Chicagské teorie a vlastní praxí soudů. Vliv

---

³³³ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, s. 278-279.

³³⁴ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, s. 196: [„Oligopolní struktury pravděpodobně nevedou k významným omezením výstupu; velikost firmy odráží komparativní efektivitu; a firmy téže nebo vyšší efektivity mohou vstoupit na trh nebo vyrůst kdykoliv, kdy dojde k omezení výstupu.“].

³³⁵ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, s. 309: [„Zdá se být pravdou, že nikdy neexistoval případ, kde by ujednání o výlučné distribuci nebo smlouvy o podmínkách koncového prodeje prokazatelně poškodily konkurenci. ... Existuje řada důvodů proč věřit, že výlučná distribuce a smlouvy o podmínkách koncového prodeje nemají jiný cíl a následek než tvorbu efektivity.“]; případně na s. 288 zcela explicitní Borkův závěr: [„Analýza ukazuje, že by každé vertikální omezení mělo být zcela legální.“].

knihy (resp. celé Chicagské tradice) na další vývoj antitrustové doktríny soudů a veřejných orgánů USA je proto v tomto ohledu dobře znatelný.

5.4.1.3 Zneužití dominantního postavení

V případě jevů, které soudobé soutěžní právo obvykle označuje jako zneužití dominantního postavení, je vhodné v první řadě mít na paměti, že Borkova doktrína řeší tyto jevy pouze ve vztahu k monopolistům, nikoliv u oligopolu, jak bylo vyloženo výše. Již samotná existence monopolu zakládá riziko omezení výstupu, a s ním spojené újmy na spotřebitelském blahobytu. Z hlediska antimonopolní regulace je nicméně dle R. Borka nutno rozlišovat způsoby vzniku monopolu a na základě těchto způsobů zvolit výslednou regulační metodu.

V případě, že monopol vznikl působením tržních sil, typicky v případech, kde vede k jeho vzniku vyšší efektivita soutěžitele (tzv. monopol z efektivit) a/nebo charakter nabídky specifického statku či služby (tzv. přirozený monopol), odmítá R. Bork dřívější soudní doktrínu rozkladu monopolistů na menší celky.³³⁶ Zejména proto, že dojde k zániku efektivit (úspor) z rozsahu či technologie výroby, která ke vzniku monopolu původně vedla, a zároveň lze očekávat jeho opětovný vznik, jelikož i nadále působí faktory, které ke vzniku monopolu vedly v první řadě.³³⁷ Autoreglativní prvek tržního mechanismu zde hraje klíčovou roli.

Z pohledu antimonopolní regulace tak zbývají jednání, kterých se monopolista na jinak konkurenčním trhu dopouští proto, aby omezil nebo vyloučil přirozenou tendenci trhu k nastolení konkurenčního stavu. Zde vidí R. Bork v zásadě tři možné praktiky: A. cenové predátorství, B. narušení distribučních vzorců, C. zneužití soudů nebo jiných orgánů veřejné moci.

- A. Cenové predátorství – tedy nastavení ceny statku nebo služby tak nízko, aby došlo k vytlačení konkurentů z trhu, u R. Borka to znamená pod hranici průměrných variabilních nákladů.³³⁸ Ten dochází k závěru, že se jedná o nevhodnou strategii,

³³⁶ Viz např. velmi známé rozhodnutí *Standard Oil Co. of New Jersey v. United States*, 221 U.S. 1 (1911).

³³⁷ [„To znamená, že monopoly založené na efektivitě jsou pro spotřebitele vždy lepší, než jakákoliv alternativa, kterou může vytvořit antitrust. Firmu je lepší nechat být.“] Viz BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 196.

³³⁸ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 150.

kteřá se bude objevovat jen velmi zřídka.³³⁹ Vyžaduje totiž již existenci monopolního postavení, nikdy jí nelze využít k jeho nabytí a na monopolistu uvaluje neproporční dodatečné náklady, když tento musí udržovat ceny uměle nízko, aby odradil potenciální konkurenty. Fakticky jediným důvodem, proč by monopolista k takovému jednání přistoupil, je očekávání budoucích monopolních zisků, kterých by dosáhl po opětovném zvýšení ceny (na vyšší než konkurenční úroveň). Klíčovým problémem regulace takového jednání je zde skutečnost, že z pohledu spotřebitele je bezprostřední výsledek predátorství pozitivní (nižší cena) a faktor času, když po zvýšení ceny lze očekávat brzký návrat původního problému nových konkurentů. Navíc zde vstupuje antimonopolní regulace na tenký led, když je to právě cenová konkurence, která dle teorie vede k spotřebitelsky příznivému výsledku, a ne vždy musí být nutně zřejmé, co je (legální) cenová konkurence a co už je (ilegální) cenové predátorství.

- B. Narušení distribučních vzorců – zde se jedná o praktiku spočívající v donucení jiných tržních aktérů, kteří působí na jiné úrovni trhu, k ukončení spolupráce s konkurentem monopolisty. Ve své podstatě se jedná situaci podobnou vertikálnímu kartelu, avšak s tím rozdílem, že zde obchodní partner (dodavatel, odběratel) monopolisty uzavírá smlouvu o exkluzivním obchodu na základě hrozby bojkotu dodávky nebo odběru statku, který potřebují k činnosti konkurenti monopolisty. Alternativně může být dosaženo stejného cíle pomocí nátlaku v rámci zájmových organizací nebo obchodních sdružení (boards of trade). Zde je situace odlišná, jelikož se sice nejedná o běžnou praktiku, za to ale bývá pro napadeného konkurenta obvykle likvidační a v důsledku vede k nastolení spotřebitelsky méně příznivého prostředí. R. Bork tak obhajuje postavení mimo zákon s tím, že je třeba v daném případě prokázat predátorský záměr jednajícího.³⁴⁰
- C. Zneužití soudů nebo jiných orgánů veřejné moci – zde se má na mysli především tvorba nákladů řízení spojených s vedením soutěžně-právního sporu s jiným

---

³³⁹ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 155: [„Zde prezentovaný teoretický argument vede k závěru, že pravděpodobnost existence cenového predátorství je velmi nízká a pokusy postavit ji mimo zákon pravděpodobně ublíží spotřebitelům více, než opuštění snahy ji regulovat.“].

³⁴⁰ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 157-159.

soutěžitelem a/nebo příslušným orgánem veřejné moci (typicky antimonopolní úřad či oddělení). Tento jev se netýká samozřejmě pouze antimonopolních případů, jedná se o širší fenomén, kdy může potenciální nutnost nést náklady, byť vykonstruovaného sporu, odradit konkurenta od vstupu na trh nebo od určitého jednání. Ačkoliv problém nelze pochopitelně zcela eliminovat, je možné jej omezit vhodným nastavením veřejnoprávních procesů a postihy za případné zneužití práva. Z pohledu evropského čtenáře je vhodné dodat, že škodní potenciál a efektivita takového jednání je vyšší v jurisdikcích, kde každá ze stran nese náklady vlastního právního zastoupení bez ohledu na výsledek sporu (tzv. *American rule*; toto pravidlo platí především v USA), než v jurisdikcích, kde nese náklady obou právních zastoupení neúspěšná strana (tzv. *English rule*; toto pravidlo platí nejen v UK, ale i v ostatních západních zemích s výjimkou USA).³⁴¹

Další možnou vylučovací praktikou je bojkot, nebo odmítnutí dodávat. Zde platí principiálně stejná kritéria jako u kartelových dohod – pakliže slouží bojkot pouze jako predátorská praktika monopolisty, pak je jeho postavení mimo zákon žádoucí. Pakliže má pouze doplňkový účel, který pomáhá dosažení jiného cíle, který je z hlediska spotřebitele a společenského blahobytu žádoucí, pak se jedná o bojkot doplňkový a tento má být právu.³⁴²

V případě jednání, která bývají označována jako vykořisťovací, je situace z hlediska teorie o něco komplikovanější, protože jejich účelem není primárně omezit výstupní množství nebo zabránit vstupu dalších soutěžitelů na trh, nýbrž maximálně zužít již nabyté monopolní postavení. Tato jednání proto nelze vyjádřit pomocí standardní teorie monopolu tak, jak byla demonstrována výše, nýbrž je třeba aplikovat namísto toho analýzu vztahu podnikatel – spotřebitel, pomocí které lze vysvětlit některé parametry těchto jednání. R. Bork ukazuje na několik základních funkcí těchto jednání, především pak zajištění úspor z rozsahu, snížení transakčních nákladů (které by bylo nutno vynaložit tehdy, mělo-li by dojít k separátnímu prodeji každého dílčího statku) a technologické interdependence a ochrany goodwill. Na základě analýzy těchto cílů

---

³⁴¹ Ohledně některých dopadů, které má mechanika náhrady nákladů řízení v civilních sporech, lze doporučit např. ROSENBERG, D., SHAVELL, S., *A Model in which suits are brought for their nuisance value*, publikováno v *International Review of Law and Economics*, Elsevier Science Inc., No. 5, 1985, s. 3-13.

³⁴² BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 346.

dochází k závěru, že zde nevzniká žádná újma spotřebitelům jako celku ani společenskému blahobytu.³⁴³

Potenciálně bezprostředním a negativním dopadem pro spotřebitele může být situace analogická cenové diskriminaci, když jsou někteří spotřebitelé donuceni zaplatit více, než kolik by zaplatili za uniformní ceny (s výjimkou mezního kupujícího však pořád však méně, než kolik jsou za daný statek maximálně ochotni zaplatit). Zde však R. Bork připomíná, že cenová diskriminace je z pohledu transferu bohatství standardně chápána jako neutrální a s odkazem na J. Robinsonovou uvádí, že potenciálně povede dokonce obvykle k vyššímu výstupu, protože dojde k rozdělení poptávkových křivek podle množství nabízených cen, přičemž u nižších cen bude nejčastěji křivka více konkávní a povede tedy celkově k většímu množství nabízeného statku.³⁴⁴

5.4.1.4 Kontrola spojování

Koncepce kontroly spojování v jádru navazuje na doposud vyložené a analogicky reflektuje tutéž ekonomicko-teoretickou bázi. Borkova doktrína tedy rozlišuje mezi spojeními horizontálními, vertikálními a konglomerátními, kdy již sémanticky rozlišuje situace, kdy se spojují soutěžitelé na témže trhu, soutěžitelé na různých úrovních výroby a distribuce téhož statku a konečně soutěžitelé na různých, neprovázaných trzích.

Pro případy horizontálních spojení se čerpá z již vyložené teorie monopolu – horizontální spojení představují pouze alternativní způsob vzniku potenciálního monopolu, nikoliv unikátní a specifickou situaci. Z teoretického hlediska proto platí stejná omezení a závěry. Tedy, že monopolní situace je nežádoucí kvůli možnosti ovládat přímo výstupní množství, resp. cenu statku nebo služby a zároveň, že stav s vyšším počtem soutěžitelů bude z pohledu spotřebitelského blahobytu efektivnější. Přesná hranice stanovující kolik soutěžitelů už je „dost“ k zajištění fungování konkurenčního mechanismu je nicméně nejasná, protože zde opět dochází ke střetu s obecně méně prediktivní teorií oligopolu. Borkova doktrína toto bere v potaz s tím, že vyložené silné ekonomické zdůvodnění má toliko zákaz spojování tam, kde dochází ke vzniku jediného

---

³⁴³ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 380: [„Jednoduše (tj. vázané obchody) neohrožují konkurenci, jak si soudy dlouho myslely... Za našeho aktuálního stavu vědění to znamená, že by právo mělo přijmout legalitu veškerých vázaných obchodů a vzájemných obchodů.“].

³⁴⁴ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 397.

soutěžitele.³⁴⁵ Z důvodu obecné nedůvěry v efektivitu oligopolních trhů nicméně R. Bork výslovně pragmaticky ustupuje a na fragmentovaných trzích navrhuje jako vrchní hranici, nad kterou jsou již spojení ilegální, 40% tržní podíl.³⁴⁶

Odlišná situace panuje v oblasti vertikálních spojení, kde analogicky k případům vertikální koluze nedochází k omezení výstupního množství, a tedy není přímo dotčen blahobyt spotřebitelů. Naopak vertikální spojení předpokládají, že oba spojující se podniky sledují jako účel spojení nastolení efektivnějšího stavu, a tedy představují tato spojení z hlediska společenského blahobytu přínosný krok. Tato spojení by proto měla být vždy legální.³⁴⁷

Konečně v případech konglomerátních spojení platí totožné argumenty jako v případě spojení vertikálních. Jejich vznik nedopadá nijak přímo na spotřebitelský blahobyt a není tedy důvodu takovým spojením bránit.³⁴⁸

5.4.1.5 Státní podpory

Borkova doktrína neobsahuje žádnou ucelenou teorii poskytování státních podpor a jejich souladu s fungováním konkurence. Z obecných základů Chicagské ekonomické teorie a jejího pojetí autoregulativní funkce trhu lze nicméně s přijatelnou mírou jistoty usuzovat, že výsledným doporučením je jejich úplná negace. Státní podpora poskytovaná soutěžitelům (navíc zpravidla selektivně jen některým) maří fungování tržního mechanismu tím, že vyřazuje základní funkci zisk/ztráta a umožňuje na trhu zůstat i soutěžitelům, kteří by za konkurenčního stavu daný trh opustili. Vede-li navíc taková podpora ke vzniku monopolu (ať již ve formě jediného soutěžitele nebo kartelu), je

---

³⁴⁵ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 221: [„*Jelikož míra omezení výstupu podle všeho dramaticky klesá na trzích s dvěma soutěžiteli oproti situaci jediného soutěžitele (ačkoliv nevíme, zda vůbec dochází na trhu se dvěma soutěžiteli k jakémukoliv ne-koluzivnímu omezení výstupu), a jelikož spojení mohou klidně podstatně zvýšit efektivitu, ocitáme se na nejistém území, položíme-li si otázku, zda by měla být spojení, která koncentrují trh na dva soutěžitele podobné velikosti zakázána. Můj odhad je, že nikoliv, a tudíž by měla být legální spojení až do 60 nebo 70 procent...*].

³⁴⁶ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, 1st edition, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 222.

³⁴⁷ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 245: [„*Analýza této kapitoly naznačuje, že za absence prokázané predátorské moci a cíle, které jsou velmi nepravděpodobné, by antitrust neměl nikdy bránit vertikálnímu charakteru spojení ... Potřebujeme pouze správně navržená a aplikovaná horizontální pravidla.*“].

³⁴⁸ BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books, Inc., 1978, s. 248: [„*Zdá se být celkem zřejmé, že antitrust by neměl nikdy zasahovat do konglomerátních spojení. Stejně jako vertikální spojení, ani konglomerátní spojení nevytváří ani nezvyšují schopnost omezovat výstup pomocí zvýšení tržního podílu. Ať už jsou jiné ctnosti a hříchy konglomerátů jakékoliv, neohrožují konkurenci a mohou přinášet hodnotná navýšení efektivity.*“].

výsledná situace nákladná z hlediska společenského blahobytu hned dvojmo – nejprve jsou vynaloženy vzácné zdroje alokované pomocí přerozdělení aparátů veřejné moci a následně dochází ke snížení potenciálního blahobytu existencí monopolu. Závěrem je proto negace státních podpor jako takových.

5.4.2 Progresivní přístup – Richard Posner

Druhým autorem, jehož antimonopolní teorii tato práce využívá pro demonstraci aplikace poznatků Chicagské školy ekonomie, je Richard Posner. Ten je společně s R. Borkem představitelem stejné generace autorů, kteří významným způsobem ovlivnili směřování antitrustové politiky (nejen) USA. Konkrétně R. Posner je pak jedním z nejcitovanějších autorů v oblasti práva a ekonomie vůbec a jeho kniha *Economic Analysis of Law*³⁴⁹ je obecně považována za základní text stejnojmenné disciplíny.

Kromě obecných základů ekonomického přístupu k právu se R. Posner intenzivně věnoval i oblasti antitrustu, kde je autorem vlivné učebnice *Antitrust Law* z roku 1976, resp. jejího druhého aktualizovaného vydání z roku 2001.³⁵⁰ Pro úplnost je pak vhodné uvést, že ačkoliv oba autoři čerpají ze stejných ekonomických základů, v některých právních otázkách se rozcházejí (zejména v problematice interpretace ústavy USA), tyto rozdíly se však nedotýkají primárně závěrů v oblasti antimonopolního práva.³⁵¹

5.4.2.1 Horizontální koluze

Co se týče problematiky koluzního jednání mezi soutěžiteli na stejné úrovni trhu, nepředstavuje Posnerova doktrína žádné překvapení a následuje plně teoretické základy analýzy monopolu tak, jak bylo demonstrováno výše. Koluzní jednání vedoucí k rozdělení trhu a/nebo fixaci ceny jsou tak považována za způsob, jak dosáhnout situace, kterou tradiční ekonomická analýza chápe jako monopol. Rozdílem je zde interní

---

³⁴⁹ Kniha byla poprvé publikována v roce 1973, ke dni odevzdání této práce je pak poslední její již deváté vydání z roku 2014, viz POSNER, R., *Economic Analysis of Law*, 9th ed., New York, Wolters Kluwer Law & Business, 2014, 1056 s.

³⁵⁰ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, 316 s.

³⁵¹ Zde je možné pouze ve stručnosti připomenout, že R. Bork je kromě antitrustového práva také autorem zabývajícím se ústavním právem, přičemž se řadí k tzv. originalistům, tedy směru obhajujícímu výklad ústavy USA tak, jak byla zamýšlena původními autory. Jedná se tedy o konzervativní proud americké jurisprudence, který se zabývá primárně ústavními právy států USA a jednotlivců, nikoliv antitrustu. Naproti tomu R. Posner je k originalismu kritický a sebe označuje za pragmatika (*pragmatist*), tedy obecně volí progresivnější přístup k výkladu práva a konstrukci právního řádu. Posnerovu kritiku originalismu (přímo v Borkově pojetí) lze nalézt např. v POSNER, R., Bork and Beethoven, *Stanford Law Review*, Vol. 42, 1990, s. 1365-1382.

dynamika, když kartel se organizačně skládá z vícera soutěžitelů a je tak přirozeně méně stabilní, než jediná firma. Z hlediska dopadů na spotřebitele a společenského blahobytu je však situace totožná – bezprostředním výsledkem je nižší výstup, vyšší cena a náklady mrtvé váhy. Na rozdíl od R. Borka však zde platí toto pravidlo univerzálně a nedochází k rozlišování legality horizontální kartelové dohody (o fixaci ceny nebo rozdělení trhu) podle jejich výsledku a dopadu na spotřebitele.

Čím se však Posnerova teorie liší od většiny ostatních autorů je jeho „jednotná teorie koluzní ceny“. Ve zkratce se jedná o přístup, který chápe jevy koluze, tacitní koluze a oligopolu jakožto provázané a na sebe navazující projevy defektu konkurence na daném trhu. Z hlediska teorie a navazující právní praxe tak není principiálně rozdíl mezi cenou stanovenou explicitní kartelovou dohodou, tacitní koluzí nebo oligopolní situací, ve všech těchto případech dochází k redukci konkurenčního mechanismu a rozdíly mezi nimi jsou rozdíly v míře, nikoliv podstatě. Tento přístup je načrtnut již ve Stiglerově *Theory of Price*, nicméně R. Posner jej rozpracovává podrobněji a nabízí praktické závěry, které z této teoretické koncepce vyplývají.³⁵² Na rozdíl od R. Borka tak chápe oligopol jako situaci podobnější tacitní koluzi, nikoliv konkurenci.

Aplikace jednotné teorie koluzní ceny jde ruku v ruce s kritikou tradičního přístupu k procesní struktuře vymáhání antimonopolních zákonů. R. Posner je kritikem užívání standardních nástrojů trestního (a správního) práva zejména co se týče dokazování. Tradiční proces dokazování spočívající v prokazování, že došlo ke spáchání daného činu (zde typicky k uzavření dohody mezi soutěžiteli), má dle jeho názoru více nevýhod než výhod, když zatěžuje řízení problémem unesení důkazního břemene o zakázaném jednání samotném, ačkoliv z analýzy daného trhu může být zřejmé, že na něm ke koluzi mezi soutěžiteli dochází.³⁵³ Tradiční vyšetřovací metody by tak v antimonopolních řízeních měla nahradit ekonomická analýza daného trhu a chování soutěžitelů na něm, namísto soustředění se na prokazování vlastního konspirativního jednání soutěžitelů.

---

³⁵² POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 60.

³⁵³ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 94: [„Zde se rozcházím s většinou ostatních ekonomicky zaměřených studentů antitrustu. Prokazují-li v dané věci ekonomické důkazní prostředky závěry o koluzní ceně, pak neexistuje ani právní ani praktické ospravedlnění toho, aby byly vyžadovány další důkazy, jež by podložily dodatečný závěr o tom, zda byla koluze tacitní nebo explicitní.“].

Takto navržená reforma procesního práva se rovná (nejen v USA) bez nadsázky revoluci v oblasti, a jako taková může budít nedůvěru a skepticismus, čehož si byl R. Posner vědom. Základní náčrt proto doplňuje o rozpracovaný sedmnáctibodový test, kterým se zkoumá, zda je vybraný trh náchylný k systematické koluzi. Kritérii, kterými by se soudy měly zabývat, jsou:

1. Tržní koncentrace na straně nabídky
2. Neexistence drobných okrajových prodejců
3. Neelastická poptávka za konkurenční ceny
4. Doba nutná pro vstup do odvětví je dlouhá
5. Absence tržní koncentrace na straně poptávky
6. Standardizovaný produkt
7. Krátká trvanlivost produktu
8. Vedoucí soutěžitelé prodávají na stejné úrovni distribučního řetězce
9. Nejdůležitější konkurencí u daného produktu je konkurence cenová
10. Vyšší poměr nákladů fixních k variabilním
11. Podobná struktura nákladů a výrobních procesů mezi soutěžiteli
12. Poptávka je statická nebo v průběhu času klesající
13. Schopnost rychle měnit ceny
14. Nabídková cena se určuje obálkovou metodou (sealed bidding)
15. Lokální charakter trhu
16. Kooperativní praktiky soutěžitelů
17. Dosavadní antimonopolní historie odvětví

Pro účely této práce postačuje pouze toto stručné shrnutí, ačkoliv sám R. Posner poskytuje ke každému kritériu i stručný výklad.³⁵⁴ Zde je však účelem ve stručnosti ilustrovat alternativní procesní přístup k problematice, její kritický rozbor by přesáhl možnosti kapitoly této práce.

Společně se shora uvedeným testem, který zkoumá, zda je trh náchylný ke koluznímu jednání mezi soutěžiteli, poskytuje R. Posner také příklady ekonomických dat, která mají sloužit k nahrazení tradičních nástrojů dokazování v antimonopolních

---

³⁵⁴ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 69-79.

případech. Seznam má celkem 14 položek, zde budou opět pouze ve stručnosti uvedeny, pro jejich bližší výklad je vhodné seznámit se se zdrojovým textem.³⁵⁵ Ekonomických důkazy tak jsou především:

1. Fixní výše tržních podílů (jakožto relativní poměr mezi koluzními soutěžiteli)
2. Cenová diskriminace rozšířená napříč celým trhem
3. Výměna cenových informací mezi soutěžiteli
4. Regionální cenové variace
5. Identické nabídky
6. Cena, výstup a kapacita se změní při založení kartelu
7. Rozšířená praxe ujednání o koncové ceně v celém odvětví
8. Klesající výše tržních podílů vedoucích soutěžitelů
9. (Nízká) Amplituda a fluktuace cenových změn
10. Poptávka je na úrovni tržní ceny elastická
11. Úroveň a struktura zisku
12. Tržní cena se chová inverzně k počtu soutěžitelů nebo elasticitě poptávky
13. Standardizované náklady přepravy mezi soutěžiteli
14. Aplikace vylučujících praktik na daném trhu

Klíčovým námitkám, totiž otázce legality a proveditelnosti se věnuje R. Posner bezprostředně po poskytnutí výčtu, v této práci se omezíme pouze na konstatování, že návrh je dle jeho názoru prakticky proveditelný i z hlediska antimonopolních úřadů a soudů a legální dle právního řádu USA. Potenciální legalitě takového návrhu v podmínkách právního řádu ČR bude věnován prostor v následujícím oddíle pojednávajícím o hodnocení reálně existující legislativy ve světle teoretické báze Chicagské ekonomické školy.

5.4.2.2 Vertikální koluze

V případech vertikální koluze se u Posnerovy doktríny neobjevují žádné překvapivé návrhy nebo závěry. Podobně jako R. Bork chápe vertikální koluzi jako primárně záležitost dvou smluvních stran, která nemá bezprostřední dopad na spotřebitele. Na řadě příkladů pak demonstruje neudržitelnost *per se* zákazu ujednání

---

³⁵⁵ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 79-93.

o koncové ceně, když soudní rozhodnutí Nejvyššího soudu USA využívají různé, někdy i protichůdné argumenty, které nicméně nikdy neprokazují negativní dopad na spotřebitele, který je však primárním kritériem Chicagské teorie.³⁵⁶ Podobně pak v případech ujednání o exkluzivním prodeji vidí jejich primární cíl v eliminaci free ridingu a lepší informovanosti a službách pro spotřebitele, nikoliv v omezení výstupního množství.³⁵⁷

Závěrem Posnerovy analýzy je tedy negace zákonné a judikaturní regulace vertikální koluze, což je výsledek velmi podobný jako u R. Borka.

5.4.2.3 Zneužití dominantního postavení

Při analýze jevů souvisejících se zneužitím dominantního (tedy monopolního či oligopolního) postavení postupuje R. Posner podobně jako R. Bork systematicky s tím, že hlavními praktikami, kterými se zabývá, jsou predátorské ceny, vázané obchody a bojkot. Jako svého druhu generální klauzuli u všech praktik, které mají směřovat k vyloučení konkurentů z trhu, navrhuje dvoufázový test – prvním krokem je povinnost dokázat, že obviněný subjekt má monopolní moc a druhým krokem je povinnost dokázat, že praktika je v konkrétních podmínkách způsobilá k tomu vyloučit stejně nebo více efektivního soutěžitele.

V případě predátorských cen jsou závěry obdobné jako u R. Borka. Jelikož se jedná o praktiku, která v první řadě přináší monopolistovi nepřiměřeně vysoké náklady spojené s udržením podnákladové situace, z čehož profitují spotřebitelé formou nízkých cen, bude se jednat zřídka o racionální strategii a nebude k ní docházet příliš často. R. Posner pouze doplňuje model situace, kdy predátor odrazuje konkurenty nikoliv praktikou samotnou, nýbrž hrozbou, že k ní přistoupí, i když není racionální, jen aby

---

³⁵⁶ Ačkoliv není nezbytně nutné, aby taková praktika vedla ke zvýšení blahobytu, podstatné je, zda výhody takto získané vyváží případné náklady. To nicméně nepostačuje k odůvodnění per se zákazu a pravděpodobně ani k ilegálnosti ujednání v rámci „rule of reason“. Zde je vhodné si připomenout, že antimonopolní právo nestíhá každé neefektivní ujednání a nemůže nahrazovat standardní mechanismus zisk/ztráta, pouze chrání spotřebitele před vybranými záměrně škodlivými jednáními. Viz POSNER, R., *Economic Analysis of Law*, 7th edition, New York, Aspen Publishers, 2007, s. 307-310.

³⁵⁷ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 230: [„Dohody o exkluzivitě mohou napomáhat efektivitě tím, že zvýší pravděpodobnost, že distributor využije k podpoře značky výrobce co nejlépe svých schopností namísto jejího nahrazování lacinými náhražkami a (ve svém důsledku) může pomoci bránit pirátství při prodeji předmětů duševního vlastnictví, které způsobuje vážné obavy na trzích s předměty duševního vlastnictví.“].

uškodil konkurentům.³⁵⁸ Pakliže je z nějakého důvodu taková hrozba důvěryhodná, pak může vést jednání predátora k vyloučení konkurence. Taková situace nicméně zjevně nebude častá a regulace by to měla reflektovat, jelikož opačným rizikem je penalizace soutěžitelů, kteří poskytují spotřebitelům (např. díky vlastní vyšší efektivitě) levnější statek či službu – což by bylo protichůdné účelu samotného antimonopolního zákonodárství.

Výsledkem je opatrný návrh, kdy predátorské ceny jsou ilegální pouze v případech, kdy podnákladové ceny (tj. ceny pod úrovní mezních nákladů v dlouhodobém měřítku) slouží vyloženě k eliminaci konkurenta. Zde nastupuje opět ekonomický test analogický návrhu u koluzních jednání, kdy soud jako důkazy využívá primárně ekonomické důkazní prostředky spočívající v analýze trhu dle kritérií vyložených výše. Test je následně doplněn o analýzu konkrétního trhu z pohledu potenciální racionality predátorských cen.³⁵⁹ Dokazovat záměr predátora je pak zapotřebí až v případech, kdy nevedlo ekonomické dokazování k jednoznačnému závěru.³⁶⁰

V případě vázaných obchodů dochází R. Posner k závěru, že se jedná primárně o vykořisťovací praktiku, jejímž cílem je zvýšit zisk, který monopolista získává z kupujících, kteří u něj *již* nakupují.³⁶¹ Jako taková nemá bezprostřední dopad na výstupní množství a ostatní soutěžitele na daném trhu, což jsou, jak bylo opakovaně demonstrováno, základní kritéria Chicagské antimonopolní analýzy. Z ekonomického hlediska se tak jedná o protisoutěžní jednání, nýbrž o druh cenové diskriminace, která nebývá standardně chápána jako negativní jev. V reflexi tohoto poznatku proto navrhuje R. Posner ponechat vázané obchody legální s tím, že k jejich zákazu by mělo dojít až v případě, že na základě nových poznatků v ekonomii dojde k všeobecnému zákazu cenové

---

³⁵⁸ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 212: [„Z toho vyplývá paradox, že někdy může být pro predátora racionální strategií přesvědčit potencionální vstupující, že je iracionální a tudíž vytrvá v predátorské kampani i tehdy, když jeho ztráty přesáhnou očekávané zisky.“].

³⁵⁹ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 217.

³⁶⁰ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 216.

³⁶¹ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 201: [„Cílem vázaných obchodů je umožnit monopolistovi účtovat jeho zákazníkům a to výhradně jim za vázaný produkt cenu vyšší, než jaká je cena tržní daného produktu.“].

diskriminace.³⁶² Tyto závěry platí analogicky i pro případy tzv. bundlingu, tedy prodeje více separátních statků v jediném balení.

Konečně závěry týkající se bojkotu a odmítnutí dodávat následují dosavadní vzorec analýzy, když tyto praktiky samy jako takové nejsou způsobilé omezit výstupní množství nebo vyloučit konkurenta. Bývají zpravidla součástí jiného protisoutěžního jednání a fungují jako určitá pojistka a/nebo sankce pro nekooperujícího soutěžitele. Definičně je rozdílem množství aktivních soutěžitelů, když bojkot je skupinová praktika, zatímco odmítnutí dodávat je aktivita jediného soutěžitele. R. Posner v reflexi jejich doplňkového charakteru chápe tyto praktiky jako ilegální pouze tehdy, slouží-li k vynucení kartelového jednání (bojkot)³⁶³ nebo slouží-li jinému kartelu zprostředkovaně (odmítnutí dodávat).³⁶⁴

5.4.2.4 Kontrola spojování

U kontroly spojování platí v případě R. Posnera podobné závěry jako u R. Borka. Tedy, že kontrole spojování mají podléhat toliko horizontální spojení, přičemž R. Posner volí hranici procentuálního podílu tak, že v případech, kdy mají 4 největší soutěžitelé menší tržní podíl než 60 procent, jsou spojení legální. V případě, že dojde k překročení této hranice a/nebo je trh náchylný ke koluzním jednáním, uplatní se vyvratitelná domněnka ilegality spojení. Argumentem vedoucím k vyvrácení domněnky je pak důkaz o mimořádných faktorech, které v daném případě zkreslují jinak standardní ukazatele (typicky tržní podíl).³⁶⁵

5.4.2.5 Veřejné podpory

V rámci Posnerovy doktríny nelze nalézt rozpracovanou teorii veřejných podpor a jejich slučitelnosti s konkurencí. Bude tomu tak s největší pravděpodobností proto, že vzhledem k základům ekonomické teorie Chicagské školy a důrazu na autoreglativní povahu trhu, je logickým závěrem jejich negace. Účelem antimonopolního zákonodárství je pak potlačování některých negativních jevů souvisejících s tržní koncentrací a koluzí, nikoliv však nahrazení autoreglativního mechanismu trhu fungujícího v jádru na bázi

---

³⁶² POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 205.

³⁶³ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 240: [„Bojkot je řádným cílem antitrustu pouze tehdy, je-li využit k vynucení protisoutěžní praktiky, tak jako v případech *Eastern States a Fashion Originators' Guild*.“].

³⁶⁴ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 242.

³⁶⁵ POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, s. 132-133.

zisk/ztráta. Je zřejmé, že státní podpory, zejména pak ty selektivní, nabourávají fungování tržního mechanismu a mohou v důsledku mařit samotné fungování antimonopolního zákonodárství. Státem subvencovaný monopol je z hlediska ekonomické teorie pořád monopoem se všemi jeho negativy a jeho existence není žádoucí tím spíše, že na jeho tvorbu byly vynaloženy vzácné zdroje přerozdělené pomocí veřejné moci. Negativní dopad na společenský blahobyť je tak hned dvojího rázu. Logickým závěrem je tak negace veřejných podpor jako takových.

5.5 Aplikace poznatků Chicagské školy na vybranou antimonopolní regulaci

Po vyložení teoretické ekonomické báze a to včetně metodologie, která slouží k jejich dosažení, a závěrů, které z nich vyplývají v preskriptivní rovině, je nyní možno přistoupit k analýze reálně platné a účinné legislativy a případně relevantní judikatury. Stejně jako v případě již vyložené Rakouské školy a po této kapitole následující škole ordoliberalní i zde budou analyzovány tři regulativní celky. Za prvé úprava platná v ČR, druhým celkem, kterému bude věnována pozornost, je německý antimonopolní zákon a konečně třetím celkem je unijní regulace hospodářské soutěže obsažená v primárním právu.

U každého celku bude výklad strukturován primárně dle funkčních kategorií regulace. Výklad tedy začíná oblastí horizontální koluze, pokračuje přes koluzi vertikální, zneužití dominantního postavení, kontrolu spojování a končí oblastí státních podpor. Vzhledem k rozsahu práce a jejímu účelu pak bude akcentována především ekonomická podstata regulace, aniž by byl poskytován její detailní výklad.³⁶⁶

5.5.1 Antimonopolní regulace v ČR

5.5.1.1 Horizontální koluze

Jádrem regulace horizontální koluze vnitrostátního práva ČR je ust. § 3, § 4 a § 5 OHS. Pakliže je obsah těchto ustanovení konfrontován se shora vyloženou teorií a návrhy regulace Chicagských autorů, je na první pohled zřetelná elementární shoda v základních parametrech i konstrukci pravidel. Těmito parametry jsou především:

---

³⁶⁶ Takový výklad lze nalézt například v bezpočtu publikací komentářového charakteru, které jsou k dispozici ke každému hlavnímu pramenu zde uvedenému.

- A. Výklad pojmu „dohoda“ pomocí funkce, nikoliv pomocí formy – § 3 odst. 1 OHS věta první explicitně pracuje s konstrukcí pojmu dohody, která zahrnuje jak písemná ujednání mezi soutěžiteli, tak ujednání ústní, tacitní a případně jednání, která by měla formu rozhodnutí sdružení soutěžitelů. Taková konstrukce je plně v souladu s poznatky a doporučeními Chicagské školy.
- B. Explicitní zákaz koluze mezi soutěžiteli spočívající v rozdělení trhu a fixaci ceny – zákaz ujednání o fixaci cen a/nebo rozdělení trhu obsažený v ust. § 3 odst. 2 písm. a) a c) OHS je plně v souladu s poznatky a doporučeními Chicagské školy. Totéž platí i pro zákaz ujednání o omezení nebo kontrole výroby obsažený v ust. § 3 odst. 2 písm. b), když tento je dle Chicagské teorie alternativní cestou k témuž cíli.
- C. Orientace regulace na maximalizaci spotřebitelského blahobytu – toto kritérium je v případě horizontální koluze reflektováno především v ust. § 3 odst. 4 OHS, které předpokládá uvolnění zákazu koluze za současného zvýšení efektivity a podílu na takto získaných výhodách pro spotřebitele [písm. a)], dodržení proporcionality omezení [písm. b)] a zachování konkurenčního charakteru daného relevantního trhu jako celku [písm. c)]. Tato podoba regulace je velmi blízká návrhům R. Borka a jako taková je tedy plně v souladu s poznatky a doporučeními Chicagské školy.
- D. Konstrukce skutkové podstaty bojkotu – ust. § 3 odst. 2 písm. f) reflektuje spíše Borkovu doktrínu než Posnerovu s tím, že ze systematického hlediska se jedná o „řadovou“ skutkovou podstatu, což vyplývá ze systematického výkladu, když zákon výslovně uvádí tuto skutkovou v demonstrativním výčtu ust. § 3 odst. 1. Taková koncepce je však v rozporu s Posnerovým kritériem akcesority této praxe. Jako inkorporaci Borkova kritéria doplňkovosti je pak možné chápat ust. § 3 odst. 4, které se uplatní i pro skutkovou podstatu bojkotu. I v případě úpravy bojkotu tak lze hovořit o souladu pravidla s poznatky a teorií Chicagské školy.

Poněkud komplikovanější otázku pak představuje jev oligopolu, resp. tacitní koluze, když tyto nejsou ve vnitrostátní úpravě ČR výslovně upraveny, a jejich případnou regulaci je tak nutno dovozovat z ustanovení týkajících se koluze a zneužití dominantního postavení. Ze shora uvedeného teoretického výkladu je zřejmé, že ani Chicagská škola nedisponuje ke dni odevzdání této práce ucelenou a všeobecně přijímanou teorií

oligopolu. K podobě regulace obsažené v OHS tak lze v tomto ohledu pouze stručně poznamenat, že ačkoliv potenciálně výkladově umožňuje podřazení oligopolně stanovené ceny a tacitní koluze pod zákonná ustanovení § 3 a § 10, doposud k takovému kroku nedošlo a stávající procesní struktura dokazování vede k závěru, že se tak spíše ani nestane.³⁶⁷ Jelikož autoři Chicagské školy nevykazují shodu a jejich návrhy jsou dokonce protichůdné, je nutno přijmout závěr, že regulace těchto jevů ve vnitrostátním právu ČR není ani v souladu, ani v rozporu s poznatky a teorií Chicagské školy.

5.5.1.2 Vertikální koluze

Opačná situace panuje v oblasti vertikální koluze, když Chicagská škola chápe vertikální dohody mezi soutěžiteli jako nenarušující konkurenci, nýbrž naopak jako způsob eliminace jiných negativních jevů, např. free-ridingu. Na první pohled je tak zřejmé, že regulace obsažená v OHS je otevřeně v rozporu s poznatky a teorií Chicagské školy. Toto je dáno zejména tím, že OHS v ust. § 3 odst. 1 ve spojení s § 3 odst. 2 písm. a) zakazuje dohody o určení ceny a/nebo dalších obchodních podmínkách obecně, tedy i vertikálního charakteru, přičemž tento zákaz je doplněn výslovným zákazem vázaných prodejů obsaženým v ust. § 3 odst. 2 písm. d). Zde je vhodné pro úplnost uvést, že rigidita zákazu je částečně rozvolněna aplikací ust. § 3 odst. 4 OHS, resp. převzetím konceptu blokových výjimek z unijní regulace, kterýžto je obsažen v ust. § 4 OHS ve spojení s nařízením Komise (EU) č. 330/2010 o výjimkách v oblasti vertikálních dohod.

Z hlediska rozsahu této práce není bohužel možné blíže zkoumat konstrukci nařízení a s ním související množinu potenciálně povolených dohod, nicméně to ani není pro účely této práce nezbytně nutné. Již samotná existence zákonného zákazu (byť by z něj byly dodatečně umožněny početné výjimky) je totiž v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

---

³⁶⁷ Efektivní postihování tacitní koluze a oligopolně stanovené ceny by pravděpodobně předpokládalo reformu procesního práva antimonopolní regulace (např. jakou navrhuje R. Posner), když tradiční důkazní postupy se na situaci, kdy chybí hmatatelný důkaz koluze, nehodí. V podmínkách ČR by nicméně taková reforma pravděpodobně aktuálně narazila na protichůdnou tendenci k aplikaci trestněprávních kritérií a standardů na oblast správního trestání, která reflektuje judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, zejména rozsudek ze dne 8. 6. 1976, Engel proti Nizozemí a rozsudek ze dne 21. února 1984, Öztürk proti Německu. Tím spíše, že některá skutkově podobná protisoutěžní jednání mohou být potenciálně i trestným činem, viz ust. § 248 odst. 2 z. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Je tedy otázkou, zda by bylo udržitelné, aby docházelo k uložení sankce (byť jen správní) na základě důkazu spočívajícího v „pouhém“ znaleckém posudku o vyšší než konkurenční ceně na daném trhu, byť by byl sebevíc propracovaný.

5.5.1.3 Zneužití dominantního postavení

Zneužití dominantního postavení upravuje OHS v ust. § 11, kde je uveden demonstrativní výčet skutkových podstat, které zákon za zneužití výslovně považuje. Ačkoliv užití pojmy vykazují vyšší míru obecnosti, zpravidla je možné v daných skutkových podstatách rozklíčovat jevy, které byly analyzovány ekonomickou teorií vyloženou výše. To je zřejmé již na příkladu ust. § 11 odst. 1 písm. a), kdy zákon hovoří o nepřiměřených podmínkách ve smlouvách, resp. vynucování protiplnění, které je ve zřejmém nepoměru. Pravděpodobně tou nejzákladnější smluvní podmínkou je pochopitelně ujednání o ceně, pod tuto skutkovou podstatu je tak možné zahrnout účtování supra-konkurenčních (monopolních) cen, což je dle Chicagské teorie základní negativní jev monopolu. Jeho regulace je tak v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy. Ačkoliv terminologicky mohou pod zde uvedenou, velmi obecně definovanou skutkovou podstatu spadat mnohé praktiky, ty nejčastější mají vyčleněnou svou vlastní a výklad se jim tedy bude věnovat na příslušném místě.

Ust. § 11 odst. 1 písm. b) představuje zřejmý zákaz vázaných prodejů (junktimy). Jak bylo vyloženo výše, z hlediska teorie se nejedná primárně o praktiku zaměřenou na vyloučení konkurentů dominantanta z trhu, nýbrž o jednání svým následkem podobné cenové diskriminaci. V rámci vyložené analýzy došla Chicagská teorie k závěru, že nepředstavují protisoutěžní praktiku a jejich zákaz tak není žádoucí. Tento prvek regulace OHS tedy není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.³⁶⁸

Ust. § 11 odst. 1 písm. c) je sice opět formulováno obecně, nicméně v první řadě se jedná o zákaz cenové diskriminace, když podmínkou ve smyslu tohoto ustanovení budou logicky nejčastěji právě ceny. V případě cenové diskriminace shora uvedený výklad demonstroval, že ekonomická teorie obecně a to včetně Chicagské školy nepovažuje tuto praktiku za škodlivou z hlediska společenského blahobytu. Naopak někteří autoři poukazují na její potenciálně přínosné dopady, mezi které patří dokonce i možnost zvýšení výstupního množství – tedy uspokojení většího počtu spotřebitelů.

---

³⁶⁸ Zde je navíc vhodné poznamenat, že ochranný účinek zákonné úpravy je do určité míry omezen, když spotřebitel, kterého zákonodárce chrání nejčastěji, je chráněn komplexnější úpravou obsaženou v jiných právních předpisech, zejména pak z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (typicky ust. § 1798 a násl. a ust. § 1810 a násl.) a z. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. Z hlediska praxe je pak z pohledu spotřebitele zpravidla snazší dovolat se ochrany právě prostřednictvím uvedených zákonů, spíše než OHS.

Tento prvek regulace OHS tedy není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy

Naproti tomu skutková podstata ust. § 11 odst. 1 písm. d) představuje snahu zákonodárce postihnout praktiky, které autoři Chicagské školy považují za typický průvodní jev monopolu, a tedy výslovně škodlivé. Zde je nutno akcentovat zejména omezení výroby, když toto je z hlediska ekonomické teorie nepřímým způsobem, jak nastavit supra-konkurenční ceny. Jedná se tedy *prima facie* o monopolní praktiku a její zákaz je v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy. Zbytková část ustanovení regulující záměrné omezení výzkumu a vývoje pak není autory školy příliš detailně rozpracována, ačkoliv vzhledem k negativnímu dopadu na spotřebitele, resp. nízké možnosti zvýšení společenského blahobytu pomocí omezování technologického pokroku by bylo možné pravděpodobně očekávat kladné stanovisko k jejímu zákazu.

Ust. § 11 odst. 1 písm. e) je pak z ekonomického pohledu jednoduše zákonným zákazem predátorských cen. Jelikož analýza této praktiky byla podrobněji vyložena výše, zde je možné se omezit na konstatování, že její proveditelnost a dopady jsou dle Chicagských autorů přinejmenším diskutabilní a zákonný zákaz tedy není žádoucí.³⁶⁹ Tento prvek regulace OHS tedy není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

Konečně ust. § 11 odst. 1 písm. f) reflektuje tzv. doktrínu *essential facilities*, kdy záměrem zákonodárce bylo zamezit případnému vyloučení konkurence na těch trzích, které vyžadují přístup ke speciální infrastruktuře. Takovými trhy jsou typicky síťová odvětví, kdy distributor zpravidla nabývá výhradní monopolní postavení, protože náklady na vybudování alternativní sítě jsou prohibitivně vysoké. Síťová odvětví jsou dlouhodobě předmětem debat, když jejich podstata vede ke snazšímu vzniku monopolu a jejich regulace je tak trvalou a častou otázkou. Zde uvedení autoři neposkytují speciální doktrinální přístup k regulaci síťových odvětví, nejbližší má k této problematice pravděpodobně R. Bork při výkladu narušení distribučních vzorců, kdy akceptuje

---

³⁶⁹ U Roberta Posnera pak bylo stanoveno kritérium výslovného protisoutěžního cíle, jelikož sám praktiku označil z ekonomického hlediska za iracionální a neefektivní. Toto kritérium v úpravě OHS reflektováno není a výsledná úprava tak není v souladu s Posnerovou doktrínou.

ilegalitu podobných praktik. Toto pravidlo tedy není explicitně v souladu ani v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy s tím, že pravděpodobně lze dovodit legitimitu zákazu analogickou aplikací jiných částí teorie.

Jako celek je tak regulace zneužití dominantního postavení obsažená v OHS částečně v souladu a částečně v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

5.5.1.4 Kontrola spojování

Právní úprava kontroly spojování volí podobně jako v předchozích ustanoveních obecné formulace, které nereflektují nutně analytické kategorie, které používá ekonomická teorie (horizontální, vertikální, konglomerátní spojení). Přesto je pochopitelně možné skutkové podstaty do těchto kategorií roztřídit a pro přehlednost bude výklad tímto způsobem i veden.

Obecný základ poskytuje ust. § 12 OHS, které obsahuje definice pojmů spojení a kontroly a dále ust. § 18 odst. 1 OHS, které ukládá zákaz spojení uskutečnit před právní mocí rozhodnutí o povolení spojení. Z gramatického výkladu zákona vyplývá univerzální chápání spojení ve smyslu OHS, tj. bez ohledu na úroveň trhu, na které spojující se soutěžitelé působí. Kontrole proto podléhají horizontální, vertikální i konglomerátní spojení, která překračují hranici obratu stanovenou § 13 OHS. Důvodem pro rozhodnutí o nepovolení spojení je pak dle ust. § 17 odst. 3 OHS fakt, že by spojením došlo k narušení hospodářské soutěže na relevantním trhu, zejména pak posílením dominantního postavení spojujících se soutěžitelů.

V kontextu horizontálních spojení platí, že jejich regulaci Chicagská škola v určité míře akceptuje. Zákonná kritéria uvedená v OHS, zejména pak konstrukce vyvratitelných domněnek, kdy výkladově stále platí ust. § 10 odst. 3 OHS a společný podíl na relevantním trhu menší 40 % se nemá za dominanci, resp. platí ust. § 17 odst. 3 OHS a společný 25% podíl se nemá za podstatné narušení trhu. Takové vymezení se blíží co do výše podílů návrhům R. Borka v této oblasti a tento prvek regulace OHS tedy je rámcově v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

Kde se naopak zákonná regulace obsažená v OHS rozchází s Chicagskou teorií je kontrola spojování vertikálních a konglomerátních. Zde platí, že teorie jejich regulaci

odmítá s tím, že nemají bezprostřední dopad na konkurenci a jejich regulace tak neslouží účelu antimonopolní legislativy. Zde je vhodné uvést, že unijní regulace a výkladová pravidla, která v řadě ohledů určují směřování regulace vnitrostátní, do určité míry tento problém reflektují opatrnou aplikací daných ustanovení.³⁷⁰ Striktně vzato dle litery zákona nicméně platí, že zkoumaná právní úprava kontrolu spojování vertikálních a konglomerátních stanovuje. Bez ohledu na to, jak často jsou daná ustanovení užívána, resp. jaké procento takových spojení není povoleno, tak platí, že ve vztahu k těmto spojení je regulace OHS v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

5.5.1.5 Veřejné podpory

Posledním okruhem regulace je poskytování veřejné podpory, resp. zvýhodňování soutěžitele/soutěžitelů orgány veřejné moci. Zde sice OHS obsahuje obecné ustanovení o zákazu takového jednání v § 19a odst. 1, nicméně z dozorčí činnosti jsou hned v dalším odstavci vyloučeny některé druhy veřejné podpory, mj. i veřejné podpory ve smyslu čl. 107 SFEU a navazujícího sekundárního práva, zejména pak Nařízení Komise (EU) č. 651/2014 o blokových výjimkách a sektorová Nařízení Komise (EU) č. 702/2014 pro oblast zemědělství a č. 1388/2014 pro oblast rybolovu. Toto vynětí je zcela zásadní a vede k otevření širokého prostoru pro zásahy do hospodářské soutěže, které zvýhodňují pouze některé soutěžitele. Adekvátní rozbor problematiky veřejných podpor v ČR by si vyžádal vlastní dizertační práci nebo monografii zaměřenou pouze na ni, a není proto v možnostech této práce o nich podrobněji pojednat.

Je proto nutné se omezit na obecné konstatování, že ačkoliv poskytování veřejných podpor v ČR podléhá zákonné regulaci, není zakázáno, nýbrž existuje velmi široký prostor pro poskytování nejrůznějších druhů výhod, zpravidla finančních, vybraným soutěžitelům. Aniž by zde mohly být hodnoceny jiné důvody, které k takovému stavu vedou a jeho potenciální přínosy, je nutné zdůraznit, že z hlediska antimonopolní regulace se jedná o antisystémový prvek, který komplikuje její fungování a může potenciálně dokonce mařit dosahování jejího účelu jako takového. Regulace veřejných podpor v ČR tak není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

---

³⁷⁰ Viz Pokyny Komise k posuzování nehorizontálních spojování č. 2008/C 265/07.

5.5.2 Antimonopolní regulace v Spolkové republice Německo

5.5.2.1 Horizontální koluze

Úprava horizontální koluze je v rámci systematiky GWB obsažena hned v ust. § 1, který zakazuje taková ujednání mezi soutěžiteli, která mají za cíl nebo následek vyloučení, omezení nebo zkreslení (*Verfälschung*) konkurence. Zákon zde výslovně podobně jako OHS pracuje s funkčním pojetím koluze soutěžitelů, kdy na roveň staví písemná ujednání, rozhodnutí sdružení a jednání ve shodě soutěžitelů.

Tento zákaz nicméně není neomezený a je limitován výjimkami specifikovanými v navazujícím ust. § 2 GWB. Zde je možné nalézt celkem tři základní kritéria: a) ekonomický přínos koluze s tím, že spravedlivý podíl z něj je vyhrazen spotřebitelům (§ 2 odst. 1 souvětí první); b) kritérium proporcionality způsobeného omezení konkurence (§ 2 odst. 1 alinea první); c) neschopnost takového jednání vyloučit konkurenci na podstatné části trhu daného statku (§ 2 odst. 1 alinea druhá).

Zajímavou legislativní technikou je pak zakotvení aplikačního ustanovení obsaženého v § 2 odst. 2 GWB, kdy při aplikaci (a výkladu) ust. § 2 odst. 1 odkazuje zákon na unijní úpravu obsaženou v čl. 101 odst. 3 SFEU a příslušných nařízeních EU s tím, že tato se užije *mutatis mutandis*. Toto ustanovení bylo přijato novelizací GWB z roku 2004 a nahradilo původní komplexní úpravu různých druhů kartelových výjimek obsažených v původních § 3 až § 13. Vcelku elegantním způsobem je tak zajištěna eurokonformita zákona a jednotná aplikace vnitrostátních a unijních pravidel. Jelikož samotná úprava § 1 a § 2 GWB je velmi obdobná té obsažené v čl. 101 SFEU, bude se tento odkaz primárně dotýkat relevantních nařízeních o blokových výjimkách, kterými jsou v oblasti horizontální koluze Nařízení Komise č. 1217/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie dohod o výzkumu a vývoji a Nařízení Komise č. 1218/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie specializačních dohod. Pro účely této práce je pak podstatné, že u obou nařízeních se pracuje se stejnými ekonomickými ukazateli u kritéria legality koluze – maximálně 20% podílu na relevantním trhu a absenci tvrdých omezení soutěže (price fixing, omezení výroby, rozdělení trhu).

Do určité míry jsou tato pravidla oslabena ustanovením § 3 GWB, který poněkud rozvolňuje původní kritéria § 2 odst. 1 pro dohody mezi malými a středními podniky.

U těchto postačuje pouze to, nemají-li významný dopad na konkurenci na daném trhu a přispívají-li ke zvýšení jejich konkurenceschopnosti.

Z hlediska Chicagské ekonomické teorie je koncepce regulace koluze obsažená v GWB rámcově v souladu s doporučeními školy. Tvrdá kartelová ujednání jsou zakázána s tím, že existuje možnost jejich zpětné legalizace za splnění ekonomicky určených kritérií, zejména podílu spotřebitele na výsledku a absenci vyloučení konkurence na podstatné části trhu daného statku. Takové pojetí se blíží konceptu doplňkových omezení, který rozpracoval Robert Bork a důrazu na přínos regulace pro spotřebitele, který se prolíná celou teorií školy. Posnerova doktrína jednotné koluzní ceny v regulaci reflektována není ani v hmotně právní rovině, ani v pravděpodobně nezbytné související specifické procesní úpravě.

5.5.2.2 Vertikální koluze

Co se týče vertikální koluze, tuto potkal v rámci úpravy GWB podobný osud jako kartelové výjimky u horizontální koluze. Novelizací z roku 2004 došlo k vypuštění specifické úpravy vertikálních dohod, která se nacházela v původních § 14 až § 18, a aktuálně vychází regulace vertikálních dohod z obecných ustanovení § 1 až § 3 GWB a unijní regulace (přes odkaz v ust. § 2 odst. 2). Klíčem pro posuzování vertikálních dohod tak je vyjma obecného textu SFEU především Nařízení Komise č. 330/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na kategorie vertikálních dohod a jednání ve vzájemné shodě.³⁷¹ Toto nařízení obsahuje řadu ukazatelů a pravidel, nejvýznamnějším je pravděpodobně kumulativní podmínka hranice 30% podílu na relevantních trzích obou soutěžitelů a obecný zákaz tvrdých opatření specifikovaný v čl. 4 nařízení. Mezi takto zakázaná opatření patří i řada praktik regulujících koncovou (maloobchodní) cenu a režim prodeje.

I bez detailního rozboru nařízení je tak zřejmé, že komplexní regulace zde uvedená neodpovídá doporučením ani R. Borka, ani R. Posnera a tento prvek regulace GWB tak není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

---

³⁷¹ Pro úplnost je vhodné uvést, že kromě tohoto nařízení existuje také sektorové Nařízení Komise č. 461/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na kategorie vertikálních dohod a jednání ve vzájemné shodě v odvětví motorových vozidel.

5.5.2.3 Zneužití dominantního postavení

Úprava zneužití dominantního postavení obsažená v GWB se skládá z výkladového ustanovení § 18 GWB, zákonného zákazu jeho zneužití v ust. § 19, doplňkového ustanovení zaměřeného na ochranu malých a středních podnikatelů v ust. § 20 a konečně zákazu bojkotu v ust. § 21. Německý zákonodárce zvolil odlišný legislativní přístup než český a definiční ustanovení § 18 poskytuje vcelku komplexní výklad pojmu dominance, přičemž základním kritériem je trojice ekonomických předpokladů – A. daný soutěžitel nemá žádné konkurenty (§ 18 odst. 1 alinea první), B. daný soutěžitel není vystaven žádné podstatné konkurenci (§ 18 odst. 1 alinea druhá) a C. daný soutěžitel má výsadní postavení na trhu ve vztahu k jeho konkurentů, (§ 18 odst. 1 alinea třetí). Tyto předpoklady jsou konstruovány jako alternativní, postačuje tedy splnění jediného.

Dále poskytuje v ust. § 18 odst. 3 demonstrativní výčet řady ukazatelů, která se berou v potaz při posuzování, zda dominance existuje, resp. dodatečné specifické ukazatele pro oblast síťových odvětví v ust. § 18 odst. 3a. Zákon zároveň připouští společnou kolektivní dominanci více subjektů (§ 18 odst. 5), pakliže splňují kritéria uvedená v odst. 1 a neexistuje mezi nimi žádná podstatná konkurence.

Hranice tržních podílů jsou nastaveny tak, že v případě jediného dominanta platí domněnka dominance u tržního podílu alespoň 40% (§ 18 odst. 4), u společné dominance tří a méně soutěžitelů pak 50% (§ 18 odst. 6 alinea první) a u společné dominance pěti a méně soutěžitelů hranici dvou třetin (§ 18 odst. 6 alinea druhá).

Naproti tomu (demonstrativní) výčet jednání v ust. § 19, která představují dle GWB zneužití dominance, je méně specifický, než ten uvedený v OHS. Zákaz zneužití dominance, uložený ust. § 19 odst. 1, se tak vztahuje výslovně na jednání, kterými dominant: A. přímo, či nepřímo brání jinému soutěžiteli nepoctivým způsobem ve fungování, anebo mezi soutěžiteli diskriminuje bez objektivně spravedlivého důvodu (ust. § 19 odst. 2 alinea první); B. požaduje odlišné platební nebo obchodní podmínky, než které by pravděpodobně platily tehdy, existovala-li by na trhu efektivní konkurence, a to s přihlédnutím k obdobným trhům (ust. § 19 odst. 2 alinea druhá); C. požaduje méně příznivé platební nebo obchodní podmínky, než jaké požadují dominantní soutěžitelé od podobných zákazníků na srovnatelných trzích, není-li pro to objektivně spravedlivý důvod (§ 19 odst. 2 alinea třetí); D. brání přístupu jiných soutěžitelů na vlastní síť anebo

jinou infrastrukturu v případech, kdy z důvodu právních nebo skutkových okolností nemůže jiný soutěžitel konkurovat dominantovi na souvisejících trzích (ust. § 19 odst. 2 alinea čtvrtá); a E. vyžaduje od jiných soutěžitelů, aby mu poskytovali výhody bez objektivně spravedlivého důvodu (ust. § 19 odst. 2 alinea pátá).

Zajímavým rozšířením regulace dominantního postavení, je pak úprava obsažená v ust. § 19 odst. 3, kterým je aplikace ust. § 19 odst. 2 alinea první a pátá na kartelové dohody, které jsou jinak z nějakého důvodu vyňaty ze zákonného zákazu (typicky v souladu s ust. § 2 a § 3). Zákaz zneužití založený ust. § 19 odst. 2 alinea první je následně rozšířen v ust. § 20 odst. 1 i na případy, kdy podnik má vůči malým nebo středním soutěžitelům jakožto dodavatel nebo odběratel takové postavení, že tito nemají skutečnou možnost obrátit se na konkurenci, tj. relativní tržní sílu (*relative Marktmacht*). Podobně se dle ust. § 20 odst. 2 použije zákaz založený ust. § 19 odst. 2 alinea pátá i na jednání soutěžitelů vůči jiným soutěžitelům, kteří jsou na nich závislí. Konečně ust. § 20 odst. 3 zakazuje soutěžitelům s vyšší tržní silou (*überlegener Marktmacht*) tuto sílu zneužívat v konkurenci s malými a středními podniky, čímž se má zejména na mysli nabízení zboží za podnákladové ceny (§ 20 odst. 3 alinea první a druhá) a jejich cenové znevýhodňování na navazujícím trhu distribuce (§ 20 odst. 3 alinea třetí). Obecný zákaz nediskriminace pak dle ust. § 20 odst. 5 výslovně platí i pro členství v obchodních sdruženích, profesních organizacích a sdruženích poskytujících značky kvality (*Güterzeichengemeinschaften*), pakliže by odmítnutí bez objektivně spravedlivého důvodu způsobilo soutěžiteli konkurenční nevýhodu.

Regulace bojkotu a odmítnutí dodávat je pak stručnější s tím, že zákon rozlišuje mezi těmi jednáními, která mají za cíl nespravedlivě poškodit konkurenty soutěžitele (ust. § 21 odst. 1) a jednáními, která mají za cíl přimět ostatní soutěžitele k smluvnímu jednání jinak zakázanému dle GWB nebo čl. 101 nebo 102 SFEU a navazujících předpisů (ust. § 21 odst. 2), ať již slibem prospěchu nebo hrozbou znevýhodnění. Totéž platí i pro donucení jiných soutěžitelů k připojení se ke kartelové dohodě, spojení se soutěžitelem nebo jednání ve shodě za účelem poškození konkurence (ust. § 21 odst. 3).

Na základě shora uvedeného je tak možno učinit ve vztahu k teorii Chicagské školy následující závěry. Zákon pod pojmem dominantního postavení reguluje jak situace monopolu, tak situace oligopolu s tím, že užití neurčitých právních pojmů ponechává

značný prostor pro následný výklad antimonopolními orgány (das Bundeskartellamt) a soudy. Pod tyto pojmy lze zařadit i jednání představující negativní monopolní projevy dle Chicagských autorů, tedy supra-konkurenční ceny a nejrůznější vylučující praktiky, a to i speciálně s přihlédnutím k síťovým odvětvím, nebo odvětvím se specifickou infrastrukturou. Zároveň i úprava bojkotu v zásadě odpovídá doporučením Chicagských autorů, kdy záleží na výkladu generální klauzule obsažené v ust. § 21 odst. 1 (naproti tomu specifické skutkové podstaty obsažené v odst. 2 a 3 jsou velmi podobné tomu, co lze nalézt u R. Borka i R. Posnera). Do této míry je tak tento prvek regulace v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

Kde naopak dochází k rozporu je regulace podnákladových cen (ust. § 20 odst. 3), požadavek (necenových) obchodních podmínek panujících za hypotetické konkurence (ust. § 19 odst. 2 alinea druhá) a zákaz diskriminace (zejména ust. § 19 odst. 2 alinea pátá). Tato část regulace není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

Jako celek je tak regulace zneužití dominantního postavení a to včetně bojkotu (resp. odmítnutí dodávat) částečně v souladu a částečně v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

5.5.2.4 Kontrola spojování

Pravidla kontroly spojování jsou v případě Německé spolkové republiky obsažena taktéž v GWB, konkrétně pak v ust. § 35 až § 43a. Podobně jako v případě úpravy obsažené v OHS je založena regulace spojování na principu notifikační povinnosti před uskutečněním spojení s případnou penalizací a neplatností spojení s tím, že parametry pro vznik notifikační povinnosti jsou vymezeny primárně pomocí obratu spojujících se společností (§ 35 odst. 1). Jádrem úpravy je pak ustanovení § 36 odst. 1 souvětí první, které ukládá Spolkovému antimonopolnímu úřadu (Bundeskartellamt) zakázat taková spojení, která by významně omezila konkurenci, zejména pak vytvořením dominantního postavení, nebo jeho posílením (tj. 40% a vyšší tržní podíl). Toto základní pravidlo je doplněno určitým kritériem proporcionality v § 36 odst. 1 alinea první, kde je generální zákaz uvolněn v případech, v nichž dojde spojením ke zlepšení konkurenčních podmínek a toto zlepšení převažuje nad případnými negativními dopady.

Pro účely této práce není nutné poskytovat podrobný výklad úpravy, když cílem tohoto oddílu je toliko vystihnout její ekonomické principy. V této souvislosti je tak klíčovým faktorem skutečnost, že notifikační povinnost a pravidla spojování platí pro veškerá nadlimitní spojení bez ohledu na jejich ekonomickou povahu, tedy nejen na horizontální, nýbrž i na vertikální a konglomerátní.³⁷² Zde je nutno podobně jako v případě OHS zdůraznit, že předmětem této analýzy je zákonná úprava jako taková, a proto skutečnost, že konkrétní úřady nebo soudy aplikují vybraná pravidla pouze výjimečně, nemá na závěry této práce zásadní vliv. Důležitá je tak skutečnost, orgány veřejné moci vertikální a konglomerátní spojení posuzují a mohou zakázat.

Nad rámec toho je pro zajímavost vhodné upozornit na poněkud nesystémový prvek úpravy, kterým je zákonné zmocnění Spolkového ministerstva pro hospodářství a energetiku udělit na základě předchozí žádosti v individuálních případech povolení ke spojení i přes nesouhlas antimonopolního úřadu založené ust. § 42 odst. 1. Ačkoliv zde zákon uvádí, že se tak má stát pouze tehdy, převáží-li přínosy pro ekonomiku jako celek negativní dopady na konkurenci, vzhledem k povaze politických procesů a některých průvodních jevů (zejména dobývání renty nebo zajištění regulátora) může takové zmocnění narušovat či mařit činnost antimonopolního úřadu, který je naproti tomu z institucionálního hlediska nezávislý.

Při pohledu na soulad regulace s doporučeními Chicagské školy tak je na první pohled zřejmé, že ačkoliv regulace horizontálních spojení rámcově odpovídá doporučením a to jak s ohledem na procentní hranice, tak obsažený korektiv v podobě kritéria efektivity. Naproti tomu samotná existence kontroly vertikálních a konglomerátních spojení je v rozporu s doporučeními školy, což bylo demonstrováno výše. Jako celek je tak regulace kontroly spojování v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy pouze částečně, a to co do kontroly horizontálních spojení.

5.5.2.5 Veřejné podpory

Obdobně jako v případě vnitrostátní regulace platné v ČR, ani zde není možné adekvátním způsobem pojednat o celkové problematice poskytování veřejných podpor v SRN. V případě SRN je navíc situace komplikovanější kvůli federální struktuře a

---

³⁷² Viz například výkladové stanovisko Bundeskartellamt pro posuzování hmotněprávního základu spojení ze dne 29. 04. 2012 (publikováno v angličtině pod názvem „*Guidance on Substantive Merger Control*“).

absenci sjednocené centrální úpravy poskytování veřejné podpory. I zde navíc platí unijní regulace, o které bude pojednáno v následujícím oddílu této kapitoly.

Na tomto místě je tak nezbytné se omezit na prosté konstatování, že v rámci SRN dochází k systematickému poskytování různých veřejných podpor různými orgány a na různých úrovních (spolková, zemská, regionální). Opět je také nutno zdůraznit, že tato práce nemá za cíl hodnotit cíle a zvolené nástroje těchto podpor a v žádném případě nehodnotí jejich legitimitu. Zabývá se pouze a výlučně jejich dopadem na rovinu konkurence z hlediska ekonomických principů antimonopolní regulace.

Zde platí, že selektivní zvýhodňování některých soutěžitelů je zpravidla protisoutěžní a bude ztěžovat fungování konkurenčního mechanismu a antimonopolní regulace. Tento prvek regulace tak není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

5.5.3 Antimonopolní regulace v Evropské unii (unijní úroveň)

5.5.3.1 Horizontální koluze

V případě unijní regulace horizontální koluze je klíčovým ustanovením čl. 101 SFEU, který reguluje koluzní jednání obecně (horizontální i vertikální), a to sice jak kartelové dohody *stricto sensu*, tak rozhodnutí sdružení podniků a jednání ve shodě. Stejně jako v již analyzovaných právních předpisech tak sleduje legislativní technika úpravy funkční pojetí, kdy je pojem podniku chápán z hlediska ekonomické funkce, nikoliv nezbytně jeho právní formy. Odst. 1 článku 101 pak v generální klauzuli zakazuje veškerá koluzní jednání, jejichž účelem nebo důsledkem je vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže na vnitřním trhu. Tato velmi obecná formulace je následně doplněna demonstrativním výčtem skutkových podstat, které se za takové jednání považují.

Horizontální koluze je pak předmětem úpravy v ustanoveních hned několika písmen. Již čl. 101 odst. 1 písm. a) SFEU obsahuje zákaz ujednání o ceně, prodejních podmínkách anebo jiných obchodních podmínkách, což je z pohledu ekonomické analýzy Chicagské školy primárně zákazem ujednání o jednotné ceně (price-fixing), tedy jednoho z nejvýraznějších a nejškodlivějších průvodních projevů kartelizace.

Na tento bod navazuje ust. čl. 101 odst. 1 písm. b) SFEU, které zakazuje ujednání o kontrole nebo omezení výroby, odbytu, technického rozvoje nebo investic. Z výše vyložené teoretické báze je zřejmé, že z pohledu Chicagské školy je omezení nabízeného množství v jádru alternativním způsobem jak dosáhnout vyšší (supra-konkurenční) ceny statku, a tedy i monopolního zisku. I zbývající část skutkové podstaty pak reaguje na méně přímé způsoby jak zajistit odbyt jinak nekonkurenčního statku, resp. jak omezit nabízené množství potenciálních substitutů. Jádrem je tak v případě všech dílčích parametrů výsledná kontrola nad nabídkou statku a s tím související kontrola nad jeho cenou. Dalším způsobem, jak dosáhnout kontroly nad nabízeným množstvím statku, je pak i rozdělení trhu mezi separátní soutěžitele, což je předmět úpravy ust. čl. 101 odst. 1 písm. c) SFEU. Zde je tento zákaz doplněn zákazem o ujednání o rozdělení zdrojů zásobování, který z hlediska ekonomické analýzy opět představuje alternativní způsob, jak dosáhnout právě kontroly nad nabízeným množstvím statku.

Tato pravidla jsou následně podobně jako v ostatních zde analyzovaných úpravách doplněna kritériem (ekonomické) racionality v generální klauzuli odst. 3 téhož článku společně s kumulativním kritériem proporcionality upraveným tamtéž v písm. a) a b). Kritérium ekonomické racionality spočívá v uvolnění zákazu koluzních jednání v případech, kdy dochází ke vzniku ekonomických přínosů, z nichž přiměřený podíl je vyhrazen spotřebitelům. Kritérium proporcionality pak podmiňuje uvolnění zákazu omezením obsahu koluzního jednání na nezbytné minimum [písm. a)] a zachování soutěže na podstatné části trhu výrobku [písm. b)].

Prakticky totožné principy se odrážejí i v související sekundární úpravě, tj. Nařízení Komise č. 1217/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie dohod o výzkumu a vývoji a Nařízení Komise č. 1218/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie specializačních dohod. Zde jsou blíže specifikovány podmínky legality některých horizontálně koluzních jednání a zároveň i stanoveny hranice max. společného tržního podílu soutěžitelů ve výši 20 %.

Z pohledu Chicagské ekonomické školy tak odpovídá úprava základním postulátům. Zejména zakazuje koluzní praktiky mezi soutěžiteli na stejné úrovni trhu (výslovně pak ty nejtvrdší: price fixing, rozdělení trhu, omezení výstupního množství),

když tyto narušují konkurenci a vedou ke snížení spotřebitelského blahobytu. Zákaz je nicméně částečně uvolněn pro-spotřebitelsky orientovaným ustanovením čl. 101 odst. 3 a navazující sekundární legislativou, které se podobají Borkově doktríně doplňkových omezení a akcentují spotřebitelský blahobyt jakožto finální cíl antimonopolní regulace. Tento prvek regulace proto je v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

5.5.3.2 Vertikální koluze

V případě vertikální koluze je jádrem úpravy opět čl. 101 SFEU a to především generální klauzule zde obsažená. Ačkoliv vzhledem k obecným formulacím mohou pak vertikálně koluzní jednání naplňovat skutkovou podstatu uvedenou v kterémkoliv písmeně článku, typicky se bude jednat o písm. a), c) nebo d). Pod písmeno a) budou spadat především ujednání o koncové ceně a podmínkách maloobchodního prodeje, pod písmeno c) ujednání o výlučné distribuci a pod písmeno d) nejrůznější další ujednání, kterými budou zvýhodněni účastníci vertikální koluze oproti případným jiným odběratelům.

Unijní úprava vertikální koluze je poměrně komplexní, když obecná formulace článku je rozvedena sekundárním právem, zejména pak Nařízením Komise č. 330/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na kategorie vertikálních dohod a jednání ve vzájemné shodě a sektorovým Nařízením Komise č. 461/2010 týkajícím se odvětví motorových vozidel. Jak již bylo uvedeno u GWB, který *de facto* využívá toto nařízení podobným způsobem jako SFEU, klíčovou složkou Nařízení je požadavek na splnění kumulativní podmínky hranice 30% podílu na relevantních trzích obou soutěžitelů a obecný zákaz tvrdých opatření specifikovaný v čl. 4 nařízení. Tím je explicitně dotčena i řada praktik regulujících koncovou (maloobchodní) cenu a režim prodeje.

Vzhledem k tomu, že z provedeného výkladu Chicagské ekonomické teorie vyplynulo, že zákaz vertikálně koluzních jednání je nežádoucí *obecně*, je možné uzavřít tento pododdíl i bez dalšího rozboru legislativní úpravy s tím, že tento prvek regulace již z vlastní podstaty není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

5.5.3.3 Zneužití dominantního postavení

Regulaci zneužití dominantního postavení pak obsahuje SFEU v čl. 102. Zde zákonodárce opět zvolil stejnou legislativní techniku a samotné ustanovení se skládá z generální klauzule zakazující zneužití dominantního postavení a několika demonstrativně vypočtených dílčích skutkových podstat, které jej specifikují. Poněkud problematickou částí analýzy je nicméně samotný pojem dominance, který SFEU blíže nevymezuje a ponechává jej judikatuře. Ačkoliv se v odborných debatách objevuje často hranice 30 % tržního podílu, tato není nijak zakotvena ani v judikatuře a ESD, resp. SDEU ke dni odevzdání práce exaktní hranici, byť v modu domněnky, nestanovil.³⁷³

Pakliže bude ustanovení rozebráno systematicky, úvodní písmeno a) uvádí jako příklad zneužití dominance vynucování nepřiměřených nákupních nebo prodejních cen anebo jiných nerovných obchodních podmínek. Toto ustanovení zjevně dopadá na hlavní negativní jevy monopolu v Chicagské analýze, primárně na vyšší cenu (a s tím související náklady mrtvé váhy) monopolizovaného statku.³⁷⁴ U zbývající části skutkové podstaty pak bude výsledek její analýzy záviset na tom, zda směřuje proti jednáním, která jsou svou podstatou a následkem obdobná. Zde je vhodné připomenout, užitá formulace je obecná a připouští i zahrnutí praktik, které je dle teorie lepší ponechat legální. Typickým případem jsou predátorské ceny, když Evropská komise i Soudní dvůr EU je doposud akceptují obecně jako praktiku zneužívající dominantní postavení,³⁷⁵ což je v rozporu s teoretickou bází a doporučeními Chicagské školy.

Čl. 102 písm. b) pak uvádí jako příklad zneužití dominance omezování výroby, odbytu nebo technického vývoje na úkor spotřebitelů. Z pohledu Chicagské školy i zde lze spatřovat zřetelnou orientaci na restriktivní dopady monopolu na nabídku statku a spotřebitelský blahobyt jakožto cíl antimonopolního práva. Samotné ustanovení navíc ukládá tyto dva parametry kumulativně, tedy restrikce v nabídce statku musí mít za cíl zhoršení postavení spotřebitelů. Tento zákaz je tak v souladu s doporučeními Chicagské

---

³⁷³ Obvykle se pro výklad pojmu užívá rozhodnutí ESD ve věci *United Brands v. Komise*, SbSD 1978/207, kdy ESD dovodil, že se jedná o „postavení ekonomické síly, kterou podnik má a která mu umožňuje bránit zachování efektivní hospodářské soutěže na relevantním trhu, protože mu dává možnost chovat se v podstatné míře nezávisle na jeho soutěžitelích, zákaznících a nakonec i spotřebitelích.“

³⁷⁴ Viz známé rozhodnutí ESD ze dne 13. 11. 1975 *General Motors v. Komise*, SbSD 1975, s. 1367.

³⁷⁵ Z aktuálnější judikatury viz např. rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 2. dubna 2009 — *France Télécom SA v. Komise Evropských společenství*, spis. zn. C-202/07 P.

školy, když účelové omezení nabídky statku (které je umožněno monopolním postavením) povede k vyšší ceně statku a nákladům mrtvé váhy.

Naproti tomu zákaz diskriminace uvedený v čl. 102 písm. c) v souladu s doporučeními Chicagské školy není. Nejvýraznějším předmětem diskriminačního ujednání bude rozdílná cena, a jak bylo vyloženo výše, cenová diskriminace z hlediska ekonomické analýzy nepředstavuje nutně negativní jev a v každém případě nemá přímý dopad na množství nabízeného statku. U ostatních odlišných podmínek pak platí závěry analogicky. Tato dílčí skutková podstata tedy v souladu s doporučeními Chicagské školy není.

Konečně v souladu s doporučeními Chicagské školy není ani ust. čl. 102 písm. d), když toto dopadá primárně na praktiky, jejichž protikonkurenční dopad je v rámci Chicagské analýzy považován přinejmenším za sporný. Typickým případem jsou vázané prodeje (tzv. junktivy, nebo také tie-ins) a souborný prodej produktů (tzv. bundling). Jak bylo vyloženo výše, cílem těchto praktik zpravidla není narušení soutěže, nýbrž reakce na zvláštní povahu statku a/nebo tvorba úspor souvisejících s distribucí. V každém případě nevedou tyto praktiky k omezení výstupního množství a jejich zákaz proto nemá oporu v Chicagské analýze.

Otázku souladu úpravy dominantního postavení v SFEU a doporučení Chicagské školy tak lze souhrnně uzavřít s tím, že úprava je částečně v souladu a částečně v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy. V souladu je především zákaz praktik uvedených v písm. a) a b), v rozporu pak zákaz jednání uvedených v písm. c) a d). Shora uvedené nicméně neplatí univerzálně, když např. predátorské ceny [nejpřesněji podřaditelné pravděpodobně pod písm. a)] jsou aktuálně jak Evropskou komisí, tak Soudním dvorem EU chápány jako obecně protisoutěžní praktika, ačkoliv takový závěr nemá oporu v Chicagské teorii.

5.5.3.4 Kontrola spojování

Unijní regulace kontroly spojování na rozdíl od předchozích prvků není obsažena přímo v primárním právu, nýbrž její základ tvoří Nařízení Rady (ES) 139/2004 o kontrole

spojování podniků.³⁷⁶ Jádrem Nařízení je pak článek 2, který v odst. 2 zakládá legalitu spojení, která zásadně nenaruší účinnou hospodářskou soutěž na společném trhu nebo jeho podstatné části, a naopak zakazuje v odst. 3 taková spojení, která naopak zásadně účinnou hospodářskou soutěž na společném trhu nebo jeho podstatné části naruší. Za příčinu narušení hospodářské soutěže ve smyslu tohoto článku se mají dle dikce ustanovení zejména vznik nebo posílení dominantního postavení. Do okruhu spojení, která podléhají notifikační povinnosti a tedy schválení, nicméně veškerá spojení přesahující obratová kritéria stanovená v čl. 1 Nařízení, bez ohledu na to, zda se jedná o spojení horizontální, vertikální nebo konglomerátní.

Toto ustanovení podobně jako řada již analyzovaných vykazuje velkou míru obecnosti. Tato je navíc umocněna tím, že v unijním právu nelze najít exaktní definici dominantního postavení (viz výklad tohoto oddílu ke zneužití dominantního postavení) a je nutno vycházet z dalších obecných definic obsažených v judikatuře. Ve vztahu k otázce spojování podniků nicméně existují výkladová stanoviska, která pro účely kontroly spojování s ukazateli kvantitativní povahy pracují. Těmito jsou Pokyny Komise pro posuzování horizontálních spojování podle nařízení Rady o kontrole spojování podniků (2004/C 31/03), (dále jako „PPHS“), a Pokyny Komise pro posuzování nehorizontálních spojování podle nařízení Rady o kontrole spojování podniků (2008/C 265/07), (dále jako „PPNS“). Tyto dokumenty sice nemají povahu právně závazných předpisů, nicméně poskytují adresátům regulace alespoň vysvětlení metodického postupu regulátora při schvalovacím procesu.

K otázce horizontálních spojení platí, že PPHS stanovuje domněnky dominance pomocí výše tržních podílů³⁷⁷ a Herfindahl-Hirschmann Indexu³⁷⁸ (dále jako „HHI“). Vzhledem ke komparativnímu charakteru této práce bude vycházeno při analýze úpravy z ukazatele tržních podílů, jelikož HHI se v jiných zkoumaných úpravách neobjevuje a PPHS jsou pouze právně nezávazným dokumentem. Jeho zakotvení tak není legislativní

---

³⁷⁶ Byť je pro úplnost vhodné ve stručnosti dodat, že Komise i ESD dovozovaly možnost zabránit fúzi soutěžitelů i před jejím výslovným zakotvením v sekundárním právu (viz rozhodnutí ESD ve věci č. 6/72, *Continental Can v. Commission*, [1973] ECR 215). Zároveň samozřejmě platí, že pravomoc k vydání Nařízení, resp. vymezení jeho působnosti má svůj základ v primárním právu. V tomto případě pak čl. 103 SFEU a čl. 352 SFEU (původně čl. 83 a čl. 308 Smlouvy o ES).

³⁷⁷ Čl. 17 a 18 PPHS.

³⁷⁸ Čl. 19, 20 a 21 PPHS.

ani judikurní. Domněnky pro účely vzniku dominantního postavení fúzí jsou pak nastaveny v čl. 17 PPHS tak, že zpravidla se za taková spojení považují fúze vytvářející tržní podíl přesahující 50%. V odůvodněných případech pak i spojení v rozmezí 40% až 50% výsledného tržního podílu, specificky pak i pod hranici 40 %. Naopak čl. 18 PPHS uvádí, že spojení, která nepřesahují 25% tržní podíl, se mají za slučitelná, není-li dominance prokázána jinými prostředky.

Tyto ukazatele jsou rámcově v souladu s doporučeními autorů Chicagské školy, zejména pak R. Borka, když ten vymezil hraniční výše tržních podílů obdobně. Pakliže tedy přijmeme pro účely této práce (a zjednodušení analýzy) za výchozí (nebo alespoň primární) kritérium spojování podniků tržní ukazatele uvedené v PPHS, je možné otázku regulace horizontálních spojení uzavřít s tím, že tato je rámcově v souladu teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

Kde naopak dochází k rozporu s doporučeními Chicagské školy, jsou otázky vertikálních a konglomerátních spojení. Tato spojení podléhají principiálně stejné notifikační povinnosti a schvalovacímu procesu jako spojení horizontální, byť PPHS uvádí v čl. 11 a 12 tytéž rozdíly těchto spojení oproti spojení horizontálním, které vedly Chicagské autory k odmítnutí regulace jako takové. Tedy, že se jedná z ekonomické podstaty o odlišnou situaci, která nevede ke ztrátě přímé konkurence, protože se neděje mezi konkurenty, a její následky pro konkurenci jsou tak velmi odlišné. Přesto však regulovány zůstávají a dokonce dochází dle čl. 6 k subsidiární aplikaci obecných pokynů uvedených v PPHS, byť pro výši tržních podílů mají PPHS i vlastní úpravu v čl. 25. Pro účely této práce není nezbytné poskytnout podrobnější výklad problematiky nehorizontálních spojení (vertikálních a konglomerátních), když cílem práce je analýza ekonomických principů regulace, nikoliv podrobný výklad komentářového typu. Zde je je tak možné se omezit na závěr, že tento prvek regulace je otevřeně v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

5.5.3.5 Veřejné podpory

Podobně jako u předchozích předpisů (OHS, GWB) a vnitrostátního kontextu regulace, i zde platí, že problematika veřejných podpor je mimořádně komplexní otázkou, která zároveň z hlediska soutěžního práva obvykle nebývá v centru pozornosti. Dále je nutno zdůraznit, že není v možnostech této práce o ní pojednat v rozsahu, jaký by si

zasloužila. Zároveň platí, že unijní regulace je vcelku stručná a směřuje primárně na orgány členských států, spíše než na jiné unijní orgány. To je vyjádřeno v ust. čl. 107 SFEU odst. 1, kde jsou zakázány podpory poskytované v jakékoliv formě státem, nebo ze státních prostředků, které narušují, nebo mohou narušit hospodářskou soutěž zvýhodněním určitých podniků nebo odvětví, mohou-li ovlivnit obchod mezi členskými státy.

Tato generální klauzule je nicméně následně doplněna o široký katalog výjimek v čl. 107 odst. 2 a odst. 3 SFEU, kdy zejména odst. 3 umožňuje legální poskytování podpory členskými státy ve velmi širokém spektru případů. Navíc je realitou, že část unijního rozpočtu směřuje v rámci různých politik ke specifickým soutěžitelům, čímž technicky dochází k nabourání hospodářské soutěže i pomocí unijních prostředků. Pravděpodobně nejsystematičtějším takovým programem je Společná zemědělská politika, která principiálně představuje v řadě ohledů antitezi Chicagského pojetí antimonopolní regulace.

Tak jako v předchozích oddílech je nezbytně nutné i zde připomenout, že tato práce nemá za cíl poskytnout detailní rozbor nejrůznějších druhů podpor, subvencí a dotací, které aktuálně Unie nebo její členské státy poskytují. Stejně tak není v možnostech této práce se zabývat realističností případného požadavku na efektivní unijní zákaz veřejných podpor z hlediska politické proveditelnosti. Konečně si tato práce v žádném případě neklade za cíl posuzovat legitimitu a/nebo účelnost poskytovaných podpor. Jediným efektem, který spadá do záběru této práce, je potenciální dopad selektivně poskytovaných podpor na hospodářskou soutěž a efektivitu antimonopolní regulace. Zde platí, že selektivní podpory narušují hospodářskou soutěž a mohou mařit dosahování cílů antimonopolní legislativy, což je případ i unijní regulace. Příliš obecná formulace zákazu veřejných podpor v SFEU doplněná širokým katalogem výjimek a řadou programů, které systematicky hospodářskou soutěž v určitých odvětvích deformují a vedou ke vzniku velkých koncentrovaných soutěžitelů, není z hlediska antimonopolní regulace žádoucím stavem.

Postačuje tak prostý závěr, že tento prvek regulace je v rozporu s teoretickými poznatky a doporučeními Chicagské školy.

6. FREIBURSKÁ ŠKOLA EKONOMIE (ORDOLIBERALISMUS) A SOUTĚŽNÍ ŘÁD

Třetí a poslední z vybraných liberálních škol ekonomie, kterými se tato práce v rámci svého zaměření zabývá, je Freiburská škola ekonomie, někdy též nazývaná ordoliberalní. Jak již její název napovídá, geograficky je tato tradice ekonomického myšlení spjata s univerzitou ve Freiburgu v Bádensku-Württembersku, která byla působištěm hlavních představitelů a v jejímž prostředí došlo ke zformování školy.

Hned na počátku bude vhodné pro vyloučení pochybností uvést, že tato práce bude užívat pojmu „Freiburská škola“ a „ordoliberalismus“ jako synonym, byť by teoreticky bylo možno z ryze etymologického hlediska namítnout, že ordoliberalismus je politickým programem nebo ideologií, zatímco Freiburská škola je školou ekonomického myšlení. Ačkoliv se nejedná zcela o bezpředmětnou výhradu a následující oddíl stručně osvětlí rozdíl v jejich obsahu, v současném diskurzu jsou oba pojmy obvykle užívány zaměnitelně. To je následkem skutečnosti, že ordoliberalní program je přinejmenším zpočátku prakticky výhradně reflexí učení Freiburské školy a přísné trvání na takovém rozlišování by představovalo spíše projev přepjatého formalismu, než vědecké preciznosti. V neposlední řadě pak umožňuje tento postup vyšší čtenářský komfort, aniž by došlo k nepřijatelnému vyprázdňení pojmů, či jejich zavádějícímu užívání.³⁷⁹

Na rozdíl od předchozích dvou liberálních škol ekonomického myšlení, které buďto v Evropě vznikly, ale historicky se jejich těžiště přesunulo z Evropy do USA (Rakouská škola), nebo bylo jejich místem vzniku a působení přímo USA (Chicagská škola), představuje Freiburská škola ryze německý, resp. evropský fenomén. Ostatně všichni její významní autoři jsou německy mluvícími a v němčině jsou napsána i stěžejní díla tradice (cizojazyčné překlady jsou k dispozici pouze u některých autorů). Její vliv na prostředí USA (a v menší míře UK) je zanedbatelný a význam autorů školy je tam vedle domácích či obecně anglicko-jazyčných autorů (A. Marshall, M. Friedman, P. Samuelson) spíše druhořadý nebo třetířadý.

---

³⁷⁹ Viz např. HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, s. 342, nebo SOJKA, M., *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, Havlíček Brain Team, 2010, s. 232 an.

V evropském prostředí je nicméně situace odlišná. Přestože se jedná primárně o německý směr ekonomického myšlení, který se bezprostředně prosadil pouze v tehdejších poválečném Západním Německu (SRN), zprostředkovaně a postupně se jeho vliv rozšířil po celé Evropě a celá řada původně ordoliberalních myšlenek dnes tvoří běžnou součást jak politického diskurzu, tak hospodářského zřízení evropských států. Typickým příkladem je právě soutěžní politika, která koncepčně v evropském prostředí původně vycházela právě z ordoliberalních myšlenek, byť později pod vlivem amerických autorů a soudní praxe došlo k oslabení jejich vlivu ve prospěch Chicagské školy ekonomie, o které bylo pojednáno v předchozí kapitole této práce. V obecném diskurzu se pro širší systém, který (v daných případech více či méně) reflektuje poznatky ordoliberalních autorů, vžil spíše populární pojem *sociálně-tržní ekonomika*,³⁸⁰ než ordoliberalismus.

Pro úplnost je pak vhodné doplnit, že historický odkaz Freiburské školy se neomezuje pouze na oblast soutěžní teorie a politiky, nýbrž zahrnuje poznatky a návrhy týkající se širokého spektra segmentů hospodářského řádu, včetně např. politiky monetární, daňové, korporátní regulace, nebo zahraničního obchodu a cel. Tento všeobjímající rozsah teorie a praktických návrhů pramení především z tzv. konceptu interdependence, o němž bude pojednáno níže a který představuje jeden ze základních stavebních kamenů školy. Je proto dobré mít na paměti, že ačkoliv se tato práce zabývá výhradně regulací hospodářské soutěže, z hlediska ordoliberalní teorie se jedná pouze o dílčí prvek komplexního hospodářského řádu, který pro řádné fungování vyžaduje současně kompatibilní nastavení zbytku řádu.

6.1 Pojem Freiburská škola, pojem ordoliberalismus a jejich autoři

Freiburskou školou ekonomie se rozumí množina podobně smýšlejících autorů, kteří během první poloviny 20. století v prostředí Univerzity ve Freiburgu vytvořili svébytnou tradici ekonomického, ale i právního myšlení. Soubor autorů, které je možno podřadit pod pojem Freiburské školy je méně početný, než v případech ostatních škol, o nichž bylo pojednáno v této práci. Obdobně se nesetkáváme v jejím případě ani

---

³⁸⁰ Tento pojem je obvykle připisován německému ordoliberalovi Alfredu Müller-Armackovi, který jej poprvé užil ve svém díle *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, poprvé vydaném v roce 1947. Viz MÜLLER-ARMACK, A., *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, Hamburg, Verlag für Wirtschaft und Sozialpolitik, 1947, 144 s. Pojem pak následně zpopularizoval poválečný ministr hospodářství SRN Ludwig Erhard (1897–1977), který se hlásil k tradici Freiburské školy ekonomie a s pomocí její teorie položil základy pro úspěšnou západoněmeckou poválečnou obnovu hospodářství (tzv. *Wirtschaftswunder*).

s generačním dělením autorů, případně vyprofilovanými proudy různých směrů školy. Mezi autory tradice samozřejmě existují rozdíly, tak v jako v případě všech ostatních škol ekonomie a vědeckého učení obecně, nejedná se však o etablovanou a teoreticky podloženou odlišnost, nýbrž spíše reflexi dodatečných názorů a hodnotových rozdílů jednotlivých autorů.

Ústředními osobnostmi tradice a zároveň jejími zakladateli je německý ekonom a profesor Freiburské univerzity Walter Eucken (1891–1950) a dvojice právníků, profesor Freiburské univerzity Franz Böhm (1895–1977) a jeho univerzitní kolega Hans Großmann-Doerth (1894–1944). Přínos W. Euckena pro vznik školy je obecně znám a historie jej zaslouženě uznává jako významného ekonoma. F. Böhm a H. Großmann-Doerth bývají nezdůvodně opomíjeni, nicméně jejich význam pro založení a etablování tradice je podobně zásadní jako Euckenův. Ostatně ústřední dokument tradice, svého druhu „zakladatelský manifest“ nazvaný *Unsere Aufgabe* publikovali v roce 1936 právě tito tři autoři společně.³⁸¹ Tito autoři jsou středem Freiburské školy a tvrdým, vědeckým jádrem o něco širšího pojmu ordoliberalismu.

Historie pojmu ordoliberalismus je zajímavá v tom, že pojem samotný je mladší než samotná Freiburská škola ekonomie a začal se užívat až v druhé polovině 20. století, tedy v době, kdy již existovala teoretická báze školy a již bylo publikováno velké množství základních textů tradice.³⁸² Samotný pojem ordoliberalismu se skládá z dvou částí: předpony *ordo*- a jádra *liberalismus*. Předpona *ordo* v pojmu reflektuje kromě spřízněného periodika *ORDO* založeného W. Euckenem a F. Böhmem také jeden ze základních rysů tradice – totiž uvažování v řádech (a tedy latinský pojem *ordo*). O problematice uvažování v řádech bude pojednáno v následujícím pododdílu o metodologii školy.

Druhá polovina pojmu pak reflektuje snahu autorů o kritické navázání na evropskou liberální tradici. Podobně jako u ostatních liberálních škol je tak do centra

---

³⁸¹ Přetištěno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 27-37.

³⁸² Poprvé jej užil německý ekonom Hero Moeller v roce 1950 s tím, že pojem vytvořil připojením přípony *ordo*, která byla převzata z periodika *ORDO*, které založil roku 1948 Walter Eucken a Franz Böhm. MOELLER, H., *Liberalismus, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, Bd. 162, Stuttgart 1950, s. 214-240. Odkaz převzat z PTAK, R., *Vom Ordoliberalismus zur Sozialen Marktwirtschaft*, Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004, s. 23.

zájmu postavení jednotlivce a jeho fungování v rámci společenského celku, zejména pak v tržní interakci k ostatním jednotlivcům a jeho postavení vůči orgánům veřejné moci. Autoři širší ordoliberalní tradice (např. Alexander Rüstow) původně používali pro označení svých myšlenek pojem „*neoliberalismus*“ nebo „*neuen Liberalismus*“,³⁸³ čímž měla být zdůrazněna evoluční povaha tradice a její odlišení od dosavadních liberálních myšlenek a autorů. Cílem nemělo být pouhé převzetí „laissez-faire“ programu, nýbrž jeho kritické zhodnocení a evoluce prostřednictvím aktivnější role veřejné moci.

Za ordoliberalní se pak často označují i další autoři, kteří nejsou výslovně spojeni s Freiburskou školou ekonomie, zejména pak německý ekonom a teoretik hospodářského cyklu Wilhelm Röpke (1899–1966) a ekonom a sociolog Alexander Rüstow (1885–1963), kteří bývají někdy označováni jako autoři vlastního ekonomického přístupu nazvaného sociologický neoliberalismus. Podobně spadá do množiny ordoliberalních autorů i již zmiňovaný autor pojmu sociálně-tržního hospodářství, Alfred Müller-Armack (1901–1978). Tito autoři sdílí základní východiska teorie i návrhů praktické politiky, jak je rozpracovali W. Eucken a F. Böhm, odlišují se nicméně tím, že jsou konzervativněji zaměřeni a obvykle navrhnou dodatečné zásahy veřejné moci do hospodářství, zejména pak v sociální oblasti. V souladu s inkluzivním principem, který tato práce obecně aplikuje, budou nicméně považováni za součást tradice a na jejich díla bude odkazováno tam, kde je to účelné. Konečně za součást tradice se bude považovat i poválečný ministr hospodářství Ludwig Erhard (1897–1977), který je známý spíše jako politik, než jako vědec. Jeho dílo nicméně čerpá z ordoliberalní tradice a představuje její „populárnější“ pojetí.

Pro přehlednost je možné shora uvedené vztahy mezi různými autory v rámci tradice vyjádřit graficky v následující tabulce:

---

³⁸³ Tento pojem se začal užívat na konferenci liberálních autorů *Colloque Walter Lippmann*, která se konala v srpnu roku 1938 v Paříži.

Tabulka č. 3 – Schéma ordoliberalní tradice³⁸⁴

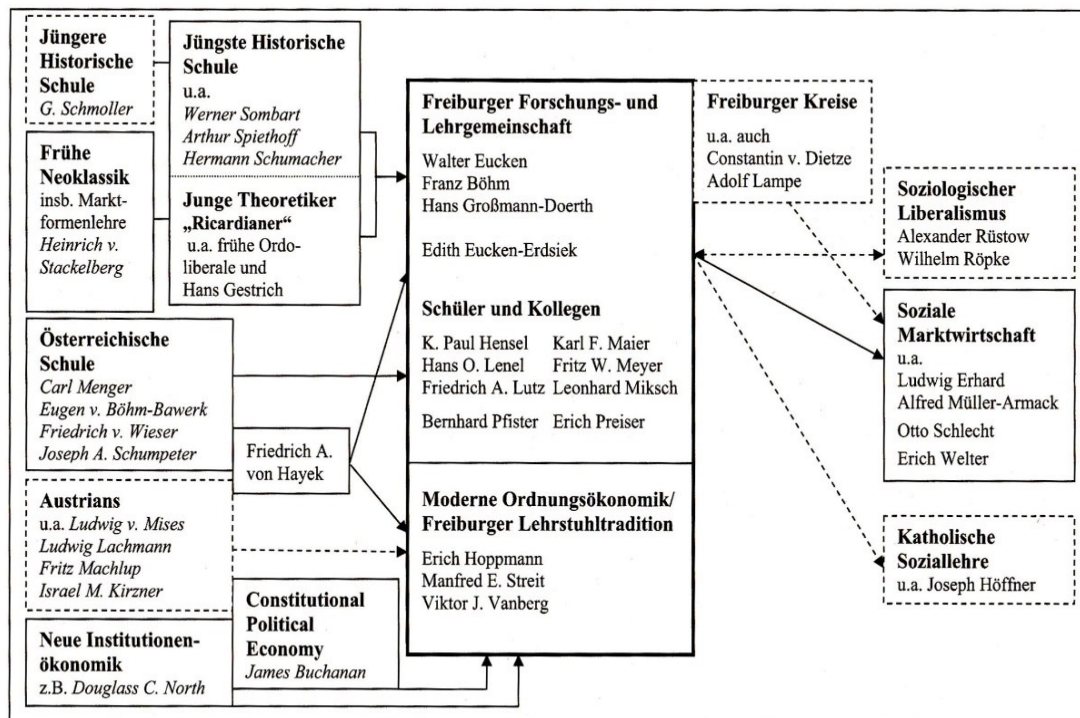

Abb. 1: Die Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik im Kontext des ökonomischen Denkens

V této tabulce se autoři Freiburské školy se nacházejí v prostředním, tučně ohraničeném obdélníku, zatímco širší množina ordoliberalních autorů zahrnuje kromě nich i autory v menších obdélnících sociologický liberalismus (*Soziologischer Liberalismus*) a sociálně-tržní hospodářství (*Soziale Marktwirtschaft*) napravo od středu.

6.2 Metodologie Freiburské školy s přihlédnutím k oblasti hospodářské soutěže

Z pohledu ekonomické metodologie Freiburská škola nepředstavuje svébytný směr ekonomického myšlení, který by se výrazně odlišoval od ekonomie hlavního proudu, tak jak byla tato vyložena v páté kapitole této práce. Otázkám metodologie je také obecně u Freiburských autorů věnován menší prostor. Nejucelenější výklad lze nalézt v Euckenově pojednání *Die Grundlagen der Nationalökonomie* z roku 1940.

³⁸⁴ Převzato z GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 10.

Vzhledem k časovému i místnímu umístění školy patrně nebude překvapivé, že Euckova metodologická koncepce reaguje v první řadě na doznívající *Methodenstreit*,³⁸⁵ který významně poznamenal německo-jazyčný ekonomický diskurz. Jelikož formální vzdělání získal W. Eucken na německých univerzitách v Kielu, Bonnu a Jeně, byl zpočátku své ekonomické dráhy pokračovatelem tzv. Německé historické školy a Gustava Schmollera, jehož učení na univerzitách v Německu dominovalo (v kontrastu s učením Mengerovým, které se etablovalo v Rakousku-Uhersku). Pouze pro přehlednost je na tomto místě vhodné připomenout, že základním rozdílem obou škol ekonomie byl pohled na povahu ekonomických dat a způsob utváření poznatků vědy. Zatímco Německá historická škola zdůrazňovala historickou podmíněnost ekonomických poznatků a ekonomické zákony chtěla objevovat induktivně na základě analýzy co možná největšího objemu dat reálného hospodářství, Rakouská škola naproti tomu prosazovala tzv. „teoretickou“ koncepci ekonomie, kdy základní ekonomické poznatky mají povahu a priori, jsou historicky nepodmíněné, vždy platné a empiricky neverifikovatelné.

W. Eucken přes své prvotní historické postoje dospěl ke kritickým závěrům a od Německé historické školy se do značné míry odvrátil. Neakceptoval však ani konkurenční stanoviska školy Rakouské. Dospěl totiž k závěru, že ačkoliv podstata *Methodenstreitu* odráží skutečný problém v jádru ekonomického poznání a vědy a obě znesvářené strany mají v některých bodech pravdu, plnohodnotnou koncepci ekonomie může přinést pouze syntéza obou přístupů.³⁸⁶ Toto napětí mezi potřebou ekonomické vědy disponovat teoretickými, univerzálně platnými poznatky, a zároveň schopností aplikovat tyto poznatky na empirické a specifické reálie skutečného světa nazýval W. Eucken velkým rozporem (*die Große Antinomie*). [„Správně ekonom nahlíží na každodenní hospodářské události jako na část odpovídající historicko-individuální situace; to musí, nechce-li být

---

³⁸⁵ Podrobnější výklad tohoto sporu o metodu lze nalézt v kapitole této práce pojednávající o Rakouské škole ekonomie. Ucelený výklad pak v českém diskurzu poskytuje například M. Loužek ve své publikaci *Spor o metodu*, viz V českém jazyce lze nalézt komplexní pojednání o tomto sporu například v LOUŽEK, M., *Spor o metodu*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2001, 234 s.

³⁸⁶ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 33: [„Nelze dojít k žádnému porozumění každodenního ekonomického života, nejsou-li historický pohled a teoretické uvažování užity společně. Bez spojení obou nelze zodpovědět ani tu nejjednodušší konkrétní otázku – ani otázku, proč se na tomto poli pěstuje pšenice.“].

odtržen od reality. Správně v nich však také vidí obecně-teoretický problém – to také musí, nemá-li mu uniknout realita v jejích souvislostech.“³⁸⁷

Řešením je podle W. Euckena využívání obou druhů metodologického přístupu a uvažování v typových koncepcích hospodářství (*die Wirtschaftssysteme*). Ty slouží jako určitý univerzální teoretický vzorec, který se následně během analýzy přizpůsobuje konkrétním realitám a jsou primárně dvě – hospodářství centrálně řízené (*die Zentralgeleitete Wirtschaft*) a hospodářství tržní (*die Verkehrswirtschaft*).³⁸⁸ V souhrnu tak lze tento pododdíl uzavřít s tím, že autoři Freiburské školy v čele s W. Euckenem volí metodologicky syntetický přístup, kdy kombinují ekonomicko-teoretický přístup Rakouské školy s ekonomicko-historickým přístupem Německé historické školy. Ekonomické zákonitosti proto mají univerzálně platnou povahu a jsou historicky a místně nepodmíněné, k jejich adekvátní aplikaci na konkrétní případy jsou nicméně zapotřebí induktivně získaná data. Z toho vyplývá specifická povaha i metoda ekonomie v kontrastu k ostatním vědám. Ačkoliv totiž W. Eucken připouštěl aplikaci empirických dat v ekonomii, tato nesledovala exaktní model přírodních věd a k sofistikovaným, zároveň však statickým matematickým konstrukcím, jakou je například neoklasická teorie všeobecné rovnováhy matematika a ekonoma Léona Walrase, byl kritický.³⁸⁹

6.2.1 Uvažování v řádech a pojem interdependence

Shora vyložené typy hospodářského systému jsou následně užívány při analýze konkrétních hospodářství. Pro tuto analýzu je ve Freiburském (resp. ordoliberalním) diskurzu typický důraz na komplexní analýzu celého systému, spíše než dílčích konkrétností. Tento způsob analýzy nazývají Freiburscí autoři myšlením v řádech.³⁹⁰ Zároveň však platí, že celkový společenský řád obsahuje množství dílčích řádů, které společně formují fungování konkrétního společenství, včetně hospodářství. To předpokládá, že součástí analýzy je i sféra jevů, která v tradiční ekonomické analýze ekonomie hlavního proudu bývá někdy opomíjena, typicky sféra právní, mravní, zvykové a teologické regulace lidského jednání. Freiburský komplexní způsob analýzy hospodářské situace se tak v některých ohledech podobá přístupu tzv. Nové

---

³⁸⁷ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 21.

³⁸⁸ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 78 a násl.

³⁸⁹ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 10.

³⁹⁰ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 67 a násl.

institucionální ekonomie,³⁹¹ která také při analýze ekonomických jevů výrazně přihlíží k normativnímu (typicky právnímu, avšak též i zvykovému, morálnímu či teologickému) rámci, v němž se tyto jevy odehrávají.

Vzájemná provázanost a závislost těchto dílčích společenských řádů se označuje pojmem *interdependence*.³⁹² Poznatek interdependence řádů je zcela zásadním pro pochopení komplexní povahy Freiburské analýzy, jelikož definičně předpokládá limity ekonomické vědy a zároveň spolupráci ekonomie s ostatními společenskovědními obory. Klíčovými jsou v tomto ohledu normativní obory, které se také zabývají lidským jednáním, resp. normami, které jej vedou. Výsadní postavení pak mezi nimi zaujímá z historického i praktického hlediska věda právní.

6.2.2 Metodologie právní složky v L&E u autorů Freiburské školy

Z hlediska užívané metodologie právní složky platí, že autoři Freiburské školy užívají standardní nástroje právního myšlení a analýzy a svébytnou právní metodologii nevytvořili. V zásadě tak platí, že jejich pohled na povahu práva, jakožto normativního řádu, vykazuje v základních rysech pozitivistické znaky. Obsahem práva tak může být různá hmotněprávní materie, která splnila procesní požadavky vyžadované k nabytí platnosti obsažených norem. Zároveň je základním normotvorným subjektem zákonodárce, který tvoří zákonné právní normy, z nichž se skládá právní řád, tj. významný normativní řád, v rámci kterého dochází k fungování hospodářství a společnosti jako celku.

V návaznosti na předchozí poddíl je však nutno poznamenat, že ačkoliv nedisponuje Freiburská škola vlastní svébytnou metodologií práva, jako jedna z mála škol ekonomického myšlení plně integrovala právní složku do procesu tvorby normativních závěrů (tj. závěrů povahy „co býti má“). Klíčová pojednání Euckenova, Böhmova i dalších autorů tradice tak často odkazují na konkrétní zákony, rozhodnutí soudů a soukromoprávní smluvní nástroje, kterými se ve skutečném světě projevují hospodářské (ekonomické) vazby a vztahy, které jsou ve středu pozornosti ekonomické vědy. Tato „multidisciplinarita“ Freiburského přístupu zároveň předpokládá, že analyzované jevy

---

³⁹¹ Viz např. HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, s. 330 a násl.

³⁹² EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 252-257.

mají vícero rovin (právní, ekonomická, politická, atp.). Fakticky tak Freiburský přístup představuje v určitém smyslu antitezi ekonomicko-vědního „imperialismu“, o kterém bylo pojednáno v kapitole zabývající se Chicagskou školou ekonomie. Freibursští autoři integrovali právní a ekonomické poznatky do uceleného souboru poznání, který však nestírá rozdíly mezi jednotlivými obory a naopak pomocí multidisciplinárního přístupu nabízí komplexnější a barvitější pohled na hospodářské a regulační jevy.

6.3 Pojetí konkurence, monopolu a jevů souvisejících v teorii

Freiburské školy – pojem tržní formy

Freiburská analýza konkurence, monopolu a jevů souvisejících užívá tradičního pojmového aparátu ekonomické (neoklasické) vědy, tj. zejména pojmy konkurence, monopol a oligopol. Zároveň však tyto pojmy užívá v typových koncepcích hospodářského systému (*die Wirtschaftssysteme*) a ve své analýze je užívá poněkud odlišným způsobem a někdy i s do určité míry odlišným obsahem.³⁹³ Pro účely této práce je podstatná jeho koncepce tržního hospodářství, které se vyznačuje existencí plurality tzv. tržních forem (*die Marktformen*). Pojem tržní formy představuje nadřazenou kategorii pojmu monopolu, konkurenci a oligopolu, jakožto obecné, souhrnné vyjádření pro dílčí možnosti vztahu nabídky a poptávky. Následkem toho existuje v Euckenově analýze vysoké množství typových tržních situací a výsledný obraz je proto velmi komplexní. Základní výklad této koncepce jako celku pak poskytuje W. Eucken ve svých *Grundlagen der Nationalökonomie* a tato práce i v následujícím výkladu bude vycházet pro ilustraci tohoto přístupu primárně z tohoto zdroje.

Jelikož vyjadřuje celková tržní forma u daného statku či služby specifickou podobu vztahu nabídky a poptávky, jedná se o výslednici tržní formy na straně nabídky a tržní formy na straně poptávky. Na obou stranách pak podle W. Euckena může existovat celkem 5 typových forem, pod které je možno podřadit nabídku nebo poptávku v případě každého reálně existujícího statku či služby. Těmito formami jsou konkurence, dílčí oligopol, oligopol, dílčí monopol a monopol. Výsledek je pak shrnut v následující tabulce.

---

³⁹³ W. Eucken zde výslovně odkazuje a cituje autory, jejichž teorie formovaly tehdejší evropský ekonomický diskurz, jmenovitě pak K. Wicksella, J. Robinsonovou a J. Chamberlina. Viz EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 96-98.

Tabulka č. 4 – Přehled tržních forem³⁹⁴

		Formy nabídky				
		konkurence	částečný oligopol	oligopol	částečný monopol	monopol (jednotlivý nebo kolektivní)
Formy poptávky	konkurence	dokonalá konkurence	částečný oligopol na straně nabídky	oligopol na straně nabídky	částečný monopol na straně nabídky	monopol na straně nabídky
	částečný oligopol	částečný oligopol na straně poptávky	bilaterální částečný oligopol	částečným oligopolem omezený oligopol na straně nabídky	částečným oligopolem omezený částečný monopol na straně nabídky	částečným oligopolem omezený monopol na straně nabídky
	oligopol	oligopol na straně poptávky	částečným oligopolem omezený oligopol na straně poptávky	bilaterální oligopol	oligopolem omezený monopol na straně nabídky	oligopolem omezený monopol na straně nabídky
	částečný monopol	částečný monopol na straně poptávky	částečným oligopolem omezený částečný monopol na straně poptávky	oligopolem omezený monopol na straně poptávky	bilaterální částečný monopol	částečným monopolem omezený monopol na straně nabídky
	monopol (jednotlivý nebo kolektivní)	monopol na straně poptávky	částečným oligopolem omezený monopol na straně poptávky	oligopolem omezený monopol na straně poptávky	částečným monopolem omezený monopol na straně poptávky	bilaterální monopol

Z tabulky č. 4 je zřejmé, že ve výsledku existuje 25 typových tržních forem, kterými lze popsat stav nabídky a poptávky u každého libovolného statku nebo služby. Zároveň pak platí, že každá tržní forma uvedená v tabulce se může vyskytovat jako otevřená nebo uzavřená. Tím se rozumí stav tržní formy ve vztahu k nově přichozím nabízejícím nebo poptávajícím – v případě otevřené formy mohou na daný trh vstupovat noví nabízející a poptávající bez omezení (zejména v podobě koncese, povolení, licence,

³⁹⁴ Tato konkrétní tabulka je převzata z českému čtenáři známého pojednání Zásady hospodářského řádu, identická tabulka je součástí i *Grundlagen der Nationalökonomie*. Viz EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 70; resp. EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 111.

příslušnosti k organizaci, atp.), zatímco v případě uzavřené tržní formy mohou na trhu působit pouze vybrané subjekty, splňující určité kritérium.³⁹⁵

Jelikož může být tržní forma otevřená i uzavřená na straně nabídky nebo poptávky, ani na jedné, nebo na obou, rozlišuje celkem Freiburská teorie 100 typových tržních forem.³⁹⁶ Z pohledu ekonomů by pak každá tržní forma měla představovat model, pomocí kterého se analyzuje reálný trh daného statku nebo služby, ačkoliv skutečný trh bude zcela odpovídat modelu pouze výjimečně.

6.3.1 Problém soukromé (hospodářské) moci

S pojmem tržní formy úzce souvisí pojem soukromé, nebo také hospodářské moci. Je to totiž právě soukromá (hospodářská) moc nabízejícího nebo poptávajícího, která od sebe jednotlivé tržní formy odlišuje. Podle Euckena [„*Jelikož v závislosti na tržní formě probíhá ekonomický proces odlišně a liší se mocenské postavení nabízejícího a poptávajícího, nelze tuto pluralitu (tržních forem pozn. překl.) opomíjet.*“].³⁹⁷

Pojem soukromé, nebo také hospodářské moci je jedním z prvků, kterými se projevuje multidisciplinárta Freiburského přístupu a zároveň jeden z hlavních bodů, kterými se Freiburská škola odlišuje od ostatních škol ekonomie a také od staršího liberálního myšlení obecně. Na rozdíl od ostatních ekonomických škol totiž pracuje v teoretické analýze právě s prvkem moci, který obvykle bývá předmětem jiných společenskovedních oborů (zejména etiky, filosofie a jurisprudence) a na rozdíl od jiných liberálních škol, například Rakouské ekonomické školy, přikládá soukromým projevům moci stejnou důležitost jako projevům moci ve veřejné sféře.

Klíčovým pojednáním je v tomto ohledu článek Franze Böhma nazvaný *Das Problem der Privaten Macht: Ein Beitrag zum Monopolfrage* [Problém soukromé moci:

---

³⁹⁵ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 91.

³⁹⁶ W. Eucken si byl vědom případné kritiky, kterou by ze strany ekonomů mohlo jeho složité dělení vyvolat, když dosavadní ekonomická teorie pracovala primárně s dualitou konkurence x monopol. Zároveň toto dělení však považoval za adekvátní nástroj, jak uchopit komplexní ekonomickou realitu. [„*Pro vědu by samozřejmě bylo příjemnější, kdyby musela počítat pouze s jedinou formou tržního hospodářství, buďto konkurencí nebo monopolem. V hospodářské realitě současnosti i minulosti ale formy řádu tržního hospodářství existují ve velké pestrosti a navzájem se prolínají. ... Pro chemii by také bylo příjemnější studovat nikoliv 92 prvků, nýbrž pouze čtyři jako dříve.*“] Viz EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 110.

³⁹⁷ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 110.

Příspěvek k otázce monopolu],³⁹⁸ který byl publikovaný v roce 1928 v periodiku *Die Justiz*, které vydával Spolek republikánských soudců (*Der Republikanische Richterbund*).³⁹⁹ Zde jsou poprvé formulovány základy Freiburského (a ordoliberalního) přístupu k hospodářské soutěži a její regulaci, na kterých následně F. Böhm s W. Euckenem vystavěli celou koncepci soutěžního hospodářského řádu. Zároveň však platí, že F. Böhm byl profesním vzděláním právník a jeho analýza se proto vyznačuje zaměřením na právní nástroje ekonomické moci a širší státoprávní důsledky hospodářské koncentrace. Takový způsob uvažování nad soutěžně-právními jevy představuje ve sféře jinak dominované ryze ekonomickými pojednáními osvěžující změnu pohledu na věc.

Podobně jako jiní liberální autoři z nejrůznějších tradic, i F. Böhm v rámci své analýzy hospodářské soutěže začíná u standardní koncepce tržního hospodářství, které se z právního hlediska vyznačuje rovností účastníků, sofistikovanou smluvní agendou a častou dispozivitou zákonných právních norem. Na rozdíl od dřívějších, nebo ortodoxněji zaměřených liberálních autorů, si nicméně F. Böhm všímá, že v případech, kdy jsou strany kontraktu v hospodářsky nevyváženém postavení, tj. jedna ze stran vykazuje výrazně silnější hospodářskou sílu, dochází k oslabení až vymizení původně postulované rovnosti účastníků a smluvní (resp. volní) svobody a to ve prospěch silnějšího obchodního partnera. Následkem toho pak takto uzavřená smlouva sice splňuje formální náležitosti kontraktu z hlediska soukromého práva, nicméně proces formování vůle účastníků odpovídá spíše veřejnoprávní sféře, pro kterou je typickým modelem uspořádání poměrů účastníků jednostranný (vrchnostenský) právní akt.⁴⁰⁰

---

³⁹⁸ BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v *Die Justiz*, Berlin, Republikanische Richterbund, 1928, Heft 3, s. 324-345; GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 49-67.

³⁹⁹ *Der Republikanische Richterbund* vznikl v roce 1921 a sdružoval soudce, právníky a politiky, kteří se snažili o prosazování republikánských a demokratických hodnot v prostředí Výmarské republiky. Po nastolení nacistického režimu v roce 1933 spolek zanikl a řada jeho členů stala obětí perzekuce z rasových nebo politických důvodů. Viz např. SCHULZ, B., *Der Republikanische Richterbund (1921–1933)*, Berlin, Peter Lang GmbH, 1982, 211 s.

⁴⁰⁰ [„Kde je řeč o „vrchnostenské“ moci státu, představuje „jednostranný pokyn“ (také příkaz a donucení, nikoliv smlouva) „normální formu uspořádání právních vztahů mezi veřejnou správou a soukromníkem.“ Pro soukromé právo platí opak: normální formou uspořádání právních vztahů mezi dvěma soukromníky je dvoustranné právní jednání, smlouva, a nikoliv donucení. Nyní to není ale pouze veřejná, nýbrž ze své podstaty každá moc jako taková, tedy i soukromá, co ruší dvoustrannost vztahů z právních jednání do té míry, do jaké je řeč o volní aktivitě, a mění ji na jednostrannost, a oděním takových donucujících aktů do šatů dvoustranné právní podoby, smlouvy, pouze maskuje jednostrannou povahu takových právních jednání, aniž by je však měnila na skutečná dvoustranná právní jednání.“] Viz BÖHM, F., *Das Problem*

Z takové jednostrannosti vůle a hospodářské dominance pak vyplývá i druhý průvodní jev hospodářské moci – tendence omezovat svobodu podnikání ostatních tržních aktérů a výsledné omezení nebo úplný zánik konkurence na daném trhu a případně celém hospodářském systému. Pakliže totiž může díky svému mocenskému postavení nositel hospodářské moci jednostranně určovat podmínky hospodářského styku, může touto cestou omezovat možnosti svých obchodních partnerů odebírat od jiného subjektu (typicky pomocí hrozby nebo uplatnění odmítnutí dodávat, bojkotu nebo vyloučení z organizace, jako jsou např. různá odvětvová sdružení nebo samosprávná tělesa), což ve výsledku povede ze systémového hlediska k nastolení tržní formy odpovídající spíše korporativistickému duchu (v případě kolektivní dominance, tj. kartelu nebo oligopolu) nebo vyloženě monopolistické (v případě jediného dominanty). Podle Böhma [„*V možnosti horšího nabízejícího zabránit partnerovi v přijetí lepší nabídky nebo ho za takové přijetí potrestat spočívá podstata hospodářské moci; ve využívání této možnosti pak podstata hospodářského donucení.*“].⁴⁰¹

Na rozdíl od moci veřejné, která v právním státě podléhá omezením, a to zejména ve formě zásady enumerativního výčtu veřejnoprávních pretenzí a zákonnosti veřejné správy, soukromá moc nepodléhá žádnému analogickému omezení. To bylo dáno především tím, že starší liberální autoři vycházeli z předpokladu, že vznik monopolů a omezení konkurence je třeba připisovat na vrub veřejné moci, přičemž bez jejích zásahů dojde k vymizení těchto negativních jevů. Freiburscí autoři sice souhlasí s tím, že veřejná moc mnohými zásahy existenci monopolů a kartelů pomáhala a pomáhá, ať již bezprostředně, nebo zprostředkovaně pomocí nastavení daňové, korporátní nebo např. patentové regulace, zároveň však upozorňují na skutečnost, že samotná negace veřejných zásahů k úplnému zániku hospodářské moci a koncentrace nepovede, protože tržní aktéři mají mnohdy vlastní zájem na omezení konkurence na svém trhu.⁴⁰²

---

der privaten Macht, publikováno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 54.

⁴⁰¹ BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 55.

⁴⁰² [„*Zdá se mi, že historický vývoj prokázal, že stát absolutně nečekal možnost, že by se bez veřejnoprávních základů procesem dobrovolného ujednání nebo eliminace konkurence mohla obnovit monopolistická a korporativní struktura hospodářství a že by této možnosti, kdyby ji byl býval předvídal, pod vlivem tehdy dominantní liberální doktríny zákonem zabránil.*“] Viz BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 62.

Tento prvek je nutno mít na paměti při rozboru tržních forem, i celkové teorie Freiburské školy. Na hospodářskou koncentraci, moc a donucení totiž nenahlíží totiž pouze optikou cena/výstupní množství, nýbrž chápe tyto jevy jako součást mnohem širší otázky moci, autonomie jednotlivce a státoprávního a hospodářského zřízení.

6.3.2 Konkurence

Základním výchozím bodem analýzy tržní formy je pozice jednajícího jednotlivce, resp. povaha dat, která používá pro tvorbu svého ekonomického plánu. Pakliže jednatel jedná tak, jako by tržní data, která využívá pro tvorbu vlastního ekonomického plánu, byla daná, pak se nachází v tržní formě nazvané konkurence. Toto pojetí konkurence, které formuloval W. Eucken, se odlišuje oproti standardní definici konkurence, tak jak byla ustálena autory neoklasické školy (viz kapitola 4 této práce), protože nepodmiňuje konkurenční stav existencí zanedbatelného vlivu jednotlivého tržního aktéra na finální tržní cenu, ani dokonalou elasticitou poptávky. Naopak výslovně pracuje s tím, že taková situace ve skutečné ekonomice nikdy nenastane a podstatné je, zda jednatel při tvorbě svého ekonomického plánu jedná tak, *jako kdyby* tyto předpoklady splněny byly. Tedy tak, jako by pro něj tržní ekonomická data byla daným a neovlivnitelným faktem. [*„Je nepřipustné charakterizovat konkurenci jako formu nabídky nebo poptávky, ve které nabízející nebo poptávající změnou své nabídky nebo poptávky nepřivodí **faktickou** (tatsächlich, orig. zvýrazněno kurzívou) změnu příslušné ceny. Taková forma nabídky nebo poptávky ve skutečnosti neexistuje. Není ani představitelná. ... Rozhodující je pouze to, že jednatel s takovou reakcí ve svém ekonomickém plánu **nepočítá** kvůli velikosti trhu a bezvýznamnosti své nabídky nebo poptávky, cenu nastaví jako pevné datum a podle toho jedná.“*].⁴⁰³

Konkurenční tržní formou tedy není definičně stav, kdy *má* poptávající nebo nabízející zanedbatelný (nulový) vliv na tržní cenu, nýbrž stav, kdy jedná, *jako by tomu tak bylo* . Tento bod je velmi důležitý pro porozumění návrhům regulace Freiburské školy v oblasti hospodářské soutěže, jejichž typickým příkladem je doktrína „*als ob*“.

Takový stav je na rozdíl od standardních, ryzích modelů neoklasické školy dosažitelný, protože nepředpokládá splnění nedosažitelných podmínek, nýbrž pracuje s

---

⁴⁰³ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 96.

pohledem jednajícího subjektu.⁴⁰⁴ Zároveň však dochází k převzetí neoklasických závěrů týkajících se konkurenčního výstupu, tedy že za stavu konkurence dochází k nastavení výstupního množství a ceny na systémově optimální úroveň, kdy se mezní náklady rovnají ceně statku/služby.⁴⁰⁵

6.3.3 Monopol a boj mezi monopoly (der Monopolkampf)

Tak jako v případě konkurence, i v případě monopolu navazuje W. Eucken na neoklasické teorie, které však kriticky hodnotí a v některých aspektech mění. I zde platí základní postulát Euckenovy analýzy – výchozí pozici pro určení tržní formy je pohled jednajícího subjektu.⁴⁰⁶ Zároveň však dochází k převzetí základního rysu monopolu z neoklasické analýzy (viz kapitola 3 této práce), tj. schopnosti ovlivňovat znatelným způsobem cenu, resp. výstupní množství. Za monopolní tržní formu se tak považuje stav, kdy monopolista při tvorbě svých ekonomických plánů jedná s vědomím, že jeho hospodářská aktivita bude určovat tržní fakta, primárně tedy cenu. Podle Euckena [„...; v případě monopolu se nicméně očekávaná reakce tržní protistrany vrací zpět souboru dat jednotlivého hospodářského subjektu a cena není datem plánu, nýbrž je výsledkem hospodářského plánu monopolisty, pro kterého je také praktickým problémem.“].⁴⁰⁷

Cena tedy není z pohledu monopolisty datum, nýbrž výsledek jeho vlastního hospodářského plánu. To znamená, že monopolista má na rozdíl od tržního aktéra za stavu konkurence schopnost stanovit cenu statku/služby dle vlastního uvážení. Vzhledem k tomu, že se subjekty tržního hospodářství zpravidla řídí principem maximalizace užitku (výnosů), bude monopolista nastavovat cenu produktu tak, aby maximalizoval vlastní užitek, nikoliv užitek společenský. Z hlediska ekonomických parametrů tak dojde ke změně, kdy bod monopolní rovnováhy bude v průsečíku křivky mezních výnosů a

---

⁴⁰⁴ Někteří jiní autoři širší, ordoliberalní tradice z tohoto důvodu navrhovali pojmově odlišit své chápání jevu konkurence od neoklasického. Viz např. RÖPKE, W., *The Economics of the Free Society*, 3. vydání, Chicago, Henry Regnery Company, 1963, s. 162: [„Pojmy „ryzí“ či „dokonalé“ konkurence založené na matematických modelech, jejichž nerealistické předpoklady musí zůstat v dynamické realitě ekonomického života nutně nenaplněny, by měly být nahrazeny pojmy „aktivní“ či „fungující“ konkurence, pro které bude typickým znakem neustálé usilování výrobců o přítěž spotřebitelů.“].

⁴⁰⁵ Viz např. EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 230-233.

⁴⁰⁶ [„Jelikož hospodářský plán závisí na datech plánu a jednání jednotlivých hospodářství závisí na jejich hospodářských plánech, lze porozumět formám nabídky a poptávky pouze tehdy, vychází-li člověk z různorodosti těchto dat plánu.“] Viz EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 93.

⁴⁰⁷ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 97.

mezních nákladů, nikoliv mezních nákladů a ceny.⁴⁰⁸ Ekonomickým výsledkem monopolu je tak vyšší cena pro spotřebitele a menší nabízené množství statku nebo služby. Zároveň je však z pohledu nabízejícího monopolní situace výhodnější než konkurenční, protože jeho čisté výnosy jsou vyšší.

Specifickým prvkem Freiburské (resp. celé ordoliberalní) analýzy monopolu je nicméně odmítnutí tradičního liberálního předpokladu, který chápe monopol jako výjimku z pravidla konkurence v tržním hospodářství. V tradiční liberální nauce byl monopol chápán primárně jako výsledek zásahů veřejné moci a jí udělovaných privilegií a výsad, až sekundárně mohl ve specifických případech vznikat samovolně a zpravidla pouze na přechodnou dobu. Typickými představiteli této doktríny jsou autoři Rakouské školy (viz kapitola 5 této práce).

Freiburští autoři tento předpoklad odmítají a naopak za předpoklad akceptují snahu tržních aktérů vyloučit konkurenci a etablovat vlastní monopolní postavení za účelem zvýšení vlastních výnosů a zabezpečení vlastního hospodářského postavení. Podle Euckena „*Nabízející a poptávající se vždy snaží, kdekoliv je to možné, vyhnout konkurenci a získat či udržet monopolní postavení. ... Univerzálně existuje „sklon k monopolu“, skutečnost, s níž musí počítat každá hospodářská politika.*“⁴⁰⁹

Předpoklad úsilí o ustavení monopolu pak doplňuje analýza samotného fungování monopolu po jeho vzniku. Zde platí, že souboj mezi monopoly má ze své podstaty jinou povahu, než boj mezi soutěžiteli v konkurenční tržní formě. Freiburští autoři tyto dvě situace pojmově odlišují – pro konkurenční boj užívají pojem *der Wettbewerb*, tj. soutěž, zatímco pro souboj monopolů užívají pojem *der Monopolkampf*, tj. boj mezi monopoly. Odlišnost povahy těchto dvou procesů vyplývá z odlišného mocenského postavení jejich účastníků. Pakliže je trh ve formě konkurence, je základní cestou nabízejícího ke zlepšení svého hospodářského výsledku levnější nebo kvalitnější produkt, či případně lepší služba spotřebiteli. Vzhledem k dekoncentrovanému charakteru trhu a vyššímu počtu soutěžitelů nemá jednotlivý nabízející možnost vynutit si na svých odběratelích nepřiměřené

---

⁴⁰⁸ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 88: „*Jednotlivý monopol, jehož analýze dává věda přednost, dosahuje maximum čistých příjmů, když se mezní náklady kryjí s mezními výnosy, tedy tam, kde jsou mezní náklady menší než cena. ... Dokud existuje rozdíl mezi cenou a mezními náklady, je všeobecná rovnováha národního hospodářství porušena.*“

⁴⁰⁹ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 84.

podmínky, které by posilovaly jeho mocenské postavení (*die Machtstellung*) a otevíraly mu jinou cestu. Takovými podmínkami jsou typicky klauzule o exkluzivním odběru, zpravidla doplněné hrozbou odmítnutí dodávat či bojkotu v případě porušení a případně utvrzené smluvní pokutou. Situace je však odlišná v případech nositelů moci, kteří tuto možnost mají a využívají ji v případech, kdy je třeba donutit obchodního partnera k uzavření smlouvy, která je pro něj jinak méně výhodná.⁴¹⁰

Ústředním rysem monopolu je tak sub-optimální produkce vedoucí k vyšší ceně, jelikož nedochází k nastavení produkce tak, aby se mezní náklady rovnaly ceně jako za stavu konkurence a dále možnost monopolisty díky vlastní hospodářské síle využívat nástrojů, které nevedou ke zlepšení vlastní nabídky, nýbrž ke zhoršení či eliminaci nabídky jiného soutěžitele. Výsledkem uplatnění takových nástrojů je posílení nebo utvrzení vlastního hospodářsko-mocenského postavení.

6.3.4 Freiburské pojetí jevů související s konkurencí a monopolem (koluze, oligopol)

Ze stejných teoretických východisek pak vychází i Freiburská analýza jevů souvisejících s konkurencí a monopolem, kterými se napříč touto prací rozumí především koluzní soutěžní praktiky a oligopol. Stejně jako v případě konkurence a monopolu je tedy i zde typickým rysem Freiburské analýzy uvažování v tržních formách, rádech a v pojmech mocenských vztahů mezi tržními účastníky.

6.3.4.1 Koluzní praktiky – kartely, sdružení výrobců (nabízejících)

Analýza (a související kritika) koluzních praktik, zejména pak kartelových dohod *strico sensu* je motivem, který stojí často v popředí pozornosti Freiburských autorů. To je dáno především historickými a geografickými specifiky, když jedním z nejvýraznějších a nejvlivnějších projevů hospodářské koncentrace a omezování konkurence konce 19. a 1. poloviny 20. století byla v německo-jazyčném prostředí právě pokročilá kartelizace řady odvětví hospodářství. Je tak na první pohled zřejmý kontrast s diskurzem ve Spojených státech, kde naopak nejviditelnějším projevem stejných jevů byla organizace

---

⁴¹⁰ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 97: „Boj mezi monopoly je nejen jiný, než výkonnostní soutěž, ale přímo jí brání. Tento fakt má značný právně- a hospodářskopolitický význam. Liberální hospodářská politika 19. a počínajícího 20. století se tu ale dostala do rozporu. Otevřela cestu bojům monopolů a sama tak přispěla k potlačení výkonnostní soutěže, o kterou usilovala. Platí zásada, že kdo umožní boje mezi monopoly, znemožní rozvoj výkonnostní soutěže. A naopak kdo chce výkonnostní soutěž, nemůže souhlasit s boji mezi monopoly a umožňovat je.“

hospodářství v trustech (což ostatně propůjčilo i název odvětví v americkém diskurzu – antitrust) a hlavní pozornost směřovala k regulaci právě jich.

Z ryze ekonomického pohledu přejímá Freiburská škola neoklasické závěry a koluzní praktiky, tedy zejména kartelové dohody *stricto sensu* považuje za faktický příklad tzv. kolektivního monopolu.⁴¹¹ Platí zde tedy stejné závěry jako v případě analýzy jednotlivého monopolu – kartelizací dochází ke vzniku mocenského postavení, které umožňuje nositelům této moci ovlivňovat cenu statku nebo služby, přičemž jejich zájem nemusí být a často nebude shodný s celkovým zájmem společnosti. To se projevuje především tím, že díky své moci mohou omezit výstupní množství tak, že nedojde k protnutí křivek mezních nákladů a ceny, nýbrž omezením výstupního množství nastaví nositelé moci cenu tak, aby došlo k maximalizaci vlastních výnosů. Výsledkem je proto situace, kdy spotřebitelé platí vyšší cenu, na trhu je dostupné menší množství statku nebo služby a dochází ke vzniku nákladů mrtvé váhy. Takový stav je ze společenského hlediska sub-optimální ve srovnání se stavem konkurenčním.

Shora uvedený ekonomický fundament Freiburská analýza doplňuje o širší hospodářsko-právní analýzu projevů hospodářské moci. Hospodářská moc je prostředkem, pomocí kterého mohou soutěžitelé namísto úsilí o zlepšení vlastní nabídky provádět taková jednání, která naopak zhoršují či eliminují nabídku konkurence, nebo penalizují její přijetí. Zde je zřetelný dopad historicko-geografických reálií na Freiburskou teorii, když ve světle dobové situace německého hospodářství věnují kartelovým dohodám *stricto sensu* a sdružením nabízejících značnou pozornost.

6.3.4.2 Novofeudální hospodářský řád („nové feudality“)

Freiburští autoři si všímají, že podobně jako u jiných smluvních nástrojů a hospodářského života obecně, ani v případě koluzních praktik nezůstává realita pouze u jednoduchých čítankových příkladů. Postupným vývojem dochází ke vzniku stále sofistikovanějších koluzních schémat, která označují pojmem „vyšší kartelové formy“⁴¹² a jež se mohou vyskytovat napříč celým hospodářským systémem. Tyto formy sice v jádru pořád představují kartelovou dohodu – typicky ve formě smlouvy nebo sdružení soutěžitelů, případně jejich samosprávné organizace – zároveň však využívají dalších

---

⁴¹¹ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 88-89.

⁴¹² Např. EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 89.

dostupných nástrojů soukromého práva k doplnění kartelového jádra o utvrzující a vynucující instrumenty. Kartelové penalizace účastníků koluze nebo obchodních partnerů, kteří obchodují s nečleny kartelu, se tak realizují za pomoci smluvních pokut nahrazujících peněžité trest a jejich prosazování je ponecháno na jednoinstančním nalézacím řízení u vybraných rozhodčích soudů. Rozhodnutí těchto rozhodčích soudů jsou pak exekučně vykonatelná stejně jako rozhodnutí standardních obecných soudů, čímž stát de facto propůjčuje nositelům soukromé moci navíc ještě část moci veřejné. Pokud tento vývoj není zastaven, dochází k přeměně hospodářství na systém, který se spíše než tržnímu hospodářství podobá středověkému cechovnímu systému, který se také dělil na samosprávná odvětví a nepřipouštěl otevřenou hospodářskou soutěž.⁴¹³

Subjekty, které o nastolení takového novofeudálního hospodářského zřízení usilovaly, resp. z něj po jeho vzniku těžily, nazývali Freiburští autoři „novými feudalitami“. Autory tohoto pojmu jsou zakladatelé školy W. Eucken a F. Böhm.

Byl to právě F. Böhm, kdo vysledoval analogické hospodářské a právní struktury kartelizovaného (monopolizovaného) odvětví a hospodářství před-liberálního a upozornil na skutečnost, že pod záminkou ochrany svobody podnikání a sdružování dochází ke vzniku samosprávných organizací, které fakticky odstraňují základní podstatu svobodné hospodářské soutěže. Zároveň pak této tendenci nebránily ani soudy nebo právní věda, když mnohdy ideově čerpaly (z méně či více domnělých) představ o podobě před-liberálních hospodářství a k liberální teorii byly mnohdy kritické.⁴¹⁴ Základní popis

---

⁴¹³ [„Takto je pochopitelné, že pod ochranou judikatury mohlo dojít k takové transformaci ze stavu anarchistického hospodářství do stavu samosprávně rozčleněného a do hloubky organizovaného hospodářství. To vytvořilo onu barvitou strukturu bezpočtu hospodářských společenství, která se mezi sebou navzájem liší svou strukturou, velikostí a mocí, jsou zpravidla vybavená vlastní ústavou, vlastním zákonodárstvím (obchodní podmínky), jurisdikcí (existence rozhodčích a čestných soudů) a vlastní policií, k jejichž ustavení došlo podél celé cesty od prvotního výrobce k poslednímu spotřebiteli, a která zde získala úplnou autonomii k uspořádání svých společných záležitostí prostřednictvím samosprávy. ...“] Viz BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 64.

⁴¹⁴ [„Prorazil-li tak „konvenční korporativistický a státně hospodářský základní pocit (orig. Grundgefühl) tenkou pokrývkou německého liberálního myšlení“, pak se toto vysvětlení neomezuje na hospodářství; jakožto ideové hnutí mělo vliv na veškeré myšlení, včetně myšlení právního. ... Takto chápe judikatura, která je příznivě nakloněná myšlence samosprávy v hospodářství, toleranci moci a donucení jakožto normální atribut samosprávy, takže sotva skrývá nechuť k outsiderovi, který svou existenci vede ve „stínu kartelu“, byť v souladu s vlastním, dokonce samotnou ústavou zaručeným právem na svobodnou hospodářskou činnost.“] Viz BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 64.

problému se objevuje již v *das Problem der Privaten Macht* (1928), přičemž komplexnější rozbor přímo vztahu svobodné konkurence a svobody sdružování ve formě kartelu pak poskytuje Böhmův obsáhlejší článek nazvaný *Wettbewerbsfreiheit und Kartellfreiheit* z roku 1958. Jeho závěry jsou i zde stejně jasné a jednoznačné: [„*Monopolní postavení individuálního a kolektivního druhu jsou vzhledem k povaze svého uspořádání majetkových poměrů (orig. Besitzzustände) feudálního (orig. feudalmäßig), nikoliv svobodného (orig. freiheitlich) charakteru.*“].⁴¹⁵

Böhmovu analýzu pak doplnil W. Eucken o rozbor dopadů novofeudálního hospodářského zřízení na celkový společenský systém. Jak bylo uvedeno v oddílu pojednávajícím o metodologii školy, jednou ze základních idejí je myšlenka interdependence. Tato se pak uplatňuje i v případech státně-právního řádu a řádu hospodářského. Pakliže tedy dojde v jednom z řádů ke značné koncentraci moci, bude taková situace mít vliv i na podobu řádu druhého. Novofeudální nositelé soukromé moci tak mají schopnost projevit své mocenské postavení i ve veřejné sféře. Formálně sice zůstává zachováno ústavně-právní státní zřízení, obsah rozhodnutí nicméně odráží primárně vůli subjektů, které se v ústavě vůbec neobjevují a nejsou nikomu politicky odpovědné. Podle Euckena „*Celková rozhodnutí, jež se objevují v ústavách, neprorazí, ale ústavně dosazované mocenské orgány, jako například parlament, jsou zbavovány moci ve prospěch mocenských orgánů stojících mimo ústavu a snažících se prosadit svůj individuální zájem. Vzniká novofeudální situace.*“⁴¹⁶

Tyto poznatky jsou podstatné pro porozumění tomu, proč Freibursťtí autoři v čele s W. Euckenem tolik prosazovali komplexní a promyšlenou stavbu hospodářského a státoprávního řádu. Zároveň se pak tyto postřehy v řadě ohledu podobají historicky mladším teoriím autorů tzv. Školy veřejné volby, která se zaměřovala právě na povahu procesů veřejné sféry, motivace jejich aktérů a v neposlední řadě i negativní jevy, které fungování veřejné sféry (tedy politického prostoru i veřejné správy) narušují ze strany soukromých subjektů.

---

⁴¹⁵ BÖHM, F., *Wettbewerbsfreiheit und Kartellsfreiheit*, publikováno v *ORDO: Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, Düsseldorf und München, Helmut Küpper vormals Georg Bondi, Vol. 10, 1958, s. 176.

⁴¹⁶ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 422.

6.3.4.3 Oligopol

Ve srovnání s konkurencí a monopolem je o něco méně pozornosti věnováno oligopolní tržní formě, ačkoliv se stále jedná o vlastní specifickou situaci, nikoliv pouze kombinaci monopolu a konkurence. Základním východiskem pro určení tržní formy je pohled jednajícího subjektu. Pro oligopolní tržní formu tedy podle Euckena platí, že jednání soutěžitelů je koordinované, nicméně nedochází k samotné koluzi. [*„To je oligopol. Vzhledem k velikosti trhu je počet nabízejících nebo poptávajících nízký. Oligopolista bere v potaz – kromě očekávané reakce tržní protistrany – nikoliv pouze cenovou politiku konkurenta, nýbrž jeho celkové obchodní chování a zejména pak jeho investiční politiku.“*].⁴¹⁷

Podstatné pro určení oligopolní tržní formy je tedy to, na základě jaké úvahy sestavuje soutěžitel svůj hospodářský plán. Pakliže nepřejímá pouze tržní data jako daná, nýbrž formuje svůj plán na základě koordinace svého jednání s jeho konkurenty, která bude mít typicky zvykovou povahu, jedná se o oligopol.⁴¹⁸ Z hlediska tradičního ekonomického pohledu v parametrech cena statku/výstupní množství nicméně ani Freiburská škola nedisponuje vlastní rozpracovanou teorií oligopolu. Jak bylo vyloženo v kapitolách V a VI, ani jiné ekonomické školy nedospěly v rámci teorie oligopolu k jednoznačným závěrům, Freiburská škola proto není výjimkou.

Ze základních koncepčních východisek školy (pojem soukromé moci) a systematiky Euckenova výkladu lze nicméně dovodit, že na oligopolní situace lze do určité míry aplikovat nástroje analýzy monopolu. Ve svých *Zásadách hospodářského řádu* tak opakovaně spojuje existenci monopolního boje (*der Monopolkampf*) a jeho metody i s postavením oligopolisty a tedy oligopolní tržní formou.⁴¹⁹ Zároveň platí Euckenův klíčový závěr, že pouze konkurence vede k nastavení ceny na úroveň mezních nákladů a tedy společensky optimální alokaci zdrojů. Oligopol proto k optimální alokaci zdrojů nevede a soutěžitelé v oligopolním postavení disponují pořád značným množstvím soukromé hospodářské moci, která jim umožňuje využívat prostředky monopolního boje.

---

⁴¹⁷ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 101.

⁴¹⁸ EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, s. 102.

⁴¹⁹ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 96-97, s. 229.

6.4 Závěry a návrhy autorů Freiburské školy ve vztahu k antimonopolnímu zákonodárství

Tak jako v předchozích kapitolách, i nyní je po vyložení ekonomické báze školy možné přistoupit k výkladu jejích návrhů regulace hospodářské soutěže. Myšlenka inderdependence, která je u autorů Freiburské školy všudypřítomným prvkem analýzy, se plně projevuje i ve sféře praktických návrhů. Stranou konkrétních návrhů antimonopolní regulace, kterým bude věnována bližší pozornost níže, je tak důležité mít na paměti, že tyto návrhy tvoří pouze část regulatorního rámce soutěžního řádu. Pakliže není antimonopolní regulace doplněna dalšími prvky soutěžního řádu, její účinnost bude výrazným způsobem omezena. Soutěžní řád tak musí mj. obsahovat také kompatibilní měnovou politiku, která se vyznačuje automatizací a důrazem na cenovou stabilitu,⁴²⁰ kompatibilní regulaci práva duševního vlastnictví (zejména patentů)⁴²¹ a kompatibilní korporátní regulaci (zejména problematika ručení),⁴²² které nebudou poskytovat podněty k hospodářské koncentraci a mařit účinnost antimonopolní regulace.

Konečně otázka hospodářského uspořádání je součástí širší otázky společenského a státoprávního uspořádání obecně. Zejména F. Böhm ve svém díle systematicky a opakovaně odkazuje na analogie mezi státoprávně společenským uspořádáním a jeho ekonomickou bází. Klíčovým momentem je právo a zároveň odpovědnost státu, resp. ústavodárce formovat celkový společenský řád, a to včetně řádu ústavního a hospodářského. Společenský řád založený na dekoncentrovaném tržním hospodářství⁴²³ je projevem téže tendence jako liberální společenský řád založený na individuálních právech a ochraně jednotlivce. Naproti tomu korporativní uspořádání hospodářství je analogickou formou k širšímu cechovnímu a stavovskému chápání systému lidské společnosti, který existoval ve středověku.⁴²⁴ V jádru antimonopolního zákonodárství tak stojí stejná vůdčí zásada, jaká vedla k formování moderních ústav liberálně demokratických států – omezení možnosti zneužití moci pomocí její dekoncentrace a

---

⁴²⁰ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 341.

⁴²¹ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 255.

⁴²² EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 365 a násl.

⁴²³ F. Böhm občas užívá pro popis konkurenčního tržního hospodářství pojem „anarchistické“ hospodářství, z kontextu je nicméně zřejmé, že nikoliv pejorativně.

⁴²⁴ BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 62.

ochrana jednotlivce.⁴²⁵ Zároveň pak platí i to, že hospodářské zřízení (*die Wirtschaftsverfassung*) může stejně jako státní zřízení změnit toliko nositel suverenity, nikoliv soukromá osob, či jejich sdružení.⁴²⁶

Konečným cílem antimonopolního zákonodárství je co možná nejsilnější eliminace projevů hospodářské moci a nastolení stavu, jako kdyby existovala dokonalá konkurence.⁴²⁷ V tomto ohledu je vhodné připomenout, že ve Freiburském pojetí tento pojem nepředpokládá splnění (nedosažitelných) předpokladů neoklasického modelu, v první řadě zanedbatelného vlivu na podobu nabídky nebo poptávky, nýbrž postačuje, že tržní aktéři jednají, *jako kdyby* jejich vliv na podobu nabídky a poptávky zanedbatelný byl.

Stranou samotného obsahu soutěžně-právní regulace se Freiburstí autoři věnují také institucionálnímu zakotvení a realizaci soutěžního řádu. Zejména Walter Eucken se zabýval problematikou zakotvení a vynucování antimonopolních pravidel podrobněji a dospěl k závěru, který je nikoliv nepodobný návrhům směřujícím k nezávislé monetární autoritě. Totiž, že nejsilnější záruku fungování soutěžního řádu poskytuje nezávislý antimonopolní úřad, který bude vybaven dostatečně silnými pravomocemi a aparátem, aby mohl zajistit účinné uplatňování soutěžně-právních norem. Zároveň pak výslovně neguje variantu svěření těchto pravomocí orgánům výkonné moci, které sledují i další hospodářské cíle (typicky hospodářská ministerstva).⁴²⁸

6.4.1 Horizontální koluze

Z dosavadního výkladu školy je zřejmé, že analýza koluzních jednání mezi soutěžiteli zaujímá v koncepci soutěžního řádu, který její autoři rozpracovali, jedno

---

⁴²⁵ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 473.

⁴²⁶ [„Vystává tak otázka, zda zásada, která nepochybně panovala v před-liberálním hospodářském zřízení, že řád hospodářství je věcí státu, byla zavedením svobody podnikání vůbec dotčena. Podle mého názoru je odpověď na tuto otázku negativní. Zavedení svobody podnikání a konkurence by se mělo chápat jako spíše projev této suverenity; její obsah se neskládá z ničeho jiného, když se zakládá anarchistický hospodářský řád. ... Je-li však tomu tak, pak může anarchistické hospodářské zřízení, když nefunguje, odstranit a nahradit ho jiným pouze stát, nikoliv však soukromník.“] Viz BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 62.; shodně pak v EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 365: „Jednotlivci nemá být dovoleno vytvořit hospodářské formy, jež odporují základnímu ústavněprávnímu hospodářskému rozhodnutí.“

⁴²⁷ „Cílem monopolního zákonodárství a dohledu nad monopoly je přimět nositele hospodářské moci k takovému chování, jako by existovala dokonalá konkurence.“ Viz EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 383.

⁴²⁸ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 382-383.

z předních míst. Jelikož je vůdčí zásadou soutěžního řádu ve Freiburském pojetí dekoncentrace a důraz na udržení konkurenčního charakteru hospodářství pomocí legislativní a judikatorní regulace, není překvapivé, že horizontální koluze mezi soutěžiteli je nežádoucí již ze své podstaty. Kolektivní monopol je stále monopolem. V normativní rovině tak zastávají autoři školy jednoznačný postoj spočívající v postavení horizontálních koluzních praktik mimo zákon, a to bez dalšího.⁴²⁹ Zároveň platí, že se nejedná o výhradně ekonomicky odůvodněný postoj, nýbrž nezanedbatelnou úlohu hraje širší, společensko-právní pohled na problematiku hospodářského zřízení (*die Wirtschaftsverfassung*). S tím souvisí i výklad tradičních pojmů svobody podnikání a smluvní svobody, který vždy musí sledovat celkový systém řádu hospodářství. Na rozdíl od Chicagského pojetí tak není zákaz koluzních jednání doplněn korektivem efektivnosti a případného prospěchu vyhrazeného spotřebiteli, nýbrž podobně jako v případě Rakouské školy je ekonomické kritérium pouze částí celkového zdůvodnění (které nicméně v případě Freiburské školy vede k opačnému stanovisku).

Mimo zákon se tak navrhuje postavit všechny horizontálně koluzní praktiky, bez ohledu na sledovaný záměr a efektivnost. Typickou formulaci této doktríny lze nalézt mj. u Ludwiga Erharda ve vztahu k ujednání o určení cen: *[„Rád bych ještě jednou zdůraznil, že má opozice vůči kartelům nespočívá na představě záměrně zlých záměrů či praktik, které by bylo možné přičíst na vrub diskriminaci, ale že dle mého názoru musí být cenová fixace považována za křivdu i tehdy, lze-li ji obhájit morálně či matematicky.“]*⁴³⁰

Ve vztahu k problematice oligopolu je nutno poznamenat, že rozpracovaná koncepce jeho regulace se v dílech Freiburských autorů neobjevuje a ze systematiky jejich výkladu vyplývá, že se na něj uplatňují obecné nástroje směřující k potlačování negativních projevů hospodářské moci a monopolu. Zároveň pak W. Eucken sám uvádí, že problém oligopolu ustoupí v ordoliberalním soutěžním řádu do pozadí, protože oligopolistům bude odepřena možnost využívat protisoutěžní praktiky a zároveň nebudou chtít posilovat své mocenské postavení, protože by pak podléhali dohledu

---

⁴²⁹ Viz např. EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 364: „Smluvní svoboda by se neměla používat k vytvoření monopolů nebo upevnění jejich pozic. ... Kartely se neprávem dovolávají smluvní svobody, která se ale nesmí používat k tomu, aby se vytvořily formy, jež vyloučí svobodu a dokonalou konkurenci.“

⁴³⁰ ERHARD, L., *Prosperity through Competition*, New York, Frederick A. Praeger, inc., Publishers, s. 131.

antimonopolního úřadu jakožto monopolisté.⁴³¹ Zásadní tak bude preventivní účinek, spíše než každodenní zásahy veřejné moci.

6.4.2 Vertikální koluze

V případě vertikálně koluzních praktik je situace o něco složitější. Freiburští autoři neužívali dělení kartelů na horizontální a vertikální, které se ostatně obecně vžilo až v druhé polovině 20. století. Je tak příznačné, že ve dvou pravděpodobně nejucelenějších pojednáních, tj. *Zásady hospodářského řádu* od W. Euckena a *Wettbewerb und Monopolkampf* od F. Böhma, se pojem vertikálního kartelu vůbec neobjevuje. Ačkoliv tedy není, na rozdíl od Chicagské školy ekonomie, možné odkázat v tomto případě na konkrétní rozpracovanou teorii, je možné z obecných zásad Freiburské nauky a systematického výkladu jejích doporučení dovodit alespoň některé základní závěry.

Jak bylo vyloženo v obecném dílu této kapitoly, z Freiburského pohledu sleduje základní ekonomické chápání monopolu tradiční nauku neoklasické školy. Tytéž závěry pak platí i pro kolektivní monopoly, tj. kartely. Ze striktně ekonomického pohledu tak dospívají Freiburští autoři k obecnému závěru, že ekonomickým problémem kartelu jsou de facto jeho negativní externí účinky na blahobytnost spotřebitelů a potažmo pak společenský blahobytnost jako takový.⁴³² To je způsobeno samotnou podstatou kartelu, která směřuje k omezení výstupního množství a nastavení supra-konkurenční ceny. Tento závěr je v jádru shodný se závěry Chicagské školy, jejíž koncepce byla vyložena v předchozí kapitole. Zároveň však stejně tak platí i postřeh, že ačkoliv tato analýza postihuje dobře situace horizontálních koluzních praktik, nelze ji aplikovat bez dalšího na problematiku vertikálních kartelových dohod, protože tyto se svou ekonomickou podstatou liší. Na základě toho lze analogicky předpokládat, že výslovné zákazy horizontálních kartelových

---

⁴³¹ „Ostatně se oligopolisté budou sami snažit, aby se chovali jako v případě dokonalé konkurence, protože je jinak po jednom postihne monopolní úřad.“ Viz EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 387.

⁴³² [„Konkurence je centrální institucí svobodného hospodářského řádu, a když je dovoleno ji smluvně omezovat, když soudy takové smlouvy chrání, pak není důsledkem jen to, že si účastníci smlouvy omezí vlastní svobodu konkurence – to je pro ně zpravidla výhodné – nýbrž také to, že zasahují do osudu hospodářství (*Wirtschaftsschicksal*), do osudu trhu a do svobody třetích osob, tedy osob, které stojí mimo smlouvu, a kterých bude ve skutečnosti zpravidla více, a to k jejich více či méně velkému neprospěchu.“] Viz BÖHM, F., *Wettbewerbsfreiheit und Kartellsfreiheit*, publikováno v *ORDO: Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, Düsseldorf und München, Helmut Küpper vormalis Georg Bondi, Vol. 10, 1958, s. 201.

dohod, které tvoří jádro Freiburských návrhů kartelové regulace, nelze vztahovat bez dalšího univerzálně i kartely vertikální.

Pro dosažení závěrů v této oblasti je tak nutno vycházet ze základních zásad Freiburských návrhů soutěžního řádu – tedy konstrukce regulace hospodářské soutěže tak, aby docházelo k tržnímu výsledku, co nejvíce odpovídajícímu stavu dokonalé konkurence (ve Freiburském smyslu) a eliminaci projevů hospodářské moci. Jelikož obecná ekonomická analýza vertikálně kartelových ujednání (typicky dohoda o určení přeprdejní/koncové ceny, nebo prodejních podmínek) neposkytuje univerzální závěr o negativním dopadu na společenský blahobyt, bude nutné k vertikálním kartelům nutno přistupovat nikoliv kategoricky, nýbrž proporcionálně podle poměru uložených omezení a jejich dopadu na soutěžní řád. Lze si tak představit, že určité ujednání směřující k nastavení přiměřených podmínek bude souladné s Freiburským soutěžním řádem, zatímco jiné ujednání principiálně analogické, avšak obsahující závažnější omezení, již souladné pro své celkové protisoutěžní dopady nebude.

Klíčovými faktory budou ekonomické efektivity (test dokonalé konkurence) a zejména širší souvislosti a podmínky, za kterých je dohoda uzavírána. Typicky tak budou protisoutěžní dohody, které povedou k uzavření daného trhu, nebo omezení možnosti vstupu dalších subjektů na něj, či posilování monopolní nebo dominantní pozice jedné ze smluvních stran na její úrovni trhu. Zároveň budou mezi protisoutěžní dohody spadat taková ujednání, kdy si jedna ze stran vymohla omezení na straně druhé pomocí své hospodářské (dominantní) moci. V takovém případě se z hlediska ekonomické teorie jedná spíše o jev zneužití dominantního postavení, než o vertikální kartel, ačkoliv z formálně právního pohledu může mít podobu smlouvy typické pro vertikální kartel. Lze tak představit, že ujednání o koncové ceně bude spíše projevem zneužití dominantního postavení monopolisty na jedné straně smlouvy, spíše než společným úsilím obou stran o omezení soutěže na nižší úrovni trhu.

6.4.3 Zneužití dominantního postavení

Komplexní návrhy regulace a konkrétní doporučení lze naopak nalézt v případě jevu monopolního postavení, resp. hospodářsky mocenského postavení. Tento ekonomický stav je v evropském právním prostředí vyjadřován pojmem zneužití dominantního postavení, který je zároveň bližší i pojmosloví Freiburské školy. Jak již

bylo načrtnuto ve výkladu obecné koncepce, pro Freiburské autory je ekonomický element monopolního postavení pouze částí celkové analýzy, přičemž neméně důležitý je pro ně prvek mocenský, který hospodářskou koncentraci doprovází. Kromě pojmu monopolisty (*der Monopolist*) se tak v jejich dílech setkáváme s pojmem nositele moci (*der Machtträger*),⁴³³ který je pojmově širší a lépe reflektuje „postupný“ charakter hospodářské moci, kterou disponují i subjekty, které ze striktně ekonomického hlediska nejsou jedinými nabízejícími – monopolisty, jako jsou např. oligopolisté.

Z pojmového hlediska je zajímavou skutečností, že tato pojmová odlišnost je reflektována i ve formulaci platné legislativy USA a Evropských společenství, resp. EU. Zatímco legislativa USA, v tzv. Shermanově zákonu z roku 1890, užívá v § 2 pojmu „*to monopolize*“, tj. monopolizovat, evropská legislativa naproti tomu užívá sousloví „*the abuse of dominant position*“ (aktuálně platný a účinný čl. 102 SFEU), tedy zneužití dominantního postavení, ačkoliv v jádru směřují obě regulace na podobné situace. Vzhledem ke genezi obou legislativních úprav, resp. ekonomických teorií a názvosloví, z nichž bylo při tvorbě legislativy čerpáno, lze s vysokou mírou přesvědčivosti vysledovat původ této odlišnosti až k Freiburským autorům. Byli to totiž právě oni, kteří poskytli po druhé světové válce ekonomické základy evropské antimonopolní teorii a praxi.⁴³⁴ Zároveň je třeba připomenout, že za jádro Freiburské doktríny analyzuje tato práce díla Waltera Euckena a Franze Böhma, v širší ordoliberalní tradici lze pochopitelně najít i autory s odlišnými postoji k dílčím otázkám a v rámci myšlení školy docházelo k postupné genezi a diferenciaci názorů.⁴³⁵

Základním východiskem Freiburské regulace je potlačování projevů hospodářské moci a nastolení stavu, jakého by bylo dosaženo za stavu dokonalé konkurence (ve

---

⁴³³ Typicky u F. Böhma, viz BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v *Die Justiz*, Berlin, Republikanische Richterbund, 1928, Heft 3, s. 324 – 345; GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 49 a násl.

⁴³⁴ K historickému vlivu ordoliberalního učení na evropské soutěžní právo viz HORYCH, J., *The Influence of Ordoliberalism on European Competition Law*, publikováno v *5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Art SGEM 2018*, Conference Proceedings Volume 5, Modern Science Issue 1.1 Political Science, Law, Finance, International Relations. Sofia, Bulgaria: STEF92 Technology Ltd., 2018, s. 341-348; dále pak např. ŠMEJKAL, V., *Soutěžní politika a právo Evropské Unie 1950–2015. Vývoj, mezníky, tendence a komentované dokumenty*, Praha, Leges, 2015, s. 32 a násl.

⁴³⁵ K pojednání o vlivu širší ordoliberalní tradice (tj. nejenom Freiburských autorů) přímo na problém zneužití dominance viz komplexní a kvalitní článek prof. P. Behrense z Hamburské univerzity: BEHRENS, P., *The Ordoliberal Concept of "abuse" of a dominant position and its impact on Article 102 TFEU*, Discussion Paper, No. 7/15, Europa-Kolleg Hamburg, Institute for European Integration, Hamburg, 2015, 31 s.

Freiburském chápání pojmu). To vede ve vztahu ke zneužití dominance k dvoufázové konstrukci regulace. Prvním krokem je nastavení celkové normativní regulace tak, aby nepodporovala vznik hospodářsky koncentrovaných útvarů, resp. vedla samovolně k jejich dekoncentraci. Toho lze dosáhnout odpovídající konstrukcí právního řádu a veřejné politiky obecně (cla, korporátní a daňové právo, atp.) a v rovině soutěžního práva pak zákazem praktik, které spadají nikoliv do sféry konkurence (*Wettbewerb*), nýbrž monopolního boje (*Monopolkampf*). Jak již bylo vyloženo výše, rozdílem obou je jejich podstata, když konkurence směřuje k zlepšení vlastní nabídky pomocí objektivního vylepšení produktu nebo služby, zatímco monopolní boj spočívá ve zhoršení nabídky konkurenta (a tedy k němu relativnímu zlepšení nabídky vlastní). Z pohledu soudobé soutěžní teorie se jedná podstatou o tzv. praktiky vylučovací, usilující v první řadě o omezení konkurence na trhu, ze které bude až následně vyplývat budoucí prospěch pro dominantního soutěžitele.

Za typické praktiky monopolního boje, jejichž využívání umožňuje právě mocenské postavení, považují Freiburscí autoři zejména:⁴³⁶

- A) Bojkot a odmítnutí dodávat;
- B) Věrnostní slevy a cenové rabaty;
- C) Predátorské ceny a cenové války.

Tyto praktiky jsou pro nositele hospodářské moci zakázané. Omezení se definičně týká pouze tržních subjektů na nekonkurenčním trhu, pokud tedy není daný soutěžitel nositelem hospodářské moci, omezení se na něj nevztahují; zároveň však obvykle nebude moci těmito nástroji výrazněji disponovat z důvodu konkurenčního tlaku. V této souvislosti je nutno připomenout, že výchozím bodem Freiburské analýzy je správné přiřazení tržní formy vybranému skutečně existujícímu trhu. Prvním krokem analýzy trhu je tak zjištění, zda daný trh konkurenční je, či nikoliv. Pokud jsou následně splněny předpoklady a prokázána existence jednání, které by mohlo splňovat kritéria zneužití dominantní postavení, obrací se důkazní břemeno a dominantní soutěžitel prokazuje, že nejednal protisoutěžně.⁴³⁷

---

⁴³⁶ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 383.

⁴³⁷ [„Věc je ještě jednodušší, pokud outsider dokáže prokázat existenci smlouvy o exkluzivitě, rabatového systému, černého nebo bílého seznamu, nebo prostě skutečnosti, že nevýhoda, které čelí, mu byla sdělena

Kromě monopolního postavení získaného pomocí využívání hospodářské moci a protisoutěžních praktik nicméně Freiburscí autoři akceptují, že v některých tržních situacích povede již samotná povaha trhu k faktickému monopolu, aniž by nutně muselo být toto postavení výsledkem záměrného úsilí tržního subjektu. Tento stav, kdy k optimálnímu zásobování trhu stačí produkce jediného podniku, nazývá Freiburská nauka „systémovým monopolem“.⁴³⁸ Definičně sem také spadají případy, které bývají nazývány ekonomikou hlavního proudu „přirozené monopoly“.

Tyto monopoly není možné odstranit regulací, resp. prostřednictvím regulace zajistit dlouhodobý stav plurality soutěžitelů, jelikož povede samotný charakter trhu a ekonomická optimalizace vždy ke vzniku monopolního stavu. Freiburská škola v této situaci výslovně odmítá zestátnění takových monopolů s tím, že takový postup se historicky prokázal jako neefektivní a nežádoucí. Návrhem je namísto toho proto podřízení dohledu antimonopolní autoritě, která bude zajišťovat v souladu se základní zásadou Freiburské soutěžní doktríny, aby monopolista jednal, *jako kdyby* konkurenci vystaven byl. Chybějící tlak tržního mechanismu tak zde nahrazuje donucení veřejnou mocí s cílem nastolit stav, který by panoval za dokonalé konkurence (ve Freiburském smyslu). To v sobě zahrnuje zejména:⁴³⁹

- A) Zákaz smluvních ujednání a ujednání všeobecných obchodních podmínek, které jsou nastaveny v neprospěch slabší (ne-dominantní) strany
- B) Zákaz praktik omezujících soutěž – věrnostních rabatů či věrnostních slev, cenových válek, omezení přístupu, bojkotů, odmítnutí dodávat atp.
- C) Zákaz cenové diferenciaci a diskriminaci s tím, že dominantní soutěžitel může být podroben smluvnímu přímusu pro každého zákazníka
- D) Zákaz nastavení monopolní ceny – úřad zde provádí kontrolu nad cenovou politikou dominantního soutěžitele s tím, že může uložit, aby soutěžitel cenu nastavil na hodnotu stanovenou úřadem a to výslovně i na úroveň pro soutěžitele ztrátovou. Antimonopolní úřad tak poněkud paradoxně může uložit, pakliže jsou k tomu odpovídající důvody, aby dominantní soutěžitel

---

předem. Zde musí monopolista nebo jeho pomocník poskytnout důkazy, že jeho zásoby jsou skutečně vyčerpány nebo využity pro vlastní produkci. ...] Viz BÖHM, F., *Wettbewerb und Monopolkampf*, (1933), nová edice (2010), Baden-Baden, Nomos, 2010, s. 293.

⁴³⁸ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 380.

⁴³⁹ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 384-386.

prodával za ceny, které by mohly být považovány za predátorské, kdyby je nastavil z vlastního rozhodnutí.

Jak bylo uvedeno výše, je cílem těchto návrhů nahrazení chybějícího konkurenčního tlaku. Zároveň však neméně důležitý je účinek preventivní, když samotná existence antimonopolní regulace, resp. regulace soutěžního řádu jako celku povede k minimalizaci počtu dominantních soutěžitelů (včetně monopolů) a zároveň důsledkem dohledu antimonopolní autority klesá atraktivita dominantního postavení jako takového. Antimonopolní úřad by se tak ve výsledku měl zabývat pouze relativně malým počtem případů a neměl by narůst do proporcí jiných, personálně i vnitřním členěním mohutných úřadů s rozsáhlou agendou, jako jsou např. plánovací úřady v centrálně plánovaných hospodářstvích.⁴⁴⁰

6.4.4 Kontrola spojování

Problematika spojování soutěžitelů představuje z hlediska Freiburské doktríny poněkud složitější otázku. V rámci školy totiž nelze najít rozpracované návrhy spojování soutěžitelů, jakými se může pyšnit např. škola Chicagská, jak bylo demonstrováno v minulé kapitole této práce. S ohledem na určité a komplexní návrhy v oblasti horizontální koluze a zneužití dominance to může působit překvapivě, nicméně tato skutečnost je dána pravděpodobně v první řadě geografickými a historickými specifiky obou škol, kdy zejména v evropském prostředí byla v centru zájmu problematika kartelů, zatímco v prostředí USA to byly v první řadě trusty, k nimž má kontrola spojování blíže.

Podobně jako v případě vertikálně koluzních jednání je nutno dovozovat závěry z obecných zásad či systematického rozboru doktríny. Zásadní je v tomto ohledu základní princip činnosti antimonopolního úřadu, jak jej formuloval W. Eucken: „*Monopolní úřad má za úkol pokud možno rozpustit monopoly a dohlížet nad těmi, které rozpustit nelze.*“⁴⁴¹

Ze shora uvedené formulace jednoznačně vyplývá, že u soutěžitelů, kteří mají dominantní postavení (jehož mezním případem je monopol stricto sensu), připadá v úvahu jejich nucené rozdělení. Pakliže je však antimonopolnímu úřadu přiznána pravomoc rozpouštět monopoly, tj. provádět *ex post* dekoncentraci prostřednictvím

---

⁴⁴⁰ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 388.

⁴⁴¹ EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 383.

nuceného rozdělení dominantních soutěžitelů, povede taková činnost k podobnému závěru jako kontrola preventivní. Rozdílem však budou vyšší míra právní nejistoty a potenciální náklady pro zfúzované soutěžitele, jelikož úřad zasahuje až po provedení spojení a tím fakticky vytváří účastníkům fúze náklady, aniž by bylo možné s výjimkou čítankových případů takové rozhodnutí se stoprocentní jistotou předvídat. Těmto negativům lze poměrně jednoduše předejít institutem kontroly spojování, která funguje ex ante, ale která bude mít z hospodářského hlediska podobný systémový dopad. Ačkoliv tedy výslovné návrhy regulace v podobě kontroly spojování v dílech Freiburských autorů absentují, je možné pomocí argumentu *a maiori ad minus* dovozovat pravomoc provádět i preventivní dohled v rámci institutu kontroly spojování. Kritéria pro povolení spojení je pak nutno opět hledat v základních zásadách a monopolní části doktríny, klíčovou tak bude očekávaná situace na trhu po potenciálním spojení, resp. otázka, zda spojením dojde k vytvoření takového nositele ekonomické moci, který vyloučí nebo bude schopen vyloučit na daném trhu soutěž a nastolit tím monopolní nebo oligopolní tržní formu.

6.4.5 Státní podpory

V oblasti státních podpor je doktrínu Freiburských autorů nutno chápat v širších souvislostech soutěžního řádu. Podobně jako autoři ostatních, v této práci vyložených liberálních směrů ekonomické teorie považují tržní mechanismus za nejvhodnější způsob jak rozdělovat zdroje a bohatství obecně, což zároveň předpokládá zachování jeho charakteru a minimální zásahy vedoucí ke zvýhodňování vybraných soutěžitelů. Zároveň však v případě Freiburské školy platí některá specifika s tím, že tato práce upozorní pouze na dvě hlavní.

Prvním je koncepční a komplexní charakter soutěžního řádu. To znamená, že kritice podléhají nejen přímé zásahy veřejné moci prováděné otevřenou (finanční) podporou některého ze soutěžitelů, nýbrž i systémové zvýhodňování některých forem podnikání či vlastnictví. Typickým případem jsou limitace odpovědnosti a ručení u obchodních korporací, které poskytují některým soutěžitelům podle jejich právní formy nepřímé ekonomické zvýhodnění, když limitují riziko a potenciální povinnost sanovat vzniklou ztrátu.

Druhým je pak výslovně připuštění role veřejné moci při formování celkového společenského řádu, kdy tato činnost bude mít ve většině případů ekonomický dopad.

Zejména pak úloha státu při plnění úkolu sociální politiky, kterou nicméně Freiburští autoři výslovně připouštějí,⁴⁴² bude mít zcela jistě na různé soutěžitele různý dopad a může tak fakticky docházet k nepřímému zvýhodňování některých soutěžitelů. V tomto ohledu je tak nutno v souladu se základními zásadami konstatovat, že negativní důsledky takové činnosti je nutno minimalizovat jejím systematickým a předvídatelným prováděním, kdy budou případné příležitosti pro soutěžitele co možná nejvíce rovné, např. transparentní a otevřená výběrová řízení, časová limitace smluv o veřejných zakázkách atp.

6.5 Aplikace poznatků Freiburské školy na vybranou antimonopolní regulaci

Tak jako v předchozích dvou kapitolách, je i nyní po vyložení teoretické ekonomické báze a normativních závěrů, které z ní vyplývají, možné přistoupit k analýze reálně platné a účinné legislativy a případně relevantní judikatury. Systematika oddílu bude sledovat stejný vzorec jako předchozí kapitoly, tj. prvním analyzovaným celkem je úprava platná v ČR ke dni odevzdání práce, tj. primárně zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže (dále jako „OHS“) a s ním související prováděcí podzákonné právní předpisy, zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle (dále jako „VTS“) a zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (dále jako „NŠHS“).

Druhým celkem, kterému bude věnována pozornost, je německý antimonopolní zákon (GWB) a třetím celkem je unijní regulace hospodářské soutěže obsažená v primárním právu (SFEU).

Dělení výkladu podle ekonomického členění jednotlivých soutěžních jevů a jejich legislativní regulace bude sledovat systematiku užitou v předchozích kapitolách a teoretické části této kapitoly.

6.5.1 Antimonopolní regulace v ČR

6.5.1.1 Horizontální koluze

Jádro regulace horizontálně koluzních jednání je v právním řádu ČR možné nalézt v ust. § 3 až § 7 OHS, které obsahují základní a obecná ustanovení k dané problematice.

---

⁴⁴² EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, s. 404 a násl.

Tato ustanovení na první pohled vykazují podobnost s některými prvky Freiburské soutěžní doktríny a to zejména § 3, který obsahuje obecný zákaz koluzních jednání, a to nejenom horizontálních a § 4, který poskytuje demonstrativní výčet skutkových podstat těchto dohod. Z hlediska konstrukce regulace a Freiburské doktríny stojí za povšimnutí především následující skutečnosti:

- A) Zákodárce v ust. § 3 odst. 1 zvolil širší definici dohod mezi soutěžiteli, která v sobě souhrnně obsahuje jak horizontální, tak vertikální koluzní jednání a zároveň vykládá pojem dohody tak, aby v sobě zahrnoval i případná rozhodnutí jejich sdružení a jednání ve vzájemné shodě. To plně odpovídá Freiburské teorii a doktríně.
- B) Demonstrativní výčet skutkových podstat uvedený v ust. § 3 odst. 2 v sobě zahrnují prakticky všechna protisoutěžní jednání, kterým Freiburští autoři věnují větší pozornost, tedy jak vykořisťovací uvedené v písmenech a) až d), tak vylučovací uvedené v písm. e) a f).
- C) Zejména pak výslovná regulace odmítnutí dodávat a skupinového bojkotu obsažená v ust. § 3 odst. 2 písm. f) vykazuje výrazný soulad s Freiburským učením, jelikož to, jak bylo vyloženo výše, v odmítnutí dodávat a bojkotu spatřuje účinný nástroj ke kartelizaci a případné „feudalizaci“ daného trhu nebo odvětví.
- D) Naopak cizí je Freiburské doktríně „efektivnostní korektiv“ založený ust. § 3 odst. 4, který nejenže není její aktivní součástí, nýbrž její autoři výslovně obhajují paušální zákaz koluzních jednání bez ad hoc výjimek a to i v případech, kdy by omezení soutěže mohlo vést v konkrétní věci k potenciálně ekonomicky výhodnému výsledku. Přednost má systémové hledisko a důraz na antikoluzní charakter soutěžního hospodářského zřízení.
- E) Obdobně negativní závěry platí i pro obecná ustanovení zakládající řadu výjimek ze základního zákazu obsažená v § 4 OHS, byť tato směřují primárně na oblast vertikální koluze a horizontální oblasti se dotýkají méně (viz oblast výzkumu a vývoje s ohledem na analogickou aplikaci nařízení Komise (EU) č. 1217/2010.

Vzhledem k systematické konstrukci Freiburské doktríny bude o problematice oligopolu pojednání v oddíle zabývajícím se zneužitím dominantního postavení. K otázce tacitní koluze pak lze poznamenat, že tato se ve Freiburské teorii a doktríně výslovně

neřeší, absenci její výslovné zákonné regulace tak lze jejího hlediska označit za konformní. Principiálně je tak konstrukce základních pravidel v souladu doporučeními Freiburské školy s výjimkou efektivnostního korektivu. Ve vztahu k celé této oblasti regulace tak platí, že je částečně v souladu a částečně v rozporu s doporučeními školy.

6.5.1.2 Vertikální koluze

Jak bylo vyloženo v teoretickém oddílu této kapitoly, představují vertikálně koluzních jednání oblast, která stojí spíše stranou zájmu Freiburských autorů a konkrétní návrhy regulace k ní v jejich dílech nejsou. S přihlédnutím k závěrům dovozeným z obecných zásad tak lze pouze konstatovat, že Freiburská teorie (na rozdíl např. od Chicagské školy ekonomie) neprosazuje plnou legalizaci vertikálních koluzních dohod a je tak přípustné, aby takové dohody byly postaveny mimo zákon, mají-li protisoutěžní charakter. Tento charakter je pak nutno dovozovat ze základních zásad doktríny, tedy zejména s přihlédnutím ke zneužití či posílení hospodářské moci účastníků a případnému uzavření daného trhu. Co naopak odporuje Freiburské doktríně, je doplnění obecné zákonné regulace mnohačetnými výjimkami v ust. § 4 OHS, které narušují systémový charakter zákazu určitých jednání a otevírají prostor pro narušení integrity soutěžního řádu jako celku. Totéž pak platí pro tzv. efektivnostní korektiv obsažený v ust. § 3 odst. 4 OHS.

V případě vertikálně koluzních jednání tak lze konstatovat, že úprava obsažená v OHS co do podstaty není v rozporu ani v souladu s doporučeními Freiburské školy, čímž není dotčen nežádoucí charakter výjimek obsažených v ust. § 4 a efektivnostní korektiv založený v ust. § 3 odst. 4. Vzhledem k neurčitosti takového závěru je nicméně pro účely analýzy vhodnější konstatovat, že soulad této části regulace s doporučeními Freiburské školy nelze posoudit.

6.5.1.3 Zneužití dominantního postavení

Regulace problematiky hospodářské síly, resp. soukromé moci jednotlivého soutěžitele v OHS je pak předmětem úpravy obsažené v § 10 a § 11. Díky komplexním návrhům Freiburských autorů v této oblasti je možné v řadě případů konkrétně analyzovat soulad či rozpor s jejich učením. Pakliže analýza začne samotným zákonodárcem užitým pojmovým aparátem, lze jednoznačně konstatovat, že tento odpovídá názvosloví Freiburské doktríny, jelikož jak by vyloženo výše, konkurenční ekonomické školy

(zejména Chicagská) užívají spíše pojmu monopolizace, než zneužití dominantního postavení. Jak bylo demonstrováno výše, Freiburská škola sice pojmově rozlišuje mezi monopolem a oligopolem, v rámci návrhů regulace nicméně specifickou oligopolní úpravu nevytváří a naopak často mísí návrhy směřující k oběma jevům. Podobně jako Freibursští autoři i zákonodárce v OHS fakticky sloučil regulaci jevů, které (neoklasická) ekonomická teorie chápe jako monopol a oligopol do jediné skutkové podstaty zneužití dominantního postavení, když definičně zahrnul do ust. § 10 odst. 1 i společnou dominanci více soutěžitelů. Pojem společné dominance je zpravidla vztahován na případy oligopolu, byť je v tomto ohledu vhodné poznamenat, že v rámci legislativy není zřejmé, kde se nachází hranice mezi jevy podřaditelnými pod pojem společná dominance (§ 10 odst. 1 OHS) a jevy podřaditelnými pod pojem jednání ve vzájemné shodě (§ 3 odst. 1 OHS), případně zda je možné současné podřazení pod obě tyto kategorie. Pouze ve stručnosti je vhodné doplnit, že toto rozdělení může být významné z hlediska zákonných kritérií pro vyjmutí ze zákazu v konkrétních případech, když zákonodárce pro každou z obou variant zvolil specifickou úpravu.⁴⁴³

Pouze ve stručnosti je pak vhodné k zákonné vyvratitelné domněnce založené ust. § 10 odst. 3 OHS poznamenat, že ačkoliv se kvantitativní kritérium vyjádřené tržním podílem 40 %, které zákon pro presumpci dominance užívá, obecně ve Freiburských dílech neobjevuje, lze jej vzhledem k vyvratitelnosti domněnky považovat za konformní s přihlédnutím k ochraně právní jistoty adresátů normy.

Z dikce ust. § 10 odst. 1 je pak zřejmé, že protiprávní není samotná existence či nabytí dominantního postavení, nýbrž toliko jeho zneužití, přičemž obecný zákaz je společně s bližším vymezením pojmu pomocí demonstrativního výčtu možných jednání zakládajících zneužití zákonodárce obsažen v ust. § 11 odst. 1.

Základním ustanovením je v konstrukci § 11 odst. 1 písmeno a), které zakládá protiprávnost v případě jednání, která přímo či nepřímo vynucují nepřiměřené podmínky ve smlouvách s jinými účastníky trhu, tj. jak soutěžiteli, tak spotřebiteli. Pod pojem nepřiměřené podmínky je možné definičně podřadit pestrou paletu různých parametrů smlouvy či dílčích ujednání, pravděpodobně nejpodstatnějším však bude zpravidla cena.

---

⁴⁴³ Zcela jednotná a systematická v tomto ohledu není ani soudní praxe, viz MUNKOVÁ, J., KINDL, J., *Zákon o ochraně hospodářské soutěže. Komentář*, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2009, s. 109.

V tomto ohledu platí, že písm. a) směřuje na případy ceny nepřiměřeně vysoké, když ceny nepřiměřeně nízké (predátorské) mají vlastní skutkovou podstatu v ust. písm. e). Zároveň je pod skutkovou podstatu písm. a) možné zařadit i jiné parametry smlouvy, kterými dominantní soutěžitel využívá své hospodářské moci (typicky splatnost pohledávek, měna a její kurs, smluvní pokuta, či jiná vedlejší smluvní ujednání).

Podobně i zákaz vázaných obchodů (tzv. *junktimace*, ale také *tying* a *bundling*) obsažený v ust. § 11 odst. 1 písm. b) OHS představuje případ podřaditelný z hlediska Freiburské školy pod jev využití ekonomické moci. Tento konkrétní jev směřuje spíše na spotřebitele, resp. odběratele služeb či statků dominantního soutěžitele, spíše než na jiné soutěžitele na stejném trhu, když dominantní soutěžitel využívá své nabyté ekonomické k získání prospěchu, který by za stavu konkurence jinak neměl. Byť samozřejmě platí, že ne každý odběratel má postavení spotřebitele, je vhodné poznamenat, že z hlediska systematiky zákonné úpravy je spotřebitel chráněn i řadou dalších ustanovení jiných zákonů.⁴⁴⁴ Za nikoliv zcela systematický lze pak označit postup soudní praxe, která tentýž jev chápe i jako nekalosoutěžní delikt ve smyslu ust. § 2976 obč. z., což může vést k praktickým a aplikačním otázkám zejména s přihlédnutím k modu vymáhání skutkové podstaty, resp. aktivní legitimaci dotčených subjektů.⁴⁴⁵

Naopak ust. § 11 odst. 1 písm. c) směřuje proti jednáním, jejichž podstatu je diskriminace různých obchodních partnerů dominantního soutěžitele, když s přihlédnutím k zákonem uložené podmínce „*znevýhodnění v hospodářské soutěži*“ definičně předpokládá svou aplikaci pouze na jiné podnikatele, resp. soutěžitele. Antidiskriminační požadavek se pak vzhledem k užití obecné formulaci ustanovení nevztahuje pouze na cenu, nýbrž na (smluvní) podmínky obecně. Opět sem tedy mohou spadat i vedlejší smluvní ujednání, způsoby zajištění či utvrzení závazku atp. Jak bylo vyloženo v teoretickém oddílu této kapitoly, je požadavek nediskriminace ze strany dominantního soutěžitele důležitou součástí Freiburské soutěžní doktríny a tento prvek regulace je tedy plně v souladu s jejími doporučeními.

---

⁴⁴⁴ Viz z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (typicky ust. § 1798 a násl. a ust. § 1810 a násl.) a z. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. Jak již bylo poznamenáno v předchozí kapitole, je z praktického pohledu spotřebitele zpravidla snazší se dovolat ochrany právě prostřednictvím těchto uvedených zákonů, spíše než OHS.

⁴⁴⁵ Viz HULMÁK, M., a kol., *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014) Komentář*, Praha, C. H. Beck, 2014, s. 1781.

Následující ust. § 11 odst. 1 písm. d) OHS, které zakazuje zastavení či omezování výroby nebo odbytu, případně výzkumu a vývoje, se definičně aplikuje toliko na jednání, která mají dopad „na úkor“ spotřebitelů, což rámcově odpovídá poznatkům ekonomické teorie. Zde je vhodné ve stručnosti připomenout, že omezení nabízeného množství je podle poznatků ekonomie hlavního proudu i Freiburské školy jednoduše způsobem, jak dosáhnout supra-konkurenční ceny, která vede ke sníženému blahobytu spotřebitele i společnosti jako celku. Podobně zastavení výzkumu a vývoje bude primárně směřovat na situace, kdy je cílem zvýšit atraktivitu svého výrobku nebo služby pomocí záměrné blokace zavedení jiného, kvalitnějšího či levnějšího výrobku nebo služby, jež by původní výrobek nebo službu nahradil. Protisoutěžní charakter takových jednání je zřejmý, z pohledu Freiburské teorie se jedná typický příklad nástroje monopolního boje, nikoliv konkurence, a lze tak konstatovat, že tento prvek regulace je v souladu s doporučeními Freiburské školy.

V ust. § 11 odst. 1 písm. e) OHS se nachází zákonný zákaz nepřiměřeně nízkých cen, tj. z ekonomického pohledu cen predátorských, pokud by takové jednání mohlo mít za následek narušení hospodářské soutěže. Oblast predátorských cen a cenových válek představuje jev, při jehož hodnocení se Freiburscí autoři odlišují od ostatních ekonomických škol, které byly vyloženy v této práci, když je považují za obecně nežádoucí prostředek monopolního boje. Ačkoliv je vhodné zdůraznit, že podstatnou roli bude hrát výkladová otázka korektivního kritéria narušení hospodářské soutěže, samotná existence zákonného zákazu, který je podmíněn naplněním kritéria narušení hospodářské soutěže, je v souladu s doporučeními Freiburské teorie.

Závěrečnou skutkovou podstatou uvedenou v ust. § 11 odst. 1 písm. f) OHS je pak povinnost neodmítnout poskytnout jiným soutěžitelům přístup k přenosovým či rozvodným sítím nebo podobné infrastruktuře, pokud ostatní soutěžitelé tento přístup potřebují, aby mohli působit na stejné úrovni trhu jako dominantní soutěžitel. Judikatura a odborná literatura nazývá tento přístup regulace jako tzv. *doktrínu essential facilities*. Z pohledu Freiburské teorie se nejedná o nikterak kontroverzní prvek regulace, když W. Eucken výslovně uvádí možnost smluvního přímusu v případech monopolistů, kteří přetrvávají na trhu i v soutěžním řádu z důvodu povahy daného trhu. Jelikož síťová odvětví představují prima facie příklad právě takových trhů, kde bude z jejich vlastní podstaty

typicky přetrvávat monopolní postavení soutěžitele i v jinak konkurenčním hospodářství, je tento prvek regulace v souladu s doporučeními Freiburské školy.

6.5.1.4 Kontrola spojování

V kontrastu se zneužitím dominantního postavení, kde již samotné zákonodárcem užitě pojmosloví souzní s Freiburskými poznatky, stojí kontrola spojování, jež byla ve středu zájmu amerických autorů, spíše než evropských. Na rozdíl od Chicagské školy, která se mohla pyšnit rozpracovanou soustavou návrhů, je třeba u Freiburských autorů se značnou mírou výkladové obezřetnosti dovozovat závěry v této oblasti z obecných zásad celkové soutěžní doktríny.

Jak bylo vyloženo v teoretickém oddílu, za užití argumentu *a maiori ad minus* lze dovodit přípustnost regulace spojování soutěžitelů v modu *ex ante*. Obecný základ kontroly spojování obsažený v ust. § 12 OHS, které obsahuje definice pojmů spojení a kontroly a dále ust. § 18 odst. 1 OHS, které ukládá zákaz spojení uskutečnit před právní mocí rozhodnutí o povolení spojení, je tedy z hlediska Freiburské doktríny principiálně konformní. Naproti tomu poněkud složitější otázku představuje posouzení konformity konkrétních parametrů spojování soutěžitelů. Zde je nutné aplikovat analogicky kritéria pro posuzování dominantního postavení, což ostatně činí i zákonodárce s tím, že obecným cílem regulace spojování soutěžitelů by měla být prevence vzniku dominantních soutěžitelů. Do tohoto bodu je regulace stále konformní, byť vznik notifikační povinnosti není podmíněn samotným tržním podílem, nýbrž s ohledem na usnadnění úlohy regulátora účetní hodnotou transakce. Tyto závěry lze nicméně aplikovat toliko na spojení horizontální, nikoliv však vertikální a konglomerátní. Aktuálně platná a účinná zákonná konstrukce nicméně operuje v obecné rovině spojení soutěžitelů, a vztahuje se proto i na tato spojení.

V případech vertikálních a konglomerátních spojení však z logiky věci nelze aplikovat tataž kritéria, když se jedná z ekonomické podstaty o odlišné jevy a spojením nedochází ke vzniku nové dominance na vybrané úrovni trhu. Tento aspekt je ostatně reflektován i rezervovanějším přístupem regulátora.⁴⁴⁶ Ačkoliv tedy Freiburští autoři kritizují tržně koncentrované struktury, nejeví se jako přiměřené dovozovat z obecných

---

⁴⁴⁶ Viz Pokyny Komise k posuzování nehorizontálních spojování č. 2008/C 265/07, které lze výkladově vztáhnout i na vnitrostátní úpravu ČR.

zásad až takto vzdálené regulatorní přístupy. Ve vztahu k vertikálním a konglomerátním spojením je tak nutno konstatovat, že jejich soulad s Freiburskou doktrínou nelze posoudit.

Problematiku kontroly spojování soutěžitelů v OHS z pohledu Freiburské doktríny je vzhledem ke shora uvedenému možné nyní uzavřít s tím, že soulad této části regulace jako celku s doporučeními Freiburské školy nelze posoudit.

6.5.1.5 Veřejné podpory

Posledním zbývajícím prvkem regulace je poskytování veřejné podpory, resp. zvýhodňování soutěžitele/soutěžitelů orgány veřejné moci. Z pohledu OHS platí, že zákon obsahuje obecné prohibitivní ustanovení v § 19a odst. 1, ustanovení odst. 2, nicméně tento zákaz omezuje pomocí vynětí některých případů a to zejména v písm. b), které se kromě podpory malého rozsahu aplikuje také na veřejné podpory ve smyslu čl. 107 SFEU a navazujícího sekundárního práva, zejména pak Nařízení Komise (EU) č. 651/2014 o blokových výjimkách a sektorová Nařízení Komise (EU) č. 702/2014 pro oblast zemědělství a č. 1388/2014 pro oblast rybolovu. Zákonný zákaz tedy není systematický a existuje celá řada případů, kdy bude poskytování podpory zcela legální. Tak jako v předchozí kapitole je i zde nutno uvést, že adekvátní rozbor problematiky veřejných podpor v ČR by si vyžádal vlastní dizertační práci a není v možnostech této práce o ní podrobněji pojednat.

Zároveň však pro účely této práce plně postačuje rámcové srovnání samotného režimu a hrubého rozsahu podpory s doporučeními jednotlivých ekonomických škol, v tomto případě pak školy Freiburské. V teoretickém oddílu této kapitoly bylo vyloženo, že jednou z ústředních myšlenek Freiburské soutěžně právní teorie je pojem interdependence řádů, kdy je kladen důraz na provázanost jednotlivých odvětví regulace a jejich vzájemné harmonické fungování. V případě OHS, resp. právního řádu ČR tuto systematickou a symbiotickou konstrukci nenacházíme, a nelze proto zaručit soulad poskytování veřejné podpory se soutěžním řádem. Není účelem této práce hodnotit smysluplnost či (ne)žádoucí charakter podpory poskytované v ČR z veřejných rozpočtů, která samozřejmě v konkrétních případech může sledovat legitimní a žádoucí účel. Z hlediska soutěžního řádu nicméně platí, že se jedná o principiálně antisystémový prvek a tato oblast regulace proto není v souladu s doporučeními Freiburské školy.

6.5.2 Antimonopolní regulace v Spolkové republice Německo

6.5.2.1 Horizontální koluze

Základní pravidlo regulující problematiku horizontální koluze v GWB nacházíme hned v ust. § 1, který zakazuje ujednání mezi soutěžiteli, která mají za cíl nebo následek vyloučení, omezení nebo zkreslení (*Verfälschung*) konkurence. Podobně jako v případě OHS, ani zde není definičně rozlišováno mezi horizontálně a vertikálně koluzními jednáními, zákaz je obecný. Zároveň je stejně jako OHS tento zákaz nezávislý na samotné formě jednání, tj. platí bez rozdílu pro písemná ujednání samostatných soutěžitelů, rozhodnutí sdružení a jednání ve shodě soutěžitelů.

Toto základní pravidlo je doplněno ust. § 2 odst. 1 GWB, které představuje institut nazývaný touto prací jako „efektivnostní korektiv“. Podobně jako OHS umožňuje vynětí některých jednání, která by jinak byla podle ust. § 1 protiprávní. V pojetí GWB obsahuje tento korektiv tři základní kritéria: a) ekonomický přínos koluze s tím, že spravedlivý podíl z něj je vyhrazen spotřebitelům (§ 2 odst. 1 souvětí první), b) kritérium proporcionality způsobeného omezení konkurence (§2 odst. 1 alinea první) a c) neschopnost takového jednání vyloučit konkurenci na podstatné části trhu daného statku (§2 odst. 1 alinea druhá).

Zároveň platí, že německý zákonodárce toto pravidlo doplnil v § 2 odst. 2 GWB výkladovým pravidlem, které při aplikaci § 2 odst. 1 odkazuje na evropskou regulaci oblasti horizontální koluze (tj. čl. 101 odst. 3 SFEU a příslušná nařízení EU) s tím, že tato se užije *mutatis mutandis*. Tímto pravidlem byla nahrazena roku 2004 původní složitější regulace, spočívající v souboru různých druhů kartelových výjimek obsažených v původních § 3 až § 13. Zákonodárce tak legislativně zakotvil pravidlo eurokonformního výkladu zákona, čímž zajistil jednotnou aplikaci vnitrostátních a unijních pravidel. Při aplikaci § 1 a § 2 GWB je tak nutno přihlížet k čl. 101 SFEU a nařízením o blokových výjimkách, kterými jsou v oblasti horizontální koluze Nařízení Komise č. 1217/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie dohod o výzkumu a vývoji a Nařízení Komise č. 1218/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie specializačních dohod. Na tomto místě není nezbytný a ani účelný podrobný výklad těchto nařízení, postačuje konstatování, že obě nařízení operují s ekonomickými ukazateli u kritéria legality koluze – nejvýše 20%

podílu na relevantním trhu a absenci tvrdých omezení soutěže (price fixing, omezení výroby, rozdělení trhu).

Další výjimku z obecného zákazu pak zakládá ust. § 3 GWB, který zmírňuje kritéria efektivnostního korektivu v § 2 odst. 1 pro dohody mezi malými a středními podniky. V takových případech postačuje pouze to, nemají-li významný dopad na konkurenci na daném trhu a přispívají-li ke zvýšení jejich konkurenceschopnosti. Byť lze dovozovat z daného ustanovení záměr zákonodárce podpořit podniky spadající do kategorie malých a středních, jedná se z pohledu teorie Freiburské školy opět o antisystémový krok, který není žádoucí.

Konečně za explicitně rozpornou s Freiburským učením lze považovat úpravu ust. § 24 až § 26 GWB, která obsahuje možnost odvětvových sdružení (*die Wirtschafts- und Berufsvereinigungen*) kodifikovat pravidla konkurence na příslušné části trhu. Ačkoliv je kodifikace takových pravidel podmíněna schválením ze strany antimonopolní autority, stále se jedná o možnou cestu ke stavovskému nebo neofeudálnímu uspořádání trhu, které je Freiburskými autory stavěno do protikladné pozice k „anarchistickému“ hospodářství soutěžního řádu. Navíc zachování monopolů za jejich současného podržení orgánům veřejné moci Freiburscí autoři výslovně odmítají.

Specifickou sektorovou úpravu pak obsahují také ust. § 28 až § 31b, které buď doplňují obecná pravidla zákona (včetně pravidel kartelových), nebo poskytují dílčí výjimky při jejich aplikaci. Ačkoliv se hmotněprávně nejedná o zásadní regulaci, z hlediska systematiky regulace a integrity soutěžního řádu nejsou taková ustanovení z pohledu Freiburské doktríny žádoucí.

Při celkovém pohledu na regulaci horizontální koluze v GWB zřetelně vystupují prvky, které jsou v souladu s Freiburskou doktrínou, jakož i prvky, které již v souladu nejsou. V jádru regulace stojící samotná obecná zásada zákazu horizontální koluze je plně v souladu s Freiburskou vizí soutěžního řádu. Tato je však doplněna nezanedbatelným počtem výjimek a omezení, která do určité míry původní pravidlo limitují, v některých dílčích případech pak potenciálně velmi významným způsobem. Tato část regulace je tak v částečně v souladu a částečně v rozporu s Freiburskou teorií soutěžního řádu.

6.5.2.2 Vertikální koluze

Z obecné formulace ustanovení § 1 vyplývá, že se aplikuje nikoliv pouze na horizontálně koluzní jednání, nýbrž stejně tak i na vertikálně koluzní. Tato obecná koncepce rámcově odpovídá konstrukci Freiburské soutěžní teorie, která též nevyčleňuje vertikální koluzi do vlastního prostoru odděleného od koluze horizontální. Vzhledem k tomu, že však Freiburská doktrína k této oblasti neobsahuje specifické návrhy regulace, je možné úpravu GWB v oblasti vertikálních dohod obsažené v ustanoveních § 1 až § 3, resp. unijní regulace (přes odkaz v ust. § 2 odst. 2) hodnotit toliko na základě souladu s obecnými zásadami nauky. Odkaz na unijní regulaci v oblasti vertikálních dohod směřuje kromě čl. 101 odst. 3 SFEU především Nařízením Komise č. 330/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na kategorie vertikálních dohod a jednání ve vzájemné shodě.⁴⁴⁷ Pro účely této práce není nezbytně nutné detailně posuzovat řadu ukazatelů a pravidel tam obsaženou, postačuje závěr, že nejvýznamnější bude kumulativní podmínka hranice 30% podílu na relevantních trzích obou soutěžitelů a obecný zákaz tvrdých opatření specifikovaný v čl. 4 nařízení. Tento zákaz dopadá i na praktiky regulujících koncovou (maloobchodní) cenu a režim prodeje.

Z výkladu teoretického oddílu této kapitoly vyplývá, že regulace vertikálně koluzních jednání stála stranou zájmu Freiburských autorů, s rozpracovanou koncepcí obsahující konkrétní návrhy regulace se zde nesetkáváme a soulad vlastní úpravy obsažené v platné a účinné legislativě s Freiburskou teorií lze posuzovat toliko na základě obecných zásad teorie. Jelikož je ústřední zásadou Freiburské doktríny dekoncentrace hospodářství a udržování konkurenčního (tržního) hospodářského zřízení, může regulace vertikálních koluzních dohod GWB vést v jednotlivých případech k výsledkům souladným s doktrínou. Zejména pak tehdy, bude-li výsledkem posílení otevřeného charakteru některého z dílčích trhů a/nebo potlačení ekonomické moci některého z účastníků. Freiburská teorie tedy nesměřuje pouze na ochranu spotřebitele, nýbrž prostřednictvím ochrany hospodářského zřízení chrání i samotné soutěžitele.

Vlastní formulace pravidel obsažených v ust. § 1 až § 3, resp. spíše v sekundárním právu EU, které poskytuje jejich bližší specifikaci, nicméně vzhledem ke svému

---

⁴⁴⁷ Pro úplnost je vhodné uvést, že kromě tohoto nařízení existuje také sektorové Nařízení Komise č. 461/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na kategorie vertikálních dohod a jednání ve vzájemné shodě v odvětví motorových vozidel.

kvantitativně určenému pojetí nevykazuje charakteristické Freiburské znaky, a totéž platí i pro efektivnostní kritéria, která se zde opět aplikují při uvolnění zákazu. Jako celek proto nelze jednoznačně určit, zda je tato část regulace v souladu s doporučeními Freiburské školy, či nikoliv.

6.5.2.3 Zneužití dominantního postavení

Z analytického pohledu zajímavější situace panuje v oblasti zneužití dominantního postavení, která obsahuje jak rozpracovanou Freiburskou teorii, tak vlastní úpravu obsaženou v GWB. Z pojmového hlediska je úprava zneužití dominance obsažená v GWB souladná s terminologií Freiburské školy, když namísto ekonomického pojmu monopolizace pracuje se širším pojmem zneužití dominance. Jádrem regulace se skládá z výkladového ustanovení § 18 GWB, zákonného zákazu jeho zneužití dominantního postavení v ust. § 19, doplňkového ustanovení zaměřeného na ochranu malých a středních podnikatelů v ust. § 20 a konečně zákazu bojkotu v ust. § 21. Výkladové ustanovení § 18 obsahuje řadu ukazatelů a kritérií pro vymezení pojmu dominance, přičemž v jejich středu stojí trojice ekonomických předpokladů: A. daný soutěžitel nemá žádné konkurenty (§ 18 odst. 1 alinea první); B. daný soutěžitel není vystaven žádné podstatné konkurenci (§ 18 odst. 1 alinea druhá); a C. daný soutěžitel má výsadní postavení na trhu ve vztahu k jeho konkurentů, (§ 18 odst. 1 alinea třetí). Tyto předpoklady jsou konstruovány jako alternativní, postačuje tedy splnění jediného.

Bližší kritéria pro určení (ne)existence dominance jsou obsažena demonstrativním výčtem v ust. § 18 odst. 3 GWB, s tím, že navazující ust. § 18 odst. 3a obsahuje dodatečné ukazatele pro síťová odvětví. V ust. § 18 odst. 5 je pak výslovně upravena tzv. kolektivní dominance, která zároveň nemusí být kartelovou dohodou ve smyslu zákona, pakliže jsou naplněna kritéria uvedená v odst. 1 a mezi soutěžiteli neexistuje žádná podstatná konkurence. Toto ustanovení bude aplikovatelné především na případy oligopolních tržních situací.

Zákon se zároveň nevyhýbá kvantitativním ukazatelům a operuje s nimi v rámci vyvratitelných domněnek. Těmito ukazateli jsou tržní podíly na relevantním trhu a ty jsou nastaveny tak, že v případě jediného dominantanta platí domněnka dominance u tržního podílu alespoň 40 % (§ 18 odst. 4), u společné dominance tří a méně soutěžitelů pak 50

% (§ 18 odst. 6 alinea první) a u společné dominance pěti a méně soutěžitelů hranici dvou třetin (§ 18 odst. 6 alinea druhá).

Pojem zneužití pak zákon specifikuje blíže v ust. § 19 GWB opět v podobě demonstrativního výčtu skutkových podstat. Zakázaná jsou tak zejména jednání, kterými dominantní soutěžitel: A. přímo, či nepřímo brání jinému soutěžiteli nepoctivým způsobem ve fungování, anebo mezi soutěžiteli diskriminuje bez objektivně spravedlivého důvodu (ust. § 19 odst. 2 alinea první); B. požaduje odlišné platební nebo obchodní podmínky, než které by pravděpodobně platily tehdy, existovala-li by na trhu efektivní konkurence, a to s přihlédnutím k obdobným trhům (ust. § 19 odst. 2 alinea druhá); C. požaduje méně příznivé platební nebo obchodní podmínky, než jaké požadují dominantní soutěžitelé od podobných zákazníků na srovnatelných trzích, není-li pro to objektivně spravedlivý důvod (ust. § 19 odst. 2 alinea třetí); D. brání přístupu jiných soutěžitelů na vlastní síť anebo jinou infrastrukturu v případech, kdy z důvodu právních nebo skutkových okolností nemůže jiný soutěžitel konkurovat dominantovi na souvisejících trzích (ust. § 19 odst. 2 alinea čtvrtá); a E. vyžaduje od jiných soutěžitelů, aby mu poskytovali výhody bez objektivně spravedlivého důvodu (ust. § 19 odst. 2 alinea pátá).

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, rozšiřuje německý zákonodárce regulaci dominantního postavení o další pravidla obsažená v § 19 odst. 3 GWB, kterým je rozšířena aplikace ust. § 19 odst. 2 alinea první a pátá na kartelové dohody, které jsou jinak z nějakého důvodu vyňaty ze zákonného zákazu (typicky v souladu s ust. § 2 a § 3). Zákaz zneužití založený ust. § 19 odst. 2 alinea první je následně rozšířen v ust. § 20 odst. 1 i na případy, kdy podnik má vůči malým nebo středním soutěžitelům jakožto dodavatel nebo odběratel takové postavení, že tito nemají skutečnou možnost obrátit se na konkurenci, tj. relativní tržní sílu (*relative Marktmacht*). Podobně se dle ust. § 20 odst. 2 použije zákaz založený ust. § 19 odst. 2 alinea pátá i na jednání soutěžitelů vůči jiným soutěžitelům, kteří jsou na nich závislí. Konečně ust. § 20 odst. 3 zakazuje soutěžitelům s vyšší tržní silou (*überlegener Marktmacht*) tuto sílu zneužívat v konkurenci s malými a středními podniky, čímž se má zejména na mysli nabízení zboží za podnákladové ceny (§ 20 odst. 3 alinea první a druhá) a jejich cenové znevýhodňování na navazujícím trhu distribuce (§ 20 odst. 3 alinea třetí). Obecný zákaz nediskriminace pak dle ust. § 20 odst.

5 výslovně platí i pro členství v obchodních sdruženích, profesních organizacích a sdruženích poskytujících značky kvality (*Güterzeichengemeinschaften*), pakliže by odmítnutí bez objektivně spravedlivého důvodu způsobilo soutěžiteli konkurenční nevýhodu.

Konečně specifická pozornost je věnována problematice bojkotu a odmítnutí dodávat. Zde platí, že zákon rozlišuje mezi těmi jednáními, která mají za cíl nespravedlivě poškodit konkurenty soutěžitele (ust. § 21 odst. 1) a jednáními, která mají za cíl přimět ostatní soutěžitele k smluvnímu jednání jinak zakázanému dle GWB nebo čl. 101 nebo 102 SFEU a navazujících předpisů (ust. § 21 odst. 2 GWB), ať již slibem prospěchu nebo hrozbou znevýhodnění. Totéž platí i pro donucení jiných soutěžitelů k připojení se ke kartelové dohodě, spojení se soutěžitelem nebo jednání ve shodě za účelem poškození konkurence (ust. § 21 odst. 3 GWB). Tento prvek regulace vykazuje velmi silné Freiburské rysy, když hrozbu vyloučení ze spolupráce Freiburská autoři ve své analýze chápou jako nejčastější a neúčinnější prostředek soukromého donucení.

V souhrnu lze konstatovat, že koncepčně i terminologicky je regulace zneužití dominantního postavení v GWB v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Freiburské školy. Nejvýrazněji lze tuto shodu spatřovat v koncepčním zahrnutí monopolních i oligopolních stavů do pojmu dominance, rozsáhlé legislativní úpravě možných projevů hospodářské moci, ochraně soutěžitelů v případech přetrvávajících monopolů (tj. typicky síťová odvětví), jakož i snaze potlačit možné využívání bojkotu a odmítnutí dodávat k vyloučení jiných soutěžitelů, či vynucení spolupráce při jiných koluzních jednáních.

Dalšími typickými příklady, kde panuje shoda mezi Freiburskými návrhy a literou zákona je regulace podnákladových cen (ust. § 20 odst. 3), požadavek (necenových) obchodních podmínek panujících za hypotetické konkurence (ust. § 19 odst. 2 alinea druhá) a zákaz diskriminace (zejména ust. § 19 odst. 2 alinea pátá).

V hlavních dílčích otázkách, i jako celek je tak regulace zneužití dominantního postavení v souladu s poznatky Freiburské školy.

6.5.2.4 Kontrola spojování

Úprava kontroly spojování se v GWB nachází v ust. § 35 až § 43a, přičemž koncepčně se v jádru příliš neliší od úpravy OHS. Regulace spojování je tedy založena kontrole spojování ex ante, resp. notifikační povinnosti před uskutečněním spojení. Parametry pro posuzování, která spojení podléhají notifikační povinnosti, jsou pak stanoveny pomocí obratu spojujících se společností (§ 35 odst. 1). Základním pravidlem úpravy je povinnost uložená Spolkovému antimonopolnímu úřadu v ust. § 36 odst. 1 souvětí první a to zakázat spojení, která by významně omezila konkurenci, zejména pak vytvořením dominantního postavení, nebo jeho posílením (tj. 40% a vyšší tržní podíl). Podobně jako jiné části antimonopolní regulace obsažené v GWB, i kontrola spojování je doplněna kritériem proporcionality v § 36 odst. 1 alinea první, kde je obecný zákaz spojení vedoucí k posílení či vzniku dominance prolomen v případech, kdy dojde spojením ke zlepšení konkurenčních podmínek a toto zlepšení převažuje nad případnými negativními dopady, resp. se jedná o malý trh (ust. § 36 odst. 1 alinea druhá; tj. celkový objem prodaných statků byl za poslední rok menší než 15 mil. EUR a trh statku nebo služby existuje alespoň pět let).

Podobně jako v předchozí kapitole, ani zde není nutné podrobněji úpravu rozebírat, jelikož smyslem práce je porovnat ekonomické poznatky a návrhy vybraných škol s platnou a účinnou legislativou. V případě Freiburské školy je pak tento úkol ovlivněn absencí rozpracované teorie a praktických návrhů v oblasti kontroly spojování. Za souladnou lze vyhodnotit základní koncepci ex ante kontroly spojování, kterou Freiburská doktrína připouští, nicméně ve vztahu ke konkrétním ukazatelům je nutno konstatovat, že jejich soulad či rozpor nelze posoudit. Podobně nelze posoudit ani všeobecnou aplikaci kontroly spojování, tedy skutečnost, že notifikační povinnost neplatí pouze pro spojení horizontální, nýbrž i pro vertikální a konglomerátní. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, praxe antimonopolních autorit obvykle bere v potaz odlišnou ekonomickou povahu a dopad spojování na různých úrovních trhu.⁴⁴⁸ Stále však platí, že tato práce se zabývá analýzou zákonné úpravy jako takovou, a proto skutečnost, že konkrétní úřady nebo soudy aplikují vybraná pravidla pouze výjimečně, nemá na

---

⁴⁴⁸ Viz například výkladové stanovisko Bundeskartellamt pro posuzování hmotněprávního základu spojení ze dne 29. 04. 2012 (publikováno v AJ pod názvem „*Guidance on Substantive Merger Control*“).

závěry této práce zásadní vliv. Důležitá je tak skutečnost, orgány veřejné moci vertikální a konglomerátní spojení posuzují a mohou zakázat.

Za otevřeně v rozporu s Freiburskými doporučeními lze však vyhodnotit zákonné zmocnění Spolkového ministerstva pro hospodářství a energetiku udělit na základě předchozí žádosti v individuálních případech povolení ke spojení i přes nesouhlas antimonopolního úřadu založené ust. § 42 odst. 1 GWB. Byť zákon uvádí, že se tak má stát na základě efektivnostních ohledů, Freiburscí autoři zásadně odmítají politizaci antimonopolní činnosti a obhajují svěřeni pravomocí nezávislé autoritě. Pravomoc svěřená GWB ministerstvu tak představuje nežádoucí prvek, který může mařit konzistenci a efektivitu antimonopolní regulace.

Závěrem je vzhledem ke shora uvedenému nutno uzavřít tento oddíl se závěrem, že soulad tohoto prvku regulace s doporučeními Freiburské školy nelze posoudit pro přílišnou neurčitost teorie. Ačkoliv sice principiálně ex ante kontrola spojování v souladu s teorií a doktrínou Freiburské školy je, konkrétní ukazatele užívané GWB již svůj protějšek v teorii nenachází a konečně zvláštní pravomoc udělená ministerstvu pro hospodářství a energetiku fakticky překonat rozhodnutí antimonopolní autority je dle Freiburského učení naprosto nežádoucí, byť se jedná o výjimku z pravidla.

6.5.2.5 Veřejné podpory

Problematika poskytování nejrůznějších druhů podpory z veřejných rozpočtů představuje napříč touto prací komplikovanou otázku, kterou nelze v rámci rozsahu této práce adekvátně vyložit. Podobně jako v předchozích oddílech tak bude nutno se omezit na prosté zhodnocení, zda existuje legislativní situace odpovídající doporučením školy a případný nesoulad pouze stručně konstatovat bez podrobného rozboru platných a účinných norem.

Je skutečností, že ke dni sepisu této práce dochází v SRN k systematickému poskytování různých veřejných podpor různými orgány a na různých úrovních (spolková, zemská, regionální). Pouze pro úplnost je vhodné připomenout, že tato práce nehodnotí cíle a zvolené nástroje těchto podpor a v žádném případě nehodnotí jejich legitimitu. Jejich jediným aspektem, který je pro práci podstatný, je jejich dopad na rovinu konkurence viděno prismatem ekonomických principů antimonopolní regulace.

Jelikož platí, že SRN nedisponuje systémovou úpravou poskytování veřejné podpory, která by v souladu s doporučením Freiburských autorů byla vystavěna tak, aby ve vzájemné harmonii podporovala fungování soutěžního řádu, není možné konstatovat, že by stávající legislativní úprava byla v souladu s tímto doporučením. Naopak je zřejmé, že Freiburstí autoři byli velmi kritičtí k nejrůznějším formám zvýhodňování vybraných soutěžitelů ze strany veřejné moci, a stávající úprava není konstruována tak, aby tomuto riziku zabránila. Tento prvek regulace tak není v souladu s doporučeními Freiburské školy.

6.5.3 Antimonopolní regulace v Evropské unii (unijní úroveň)

6.5.3.1 Horizontální koluze

Poslední analyzovanou oblastní regulace je antimonopolní právo EU, které v oblasti horizontální koluze obsahuje základní pravidla v ust. čl. 101 SFEU. Terminologicky a koncepčně je v souladu s doktrínou Freiburské školy obecná struktura normy, když jsou jediným ustanovením zakázána koluzní jednání obecně (horizontální i vertikální) a to sice jak kartelové dohody *stricto sensu*, tak rozhodnutí sdružení podniků a jednání ve shodě. V tomto ohledu je navíc úprava SFEU obdobná jako OHS a GWB, jelikož v obou těchto případech zákonodárce volil všeobecnou konstrukci normy týkající se koluze obecně a funkční pojetí soutěžitele bez ohledu na jeho právní formu. Samotný zákaz obsažený v odst. 1 článku 101 pak vychází z generální klauzule, která zákaz vztahuje na omezení nebo narušení hospodářské soutěže na vnitřním trhu, která jsou způsobilá ovlivnit obchod mezi členskými státy. Toto obecné pravidlo je podobně jako v případě OHS a GWB doplněno demonstrativním výčtem některých skutkových podstat, které jsou typově či významem nejpodstatnější. Kritérium vlivu na obchod mezi členskými státy pak představuje ukazatel pro určení dělby kompetence v oblasti antimonopolní činnosti mezi unijní a národní úroveň, spíše než ekonomický parametr vlastní regulace.

Ačkoliv je formulace generální klauzule pro oblast horizontální koluze principiálně v souladu s doktrínou Freiburské školy, vzhledem k obecné formulaci bude pro účely analýzy podstatné, jakým směrem zákonodárce regulaci nasměroval v demonstrativním výčtu. Zásadním je v tomto ohledu čl. 101 odst. 1 písm. a) SFEU, který obsahuje zákaz ujednání o nákupní nebo prodejní ceně anebo jiných obchodních

podmínkách. Je zřejmé, že tento bod směřuje na praktiky označované v ekonomické analýze jako cenová fixace (price fixing), kdy pluralita soutěžitelů fakticky utvoří z hlediska cenové tvorby jedinou jednotku, aby došlo k umožnění nastavení monopolní ceny. Postavení ujednání o ceně mimo zákon je plně v souladu nejen s poznatky Freiburské školy, nýbrž i řady dalších škol ekonomického myšlení (viz např. předchozí kapitola pojednávající o Chicagské škole ekonomie). Zahrnutí koluze, která se týká dalších obchodních podmínek, pod tuto skutkovou podstatu je také plně v souladu s poznatky Freiburské školy, když projevy ekonomické moci mohou vyjma samotného ujednání o ceně ovlivňovat řadu dalších parametrů obchodních transakcí. Taktéž je souladná aplikace zákazu jak pro stranu nabídky, tak poptávky.

Následující ust. čl. 101 odst. 1 písm. b) SFEU v zásadě směřuje na ekonomicky obdobné jednání, když zakazuje ujednání o kontrole nebo omezení výroby, odbytu, technického rozvoje nebo investic. Omezení výroby a odbytu jsou z pohledu neoklasické ekonomické analýzy alternativním způsobem, jak dosáhnout supra-konkurenční ceny, přičemž tento závěr převzala i škola Freiburská. Omezení technického rozvoje nebo investic pak představují způsob, jakým monopolista omezuje nebo oddaluje nutnost vlastních investic do kvalitnějšího produktu nebo služby, které by na konkurenčním trhu musel vynaložit, pokud by chtěl zůstat konkurenceschopný. Tyto praktiky spadají v rámci Freiburské analýzy do kategorie nástrojů monopolního boje, nikoliv konkurence a jejich postavení mimo zákon je tak plně v souladu s doktrínou soutěžního řádu. Alternativním způsobem, jak dosáhnout monopolní moci, je také rozdělení trhu nebo zdrojů zásobování mezi jednotlivé soutěžitele, na což směřuje ust. čl. 101 odst. 1 písm. c) SFEU.

Ustanovení čl. 101 odst. 1 písm. d) a e) SFEU pak směřují spíše na jevy doprovázející jiná koluzní schémata, kdy je již trh v pokročilé míře kartelizován a vykazuje vyšší míru organizace soutěžitelů, když jejich cílem je buďto vyloučit případné nespolupracující soutěžitele [písm. d)] nebo těžit z již etablovaného monopolního postavení [písm. e)]. V obou případech se jedná o jednání, která spadají do množiny nástrojů monopolního boje, nikoliv konkurence, a jejich postavení mimo zákon je proto v souladu s Freiburskou doktrínou.

Kde se naopak úprava SFEU rozchází s Freiburskou doktrínou, je zahrnutí tzv. „efektivnostního korektivu“ v odst. 3 čl. 101. Ten z ekonomického pohledu spočívá

v toleranci jinak negativně vnímaných jednání (tj. jednání odporujících pravidlům soutěžního řádu) za předpokladu, že je přiměřená část takto získaného prospěchu přenechána spotřebitelům. Tato podmínka je pak doplněna o dodatečná kritéria omezení takového ujednání na nezbytné minimum [písm. a)] a zachování soutěže na podstatné části trhu výrobku [písm. b)]. Jak bylo vyloženo v teoretickém oddílu této kapitoly, ekonomická superiorita systému založeného na konkurenci je pouze částí zdůvodnění, proč Freibursí autoři takový systém obhajují. Narušením zákazu koluzních jevů ve prospěch dílčích zlepšení ekonomické efektivity v jednotlivých případech dochází nevyhnutelně k narušení celkového konkurenčního řádu a toleranci koncentrace ekonomické moci, která má však širší (negativní) společenské dopady. Zahrnutí tohoto korektivu je proto v rozporu s doktrínou Freiburské školy.

Stejný závěr platí i pro související sekundární úpravu, tj. Nařízení Komise č. 1217/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie dohod o výzkumu a vývoji a Nařízení Komise č. 1218/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie specializačních dohod. Zde jsou blíže specifikovány podmínky legality některých horizontálně koluzních jednání a zároveň i stanovena hranice max. společného tržního podílu soutěžitelů ve výši 20 %.

Shrnutím lze konstatovat, že podstata regulace horizontální koluze je principiálně v souladu, alespoň co do základní koncepce a povahy pravidel. V rozporu je naopak inkorporace tzv. „efektivnostního korektivu“, který v určitých případech umožňuje neaplikovat základní pravidla. Regulace horizontální koluze v SFEU je proto částečně v souladu a částečně v rozporu s doporučením Freiburské školy.

6.5.3.2 Vertikální koluze

Z analytického hlediska panuje o něco složitější situace v oblasti koluze vertikální, které Freibursí autoři věnují podstatně méně pozornosti. Stejně jako v případě OHS a GWB je i zde nutno vycházet ze základních zásad nauky, jelikož konkrétní rozpracovanou koncepci regulace v jejich dílech nenacházíme. Jelikož SFEU upravuje koluzní jednání všeobecně v čl. 101 bez rozlišení mezi horizontálními a vertikálními, budou při posuzování problematiky vertikální koluze východiskem tytéž normy s tím, že odlišný bude jejich následný výklad.

Základním východiskem Freiburské nauky je snaha o eliminaci projevů soukromé moci, resp. omezení mocenských (monopolních) postavení v rámci ekonomiky jako celku. Již bylo vyloženo, že vertikální koluzní jednání jsou svou ekonomickou povahou odlišná od horizontálních, nelze proto bez dalšího aplikovat závěry týkající se dohod mezi soutěžiteli na stejné úrovni trhu. Fakticky proto bude klíčovou skutečností pro posouzení souladu, či rozporu s doktrínou, zda při aplikaci čl. 101 SFEU, resp. sekundárního práva dochází k potlačování projevů ekonomické moci a podpoře dekoncentrace. Sekundárním právem se v této souvislosti rozumí Nařízení Komise č. 330/2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na kategorie vertikálních dohod a jednání ve vzájemné shodě a sektorové Nařízení Komise č. 461/2010 týkajícím se odvětví motorových vozidel. Obě nařízení užívají kvantitativní kritéria, tj. velikost tržního podílu, když ukládají požadavek splnění kumulativní podmínky hranice 30% podílu na relevantních trzích obou soutěžitelů a obecného zákazu tvrdých opatření specifikovaný v čl. 4 nařízení. To má dopad i na praktiky regulující přeprodejní/koncovou cenu a/nebo jiné parametry prodeje.

V této souvislosti si lze představit situace, kdy zákaz ujednání o přeprodejní/koncové ceně nebo jiných parametrech distribuce bude v důsledku limitovat soukromou moc výrobce a fakticky chránit distributora a zprostředkovaně zachováním konkurence na úrovni distribuce i spotřebitele. Zároveň si lze též představit situace, kde díky vyloučení této možnosti dojde k podpoře otevřeného charakteru daného trhu. Nelze však na základě vyložené teoretické báze tento závěr zobecnit a vztáhnout univerzálně na veškerá taková ujednání. Aplikace tohoto ustanovení tak může vést k jednotlivým výsledkům, které budou v souladu s celkovou koncepcí soutěžního řádu, tak k výsledkům, které s ní budou v rozporu.

Ze shora uvedeného je proto zřejmé, že problematiku úpravy vertikální koluze ve SFEU nelze uzavřít jinak, než že soulad s Freiburskou doktrínou nelze posoudit.

6.5.3.3 Zneužití dominantního postavení

Naopak příznivější pro účely analýzy je situace v oblasti zneužití dominantního postavení, které je upraveno v čl. 102 SFEU. Zde lze shledat pojmovou shodu, když zákonodárce užívá pojem „zneužití dominantního postavení“, spíše než „monopolizovat“, což sémanticky vyjadřuje širší chápání možných následků dominance,

než je situace jediného nabízejícího, kterou ekonomie obvykle označuje jako monopol. Dále platí, že podobně jako v případě OHS a GWB je možné pod pojem dominance podřadit také tzv. dominanci kolektivní, která odráží situace ekonomicky označované jako oligopol. Stejně jako v obou zmíněných případech nicméně ze samotného textu normy zřejmé, kde přesně se nachází hranice mezi kolektivním zneužitím dominance a jednáním ve shodě ve smyslu ust. čl. 101 SFEU, či případně zda je možné naplnit jedním jednáním obě skutkové podstaty.

Ačkoliv samotný text SFEU neobsahuje vymezení pojmu dominance a toto bylo přenecháno judikatuře, judikатурní praxe dospěla k definici v jádru souladné s Freiburskou doktrínou, když jako klíčový prvek definovala ekonomickou moc umožňující jednat nezávisle na soutěžitelích, zákaznících a spotřebitelích, tj. odlišně od stavu konkurence.⁴⁴⁹

K pojmu zneužití pak platí, že analogicky ke znění čl. 101 SFEU i čl. 102 obsahuje generální klauzuli doplněnou o demonstrativní výčet vybraných skutkových podstat. Úvodní ustanovení čl. 102 písm. a) uvádí jako příklad zneužití dominance vynucování nepřiměřených nákupních nebo prodejních cen anebo jiných nerovných obchodních podmínek. Pod toto ustanovení lze podřadit celou řadu parametrů transakce, které budou vychýleny ve prospěch dominantního soutěžitele, pravděpodobně nejmarkantnější bude obvykle cena.⁴⁵⁰ Obecná formulace tohoto ustanovení nicméně umožňuje soudní praxi reagovat i na jiné možné způsoby, kterými dominantní soutěžitel vychyluje rovnováhu ve svůj prospěch. Z pohledu Freiburské školy je klíčové, že sem mohou spadat i utvrzovací instrumenty, které díky sankční povaze mohou usnadňovat udržení uzavřeného charakteru trhu, nebo rozhodčí doložky ukládající využití rozhodčích soudů vybraných dominantním soutěžitelem. Ustanovení tak může pružně reagovat na celou řadu situací, které Freiburská doktrína považuje za ohrožující pro soutěžní řád. Podobně lze pod toto ustanovení zahrnout i zákaz predátorských cen, což ostatně odpovídá praxi Evropské

---

⁴⁴⁹ Viz rozhodnutí ESD ve věci *United Brands v. Komise*, SbSD 1978/207, kdy ESD dovodil, že se jedná o „postavení ekonomické síly, kterou podnik má a která mu umožňuje bránit zachování efektivní hospodářské soutěže na relevantním trhu, protože mu dává možnost chovat se v podstatné míře nezávisle na jeho soutěžitelích, zákaznících a nakonec i spotřebitelích.“ Obdobně pak také rozhodnutí ESD ve věci *Michelin v. Komise*, spis. zn. C-322/81.

⁴⁵⁰ Viz známé rozhodnutí ESD ze dne 13. listopadu 1975 *General Motors v. Komise*, SbSD 1975, s. 1367.

komise i SDEU ke dni odevzdání této práce.⁴⁵¹ Jo vhodné připomenout, že agresivní cenová politika směřující v první řadě k odstranění konkurence z trhu je podle Freiburských autorů nástrojem monopolního boje a měla by být postavena mimo zákon.

Tytéž závěry platí i pro čl. 102 písm. b) SFEU, který v podstatě směřuje na alternativní způsoby, kterými dominantní soutěžitel usiluje realizaci stejného ekonomického výsledku. Omezování výroby, odbytu nebo technického vývoje bude zpravidla způsob, jakým dominantní soutěžitel využívá nabyté ekonomické moci k získání tzv. monopolního zisku, jelikož konkurenční trh tyto praktiky definičně neumožňuje, resp. jejich využití v takové situaci nepřináší dominantnímu soutěžiteli tentýž prospěch. Ačkoliv zákonodárce omezuje definičně zákaz pouze na situace, kdy dominantní soutěžitel jedná na úkor spotřebitelů, splnění této podmínky bude spíše pravidlem, alespoň tedy v případech, kdy se skutečně jedná o nástroj monopolního boje, jelikož monopolní zisk je získáván právě na úkor blahobytu spotřebitele.

Nástrojem monopolního boje je podle Freiburské teorie taktéž diskriminace mezi jednotlivými obchodními partnery, alespoň vede-li proti-konkurenčním následkům. Tento doktrinální postulát v podstatě přesně odráží čl. 102 písm. c) SFEU, který zakazuje uplatňování rozdílných podmínek vůči obchodním partnerům při plnění stejné povahy, čímž jsou někteří partneři znevýhodňováni v hospodářské soutěži. Tento prvek je proto plně v souladu s Freiburskou doktrínou.

Souladným s Freiburskými poznatky a návrhy je konečně i ust. čl. 102 písm. d) SFEU, který směřuje k zákazu jednání, které obecná teorie označuje jako vykořisťovací. Typickým případem jsou vázané prodeje (tzv. junktimy, nebo také tie-ins) a souborný prodej produktů (tzv. bundling). Jak bylo vyloženo výše, jedná se podle Freiburské teorie o praktiky, které na konkurenčním trhu nejsou soutěžitelům dostupné a mohou sloužit spíše jako prostředek dominantního soutěžitele k zvýšení vlastního zisku na úkor spotřebitelů.

---

⁴⁵¹ Z aktuálnější judikatury viz např. rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 2. dubna 2009 — *France Télécom SA v. Komise Evropských společenství*, spis. zn. C-202/07 P.

Shrnutím lze konstatovat, že úprava zneužití dominantního postavení SFEU je pojmově i obsahově v souladu s doporučeními Freiburské školy ve všech zásadních bodech.

6.5.3.4 Kontrola spojování

Problematika kontroly spojování je z hlediska této kapitoly nejednoduchá otázka, jelikož podobně jako v případě OHS a GWB i zde platí, že Freiburská teorie a doktrína (na rozdíl od např. Chicagské školy ekonomie) vlastní komplexní a ucelený soubor poznatků přímo ve vztahu ke kontrole spojování neobsahuje. Veškeré závěry je proto nutno dovozovat z obecných zásad a regulace souvisejících oblastí, zejména zneužití dominantního postavení.

Pro ucelenost výkladu je vhodné připomenout, že unijní regulace kontroly spojování na rozdíl od předchozích prvků není obsažena přímo ve SFEU, nýbrž její základ tvoří Nařízení Rady (ES) 139/2004 o kontrole spojování podniků.⁴⁵² Jádrem Nařízení je pak článek 2, který v odst. 2 zakládá legalitu spojení, která zásadně nenaruší účinnou hospodářskou soutěž na společném trhu nebo jeho podstatné části, a naopak zakazuje v odst. 3 taková spojení, která naopak zásadně účinnou hospodářskou soutěž na společném trhu nebo jeho podstatné části naruší. Za příčinu narušení hospodářské soutěže ve smyslu tohoto článku se mají dle dikce ustanovení zejména vznik nebo posílení dominantního postavení. Do okruhu spojení, která podléhají notificační povinnosti a tedy schválení, nicméně veškerá spojení přesahující obratová kritéria stanovená v čl. 1 Nařízení, bez ohledu na to, zda se jedná o spojení horizontální, vertikální nebo konglomerátní.

Bližší pak rozvádějí politiku evropského regulátora v této oblasti výkladová stanoviska, kterými jsou Pokyny Komise pro posuzování horizontálních spojování podle nařízení Rady o kontrole spojování podniků (2004/C 31/03) (také jako „PPHS“) a Pokyny Komise pro posuzování nehorizontálních spojování podle nařízení Rady o kontrole spojování podniků (2008/C 265/07) (také jako „PPNS“). Tyto dokumenty sice nemají

---

⁴⁵² Tím není dotčena skutečnost, že Komise i ESD dovozovaly možnost zabránit fúzi soutěžitelů i před jejím výslovným zakotvením v sekundárním právu (viz rozhodnutí ESD ve věci č. 6/72, *Continental Can v. Commission*, [1973] ECR 215). Taktéž platí, že pravomoc k vydání Nařízení, resp. vymezení jeho působnosti má svůj základ v primárním právu. V tomto případě pak čl. 103 SFEU a čl. 352 SFEU (původně čl. 83 a čl. 308 Smlouvy o ES).

povahu právně závazných předpisů, nicméně poskytují adresátům regulace alespoň vysvětlení metodického postupu regulátora při schvalovacím procesu.

Na rozdíl od předchozí kapitoly, kde byly vyloženy konkrétní parametry a vodítka pro rozhodování Evropské komise v oblasti kontroly spojování obsažené v PPHS a PPNS, není na tomto místě nutný bližší výklad konkrétních hranic tržních podílů, když ve Freiburské doktríně nenacházíme návrhy, se kterými by bylo možné je porovnat. Je tak nutné se omezit na konstatování, že principiálně je ex ante kontrola spojování podle Freiburské doktríny přípustná, přičemž by měla existovat v symbiotickém vztahu ke zbytku antimonopolní regulace a nastavení právního řádu jako celku. Jelikož však je takový závěr příliš obecný a konkrétní srovnání není možné, je nutno uzavřít tento poddíl s tím, že tento prvek regulace není ani v souladu, ani v rozporu s Freiburskými poznatky.

6.5.3.5 Veřejné podpory

Poslední oblastí je poskytování veřejných podpor. Unijní vychází z ust. čl. 107 SFEU odst. 1, kde jsou zakázány podpory poskytované v jakékoliv formě státem, nebo ze státních prostředků, které narušují, nebo mohou narušit hospodářskou soutěž zvýhodněním určitých podniků nebo odvětví, mohou-li ovlivnit obchod mezi členskými státy. Toto základní pravidlo je následně doplněno seznamem výjimek v čl. 107 odst. 2 a odst. 3 SFEU, které fakticky vedou k neaplikaci základní normy pro celou řadu případů. Zároveň platí, že podpory menšího rozsahu jsou vyňaty z tohoto zákazu a oznamovacího režimu SFEU úplně a řídí se Nařízením Komise (EU) č. 1407/2013 ze dne 18. prosince 2013 o použití článků 107 a 108 Smlouvy o fungování Evropské unie na podporu de minimis, resp. specifickými nařízeními pro oblast zemědělství a rybolovu.

V této souvislosti nelze přehlížet, že ústřední myšlenkou Freiburské teorie je provázanost řádů, což se ve sféře právní regulace projevuje promyšlenou a vzájemně symbiotickou úpravou obvykle odděleně chápaných oblastí práva. Tato koncepce se nicméně ani na unijní úrovni neobjevuje a kromě shora uvedených ustanovení, která by měla směřovat k nastolení konkurenčního řádu bez zvýhodňování vybraných soutěžitelů veřejnými prostředky, je úprava jiných oblastí činnosti prakticky protichůdná.

Typickým příkladem takového protikladu je společná zemědělská politika („CAP“), jež spadá do sdílených pravomocí EU a členských států a která v některých

členských státech vedla ke vzniku koncentrovaných zemědělských seskupení, která jsou však antitezí ordoliberalního programu. Není cílem této práce odpovědět na otázku, výsledkem jakých procesů došlo k nastavení této oblasti do její aktuální podoby. Je samozřejmě skutečností, že realita legislativní úpravy je vždy odrazem toho, co bylo v okamžik přijímání regulace politicky možné, jakož i dobového stavu vědění a tradice. S ohledem na to je zřejmé, že ucelená a promyšlená koncepce vzájemně provázaných a symbioticky fungujících řádů nebude nejspíše pravidlem.

Nelze však přehlížet výrazný kontrast mezi snahou zákonodárce zajistit pomocí SFEU tržně konkurenční prostředí na většině trhu a zároveň inkorporací velmi výrazných nástrojů deformace trhu ve vybraných oblastech. Totéž platí i pro výjimky uvedené v čl. 107 odst. 2 a 3 SFEU. Z pohledu analýzy proto nelze učinit jiný závěr, než že tento prvek regulace není v souladu s teoretickými poznatky a doporučeními Freiburské školy.

Opět platí, že tato práce nemá za cíl poskytnout detailní rozbor nejrůznějších druhů podpor, subvencí a dotací, které aktuálně Unie nebo její členské státy poskytují. Stejně tak si tato práce neklade za cíl posuzovat legitimitu a/nebo účelnost poskytovaných podpor. Jediným efektem, který spadá do záběru této práce, je potenciální dopad selektivně poskytovaných podpor na hospodářskou soutěž a efektivitu antimonopolní regulace.

ZÁVĚR

Po dokončení dosavadního výkladu je možné nabídnout odpovědi na otázky položené v úvodu a shrnout ta nejvýznamnější zjištění, ke kterým autor práce došel.

V rámci analýzy pojmu liberalismu bylo zjištěno, že význam pojmu se lišil a liší mezi různými autory napříč historií i geografickým umístěním. Společným jmenovatelem je umístění jednotlivce do středu zájmu a negativní program vůči prvkům před-liberální společnosti, zejména těm feudálním. V dalších parametrech již dochází ke značným rozdílům, a to zejména při formulaci pozitivní náplně liberálního programu, tj. ve vztahu k roli veřejné moci. Bylo zjištěno, že historicky docházelo a dochází i mezi autory stejné doby k rozporům ohledně činností, které má zajišťovat veřejná moc a lze nalézt nejrůznější odstíny liberálních programů od restriktivních modelů laissez faire až po systémy s akcentovaným sociálně-redistributivním prvkem. V práci proto zvolila tzv. inkluzivní princip a za liberální považuje takové teorie, které uznávají výsadní postavení soukromého vlastnictví a chápou jako základní princip organizace hospodářského systému tržní mechanismus s tím, že případné doplňkové funkce veřejné moci se mohou u různých autorů lišit. Liberální teorií je dále taková teorie, která přisuzuje autonomii a svobodě jednotlivce klíčové místo mezi hodnotami, jež jsou akcentovány v rámci daného společenského řádu.

Zároveň z praktických důvodů byly zvoleny pro účely soutěžně-právní analýzy pouze tři tradice liberálního ekonomického myšlení, kterými jsou Rakouská škola ekonomie, Chicagská škola ekonomie a Freiburská škola ekonomie (ordoliberalismus). Tyto školy disponují každá vlastní rozpracovanou metodologií, koncepcí konkurence a monopolu a doktrínou soutěžního práva. Jsou zároveň nejvýznamnějšími intelektuálními tradicemi v oboru soutěžního práva a pro účely následné komparace mají jejich vzájemné rozdíly významnou ilustrativní hodnotu.

Při pokládání teoretických základů pro následnou analýzu byla také věnována pozornost teoriím, které náleží do neoklasické tradice ekonomie, ale mají význam pro soutěžně-právní diskurz a následující výklad. Těmito jsou neoklasická teorie konkurence, monopolu, nedokonalé konkurence a monopolistické konkurence. Práce demonstrovala,

že historicky došlo v jejich některých aspektech ke zkreslení, kdy zejména teorie nedokonalé konkurence J. Robinsonové a teorie monopolistické konkurence E. Chamberlina bývají prezentovány jako příbuzné či přímo analogické vyjádření téhož, ačkoliv se v jádru koncepčně i záměrem jedná o dva odlišné přístupy, především v chápání necenové konkurence, byť se řadí do neoklasické teoretické školy a obě rozpracovaly učení A. Marshalla.

Následně bylo přistoupeno k jádru práce a výkladu koncepcí jednotlivých škol vzhledem k oblasti hospodářské soutěže a soutěžního práva. U výkladu Rakouské školy ekonomie byla nejprve vyložena specifická metodologie školy, která se liší od ostatních škol ekonomie svým důrazem na a priori konstrukci ekonomické vědy a kterou Rakouští autoři nazývají praxeologie. V této souvislosti bylo demonstrováno, jakým způsobem autoři školy tento přístup aplikují i na právní jevy a poukázáno na tím vznikající metodologické problémy. Zejména pak byla kritice podrobena metodologická koncepce současných Rakouských autorů spočívající ve vyloučení specifické právní metodologie a univerzální aplikaci praxeologie ve všech společenskovedních oborech. Následně bylo navrženo řešení těchto nedostatků spočívající v jejich překlenutí pomocí vědeckého trialismu Karla Engliše a normativní teorie právní.

Ve vztahu k oblasti soutěžního práva bylo zjištěno, že škola majoritně odmítá celou oblast regulace z její podstaty a doporučením je tedy žádnou antimonopolní legislativu nemít. V některých ohledech odlišná stanoviska lze najít u F. A. Hayeka a J. Schumpetera, kteří nicméně představují v rámci školy výjimku. V souvislosti s navrhovanou podobou antimonopolní regulace bylo také poukázáno na některé nepřesnosti Rakouské kritiky teorií nedokonalé a monopolistické konkurence.

V práci uvedené postuláty Rakouské školy⁴⁵³ ve vztahu k hodnocení vybrané antimonopolní legislativy (tj. v OHS, GWB a SFEU) uvedené pro přehlednost v tab. č. 5 jsou tedy ve všech třech případech zcela negativní.

---

⁴⁵³ V tabulce č. 5 se neuplatnily názory F. A. Hayeka, který je v některých ohledech ovlivněn i Freiburskou (ordoliberalní) tradicí a v oblasti regulace hospodářské soutěže se jeho postoje k regulaci liší od ostatních autorů Rakouské školy. Ke srovnání postojů F. A. Hayeka a W. Euckena k pojetí hospodářské soutěže viz např. BAŽANTOVÁ, I., HORYCH, J., *Approach by W. Eucken and F. A. Hayek for competition and legal regulation*, publikováno v LÖSTER, T., PAVELKA, T., *Conference Proceedings, The 13th International Days of Statistics and Economics*. Slaný, Libuše Macáková, MELANDRIUM, 2019, s. 80-89.

Tabulka č. 5 – Shrnutí závěrů Rakouské školy ekonomie k vybraným právním předpisům

	ČR (OHS)	DE (GWB)	EU (SFEU)
Horizontální koluze	V rozporu (pouze částečně u F. A. Hayeka)	V rozporu (pouze částečně u F. A. Hayeka)	V rozporu (pouze částečně u F. A. Hayeka)
Vertikální koluze	V rozporu	V rozporu	V rozporu
Zneužití dominantního postavení	V rozporu	V rozporu	V rozporu
Kontrola spojování	V rozporu	V rozporu	V rozporu
Veřejné podpory	V rozporu	V rozporu	V rozporu

V případě Chicagské školy ekonomie výklad sledoval stejný vzorec, byla tedy vyložena metodologická báze školy, pojetí konkurence a monopolu, prezentovány pohledy na soutěžně-právní regulaci a následně z tohoto pohledu hodnocena vybraná legislativa. Bylo zjištěno, že škola disponuje rozpracovanou soutěžně-právní teorií, včetně konkrétních návrhů týkajících se podoby vlastní legislativy. Na příkladech Roberta Borka a Richarda Posnera byly ilustrovány dvě možné koncepce těchto představitelů, přičemž následná analýza obou koncepcí ukázala, že Borkova doktrína vykazuje historicky znatelnější vliv a soudobé soutěžní právo splňuje celou řadu jejích postulatů. Typickými příklady jsou tzv. efektivnostní korektiv, regulace horizontální koluze, některé prvky regulace dominantního postavení a regulace horizontálních spojení soutěžitelů. Naopak se legislativa ve všech třech případech (tj. v OHS, GWB a SFEU) rozchází s doporučeními v oblasti vertikální koluze, vertikálních a konglomerátních spojení soutěžitelů a systému regulace veřejných podpor.

V případě Chicagské školy pak byly vyloženy rozdíly mezi vybranými autory, přičemž pro účely shrnutí v tabulce č. 6 je vycházeno z pojetí, které načrtl Robert Bork. Závěry uvedené v příslušné tabulce tak nemusejí odpovídat v některých dílčích aspektech návrhům Richarda Posnera, nicméně vzhledem k silnějšímu teoretickému vlivu právě Roberta Borka a snaze o co nejvyšší míru přehlednosti tabulek je toto zjednodušení akceptováno.

Jelikož se v případě Chicagské školy jedná o pravděpodobně nejvlivnější směr soudobé ekonomické analýzy práva, bývají její autoři často citováni i v českojazyčném diskurzu. Práce nicméně při výběru relevantních autorů záměrně zvolila i ty méně známé, kteří nicméně měli podstatný vliv na formulaci obecné teorie a soutěžně-právní doktríny Chicagské školy. Kromě R. Posnera a R. Borka tak práce věnuje prostor i zakladateli školy F. Knightovi a poukazuje na vliv A. Directora na Chicagské pojetí vertikální koluze.

Tabulka č. 6 – Shrnutí závěrů Chicagské školy ekonomie k vybraným právním předpisům

	ČR (OHS)	DE (GWB)	EU (SFEU)
Horizontální koluze	V souladu	V souladu	V souladu
Vertikální koluze	V rozporu	V rozporu	V rozporu
Zneužití dominantního postavení	Částečně v souladu a částečně v rozporu	Částečně v souladu a částečně v rozporu	Částečně v souladu a částečně v rozporu
Kontrola spojování	Částečně v souladu (horizontální spojení) a částečně v rozporu (ostatní spojení)	Částečně v souladu (horizontální spojení) a částečně v rozporu (ostatní spojení)	Částečně v souladu (horizontální spojení) a částečně v rozporu (ostatní spojení)
Veřejné podpory	V rozporu	V rozporu	V rozporu

U Freiburské školy (ordoliberalismu) autor práce opět sledoval ustavenou systematiku výkladu, tedy začal rozborem metodologické báze školy a věnoval pozornost specificky Freiburským pojmům (interdependence, uvažování v rádech, tržní forma, soukromá moc, aj.). Zároveň bylo vysvětleno pojetí konkurence a monopolu Freiburských autorů, kteří chápou tržní systém a jeho regulační rámec jako jeden z dílčích řádů celkového společenského zřízení. Z tohoto důvodu má jeho fungování vliv i na funkčnost ostatních řádů a naopak. V neposlední řadě pak poukazují na mocenský problém monopolu a hospodářské moci obecně, čímž se odlišují od ostatních zkoumaných škol ekonomie.

Práce ve svém výkladu akcentovala právě tento širší společenskovední charakter Freiburské teorie, který se projevuje integrací multidimenzionálních jevů (např. problém soukromé moci) do oblastí obvykle pojímaných spíše ryze ekonomicky, konkurenci a soutěžní právo nevyjímaje, jelikož se jedná o v řadě ohledů o unikátní jev mezi ekonomickými školami. Díky osobám F. Böhma a W. Euckena je zároveň tento symbiotický vztah mezi právem a ekonomikou pevně zabudován do samotného jádra Freiburské teorie od jejího samotného počátku. V neposlední řadě pak přiblížením myšlenek F. Böhma došlo k doplnění českojazyčného diskurzu o doposud chybějící články ve výkladu Freiburské ordoliberalní tradice.

Po výkladu soutěžně-právní doktríny následovala opět analytická část kapitoly, kdy byl zjištěn ve všech třech příkladech legislativy (tj. v OHS, GWB a SFEU) koncepční soulad horizontální koluze a v podstatě úplný soulad regulace zneužití dominantního postavení. Naopak u vertikálních spojení a regulace spojování nebylo možné soulad pro absenci teoretické báze posoudit. Konečně režim poskytování veřejných podpor byl shledán stejně jako u ostatních škol ekonomie v rozporu s jejími doporučeními.

Tabulka č. 7 – Shrnutí závěrů Freiburské školy ekonomie k vybraným právním předpisům

	ČR (OHS)	DE (GWB)	EU (SFEU)
Horizontální koluze	Částečně v souladu (základní pravidla) a částečně v rozporu (efektivnostní korektiv)	Částečně v souladu (základní pravidla) a částečně v rozporu (efektivnostní korektiv)	Částečně v souladu (základní pravidla) a částečně v rozporu (efektivnostní korektiv)
Vertikální koluze	Soulad nelze posoudit	Soulad nelze posoudit	Soulad nelze posoudit
Zneužití dominantního postavení	V souladu	V souladu	V souladu
Kontrola spojování	Soulad nelze posoudit	Soulad nelze posoudit	Soulad nelze posoudit
Veřejné podpory	V rozporu	V rozporu	V rozporu

Nyní tedy jsou zřejmé odpovědi na otázky položené na samém počátku této práce. V prostředí soutěžního práva existuje pluralita koncepcí, které mohou důvodně být označován přídomek „liberální“. V práci byly vyloženy tři takové koncepce, z nichž každá představuje unikátní příspěvek do souboru poznatků soutěžního práva. Těmito jsou za první koncepcí Rakouské školy spočívající v důsledné aplikaci zásady laissez faire, za druhé koncepcí školy Chicagské spočívající v nastavení pravidel soutěže tak, aby docházelo k maximalizaci blahobytu spotřebitele a konečně za třetí koncepcí Freiburské školy, která spočívá na konkurenčním a dekoncentrovaném hospodářském zřízení, jehož pravidla utváří a vynucuje veřejná moc s cílem zachování konkurenčního prostředí.

Následnou analýzou vybrané legislativy pak práce umožnila odpovědět na otázku, zda je aktuálně platná a účinná antimonopolní legislativa v ČR, SRN a EU „liberální“, tj. v souladu s některou nebo některými uvedenými koncepcemi daných škol. V tomto ohledu je závěrem práce, že ačkoliv neodpovídá žádná ze zkoumaných oblastí legislativy koncepci Rakouské školy ekonomie, všechny tři oblasti legislativy vykazují v řadě ohledů soulad s doporučeními škol Chicagské a Freiburské, a lze je proto do této míry považovat za liberální.

Ve skutečném světě samozřejmě nastává soulad podoby skutečné legislativy s (ekonomickou) teorií pouze výjimečně, když proces tvorby každého zákona nebo právního předpisu obecně podléhá řadě vlivů a výsledný předpis reflektuje kromě ekonomické efektivity i další hodnoty. Nejinak tomu bude i v případě legislativy antimonopolní. Zároveň však umožňuje analýza toho druhu, která byla v této práci provedena, lépe odhalit některé nekonceptní prvky regulace a navrhnout případně jejich nahrazení či vypuštění tak, aby celkový systém dával smysl i z ekonomického a systémového hlediska. V tomto ohledu stojí za povšimnutí zajímavá skutečnost, že důvodová zpráva k OHS se nijak nevyjadřuje k obsahu zákona z pohledu poznatků ekonomické teorie, nýbrž zákonodárce vysvětluje jím navrhovanou podobu prostými odkazy na komunitární právo a povinnosti vyplývající ČR z členství v EU.

SEZNAM TABULEK a GRAFŮ

1. Seznam použitých tabulek

Tabulka č. 1 – Genealogie autorů Rakouské školy

Tabulka č. 2 – Proudmy myšlení Rakouské školy ve vztahu k soutěžně-právní regulaci

Tabulka č. 3 – Schéma ordoliberalní tradice

Tabulka č. 4 – Přehled tržních forem

Tabulka č. 5 – Shrnutí závěrů Rakouské školy ekonomie k vybraným právním předpisům

Tabulka č. 6 – Shrnutí závěrů Chicagské školy ekonomie k vybraným právním předpisům

Tabulka č. 7 – Shrnutí závěrů Freiburské školy ekonomie k vybraným právním předpisům

2. Seznam grafů

Graf č. 1 – Originální Marshallův graf nabídky a poptávky

Graf č. 2 – Grafické vyobrazení monopolu

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Seznam použité literatury

- ARMENTANO, D., *Proč odstranit antimonopolní zákonodárství*, Praha, Liberální institut, 2000, 122 s. ISBN 80-86389-04-9.
- BAWERK, E. B. v., *Základy teorie hospodářské hodnoty statků*, Praha, Academia, 1991, 184 s. ISBN 80-200-0422-X.
- BAŽANTOVÁ, I., Aplikace ekonomické analýzy při určení škody z hospodářské soutěže, *Obchodní právo*, roč. 27, 2018, č. 12, s. 476-482. ISSN 1210-8278.
- BAŽANTOVÁ, I., HORYCH, J., *Approach by W. Eucken and F. A. Hayek for competition and legal regulation*, publikováno v LÖSTER, T., PAVELKA, T., *Conference Proceedings, The 13th International Days of Statistics and Economics*. Slaný, Libuše Macáková, MELANDRIUM, 2019, s. 80-89. ISBN 978-80-87990-18-6.
- BAŽANTOVÁ, I., HORYCH, J., *Ekonomická analýza práva Rakouské školy s přihlédnutím k právu hospodářské soutěže*, publikováno v GÁBRIŠ, T., a kol., *Nedogmatická právní věda*, Praha, Wolters Kluwer, 2017, s. 145-158, 318 s. ISBN 978-80-7552-950-3.
- BEHRENS, P., The Ordoliberal Concept of "abuse" of a dominant position and its impact on Article 102 TFEU, *Discussion Paper, No. 7/15*, Europa-Kolleg Hamburg, Institute for European Integration, Hamburg, 2015, 30 s.
- BEJČEK, J., a kol., *Obchodní právo, obecná část. Soutěžní právo*, Praha, C. H. Beck, 2014, 416 s. ISBN 978-80-7400-547-3.
- BEJČEK, J., Změna ochranného účelu (cíle) zákona jako druh faktické regulatorní expanze, *Obchodní právo*, roč. 28, 2019, č. 9, s. 2-10.
- BELL, D., What Is Liberalism? *Political Theory*, vol. 42, no. 6 (December 2014), s. 682-715.
- BELLANTE, D., Edward Chamberlin: Monopolistic Competition And Pareto Optimality. *International Journal of Economics and Business Research*, Vol. 2, No. 4 (January 2004), s. 17-28.
- BERAN, K., Osoba v právu z hlediska Vídeňské a Brněnské právní školy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, vol. 25, č. 4, s. 625-641.
- BERLIN, I., *Two Concepts of Liberty*, v *Liberty*, Oxford, Oxford University Press, 2002, 416 s. ISBN 978-0199249893.
- BIELEFELD, H., Autonomy and republicanism: Immanuel Kant's Philosophy of Freedom. *Political Theory*, Vol. 25, No. 4 (Aug 1997), s. 524-558.
- BORK, R., *The Antitrust Paradox*, New York, Basic Books Inc., 1978, 462 s. ISBN 04-6500-369-9.
- BÖHM, F., *Das Problem der privaten Macht*, publikováno v *Die Justiz*, Berlin, Republikanische Richterbund, 1928, Heft 3, s. 324-345; přetištěno v GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der*

- Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 49-67. ISBN 978-3-16-148297-7.
- BÖHM, F., *Wettbewerb und Monopolkampf*, 1. vydání (1933), nová edice (2010), Baden-Baden, Nomos, 2010, 360 s. ISBN 978-3-8329-5820-6.
- BÖHM, F., *Wettbewerbsfreiheit und Kartellsfreiheit*, publikováno v *ORDO: Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, Düsseldorf und München, Helmut Küpper vormals Georg Bondi, Vol. 10, 1958, s. 167-203.
- BOETTKE, P., The Methodology of Austrian Economics as a Sophisticated, rather than Naive, Philosophy of Economics. *Journal of the History of Economic Thought*, 2015, vol. 37, No. 1, s. 79-85.
- BRECHT, A., The Myth of Is and Ought. *Harvard Law Review*, (březen 1941), Vol. 54, No. 5, s. 811-831.
- CALABRESI, G., *The Future of Law and Economics, Essays in Reform and Recollection*, New Haven, Yale University Press, 2016, 248 s. ISBN 978-0300195897.
- CICERO, M. T., *De Officiis (with english translation by Walter Miller)*, London, William Heinemann LTD., 1928, 424 s.
- CVRČEK, F., *Kritické poznámky k výuce interpretace právních textů*, publikováno v GERLOCH, A., MARŠÁLEK, P., (eds.), *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*, Praha, Eurolex Bohemia, 2003, s. 49-62, 209 s. ISBN 80-86432-12-2.
- DEPOORTER, B., PARISI, F., The Modernization of European Antitrust Enforcement: The Economics of Regulatory Competition. *George Mason Law Review*, 2005, Vol. 13, No. 2, s. 309-323.
- DE SOTO, J. H., *Classical Liberalism vs. Anarchocapitalism*, ve sborníku *Property, Freedom and Society, Essays in Honor of Hans-Hermann Hoppe*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2009, 424 s. ISBN 978-1-933550-52-7.
- DE SOTO, J. H., *Rakouská škola*, Praha, CEVRO Institut a Dokořán, 2012, 162 s. ISBN 978-80-7363-445-2.
- DE SOTO, J. H., *Teorie dynamické konkurence*, Praha, CEVRO Institut a Dokořán, 2013, 451 s. ISBN 978-80-7363-572-5.
- DEWEY, J., *Individualism old and new*, New York, Prometheus Books, 1999, 110 s. ISBN 978-1573926935.
- DEWEY, J., *Liberalism and Social Action*, New York, Prometheus Books, 2000, 93 s. ISBN 978-1573927536.
- DOW, L., A., ABERNATHY, L. M., The Chicago School on Economic Methodology and Monopolistic Competition, *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 22, No. 2 (Apr., 1963), s. 235-249.
- ENGLIŠ, K., *Ekonomie a filosofie*, Praha, Fr. Borový, 1931, 55 s.
- ENGLIŠ, K., *Malá logika*, Praha, Melantrich, 1947, 511 s.
- ENGLIŠ, K., *Soustava národního hospodářství*, Praha, Melantrich, 1938, 2 svazky, 892 a 724 s.

- ENGLIŠ, K., *Teleologie jako forma vědeckého poznání*, Praha, F. Topič, 1930, 162 s.
- ERHARD, L., *Prosperity through Competition*, New York, Frederick A. Praeger, inc., Publishers, 275 s. ISBN 978-19-3355-087-9.
- EUCKEN, W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, 6. vydání, Berlin, Springer Verlag, 1950, 279 s.
- EUCKEN, W., *Wettbewerb, Monopol und Unternehmer*, Bad Nauheim, Vita Verlag, 1953, 26 s.
- EUCKEN, W., *Zásady hospodářského řádu*, Praha, Liberální institut, 2004, 500 s. ISBN 80-86389-32-4.
- FISHER, I., *A brief introduction to infinitesimal calculus designed especially to aid in reading mathematical economics and statistics*, New York, MacMillan & Co., 1897, 84 s.
- FRIEDMAN, M., *Essays in positive economics*, Chicago, University of Chicago, 1953, 328 s.
- FRIEDMAN, M., *Kapitalismus a svoboda*, Praha, Liberální institut, 1993, 182 s. ISBN 80-85787-33-4.
- FRIEDMAN M., *Metodologie pozitivní ekonomie*, Praha, GRADA Publishing a Liberální institut, 1997, 19 s. ISBN 80-7169-521-1.
- FRIEDMAN, M., The Marshallian Demand Curve. *Journal of Political Economy*, Vol. 57, No. 6 (Dec., 1949), s. 463-495.
- FULLER, L., *Morálka práva*, Praha, Oikoymenth, 1998, 229 s. ISBN 80-86005-65-8.
- GERBER, D. J., Constitutionalizing the Economy: German Neoliberalism, Competition Law and the "New" Europe. *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 42 (1994), s. 25-84.
- GERBER, D. J., *Law and Competition in Twentieth Century Europe. Protecting Prometheus*. Oxford, Clarendon Press Oxford (Oxford University Press), 1998, 472 s., ISBN 0-19-826285-X.
- GERBER, D. J., *Competition Law and Antitrust*, Oxford, Oxford University Press, 2020, 208 s. ISBN 9780198727477.
- GERLOCH, A., TRYZNA, J., WINTR, J., (eds.), *Metodologie interpretace práva a právní jistota*, Plzeň, Aleš Čeněk, 2012, 497 s. ISBN 978-80-7380-388-9.
- GERLOCH, A., *Teorie práva*, 6. vydání, Praha, Aleš Čeněk, 2013, 310 s., ISBN 978-80-7380-454-1.
- GIDE, Ch., RIST, Ch., *Dějiny nauk národohospodářských, díl II*. Praha, J. Laichter, 1917.
- GOLDSCHMIDT N., (ed.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, 780 s. ISBN 978-3-16-148297-7.
- GREEN, T. H., *Lectures on the Principles of Political Obligation and other Writings*, Cambridge University Press, 1986, 396 s. ISBN 978-0521278102.

- HART, H. L. A., *Law, Liberty and Morality*, Stanford, Stanford University Press, 1963, 96 s. ISBN 978-0804701549.
- HART, H. L. A., *Pojem práva*, Praha, nakladatelství Prostor, 2010, 316 s. ISBN 978-80-7260-239-1.
- HART, H. L. A., Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*, Cambridge MA, (únor 1958), Vol. 71, No. 4, s. 593-629.
- HAYEK, F. A., *Constitution of Liberty*, London, Routledge classics, 2006, 569 s. ISBN 0-415-05158-4.
- HAYEK, F. A., *The Fortunes of Liberalism*, Indianapolis, Liberty fund, 1992, 296 s. ISBN 978-0-86597-741-9.
- HAYEK, F. A., *Individualism and Economic Order*, Chicago, University of Chicago Press, 1948, 280 s. ISBN 978-02-2632-093-9.
- HAYEK, F. A., *Právo, zákonodárství a svoboda*, Praha, Prostor, 2011, 556 s. ISBN 978-80-7260-253-7.
- HAYEK, F. A., *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London, Routledge & Kegan Paul, 1967, s. 22-42
- HEYWOOD, A., *Politické ideologie*, 4. vydání, Praha, Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 362 s. ISBN 978-80-7380-137-3.
- HOBHOUSE, T. L., *Liberalism*, London, Oxford University Press, 1945, 254 s.
- HOLMAN, R., *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, 539 s. ISBN 80-7179-380-9.
- HOPPE, H. H., The Ultimate Justification of Private Property Ethic, *Liberty*, (September 1988), Vol. 2, No. 1, 1988, s. 20-22.
- HORYCH, J., *The Influence of Ordoliberalism on European Competition Law*, publikováno v *5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Art SGEM 2018*, Conference Proceedings, Vienna 19. – 21. March 2018, Volume 5, Modern Science, Issue 1.1 Political Science, Law, Finance, International Relations. Sofia, Bulgaria: STEF92 Technology Ltd., 2018, s. 341-348, ISBN 978-619-7408-30-0.
- HORYCH, J., The Legal problem of Austrian School's L&E and its possible solution in methodological trialism of Karel Engliš, *The Lawyer Quarterly*, Vol. 9, 2019, No. 2, s. 108-123.
- HULMÁK, M., a kol., *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014) Komentář.*, Praha, C. H. Beck, 2014, 2080 s. ISBN 978-80-7400-287-8.
- HÜLSMANN, J. G., *Mises, the Last Knight of Liberalism*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, 1143, s. ISBN 978-1-933550-18-3.
- CHAMBERLIN, E. H., Monopolistic or Imperfect Competition? *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 51, No. 4 (Aug., 1937), Oxford, Oxford University Press, s. 557-580.

- CHAMBERLIN, E. H., The Impact of Recent Monopoly Theory on the Schumpeterian System, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 33, No. 2 (May, 1951), s. 133-138.
- CHAMBERLIN, E. H., *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 8th edition, 1962, 396 s.
- IKEDA, S., *Dynamics of the Mixed Economy*, New York, Routledge, 2015, 320 s. ISBN 978-1-138-86577-8.
- KANT, I., *Kritika čistého rozmyslu*, Praha, Česká Akademie věd a umění, 1930, 567 s.
- KANT, I., *K věčnému míru; O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*, Praha, Oikoymenh, 1999, 101 s. ISBN 80-86005-55-2.
- KANT, I., *The Metaphysics of Morals*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, 241 s. ISBN 0-521-56673-8.
- KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha, Oikoymenh, 2014, 103 s. ISBN 978-80-7298-501-2.
- KELSEN, H., *O státu, právu a demokracii, výběr prací z let 1914–1938*, Praha, Wolters Kluwer, 2015, s. ISBN 978-80-7478-918-2
- KELSEN, H., *Pure Theory of Law*, 2nd ed., New Jersey, Law Book Exchange, 2009, 356 s. ISBN 978-1-58477-206-4.
- KELSEN, H., *Všeobecná teorie norem*, Brno, Masarykova Univerzita, 2000, 470 s. ISBN 80-210-2325-2.
- KENNETH, N. W., Kant, Liberalism and War, *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 2 (Jun., 1962), s. 331–340.
- KEYNES, J. M., *Am I a Liberal? Essays on Persuasion*, London, MacMillan & Co., 1931, s. 323-338. (Vydání z roku 2010; pak s. 295-306. ISBN 978-0-230-24957-8)
- KEYNES, J. M., *The End of Laissez-faire / The Economic Consequences of Peace*, New York, Prometheus Books, 2004, 302 s. ISBN 978-1-59102-268-8.
- KINDLOVÁ, E., *Vybrané kapitoly z Rakouské ekonomie*, Praha, VŠE, 2003, 144 s. ISBN 80-245-0643-2.
- KINSELLA, S. N., Knowledge, Calculation, Conflict and Law, recenze knihy R. E. Barnett: *The Structure of Liberty: Justice and The Rule of Law*. *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, Vol. 2, No. 4 (zima 1999), s. 49-71.
- KIRZNER, I., *Competition and entrepreneurship, The collected works*, ed., Indianapolis, Liberty Fund, 2013, 224 s. ISBN 978-0-86597-846-1.
- KLAUSINGER, H., Hans Mayer, The Last Knight of the Austrian school, Vienna branch, *History of Political Economy*, June 2015, Vol. 47, No. 2, s. 271-305.
- KNAP, K., *Právo hospodářské soutěže*, Praha, Orbis, 1973, 210 s.
- KNAPP, V., *Teorie práva*, Praha, C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- KNIGHT, F. H., *The Ethics of Competition*, London, Allen & Unwin, 1935, 363 s.

- KRABEC, T., *Teoretická východiska soutěžní politiky*. Studie 1/2006. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006, 121 s. ISBN 80-86729-23-0.
- KRABEC, T. Ordoliberalismus a sociální tržní hospodářství. *Politická ekonomie*, 2003, Vol. 51, No. 6, s. 881-889.
- KÜHN, Z., K interpretaci a aplikaci starých předpisů z doby rakouské monarchie, *Jurisprudence*, roč. 14, 2005, č. 8, s. 61-64.
- KÜHN, Z., *Srovnávací právo a jeho místo v metodologii výkladu práva*, publikováno v GERLOCH, A., MARŠÁLEK, P., (eds.), *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*, Praha, 2003, s. 141-154, 209 s. ISBN 80-86432-12-2.
- LEONI, B., *Právo a svoboda*, Praha, Liberální institut, 2007, 336 s. ISBN 978-80-863-8950-9.
- LOCKE, J., *Two Treatises of Civil Government*, London, J. M. Dent & Sons Ltd., 1924, 253 s.
- LOUŽEK, M., *Spor o metodu*, Praha, nakladatelství Karolinum, 2001, 234 s. ISBN 80-246-0236-9.
- MACHALOVÁ, T., a kol., *Aktuální otázky metodologie právního myšlení*, Praha, Leges, 2014, 336 s. ISBN 978-80-7502-060-4.
- MACHALOVÁ, T., (ed.), *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení*, Brno, Masarykova univerzita, 2003, 265 s. ISBN 80-210-3052-6.
- MARSHALL, A., *The Principles of Economics*, 8th edition, London, MacMillan & Co., 1959, 738 s.
- McKENZIE, R. B., LEE, D. R., *In Defense of Monopoly*, Michigan, University of Michigan Press, 2008, 320 s. ISBN 978-0-472-11615-7.
- MENGER, C., *Investigations into the method of social sciences with special reference to economics*, New York, New York University Press, 1985, 260 s. ISBN 978-1-61016-150-3.
- MENGER, C., *Principles of Economics*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, 328 s. ISBN 978-1-933550-12-1.
- MILL, J. S., *Principles of Political Economy*, London, Routledge, 1900, 640 s.
- MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I. – Utilitarismus*. Praha, Oikoymenh, 2016, 229 s. ISBN 978-80-7298-487-9.
- MILL, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice II, – O svobodě*. Praha, Oikoymenh, 2018, 375 s. ISBN 978-80-7298-237-0.
- MISES, L., *Critique of Interventionism*, New York, Arlington House, 1977, 164 s. ISBN 0-87000-382-8.
- MISES., L., *Liberalismus*, Praha, Liberální institut, 1998, 186 s. ISBN 80-86119-08-4.
- MISES, L., *Lidské jednání*, Praha, Liberální institut, 2006, 959 s. ISBN 80-86389-45-6.
- MUNKOVÁ, J., KINDL, J., SVOBODA, P., *Soutěžní právo*, 2. vydání. Praha, C. H. Beck, 2012, 695 s. ISBN 978-80-7400-173-4.

- MÜLLER-ARMACK, A., *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, Hamburg, Verlag für Wirtschaft und Sozialpolitik, 1947, 144 s.
- NEJEZCHLEB, K., HAJNÁ, Z., BEJČEK, J. *Ekonomické metody v soutěžním právu*, Brno, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014. 299 s. ISBN 978-80-210-7701-0.
- NIELS, G.; JENKINS, H.; KAVANAGH, J. *Economics for Competition Lawyers*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 609 s. ISBN 9780199588510.
- NEUBAUER, Z., *Státověda a theorie politiky*, Praha, Jan Laichter, 1947, 487 s.
- PARISI, F., *The Oxford Handbook of Law and Economics*, Oxford, Oxford University Press, 2017, 1584 s. ISBN 978-0198803737
- PARISI, F., SCHULZ, N., KLICK, J., Two Dimensions of Regulatory Competition. *International Review of Law and Economics*, 2006, Vol. 26, s. 56-66.
- PELTZMAN, S., Aaron Director's Influence on Antitrust Policy, *The Journal of Law & Economics*, Vol. 48, No. 2 (October 2005), s. 313-330.
- POPPER, K., *Logika vědeckého zkoumání*, Praha, Oikoymenth, 1997, 617 s. ISBN 80-86005-45-3.
- POSNER, R., *Antitrust Law*, 2nd edition, Chicago, University of Chicago Press, 2001, 304 s. ISBN 978-0226675763.
- POSNER, R., Bork and Beethoven, *Stanford Law Review*, Vol. 42, 1990, s. 1365-1382.
- POSNER, R., *Economic analysis of law*, 7th ed., New York, Aspen publishers, 2007, 816 s. ISBN 978-0735563544.
- POSNER, R., Hayek, Law and Cognition, *NYU Journal of Law and Liberty*, Vol. 1, No. 0, 2005, s. 147-166.
- POSNER, R., *Law, Pragmatism, Democracy*, Cambridge MA, Harvard University Press, 2003, 398 s. ISBN 0-674-01849-4.
- PRIEST, G. L., Bork's Strategy and the Influence of the Chicago School on Modern Antitrust Law, *The Journal of Law & Economics*, Vol. 57, No. S3, The Contributions of Robert Bork to Antitrust Economics (August 2014),
- RADBRUCH, G., *O napětí mezi účely práva*, Praha, Wolters Kluwer, 2012, 160 s. ISBN 978-80-7357-919-7.
- RAND, A., *The Virtue of Selfishness*, New American Library, 1964, 173 s.
- RAPHAEL, D. D., *Adam Smith*, Praha, Argo, 1995, 120 s. ISBN 80-85794-59-4.
- RAZ, J., *The Morality of Freedom*, Oxford, Oxford University Press, 1986, 435 s. ISBN 978-0-19-824807-1.
- RICHTER T., *Použití a aplikace (mikro)ekonomické metodologie při interpretaci soukromého práva*, IES Working Paper 5/2008, Praha, FSV, Univerzita Karlova.
- ROBBINS, L., *Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, 2. vydání, London, MacMillan & Co. Ltd, 1962, 160 s.

- ROBINSON, J., *The Economics of Imperfect Competition*, London, MacMillan & Co., 1933 (1965 reprint), 358 s.
- RÖPKE, W., *The Economics of the Free Society*, 3. vydání, Chicago, Henry Regnery Company, 1963, 289 s.
- ROSENBERG, D., SHAVELL, S., A Model in which suits are brought for their nuisance value, *International Review of Law and Economics*, 1985, No. 5, s. 3-13.
- ROSENBLATT, H., *The Lost History of Liberalism*, Princeton University Press, 2018, 368 s. ISBN 978-0691170701.
- ROTHBARD, M. N., Beyond Is and Ought, *Liberty, Port Townsend WA*, Vol. 2, No. 2, (listopad 1988), s. 44-46.
- ROTHBARD, M., *Ekonomie státních zásahů*, Praha, Liberální institut, 2005, 464 s. ISBN 80-86389-10-3.
- ROTHBARD, M., N., *Etika svobody*, Praha, Liberální institut, 2009, 336 s. ISBN 978-80-8638-955-4.
- ROTHBARD, M. N., *Zásady ekonomie*, Praha, Liberální institut, 2005, 755 s. ISBN 80-86389-27-8.
- SAMUELSON, P. A., Credo of a Lucky Textbook Author. *Journal of Economic Perspectives*, 1997, Vol. 11, No. 2, s. 153-160.
- SAMUELSON P., NORDHAUS, W. D., *Economics*, New York, 19th edition, 2010, McGraw-Hill/Irwin, 697 s. ISBN 978-0-07-351129-0.
- SAY, J. B., *A Treatise on Political Economy*, Pantianos Classics edition, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017, 300 s. ISBN 978-1974663934.
- SEDLÁČEK, T., *Ekonomie dobra a zla*, Praha, Nakladatelství 65. pole, 2009, 270 s. ISBN 978-80-903944-3-8.
- SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, London, 4th ed., George Allen & Unwin ltd., 1952, 422 s.
- SCHUMPETER, J. A., *History of Economic Analysis*, e-book ed., London, Taylor & Francis, 2006, 1321 s. ISBN 0-203-98391-2.
- SCHUMPETER, J. A., *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1961, 255 s.
- SHUBIK, M., *Strategy and Market Structure*, New York, John Wiley & sons inc., 1959, 387 s.
- SIMMONS, H., *A Positive Program for Laissez Faire*, Public Policy Pamphlet No. 15, Chicago, Chicago University Press, 1934, 44 s.
- SMITH, A., *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha, Liberální institut, 2001, 986 s. ISBN 80-86389-15-4.
- SMITH, A., *Teorie mravních citů*, Praha, Liberální institut, 2005, 460 s. ISBN 80-86389-38-3.
- SOBEK, T., *Nemorální právo*, Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2010, 423 s., ISBN 978-80-904024-7-8.

- SOBEK, T., *Právní myšlení*, Praha, Ústav státu a práva, AV ČR, 2011, 620 s. ISBN 978-8073803117.
- SOBEK, T., *Právní rozum a morální cit*, Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2016, 339 s. 978-80-87439-23-4.
- SOJKA, M., *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, Havlíček Brain Team, 2010, 544 s. ISBN 978-80-87109-21-2.
- STIGLER, G. J., Economics: The Imperial Science?, *The Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 86, no., 3 (září 1984).
- STIGLER, G., *The Theory of Price*, revised ed., New York, The MacMillan Company, 1966, 371 s.
- STIRNER, M., *Jediný a jeho vlastnictví*, Praha, Academia, 2009, 368 s. ISBN 978-80-200-1790-1.
- SYLOS-LABINI, P., *Oligopoly and Technical Progress*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1962, 206 s.
- ŠÍMA, J., *Ekonomie a právo*, Praha, VŠE, 2004, 207 s. ISBN 80-245-0749-8.
- ŠMEJKAL, V., *Soutěžní politika a právo Evropské unie 1950–2015. Vývoj, mezníky, tendence a komentované dokumenty*. Praha, Leges, 2015, 336 s., ISBN 978-80-7502-108-3
- TALEB, N. N., *Černá labuť*, Praha, Paseka, 2011, 440 s. ISBN 978-80-7432-128-3.
- TEICHGRAEBER III, R., Rethinking Das Adam Smith Problem, *Journal of British Studies*, Vol. 20, No. 2 (Spring, 1981), s. 106-123.
- TRIBE, K., „Das Adam Smith Problem“ and the origins of modern Smith scholarship, *History of European Ideas*, Vol. 34, No. 4, (December 2008), s. 514-525.
- VANBERG, V., Markets and Regulation: On the Contrast between Free-market Liberalism and Constitutional Liberalism. *Constitutional Political Economy*, 1999, Vol. 10, No. 3, s. 219-243.
- VENCOVSKÝ, F., *Karel Engliš*, Brno, Nadace Universitas Masarykiana v Brně, 1993, 164 s. ISBN 80-7028-006-9.
- VINER, J., Adam Smith and Laissez Faire, *Journal of Political Economy*, Vol. 35, No. 2 (Apr., 1927), s. 198-232.
- VIVES, X., Edgeworth and modern oligopoly theory, *European Economic Review*, Vol. 37, No. 2-3, 1993, s. 463-476.
- WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (ed.), *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*, Praha, Karolinum, 2003, 441 s. ISBN 80-246-0689-5.
- WERHANE, P. H., The Role of Self-interest in Adam Smith's Wealth of Nations, *The Journal of Philosophy*, Vol. 86, No. 11, Eighty sixth annual meeting American Philosophical Association, Eastern Division (Nov., 1989), s. 669-680.
- WEYR, F., *Československé právo ústavní*, Praha, Melantrich, 1937, 339 s.
- WEYR, F., *Teorie práva*, Praha, Wolters Kluwer, 2015, 388 s. ISBN 978-80-7552-000-5.

- WEYR, F., *Základy filosofie právní*, Brno, Nakladatelství A. Píša, 1920, 244 s.
- WICKSELL, K., *Lectures on Political Economy*, London, Routledge & Kegan Paul, 1934 (reprint 1961), sv. I, 300 s.
- WINTR, J., *Metody a zásady interpretace práva*, 2. vydání, Praha, Auditorium, 296 s. ISBN 978-80-87284-75-9.
- WÖRSDÖRFER, M., Von Hayek and Ordoliberalism on Justice. *Journal of the History of Economic Thought*, Vol. 35, No. 3 (Sep 2013), s. 291-317.
- WÖRSDÖRFER, M., *Die Normativen und Wirtschaftsethischen Grundlagen des Ordoliberalismus*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades des Fachbereichs Wirtschaftswissenschaften der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, 2. přepracované vydání, 2014, 324 s.

2. Seznam použitých právních předpisů

(Všechny právní předpisy jsou užity ve stavu platném a účinném ke dni 1. ledna 2021)

- Zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže).
- Zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití (zákon o významné tržní síle).
- Zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen ze dne 25. července 1957, č. BGBl. I S. 1081.
- Smlouva o fungování Evropské unie.
- Nařízení Komise (EU) č. 330/2010 o výjimkách v oblasti vertikálních dohod,
- Nařízení Komise (EU) č. 1217/2010 ze dne 14. prosince 2010 o použití čl. 101 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie na některé kategorie dohod o výzkumu a vývoji, Text s významem pro EHP.
- Nařízení Komise (EU) č. 651/2014 o blokových výjimkách.
- Nařízení Rady (ES) č. 139/2004 o kontrole spojování podniků.

3. Seznam použité judikatury

3.1 ESD/SDEU

- Rozhodnutí ESD ve věci United Brands v. Komise, SbSD 1978/207.
- Rozhodnutí ESD ze dne 13. listopadu 1975 General Motors v. Komise, SbSD 1975, s. 1367.
- Rozhodnutí ESD (prvního senátu) ze dne 2. dubna 2009 — France Télécom SA v. Komise Evropských společenství, spis. zn. C-202/07 P.
- Rozhodnutí ESD ve věci Michelin v. Komise, spis. zn. C-322/81.

Rozhodnutí ESD ve věci č. 6/72, *Continental Can v. Commission*, [1973] ECR 215.

3.2 ESLP

Rozsudek ESLP Engel a ostatní proti Nizozemí ze dne 8. června 1976 (stížnosti č. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72 a 5370/72, Series A, č. 22).

Rozsudek ESLP Öztürk proti Německu ze dne 21. března 1984 (stížnost č. 8544/79, Series A, č. 85).

3.3 Nejvyšší soud USA

Calder v. Bull, 3 U.S. (3 Dall.) 386 (1798).

Standard Oil Co. of New Jersey v. United States, 221 U.S. 1 (1911).

Liberální teorie a praxe soutěžního práva

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá problematikou soutěžního práva z pohledu vybraných škol ekonomické teorie. Cílem práce je poskytnout ucelený pohled na obsah a podstatu právních norem z oblasti soutěžního práva a nabídnout srovnání pohledů specifických tradic ekonomické teorie na vybrané celky platné a účinné legislativy. Zároveň je širším cílem práce ilustrovat možnosti aplikace poznatků různých ekonomických teorií na právní jevy, kdy práce kromě výkladu z pohledu angloamerické podoby ekonomické analýzy práva věnuje stejný prostor i minoritním a metodologicky odlišným přístupům, jež mají svůj původ v kontinentální ekonomické a právní teorii. Za tímto účelem volí práce tři vybrané školy ekonomické teorie, které bývají označovány přívlastkem liberální, kdy těmito jsou škola Rakouská, Chicagská a Freiburská, které vykazují odlišnosti v metodologické, teoreticko-analytické i preskriptivní rovině. Celky regulace, které jsou následně podrobeny analýze pomocí zjištěné ekonomicko-teoretické báze, jsou antimonopolní právo ČR, SRN a EU.

Systematika práce aplikuje metodu výkladu od obecného ke konkrétnímu, kdy úvodní kapitola poskytuje vysvětlení užití metodologie a vymezení předmětu zkoumání s ohledem na tradiční třídění soutěžně právních jevů a dílčích celků antimonopolní regulace v českém právním diskurzu. Následující kapitola 2 pak doplňuje vymezení předmětu zkoumání vymezením obsahu pojmu „liberalismus“ pro účely práce, kdy zejména poskytuje vysvětlení kritérií, na základě kterých autor práce zvolil vybrané tradice ekonomického myšlení. Třetí kapitola poskytuje výklad ústředních pojmů oblasti soutěžního práva z pohledu neoklasické školy ekonomie, což zároveň umožňuje snadnější komparaci specifík tří vybraných škol ekonomie.

Kapitoly 4, 5 a 6 představují vlastní jádro práce, když na příkladu Rakouské, Chicagské a Freiburské školy ekonomie představují odlišné přístupy jak ke konkurenci a jevům s ní souvisejícím, tak k preskriptivním závěrům týkajícím se doporučené podoby regulace. Výklad každé kapitoly sleduje opět schéma od obecného ke konkrétnímu, kdy začíná metodologií školy, pokračuje chápáním soutěžních jevů a návrhy antimonopolní

regulace a končí srovnáním doporučení školy s vybranými celky platné a účinné legislativy.

Závěr práce pak vedle shrnující analýzy obsahuje přehledové tabulky zjištěných poznatků ve smyslu shody či rozporu právních předpisů s danými školami.

Klíčová slova:

Liberalismus, soutěžní právo, ekonomická analýza práva, konkurence, ordoliberalismus

Liberal theory and practice of competition law

Abstract

The presented thesis focuses on the matter of competition law from the point of view of selected schools of economic thought. The goal of the thesis is to provide a comprehensive insight into the content and nature of legal norms in the field of competition law and offer a comparison of views of specific traditions of economic theory on the selected bodies of legislation in force. The wider objective of the thesis is to explore the application possibilities of the findings of various economic theories to legal phenomena, with the thesis exploring both the anglo-american branch of economic analysis of law and heterodox approaches, that originate from the continental economic theory and jurisprudence. To this end, the thesis picks three distinct schools of economic thought, that are commonly labeled as liberal, these being the Austrian, Chicago and Freiburg school of economics, each having different methodology, theoretical and analytical conclusions and prescriptive suggestions. Bodies of legislation in force selected for the purposes of this thesis are competition law statutes of the Czech Republic, the Federal Republic of Germany and the EU.

The Structure of the thesis applies the "from general to specific" method of explanation, i.e. introductory chapter explains used methodology and delimits the examined matter with regard to traditional classification of competition law phenomena and bodies of regulation in the Czech legal discourse. Chapter 2 then includes explanation of the concept of "liberalism", as it is used in the thesis, in particular by providing criteria that are used for selection of particular schools of economic thought. Third chapter focuses on explanation of the core concepts of competition law from the neoclassical point of view, which also consequently allows for an easier comparison of specific elements of the selected schools of economic thought.

Chapters 4, 5 and 6 constitute the core of the thesis and explain different approaches of various schools of economic thought to competition and related phenomena. For this purpose, the thesis uses examples of the Austrian, Chicago and Freiburg schools of economic thought and their prescriptive conclusions concerning the

recommended regulation. Each chapter again follows the "from general to specific" pattern, i.e. starts with methodology of the particular school, followed by its understanding of competition related phenomena and regulatory suggestions in the field of competition law, ending with the comparison of the school's suggestions and the actual bodies of legislation in force.

The final part of the thesis consists of summary charts and thesis conclusion.

Keywords:

Liberalism, competition law, economic analysis of law, competition, ordoliberalism